bizim belde

TOPLUM

DÜŞÜN

SANAT

KİM '85/300 LİRA (KDV DAHİL)

Güney Afrika'da İnsanlık Suçu:

APARTHEID

YENİ KİTAPLAR

BRASSAİ

●

PİCASSO İLE KONUŞMALAR

●

Çeviren
Yakup Şahan

●

ARA GÜLER'in
röportaj ve fotoğraflarıyla

Fotoğraf sanatının dünyaca ünlü isimlerinden Brassai, 1939-1962 yılları arasında Picasso'yla sık sık bir arada bulundu; Picasso'nun SKİRA Yayınevi'nce basılan tablolarının fotoğraflarını çekti; Picasso ve sanatçı dostlarıyla konuşmalar yaptı, Picasso'nun çalışmalarını yakından izledi. Tuttuğu notları Picasso'ya gösterdiğinde "mutlaka yayınlanması gerektiği" yanıtını alan Brassai'ın bu kitabı, dev sanatçının dünyasına girmek için bir anahtar niteliğini de taşıyor. Ayrıca, Breton'dan Eluard'a, Dali'den Matisse'e çağımızın sanatını etkileyen ünlüleri de yakından tanıma olanağı veriyor. Dilimize Yakup Şahan'ın çevirdiği kitapta, Ara Güler'in Picasso'yla röportajını, fotoğrafları; Brassai üstüne yazısını, Picasso'nun tablolarından kuşe kâğıda basılı reprodüksiyonları da fotoğrafçılığa ilişkin incelik ve teknik bilgilerle birlikte bulacaksınız.

JOHN REED

●

VİVA MEKSİKA

●

Çeviren
Nesrin Arman

Yirminci yüzyıl röportaj gazeteciliğinin temellerini atan John Reed'in bu kitabı yayınlandığı sırada, ABD'de ve pek çok ülkede ilgiyle karşılandı. Siyasi röportaja edebi boyut da getirdiği bu yapıtında, John Reed, Meksika'da Pancho Villa önderliğindeki 1913-1914 köylü devrimini; Meksika halkının günlük yaşayışı, düşünüşü, sanatsal duyarlığı ve geleneksel ortamı içinde bir roman akıcılığıyla sunuyor. *Dünyayı Sarsan On Gün* adlı yapıtı da tüm dünyada yankılar uyandıran John Reed'in bu kitabının üçüncü basımını Nesrin Arman'ın çevirisiyle sunuyoruz.

STEİNBECK

●

KASIMPATLARI

●

Çeviren
Memet Fuat

John Steinbeck'in az sayıda kısa öykülerinde anlattığı kişiler de tıpkı romanlarındakiler gibi, bir kez okuyanların bir daha kolay kolay unutamayacakları kadar canlı, en ince ayrıntılara inilerek çizilmiş kişilerdir. Steinbeck, edebiyatla fantezinin ağırlık kazandığı bir dönemde düz anlatımı, gerçekçiliği yüceltmiş olan çok güçlü bir sanatçıdır. *Kasımpatları*'ndaki öyküleri Memet Fuat'ın akıcı türkçesinden okuyacaksınız.

HEMİNGWAY

●

DENİZİN DEĞİŞTİRDİĞİ

●

Çeviren
Memet Fuat.

Ernest Hemingway'in bu kitabına giren öyküleri, Memet Fuat'ın sürükleyici, pürüzsüz çevirisiyle dilimize aktarıldı. Hemingway, Amerikan Edebiyatı'nda "Yitik Kuşak" diye anılan Birinci Dünya Savaşı sonrasının huzursuz kuşağındandır.
Yalın üslubu, ayrıntılara dayanan anlatım tekniğiyle, çağdaş dünya yazarları arasında seçkin bir yer edinmiştir. Savaşların birbirini izlediği, değerleri sarsılmış bir dünyada insanların yaşama yenik düşmeme savaşımlarını yansıtan yapıtlarında, bütün olumsuz baskılara karşın umudunu yitirmeyen kişiler çizer. Çağdaş dünya edebiyatının özgün örnekleri olarak görülen kısa öykülerinde, son derece duyarlı ilişkileri, hiç duygusallığa düşmeyen bir anlatımla yansıtmıştır.

MEHMED KEMAL

●

ACILI KUŞAK

Mehmed Kemal, genişletilmiş üçüncü basımı yapılan ve 1940-45 yılları sanat-edebiyat kuşağının düşünce, sanat dünyalarıyla, yaşamlarıyla anlattığı kitabının konusunu şöyle tanımlıyor: "Bu kitapta, 1940-45 arasında acı çeken, anlaşılamayan, düşün ve sanat uğruna hapislerde yatan, yiten, eriyen bir kuşağın çilesi var...Bu kuşak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelen yeni ve ileri düşüncelerin temsilcisidir. Savaşın insanlık dışı, faşizmin sadece Türkiye için değil, dünya için bir baş belası olduğunu söylemiştir...Kuşağım, düşünce namusu içinde, acı çekerek, inandıklarının bedelini ödemiştir. Acı bizim kuşağın alınyazısıdır. Onun için "kahrolan kuşak" *Acılı Kuşak* diyoruz."

DÜŞÜN

Güney Afrika'da İnsanlık Suçu:
APARTHEID

Kapak Resmi:
"Özgürlük"
LUCKY SİBİYA (G. Afrika)

Kapak Düzeni:
Ferit Erkman

Ofset Hazırlık:
Kros Matbaacılık

Montaj ve Baskı:
Hürriyet Ofset Matbaacılık
ve Gazetecilik A.Ş.
Halkalı-İstanbul

Dağıtım:
Hürriyet Holding A.Ş.

Aylık Dergi Ekim '85
300 Lira (KDV Dahil)

Bizim Belde Toplum
Düşün Sanat/Sayı: 19

Sahibi ve Yazıişleri
Müdürü:
Hüseyin Ekici

Yönetim Yeri: Kantarcılar
Kepenekçi Sabunhane Sok.
Yeni Çarşılı İş Hanı: 30-78
Eminönü-İstanbul

Yazışma Yeri:
Ankara Cad. Vilayet
Han No: 205 Kat: 2
Cağaloğlu-İstanbul

İçindekiler

sunu

•1985 yılı, Birleşmiş Milletler'ce; *Katılım, Gelişme* ve *Barış* ilkeleri temelinde, *Dünya Gençlik Yılı* olarak benimsendi. Bu vesileyle düzenlediğimiz ve Oya Köymen'in yönettiği toplu söyleşiye; Nuri Karacan, Uğur Kökden, İlhan Selçuk ve Afşar Timuçin katıldılar. *Genç Olmak* başlığıyla sunduğumuz toplu söyleşinin yanı sıra gençliğe ayırdığımız sayfalar arasında, eğitimi elit bir zümrenin yararlanabildiği bir ayrıcalık haline getiren *pahalı eğitimi* konu alan *Eğitimde Ekonomik Eleminasyon* başlıklı bir inceleme ile Uğur Kökden'in *Genç Ölümsüzler* ve Ayla Ersoy'un *Sanat ve Gençlik* adlı yazıları da yer alıyor.

Bu sayımızda ayrıca, ırkçılığın bir yüzü olan Güney Afrika'daki gelişmeleri ele alıyoruz. Mehmet Doğanay'ın hazırladığı Güney Afrika bölümünde, Güney Afrika'nın sömürgeleştirilmesinden bu yana tarihsel gelişimi ve Güney Afrika halkının *apartheid* rejimine karşı direnişini anlatan yazıların yanı sıra, ANC (Afrika Ulusal Kongresi) Başkanı *Oliver Tambo* ile yapılan röportajlara da yer verdik.

G. Afrika bölümü için seçtiğimiz şiirler L.S. Senghor, K.A. Nortje ve Dennis Brutus'dan. Şiirleri Tomris Uyar ve H.Okan Alkar Türkçeleştirdi.

Güney Afrika sorununu güncel yazılarla önümüzdeki sayılarda da işlemeye devam edeceğiz.

Latin Amerika ülkelerinin dış borçlarını ödememeleri konusundaki uluslararası çabalar giderek yoğunlaşıyor. 23 Ekim'in bu konuda eylem günü ilan edilmesi nedeniyle hazırladığımız *Latin Amerika'nın Dış Borçları ve Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen* başlıklı yazıyı da bu sayımızda bulacaksınız.

Bu yıl Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşunun 40. yılı. Dünyada barış ve yumuşama sürecinin güvenliği bakımından insanlığın BM Örgütü'ne dünden daha çok gereksinim duyduğu günümüzde Örgütün anlamını ve çalışma alanlarını anlatan yazılara bu sayımızdan başlayarak önümüzdeki aylarda da yer vereceğiz.

•Bu sayımızın diğer yazılarına gelince; Arslan Başer Kafaoğlu, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni oluşumları değerlendiriyor. Oğuz Özügül'ün bu ayki yazısı *Karl R. Popper ve Olguculuk*, Nuri Karacan'ınki ise *Gelir Bölüşümü* ile ilgili. Ayrıca Uluğ Nutku *Türlü Irkçılıklar Üzerine*, Nurer Uğurlu da *Sürekli Bir Ilkbahar* başlıklı yazılarıyla bu sayımızda yer alıyorlar. Oben Güney ise *Genç Tiyatronun Güç Sorunları*'nda Gençlik ve Tiyatro ilişkisini irdeliyor.

•Geçtiğimiz ay, Edebiyat ve Sanat dünyamız önemli kayıplar verdi. Ozan Turgut Uyar ve Abdülkadir Bulut ile Sanatçı Ruhi Su'yu geçtiğimiz günlerde yitirdik. Turgut Uyar (Eray Canberk), Abdülkadir Bulut (Sennur Sezen) ve Ruhi Su (Gencay Gürsoy) için hazırladığımız sayfaları bu sayımızda bulacaksınız.

Deniz Mazlum'un hazırladığı *Grev'in Tarihi* genel başlıklı incelemenin bu ayki bölümünün adı *Hazmedilemeyen Grev Hakkı*.

Leon Golup; ırkçılık, işkence ve paralı askerler gibi konuları resimlerine aktaran Amerikalı bir ressam. *Gerçekliğin Yüzleri Ya da Neden İşkence Değil* adlı yazıda, ressamın resim anlayışını Vasıf Kortun'un kaleminden sunuyoruz.

•Bu sayımızın edebiyat ürünleri, Salâh Birsel'in *Yaşlılık Günlüğü*, Onat Kutlar'ın *Unutulmuş Ozanlar*'ı, Veysel Öngören'in *Genç Şiirin Farklılaşması* ve Teoman Aktürel'in *Şiir Dili ya da "Şiirce"*si.

Bu ayın şiirleri; Can Yücel, Sabahattin Kudret Aksal, Edip Cansever, Kemal Özer, Cevat Çapan, Sennur Sezer, Abdülkadir Budak, Erdal Alova ve Metin Demirtaş'tan. İngiliz Ozan Hugh Macdiarmid'ın şiirini Cevat Çapan Türkçeleştirdi.

•Bu sayımızın karikatürleri; Ferruh Doğan ve Gomaa (Mısır); fotoğraflar; Ara Güler ve Şahin Kaygun, desen ise Yetkiner Ulukılıç'dan.

•Satranç-Briç sayfasını Serdar Çelik hazırladı.

•*Yedinci Sanat Sinema* yazısına, özel bölümlerin yoğunluğu nedeniyle yer veremedik. Özür Dileriz.

OKURLARIMIZA

Dergimizin abone koşulları:

Yurtiçi:

6 aylık	1500.— TL.
1 yıllık	3000.— TL.

Yurtdışı:

6 aylık	2250.— TL.
1 yıllık	4500.— TL.

Abone bedeli posta havalesiyle dergimizin yazışma adresine (Cağaloğlu, Ankara Cad. Vilâyet Han Kat: 2 No: 205 İSTANBUL) gönderilebilir.

Okurlarımızın ilgisine teşekkür ederiz.

Gelir Bölüşümü

Nuri Karacan

Küçük Erdal pirzolasını yemek istemiyordu. Annesi "ama Erdal, pirzolanı yemezsen kızlar sonra seni beğenmez" dedi. Erdal omuzlarını silkti; "beğenmesin,zaten kızlar iyi oyun oynayamıyor; koşamıyorlar da" diye yanıtladı. Annesi tatlı bir sesle "ama kızlar onbeş yaşından sonra çiçek açarlar ve çok güzel kokarlar" dedi. Sesinde çağıran, vaat eden gizemli bir şeyler vardı. Erdal pirzolasını yemeye başladı.

Gelir bölüşümü kuralı, bir ülkede belli süre içinde üretilen ürünün toplumda bireyler arasında nasıl bölüşüldüğünü inceler. Şu açıktır ki, nüfus veri olarak kabul edilirse, toplam ürün ne kadar büyükse bireylere düşebilecek pay da o kadar büyük olur. Ne var ki, kapitalist toplumlarda toplam ürün toplumdaki bireyler arasında eşit olarak bölüşülmez. Hatta bazı bölüşüm biçimleri karşısında "eşit" sözcüğünü hatırlamak bile güçtür. Toplum ne kadar zengin olursa olsun, ya da toplam ürünün bireyler arasında eşit biçimde bölüştürülmesi halinde düşecek pay (fert başına gelir) ne kadar büyük olursa olsun, toplumda bu ortalamanın çok altında ve çok üstünde pay alanlar bulunur. Toplumda bazı bireyler varlıklarını nasıl sürdüreceklerini düşünürken, bazı bireyler daha gösterişli bir yaşamın yollarını arar.

Eşit olmayan gelir bölüşümü bazı sorunlar yaratır: (1) gelirin daha eşite yakın bir bölüşümü, yetersiz beslenme nedeniyle üretime yeteri kadar katkıda bulunamayanlara üretime daha çok katkıda bulunma olanağı sağlar ve toplam ürün miktarını arttırır. Gelir payı günde 500 TL kadar artan biri, bu değişiklikten sonra üretime günde 500 TL kadar ek katkı sağlıyorsa, bu yeniden bölüşümün toplumun diğer bireylerine maliyeti sıfırdır. Fakat çok hesaplı davranılan kapitalist ekonomide bu hesap yapılmaz; (2) eşit olmayan bölüşüm, üretilen mal ve hizmetlere olan talebi azaltabilir, ve eksik tüketimden doğan işsizliğe yol açabilir. 1814'te D.Ricardo'ya yazdığı mektuplarda bu konu üzerinde ilk duran iktisatçı T.Malthus'dur; (3) eşit olmayan bölüşüm, kendi bünyesinde bu bölüşüm biçimini ortadan kaldıracak tohumları besler. Gelir bölüşümü ne kadar eşitsizse bu tohum da o kadar hızla yeşerir. Ne var ki, servetin bölüşümü ve bunun sonucu olarak öğrenim olanakları eşit olmadığına göre, eşit olmayan gelir bölüşümü kapitalizmin ayrılmaz bir parçası olacaktır. Kaldı ki, eşit olmayan gelir bölüşümü, üretime katkının bir sonucu, ve kapitalist sistemi aylaklıktan kurtaracak tek dürtü olarak görülmektedir.

Hükümetin her iktisat politikası değişikliği, gelir bölüşümünü de değiştirir. Örneğin, ithalatın liberasyonu politikası ithalatçıların gelirini yükseltir, sanayicilerin gelirini düşürür; bitkisel yağ üretimine sübvansiyon verilirse, yağlı tohum üreticisi ve bitkisel yağ üreticisinin geliri yükselir, bitkisel yağ fiyatı düşer, tereyağına olan talep ve tereyağı fiyatı düşer, sütlük sığır besleyen çiftçilerin geliri düşer; belediye otobüslerinde bilet fiyatları yüksek saptanırsa, minibüs ve dolmuşla yolculuğa olan talep artar, minibüs ve dolmuş işletenlerin geliri yükselir. Gelir bölüşümü bu nedenle siyasetle yakından ilgilidir. Hükümetin başarı derecesinin bir boyutu kaçınılmaz biçimde gelir bölüşümüdür.

Gelir bölüşümü sorunu, gerek kavram, gerek ölçüm olarak üç ayrı kategoride incelenebilir: (1) şahsi gelir bölüşümü, (2) gelir bölüşümü payları, (3) işlevsel gelir bölüşümü.

Şahsi gelir bölüşümü istatistik sorunudur ve bize gelir elde edenlerin yüzde kaçının örneğin 200.000-300.000 TL gelir elde ettiğini, yüzde kaçının 50 milyon liranın üstünde gelir elde ettiğini gösterir. Geliri elde edenler, elde ettikleri gelire göre en düşük gelirden yükseğe doğru on eşit kısma bölünürse, en düşük gelirli yüzde 10'un toplam gelirin yüzde kaçını, en yüksek gelirli yüzde 10'un toplam gelirin yüzde kaçını elde ettiği görülür. Çoğu kapitalist ülkede gelir o kadar eşit olmayan biçimde bölüşülmüştür ki en düşük gelirli yüzde 10'un toplam gelir içindeki payı yüzde 2-3 dolayında olduğu halde, en yüksek gelirli yüzde 10'un toplam gelir içindeki payı yüzde 25-35 arasında değişebilmektedir. En yüksek gelirli yüzde 10'un toplam gelir içindeki payını, en düşük gelirli yüzde 10'un toplam gelir içindeki payına bölmek suretiyle gelir bölüşümündeki eşitsizliği gösteren bir katsayı elde ederiz. Bu katsayı zaman içinde büyüyorsa, gelir bölüşümünde eşitsizliğin arttığı sonucuna varırız. Benzer şekilde, bu katsayı, belli anda, uluslararası karşılaştırmalarda bir gelir bölüşümü ölçüsü görevi görebilir. Örneğin, 1984 yılında bu katsayı A ülkesi için 9.8, B ülkesi için 7.4 ise, gelirin B ülkesinde A ülkesine oranla daha eşite yakın biçimde bölüşüldüğü sonucuna varılabilir. Bu katsayı yalnız iki gelir diliminden faydalandığı için pratiktir, fakat örneğin Lorenz eğrisi gibi bütün gelir dilimlerini göz önüne alan bir ölçüme oranla yetersizdir. Şahsi gelir bölüşümünde toplumsal sınıfların payını görmek olanaksızdır.

Gelir bölüşümü payları, gelir bölüşümüne klasik iktisatçıların ve K.Marx'ın tipik yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda toplumsal sınıflar ön plandadır ve zaman içinde sınıfsal gelir payları ile iktisadi büyüme arasındaki bağıntı birlikte incelenir. D.Ricardo'nun gelir bölüşüm modeli klasik iktisadın bir birleşimidir ve üç üretim faktörünü kapsar: Kapitalist, işçi, toprak sahibi.Ekilebilir topraklar sabittir. Nüfus arttıkça daha az verimli topraklara geçmek gerekir, ve verimli toprakların rantı yükselir. Buna karşılık, ücretler asgari geçim düzeyindedir. Maliyet öğelerinden biri sabitken diğeri (rantlar) yükseliyorsa, kârlar düşer. Gelir bölüşümünde kapitalistin gelir payı aleyhindeki bu gelişme sistemi durgunluğa sürükler. Modelde teknolojik gelişme yoktur.

K.Marx'ın gelir bölüşümü modelinde iki üretim faktörü (kapitalist ve işçi) ve teknolojik gelişme yer alır. Değeri yaratan emektir. Fakat işçi yarattığı değerin hepsini ücret olarak alamaz. Çalışan işçiler, her an yerlerini alabilecek işsiz-

ler nedeniyle ücretlerin asgari geçim düzeyinde belirlenmesini kabullenirler. Yaratılan değerle ücret arasındaki fark artı değer (kâr) olarak kapitaliste kalır. Değeri yaratan emek olmasına karşın, kapitalist, teknolojik gelişmeler nedeniyle üretim sürecinde gitgide artan oranda makine, teçhizat kullanmak zorunda kalır. Aksi durumda, yeni makineleri kullanan kapitalistlerle rekabet edemez. Üretimde kullanılan emeğin toplam sermaye içindeki payının düşmesi kâr hadlerini düşürür. Kârların artması için emeğin daha fazla sömürülmesi, yabancı ülkelerin sömürülmesi (emperyalizm) gerekir ki, bu süreç kapitalizmin sonunu hazırlar.

İşlevsel bölüşüm, emek, sermaye ve toprağın fiyatının nasıl belirlendiğini inceler. Neo-klasik iktisatçılar, üretim faktörleri fiyatlarını "marjinal prodüktüvite kuramı" ile açıklamışlardır. Kuramı sistemli olarak ilk eleştiren J.B.Clark'dır. Emeğin marjinal prodüktivitesi, diğer üretim faktörleri sabitken, üretime katılan sonuncu işçinin üretime kattığı değerdir. Emeğin marjinal prodüktivitesi ücretten büyük olduğu sürece yeni işçi kiralamak, kârı arttıracaktır. Buna karşılık, herhangi bir nedenle emeğin marjinal prodüktivitesi ücretten düşükse,işten işçi çıkarmak kârı arttıracaktır. Aynı şey, sermayenin marjinal prodüktiviteleri ile faiz haddi arasındaki ilişki için de geçerlidir. Optimum denge durumunda, piyasada işçi talebi işçi arzına, sermaye talebi sermaye arzına, toprak talebi toprak arzına, her firmada emeğin marjinal prodüktivitesi ücrete, sermayenin marjinal prodüktivitesi faiz haddine, toprağın marjinal prodüktivitesi ranta eşit olacaktır.

Marjinal prodüktivite kuramı, kapitalistin sürekli biçimde kârı arttırma çabasına dikkati çekmek bakımından önem taşır. Fakat en azından iki eleştiriye açıktır:(1)bu kuram gerçekçi değildir ve ölçülebilir birimlerden hareket etmemektedir. "Bir birim sermaye"den ne anlamak gerekir?(2)Kuram,kapitalistin katkısı konusunda hiçbir şey söyleyememektedir. Nitekim, marjinal prodüktivite kuramını kapitalist ekonomilerde gelir bölüşümünün temeli olarak alan burjuva iktisadi ders kitapları, kârı ayrı ölçütlerle açıklamaya çalışmaktadır.

Toplumda da eşite yakın bir gelir bölüşümü istemek hem akılcı, hem insancıl olduğu halde, ortodoks iktisatçılar, bireyler arasında gelir transferini önleyecek, statüko gelir bölüşümünü sürdürecek ölçütler geliştirmişlerdir. Bunların en bilineni W. Pareto ölçütüdür. Pareto ölçütü şöyle özetlenebilir: geliriyle mal ve hizmet satın alan bir insan, bu mal ve hizmetlerden bir fayda sağlar. Harcamalarını arttırdıkça elde ettiği toplam fayda artar, fakat gelirinin sonuncu lirasından elde ettiği fayda azalmaya başlar. Örneğin, günlük geliri'nin 102'nci lirasından 7 birim fayda sağlıyorsa, 103'üncü lirasından 6 birim fayda sağlar. Bu birey gelirinin marjinal faydası hakkında bilgi sahibidir. Fakat toplumda farklı kişilerin gelirlerinden sağlayacakları marjinal fayda farklıdır. Bu nedenle kişiler arasında fayda karşılaştırması yapılamaz. Bu ölçüte göre, amaç toplumun toplam faydasını azamileştirmekse, servet içinde yüzen birinden 60 TL alıp, açlıktan ölmek üzere olan birine ekmek alması için veremezsiniz, çünkü çok zenginin bu 60 TL ile, açlıktan ölmek üzere olan birinden daha az fayda sağlayacağı kanıtlanamaz. Bu ölçüt, hemen bütün ortodoks ders kitaplarında yer alır. Buna karşı, A.P. Lerner'in bu konudaki ölçütü yer almaz. Lerner'in "halkın marjinal faydalarını bilmek ya da ölçmek gerekmez. Eşitlikten uzaklaştıkça toplam faydada bir azalma olasılığının, artma olasılığından daha büyük olduğunu göstermek yeterlidir ve eşitliği savunmak daha doğrudur" yolundaki savı rağbet görmemiştir.

Enflasyon, gelir bölüşümünde eşitsizliği arttıran diğer bir olgudur. Enflasyonun II. Dünya Savaşı sonrası egemen olgu olduğu göz önüne alınırsa, eşitliği bozucu etkisi daha da önem kazanır. Enflasyoncu bir ortamda ücretler, mal ve hizmet fiyatlarını gecikme ile izlediği için kârın toplam geliri içindeki payı yükselir, ücretin toplam gelir içindeki payı düşer. Aynı düşüş, memur ve emekliler için de geçerlidir. Buna karşılık, gelecek dönem için enflasyon haddi tahmin edilebilir hâle gelince, beklenen enflasyon haddi faiz haddine dahil edilir. Bir başka deyişle, kapitalist ve rantiyeler enflasyondan kârlı çıkmanın yolunu bulmaktadır.

Bir ülke enflasyon yanında dış ödemeler güçlüğü de çekiyorsa ve IMF'ye baş vurmuşsa, bu durum işçi sınıfı için sadece enflasyondan çok daha kötüdür. Bu durumda IMF'nin değişmez reçetesi yurt içinde iktisadi faaliyetin yavaşlatılması, paranın dış değerinin ve reel ücretlerinin düşürülmesidir. Reel ücretlerdeki düşüşün, bir yandan yurtiçi talebi düşüreceği, diğer yandan üretim maliyetlerini düşüreceği için ihracat olanağını arttıracağı düşünülmektedir. Türkiye'de işçi sınıfı, son yedi yılda enflasyon ve IMF deneyimlerini birlikte yaşamıştır.

Tablo, Türkiye'de 1965-1984 yılları arasında başlıca katmanlarının toplam gelir içindeki paylarını göstermektedir. Bu tablo yardımıyla bazı eğilimler saptanabilir: (1) bütün süre boyunca mülkiyet gelirlerinin toplam gelir içindeki payı artış göstermiştir; (2) tarım gelirlerinin toplam gelir içindeki payı sürekli düşmüştür; (3) tarım dışı ücret gelirlerinin, toplam gelir içindeki payı ithal ikamesi politikasının uygulandığı 1965-1975 arasında yükselmiş, daha sonra sürekli düşüş göstermiştir; (4) tarım gelirlerinin toplam gelir içindeki payı, tarım dışı ücret gelirlerinin toplam gelir içindeki payından daha hızlı düşmüştür.

1965-1984 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE GELİR BÖLÜŞÜM PAYLARI

Yıllar	Tarım Gelirleri	Tarım Dışı Ücret Gelirleri	Tarım ve Ücret Dışı Gelirler
1965	30.6	28.6	40.8
1970	26.0	32.4	42.6
1975	25.4	31.9	42.7
1980	20.9	26.5	52.6
1981	20.1	24.8	54.3
1982	19.3	23.9	56.8
1983	17.9	22.4	59.7
1984	18.4	22.1	59.5

Remzi çöplüğü altüst görünce canı sıkıldı. Köpekler daha erken gelmiş, kremayı yemiş, defolup gitmişlerdi. Canı sıkkın "elindeyse itlerle başet" dedi. Salih çöpleri karıştırmaya başlamıştı bile. "Onlar da can. Hem baksana ne kadar zayıflar" diye yanıtladı. Salih'in köpeklerden yana çıkması Remzi'nin canını sıkmıştı. Pis bir yanıt vermek üzereyken, çöpler arasında bir karış kadar bir dantela parçası gördü. Yer yer lekelenmişti. Çekip avucuna aldı. Şimdi Salih de yanındaydı. İkisi de dantelaya bakıyordu. Remzi "bir sütyen danteli" dedi. Salih yine çomak soktu. "Nereden bildin" diye sordu. Remzi "biliyorum ki söyledim" diye yanıtladı. Birden avucuna kadar eğilip dantelayı kokladı. Doğruldu. Salih de eğilip dantelayı kokladı.

CAN YÜCEL

VARSA ÖLÜMÜN ARİFESİ

Bakmayın siciline "emekli yüzbaşı" kaydı işlendiğine,
Kendisi mirlivaydı...
Nası da sürerdi yavrum, gebelerden aşağı
Şiir-aşkın komutu üzre
Livalarını
O umarsız ve umulmaz güzellikteki benliğimize doğru!..
Gördünüz hepiniz arazide onu
Bütün piyade ve süvari tatbikatlarında...
Derken indirirdi bir paraşüt bölüğünü
Benlen karımı barıştırmak için,
Oturup patlıcan salatası yapardı
Unutmaz kırmızı biberi, sarımsağını...

O, aynı zamanda, Napoléon'un ordusunda
Mısraların, kıtaların ta önünde
Yürüyen bir tırampete çocuktu
Waterloo veya 12 Mart'ta...
Belki de İspanyol İç Harbi'nde
Pisi pisine ölen bir Lorca...

Ben Turgut'la okuşup kokuştuğumda
Yaşamanın umman soluğunu soluduğumda
denize açılır olurdum hep
Fethe çıkarcasına "Dünyanın En Güzel Arabistanı"nı
Şiirimizin o en kızıl saçlı levendiyle...

UNUTULMUŞ OZANLAR

Onat Kutlar

On iki unutulmuş ozandılar. Ve derler ki zaman padişahı rüzgâr, onların tohumunu, nedeni bilinmez bir düşünceyle Bursa'da Koza Hanı'nın avlusuna düşürmüştü. Harcı ikindi horasanı ile karılmış batı duvarının dibine, büyük yapraklı bir dut ağacının altına, Rumî idiler ve adları bilinseydi Eşrefoğlu'ndan önce gelirlerdi ozan defterinde. Şehzadeler kentinde dünyaya gelişlerinden murad, padişah olmaları değildi. Çok kısa ömürleri boyunca hep yoksul birer kul olarak kaldılar. Çarşı esnafı onları ipek böceklerinden hiç ayırmadı.

Kimilerine göre hicri ayların on iki oluşundan, içlerinden birinin adı Recep'ti. Dibine düştükleri duvarın horasan harcına bakan kimi batınî'ler, dediler ki bu yanlıştır, her birine on iki imamdan birinin adı uygun düşer. İzmir'de mekân tutmuş bir Yahudi'nin taş baskısı "Yıldız İlmi" kitabı ise on iki ozanın öyküsünü Eski Ahid'de Yusuf kıssasına benzetir. O zaman en küçüklerinin adı Yusuf olmalıdır. Ne var ki bunların hepsi habercilerin bulanık rivayetleridir.

Çünkü yanmış bir giysinin küllerinden bir ipek böceğine ulaşılamaz.

Hepsi de gözlerini gülerek açtılar yeryüzüne. Tuhaf bir zamandı. Geceleri gökyüzünden sayısız kurbağa yağar ve uyku cinleri pencere pervazlarına sıralanıp gülüşerek sabaha kadar yağmurun dinmesini beklerlerdi. Daha ilk günden dünyanın gidişine şaşkınlıkla baktılar. Başkentini fillerle bir gün batıdan doğuya, bir başka gün doğudan batıya taşıyan sultanlar gördüler. Ve kanı silmek için kan ırmağının akıp geçişini. Kentin dışına nöbetçileri beklemek için başka nöbetçiler konurdu ve onları da beklemek için başka nöbetçiler. Kimse çıkamazdı dışarı ve kimse nöbetçilerin neyi beklediğini bilmezdi. Halk, başkentin yerine göre bir gün batıdan, bir gün doğudan gelecek kurtarıcının yolunu gözlerdi. Onlar da bu yüzden uyanık durdular ve uyku cinleriyle dost oldular. Sabırsızdılar, çünkü dünyanın gizi çözülmeyi bekliyordu.

Çarşı esnafı, boş durmasınlar diye ellerine birer tel ipek tutuşturdu. Hızla ördüler ipeği ve güz, horasan harçlı duvarın dibinde on iki koza buldu. İsfahan bahçelerinin uçuk kokularını satıp afyon içen acemler, İskenderiyeli köle tacirleri ve Cenova'lı gemiciler, dokumacı ustaları ile birlikte gelip baktılar on iki koza'ya. Hiçbiri şiirin örgüsünü çözemedi. Çünkü ozan ömrü kısadır ve o şiirleri örenler çoktan çıkıp gitmişlerdi. Gene de ustalar kolları sıvadılar ve on iki kozadan bir giysi yaptılar. Günün birinde bir düş güzeli, şiirin tenine dokunduğunu duysun diye.

Demir çarık demir asa, yollara düştü on iki ozan. Efes'in ve Mısır'ın yanmış kitaplıklarını, iki ırmak arasının eski kentlerinden arta kalan küllerini, Kaf Dağı'nın her gün yeniden yanmakta olan kuşunu gördüler. Yeryüzünün bilgilerini bir kentten öbürüne taşıdılar. O tuhaf zamanlarda, ayışığının olduğu geceler, şiirin haritasında onların parlayan çizgileri görülürdü.

Şiirlerini o zamanlar konuşulmayan bir dilde yazdılar. Nokta bulunması gereken yerde her zaman bir soru işareti vardı. Neden yitip gidiyor aşk? Neden kararıyor çocukların gülüşü? Ölüm neden ve neden her zaman bir sultan var Nemrut Dağı'nın tepesinde? Böyle sorular olmalı çünkü bugün de o dili anlayan yok.

Bir ırmağın durmadan akıp geçişine bakarlardı, bir dikenin sararıp rüzgârla savruluşuna, bir meyvanın çürüyüşüne ve akşamdan önce ölüşüne çok renkli bir kelebeğin. Güzelliklerin geçici oluşuna kızarlardı ve zulmün kalıcılığına. Bu yüzden padişaha ve tanrıya başkaldırdılar. Nöbetçileri bekleyen nöbetçileri geçip bir gün döndüler doğdukları duvarın dibine. Kapandılar.

Nasıl şiirler yazdıklarını bilen yoktur. Der ki kimileri, onlar turna balıkları gibiydiler. Denizden ırmağa, ırmaktan kaynağa gidebilirlerdi, oturdukları yerden. Bu yüzden yaşamın gizleriyle dolu o şiirlere ulaşabilmek için gönül gözüyle uzun uzun denize bakmak gerekir. Kimilerine göre orada bir gül yaprağına yazdıkları divanı "ateş kesilmiş sabah rüzgârı" yakıp savurdu. Kül'le gül bu yüzden uyaklıdır. Bursalı tarihçilere göre padişaha ve tanrıya başkaldırdıklarından boğduruldular. On ikisini tek bir sandukaya koydular. Üstünü çiniyle kapladılar. Baş tarafına, İznikli bir çinici, "usta kanı" kırmızısıyla tarih düşürdü. Kûfi bir yazıyla. Ve Nilüfer çayının yatağını değiştirip derine gömdüler. Sonra yeniden ırmağı geçirdiler üstlerinden.

Kimilerine göre ise, o divan bomboştu.

İşte, bu eylül gününde Bursa'nın Koza Hanı'nda ikindi horasanı ile örülmüş bir duvarın dibinde, dut ağacının altında durmuş, ipekçi çıraklarına, çok renkli dükkânlara, Uludağ'ın uzak karlarına, arap tacirlere bakarken bunları düşündüm. Unutulmuş ozanlara ulaşmanın şiirden başka yolu yoktur. Herhangi bir şiirden. Çünkü her şiirde biraz aşk vardır ve biraz isyan.

Kimbilir, belki bir gün biri, şiirler okuya okuya, unutulmuş on iki ozana ulaşır. Hatta yaşamın gizlerine bile.

Yaşlılık Günlüğü

Salâh Birsel

16 Nisan 1980

—Peki ama neden bülbülleri dinlemeye hep erkekler gider de kadınlar evleri bekler?

Sevgi Soysal:

—Aldırmayın kadınlar, erkeklik sizde kalsın.

17 Nisan 1980

İnsanlar yakınlarına yardımda bulunmak için Tanrının kendilerine para yollamasına yalvar-yakar olurlar da, Tanrı'nın bu parayı yakınlarına doğrudan doğruya tellemesi için dua etmeye yanaşmazlar.

18 Ağustos 1981

Dün gece düşümde annemi gördüm.

Jale ile büyük bir odada imişiz. Bir eski zaman odasında.

Birden kapı çalındı.

Gidip açtım, gelenin kim olduğunu anlamadan: "Gel bakalım" dedim.

Annem girdi, pencerenin önündeki sedire oturdu.

Düzde kalmış bir hali vardı.

Ölecek diye korktum.

Sonra uyandım.

Bir an annemin yaşayıp yaşamadığını kestiremedim.

Beş yıl önce ömür defterini kapadığını anımsayınca sevindim. O acılı, o zıypak, o dibi tutmuş günleri yeniden yaşamayacaktım.

Ne güzel ölmek bir kez
İnsanın yaşamında
Rüştü Onur gibi
Muzaffer gibi
Ayağı kayıp da
dönmemek gerisin geri

Ölüm olurdu yoksa
Ölmeyenlere de dünyada
O şanlı köprüden
Langa lunga boyuna
Şöyle düşünün bir kadın
Aşıksınız sırsıklam
Dur durak dinlemeden
Ölüyor ha bire

15 Ekim 1982

Cemal Süreya dedi ki:

—Son zamanlarda kendimi şiir yazmaya verdim. İnsan şiir yazarken de düzyazı yazamıyor.

—Ben de bu yüzden artık şiir yazmıyorum. Daha doğrusu yazamıyorum. Kafanı düzyazıya göre kurdun mu, onu şiire çevirmek çok zor oluyor. Tersi de öyle, şiir yazmaya, şiir düşünmeye durdun mu artık düzyazının tetiğine dokunamıyorsun.

Bunları dün *Milliyet Sanat*'ın toplantısında konuştuk.

Bugün defterime geçirirken bir an durakladım:

—Şiiri bırakmama gerek var mıydı?

17 Ekim 1982

Yoksa yaşlandıkça insalardan kopmaya, onları sevgimizden alarga tutmaya mı kalkışıyoruz.

Ataç son günlerinde günlüğüne -1 Eylül 1954- eskiden insanları daha çok sevdiğini yazmıştır.

Cuma gecesi, 14 Aralık 1984

Atatürk Kültür Merkezi'nde (Devlet Tiyatrosu) Haldun Taner'in *Keşanlı*'sı.

Onu yıllarca önce Gülriz Sürüri-Engin Cezzar topluluğundan seyretmiştim. O zamanlar Semiha Berksoy da memişaneci Şerif abla rolündeydi. Başarılı bir oyundu.

Bu kez de öyle.

Yönetmenle (Yücel Ertan) dansları düzenleyen Nasuh Barun, oyunu oya gibi işlemişler. Keşanlı bu kez Rüştü Asyalı, Zilha da Nurseli Çambel olmuş.

Doğrusu, bütün oyuncular ellerinden geleni yaptı.

Perde arasında Haldun'la buluştuk. Yani öpüştük. Candan kutladım. Bana sağlığımı sordu:

—Bugünlerde iyiyim.

—Ben hiç iyi değilim.

Telefonunu aldım. "Seni ararım" dedim.

Salona tek numaralar soldan, çift numaralar sağdan giriyor. Bizim biletler tekli olduğu için sola yöneldik. Yerimizi de kolayca bulduk. Çokları soldan girip sağa ilerlediler. Biz de her defasında, salkım-saçak ayağa kalkıp yol vermek zorunda kaldık. Yanımdaki koltukta Emre Kongar vardı. O da bizim gibi boyuna kalk-otur yapıyordu. Bir ara dedi ki:

—Bunlar Batı'ya, Doğu'ya giderek varılacağını sananlardır.

6 Ekim 1983

Çehov'un *Martı*'sı Doktor Dorn'un şu sözleri ile son bulur:

—Bayan Arkadina'yı alın, burdan uzaklaştırın. Oğlu az önce kendini öldürdü.

Böyle yüreksoğutan bir tümce, İngiliz yazarı Mansfield'in *Esintiler* öyküsünde de var. Onu Berber George, Bayan Monica'ya saçlarını kıvırtıp da dükkândan çıkacağı sıra fısıldar:

—Sayın Bayan, eski bir müşterimsiniz, size açıklayabilirim: Bu sabah küçük kızım öldü.

Bu saptamalara, Çehov'la Mansfield'in öykülerini arka arkaya, daha doğrusu bir ondan, bir ondan okuyarak vardım.

Aralıkta *Martı*'yı bir daha okudum. Bu biraz da, Çehov'un *Martı*'da Maupassant üzerine yazdıklarına bir kez daha göz atmak istememden doğdu.

Oyunu okuyup bitirdikten sonra

Alain'e bir kez daha hak verdim. Bir kitabı yeniden yeniden okumak, insanın onu daha iyi tanımasına yol açıyor. Ne ki bir kitabın bir daha okunması, bir başka kitabın da okunmadığı anlamına gelir.

Giderek, Çehov'un *Düşmanlar* öyküsünde de bir şemşempürüye rasladım. Orada da etine dolgun, iri kıyım, leşkarın ve tariçini Abogin, çay içerken göğsünü tutup sandalyesine yığılan karısı için kasaba doktoru Bay Kirilov'u çağırmaya koştuğunda doktor kendisine şunu söyleyecektir:

—Bağışlayın gelemem. beş dakika önce oğlum öldü.

9 Haziran 1985

Tomris Uyar *Günlerin Tortusu'*nda, 8 Ocak 1984 günü Ankara'da Mülkiyeliler Birliği'nde bir delikanlıya rasladığını yazar: 22 yaşında, sarışın, eli ayağı düzgün ve de yalnız süvaridir.

Tomris ona adını sorduğu vakit gülerek şu karşılığı verir:

—İnanmayacaksınız ama gerçekten Ayhan Işık.

Böyle ad ve soyadı benzerlikleri çok görülmüştür.

Samim Kocagöz'ün de bir subay adaşı vardı. Samim kendisini hiç tanımazdı. Ne var, 40'lı yıllarda 30 ağustos atamalarını bildiren gazetelerde zaman zaman adına raslardı.

Bizim Behzat Ay'ın da bir adaşı var. Ama bu adaşlıktan çok kan kardeşliği.

Behzat onun varlığına bir mektupla varmış. Günün birinde postacı bir mektup getirmiş ki Behzat açıp okuyunca bir şey anlayamamış. "Yarın sağlam kafayla okurum" demiş: ertesi sabah da birşey çıkaramamıştır. Bir daha okumuş, yine bir anlam verememiştir. O zaman zarfın üstüne yeniden bakmayı düşünmüş ve büyük şaşkınlıklar arasında görmüştür ki, Behzat Ay adının altında kendi ev adresi değil, başka bir adres yazılıdır: Bostancı'da, Ayşeçavuş Durağı'nda, Ayşeçavuş Apartmanı. Yani Behzat'ın evinin iki sokak ötesi.

Behzat, lodosu atlatınca, palas pandıras giyinip Ayşeçavuş Apartmanı'na koşar. Kapıyı bir adam açar ki adı Behzat Ay'dır. Bizim Behzat daha üzüm kelterine ulaşamamıştır. Kendini tanıtır:

—Ben Behzat Ay.

—Atlattın mı kuzum?

—Ben Behzat Ay.

—Behzat Ay'ı mı arıyorsun?

—Değil, ben Behzat Ay.

Sonunda iş anlaşılır. Üzüm kelterleri ortaya dökülür.

İki adaş o günden sonra da senli benli olur.

Adaşlar arasındaki benzerlikler adlarla da bitmiyordur.

İkisi de aynı yılın, aynı ayın, aynı günü (30 Aralık 1956) evlenmişlerdir. 1957 ve 1959 yıllarında ikisinin de birer çocuğu olmuştur. Ne ki, birininki kız ise öbürününki erkek, erkek ise öbürününki kızdır.

Dahası var, biri Güneyli ise öbürü de Güneylidir. Birinin karısı Kuzeyli ise, öbürünün karısı da Kuzeylidir.

Adaşların ayakkabı numaraları da birdir: 41.

İkisinin gömlek numarası da 2'dir.

İkinci Behzat Ay'ın dünyası büyüktür. Kendisine bir ayakkabı alsa, bizimkine de alır, gömlek diktirse bizimkine de diktirir. Dragos'taki yazlığının bir anahtarını bile adaşına vermiştir. Bizim Behzat: "Benim hayatta tek kârım o arkadaştır" der.

Dragos'ta, bir akşam yemeğinde bu adaşlık ilişkilerinin daha geniş sınırlara vardığı da görülecektir.

Yemekte Aziz Nesin, Aziz'in eşi, Azerbaycanlı yahşi dost Bülüher Assafi, Aziz Nesin kalkan aziz Nesin yatan Melahat Abla ve de adaşlar vardır.

Sofrada adaşlık öyküsü açılınca Aziz'in eşi ev sahibine der ki:

—Siz banka defterlerinizi açıkta filan bırakmayın. Yoksa bu adam bütün paralarınızı çeker.

Bizim Behzat kahkahayı bastırır.

—Geç kaldın, geç kaldın. Ben çoktan Behzat'ın hesabından para çektim.

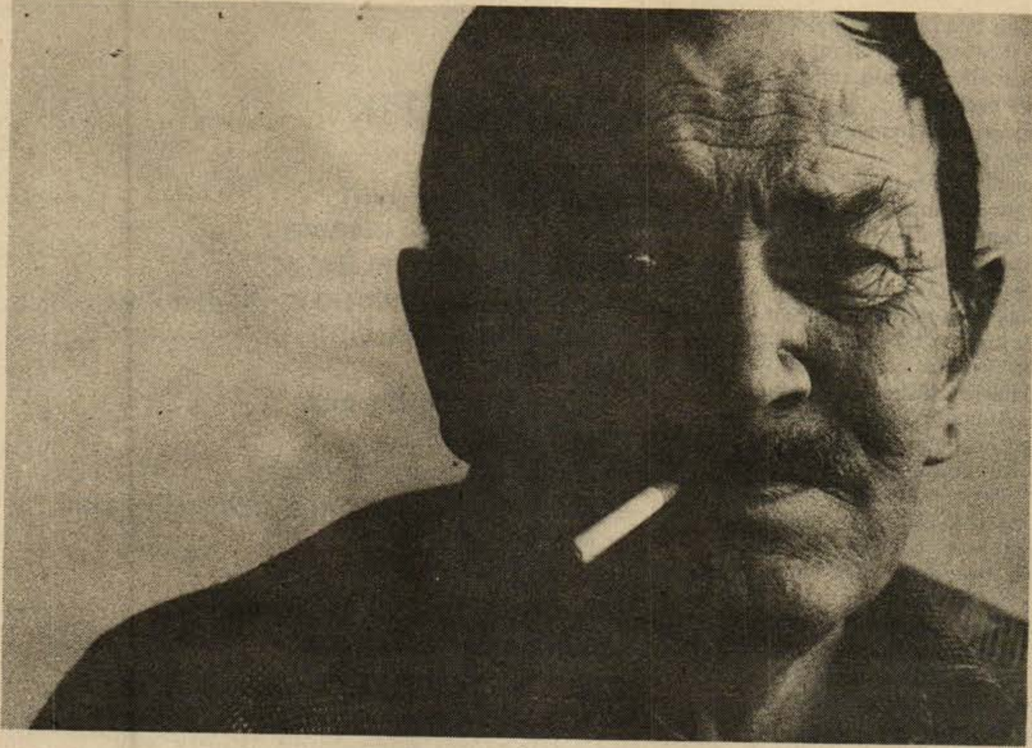
Bunu açıkladıktan sonra da öyküyü anlatır:

Bir ay önce Ankara'ya gitmiştir. Bütün parasını içkiye yatırdığı için meteliksiz kalmıştır. Ne yapsın? Birden aklına adaşının banka hesabı gelir. Banka defteri Dragos'taki evde ortalarda sürüklendiğinden numarasını biliyordur. Bankaya gider, kimliğini gösterir ve hiçbir zorluğa uğramadan istediği paraya konar. İstanbul'a döndükten sonra da ilk işi, çektiği parayı gidip adaşının hesabına yatırmak olur.

Öyküyü anlattıktan sonra adaşına sorar:

—Sana bankadan hiçbir yazı gelmedi mi?

—Yooo.

Şahin Kaygun

Turgut Uyar İçin

Hazırlayan:
Eray Canberk

Kendi Sesiyle Turgut Uyar

BEN

Ben hep sıkıntılıyım. Yani bir adamın canı sıkılır, o ben'im. Çünkü bana en yaraşan durumdur sıkıntılı olmak. Ben silahsız bir askerim de ondan. Törenler askeriyim ben, Cumartesi ve Pazar askeri. Aslında karışık bir şey, kime ne söylenebilir? Bir sıkıntıyı ısrarla büyüterek, asıl büyük sıkıntıya ısrarla giden tümün attığı çekirdek. Pis bir köleliğe ve sonsuz çılgınlığa varacak bir oluşumu sıkıntıyla bekleyen bölünmez Varlık'ın ben'i.

Ondan severim sıkıntıyı. Sevincin o amansız, o aşağılayıcı bönlüğünden korur beni.

Ne söylenmişse ve ne söylenmemişse ne yapılmışsa ve ne yapılmamışsa, ne düzeltilmişse ve ne düzeltilmemişse ondan sıkılan biri. Belki, söylenmemişin, yapılmamışın ve düzeltilmemişin telaşı içinde biraz. O kadar. Ve sıkıntılı. Ve sıkıntılı.

İşte böyle başlıyordu her yerde mutsuzluk. Ve mutsuzluk büyük bir umut gibi çekiyor kendine beni. Değişiyorum ve çoğalıyorum gibi. Tek büyük doğrunun yarım dilimi o. Kim bilebilir işe yaramamanın değinmesini? Ha!.. Cumartesi ve Pazar günlerinde. Yorgun, izinli ve silahsız bir asker.

Sonra kim döneniyor ortalarda benden başka. Şiir yazdığım söyleniyor ortalarda. Değil.

Ben, kutsal bir baheneyim, belki de bir sığınakım kendime.

PAPİRÜS (Sayı 4/Eylül 1966)

•

DÜNYAYLA İLİŞKİM VE ŞİİR

(Tomris Uyar'la Konuşma)

Tomris Uyar- Yaşamını, yazın beğenisini yakından bildiği birine sorular yöneltirken, "tecahül-ü arifane"ye kayma sakıncasıyla karşı karşıya kalıyor kişi.

Ancak yanıtlarını gerçekten merak ettiğim sorular sorarsam kaçınabilirim bu yapaylıktan. İlk soru:

Bugünlerde yeni yazılan şiirleri okurken ya da eskiden sevdiğin şiirleri gözden geçirirken, bir zamanki kadar büyük tad alıyor musun? Ya kendin yazmaktan?

Turgut Uyar- Sana yalan söyleyemem, başkasına da söyleyemem ya. Bu sorunu içten, namusluca şöyle yanıtlayabilirim: Yeni yazılan şiirleri okurken (bir "olay" niteliğinde değilse, özgün değilse) gençliğimde duyduğum tadı ve heyecanı pek duymuyorum. Yitirilen bir şey midir bu heyecan ya da edinilen bir "temkinlilik" mi? Bilemiyorum. Bir "doymuş"luktan da söz edilebilir mi acaba? Ama ne olursa olsun, bir çocukluğu geride bırakmak gibi bir şey. (Çocukluğu, ozan tabiatını belirleyen niteliklerden biri diye düşünüp övgü olarak kullandım.)

Buna karşılık, eskiden sevdiğim şiirleri yeniden okurken; gençken duyduğum tadlardan daha büyük tadlar alı-

yorum. Taddan bile fazla, yüreği kaldıran bir şey. Acaba bu da farkına varmadan edinilen bir alışkanlık mı, yoksa yaşlanmaya başlamanın, yine farkına varmadan getirdiği tembellik mi? Bunu da bilemiyorum.

Kendim yazdığım zaman aldığım tad konusuna gelince: Tembel bir yazarım, biliyorsun. Oysa ilk yıllarımda böyle değildim. Bazan günde, çoğunu sonradan yırttığım 3-4 şiir yazdığım olurdu. Şimdi kafamda oluşturduğum şiir kendini yazmaya beni zorlayıncaya kadar oyalanıyorum. Bu yüzden bazan eskiden çok güvendiğim belleğim, yaya bırakıyor beni. Ama oturup şiir yazmak, hele sonuçtan hoşnutsam, çok mutlu ediyor beni. Bu mutluluğun nedenini, yukarıdaki "bilemiyorum"ların tersine biliyorum: Dünyayla ilişkimin sürdüğünü kavrıyorum, ozan ve kişi olarak bazı sorumluluklar taşıdığımı fark ediyorum. Bunlar da gönendiriyor beni.

Tomris Uyar- Şiirde "şairane"ye baştan beri karşısın. Sanırım kusursuzluğu, yani bir anlamda ortalamayı, hemen kabul edilirliği, kalıklığı önerdiği, getirdiği için. Tam bir anti-şiir denemese bile onu andıran bir şeyleri, "Çıkmazın Güzelliği"ni, "Korkulu Ustalık"ı bir zaman dert etmiştin kendine. Bugün ne düşünüyorsun şiirsel ile şairane arasındaki kılpayı hakkında? Şurdan yola çık istersen. Gelmiş Gelecek Zaman'*ın son dizesi ilk okuduğumda şöyleydi galiba: "Kim bilir, haklıydı belki de"...*

Turgut Uyar- Şiirde şairane'ye hep karşı oldum. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, "bir dönemin şairanesi"ne. Değişen dünyayla bütünleşen şiir, hayattan yola çıkan, her dönemde kendi şairane'sini yaratır. Kaçınılmaz bir olgudur bu. Şairanelik, sadece sözcüklerde, imgelerde değildir, takınılan tavırdadır biraz da. Örneğin hece'nin şairane'si, gurbet'te, hasret'te, aşk kırgınlıkları'nda idiyse; Garip'in şairane'si, kentli "küçük adam"ın "bulduğu ile yetinirliği"nde, bir bakıma "vurdumduymazlığı"ndadır.

Sanırım şiirsellik, ortak bir nitelik durumuna geldiği zaman, bir terimleşme haline geldiğinde, şairane oluveriyor. Her ozan kendi şairane'sini bulduğunda, var ettiğinde ise şiirsellik sürüyor.

Kusursuzluk, özellikle genç ozanlarda, her zaman kuşkuya götürür beni. Çünkü kişiyi kişi yapan, sadece erdemleri değil, kusurlarıdır da diye düşünürüm. Erdemler ortaktır ama kusurlar kişiseldir, yani yeni bir kişiliği haber verirler çoğu zaman. Kusur yerine hata desek daha doğru olurdu ya neyse. Şiirde hata yapmaktan hiç korkmadım.

BAKIN ARTIK

bakın artık terör bitti
ne tüfek kaldı ne tabanca
bir uzunluk halinde her şey
her şey uyumla buluşuyor bir bakınca
soygun bitti kıyım bitti
ölüm bitti
—ölümün ömrü bir gün

nasıl olsa dayanırsın Oktay
—Oktay adı da pek yakışmıyor şiire ama
ne yapalım gerçek
ama bak terör bitti
ölüm usulca çekildi aramızdan
—ölümün ömrü bir gün
kişinin bir günlük özgürlüğü yüz lira
ceza yasalarında
sen enflasyonu hesaplayıp ikiyüz ver
böylece onurlanmış olursun bir daha
terör bitti ölüm bitti
—ölümün ömrü bir gün
galiba aşk ömür boyunca

ama ne dersin Oktay
biten başka bir şeyler var mı daha

Dün Yok mu? (1984)

Yaptığımı sandığım hataların da sonradan hata değil, bana ait "özellikler" olduğunu farkettim. Bunu övünmek anlamına alma: hata kaçınılmazdı, yeni bir şey yapmak için.

Şimdi *Gelmiş Gelecek Zaman*'ın son dizesine gelelim. Evet, ilk yazılışında, "kim bilir, haklıydı belki de" idi. Sonra değiştirdim, "haklıydı belki de, kimbilir" oldu. Şimdi şaşıracaksın, onu da değiştirdim. Görüldüğü gibi, "kim bilir, belki de haklıydı" oldu.

Bunu açıklayabilirim. Sözcükler konusunda çok özenli olmadığım sanılabilir. Doğru da olabilir bu sanı; kendimce, şiirin istediğini sezdiğim sözcüğü kullanırım. Ama sözdiziminde özel bir dikkatim var: günlük konuşma diline ters düşmemek, konuşma dilindeki en geçerli, en çok kullanılan tavrı bulmak. Bana dilin şiirselliği gibi gelir bu. (Bunda biraz da hinlik yok değil. Yadırganmayı istememek filan gibi. Ama şiir istiyorsa bunu umursamadığım da olur.)

Tomris Uyar- Her gün ilanlarına kadar okursun gazeteleri. En yeni makyaj malzemeleri, en yeni ölümler senden sorulabilir. Bir Ruhi Su, Livaneli kadar; bir Bob Dylan'ı, ne bileyim bir Santana topluluğunu, Bee Gees'i kavramak istiyorsun. Şarkı sözünün, güftenin ya da çalgı eşliğinde şiirin eylemle buluştuğu bir yer var mı sence?

Turgut Uyar- Az bile saydın okuduklarımı. Ben yılın on şarkısı anketini de, uzaydaki "kara delik"leri de okurum. Güncel dünyayla ilişkilerimi diri tutmak istediğimden olacak. Bunlar bana yeni değerlendirmeler yapma olanağını veriyor sanıyorum. (Kimbilir belki de aslında gazete okuma, öbür okumalara oranla daha kolay olduğundan.)

Öbür ülkeleri pek bilmem ama, yine de söyleyebilirim; Şiir geleneği bu ka-

dar zengin olan bir ülkede, bu kadar kötü şarkı sözü yazılamaz, yazılmamalıdır. Güfte demediğime dikkat etmişsindir. Şarkı sözü başka, güfte başka şeydir bence. Güfte bir geçmişi çağrıştırır, şarkı sözü ise güncelliği.

Bilinçle yazılmış bir şarkı sözünün eylemle her yerde buluşabileceği konusunda inancım kesindir.

Bir şey daha, şarkı sözü diye ayrı bir türün yapaylığını, geçersizliğini biliyorum. Bir şiir yazılır bestelenir, ya da sözcük bir müzik vardır ona şiir yazılır.

Ama gene de uyuşabileceğim bir besteci için bir "şarkı sözü" yazmak isterdim.

GÖSTERİ (Sayı 5/Nisan 1981)

"UYAR'IN DÜNYASI"

Uyar'ın *Arabistan'*dan önce yazdığı şiirler klişe dünyalarla doludur. Yalnızlığı yerme, mutsuzluktan yakınma, içinde yaşadığı çevreden gönenme, bugünden çok yarına belbağlama temleri gibi temlere sık sık rastlanır. Bunlar, bir kişiliği olmadığından, üzerlerinde durulmaya değmez. Ancak *Arabistan'*ladır ki Uyar üzerinde durulmaya değer dünyalar getiriyor. Bunların bir kısmı gerçi yine "klişe" dünyalardı. Ama bunları bize o kadar farklı bir düzen içinde sunuyor ki...

Şöyle de söylenebilir: *Arabistan* bize, kendine özgü "büyük bir dünya" getiriyor. "Tek" bir dünya. Onun içinde klişe dünyalar da var, olmayanlar da. Ama bunlar bizim dikkatimizi *teker teker* çekmekten çok, o büyük dünya içindeki yerler ile ilgilendiriyor. Bu dünyalar kendileri ile bitmiyorlar, daha öteye uzanıyorlar. Öyle olunca "klişelik" diye bir şey de söz konusu olamıyor artık...

Uyar'ın şiiri, iyi ve kötü olan reel dünyalarla, şairin mutlu ve mutsuz olan reel dünyaları ve mutlu olan kurtuluşsal dünyalarının son derece kompleks olan bir karışımından ibarettir. Uyar'da bu dünyalar arka arkaya, iç içe tekrarlanır. O kadar ki bir tek şiirde bu dünyaların hepsini de bulmak mümkündür. Fakat bu dünyalar teker teker var olan şeyler olmayıp, biribirini tamamlamakta ve Uyar'a büyük bir dünya kazandırmaktadır. İşte bu büyük ve karmaşık dünyadır ki Uyar'ı bir çok geçmiş şairlerden ayırmakta ve ona onların arasında bir paye vermektedir.

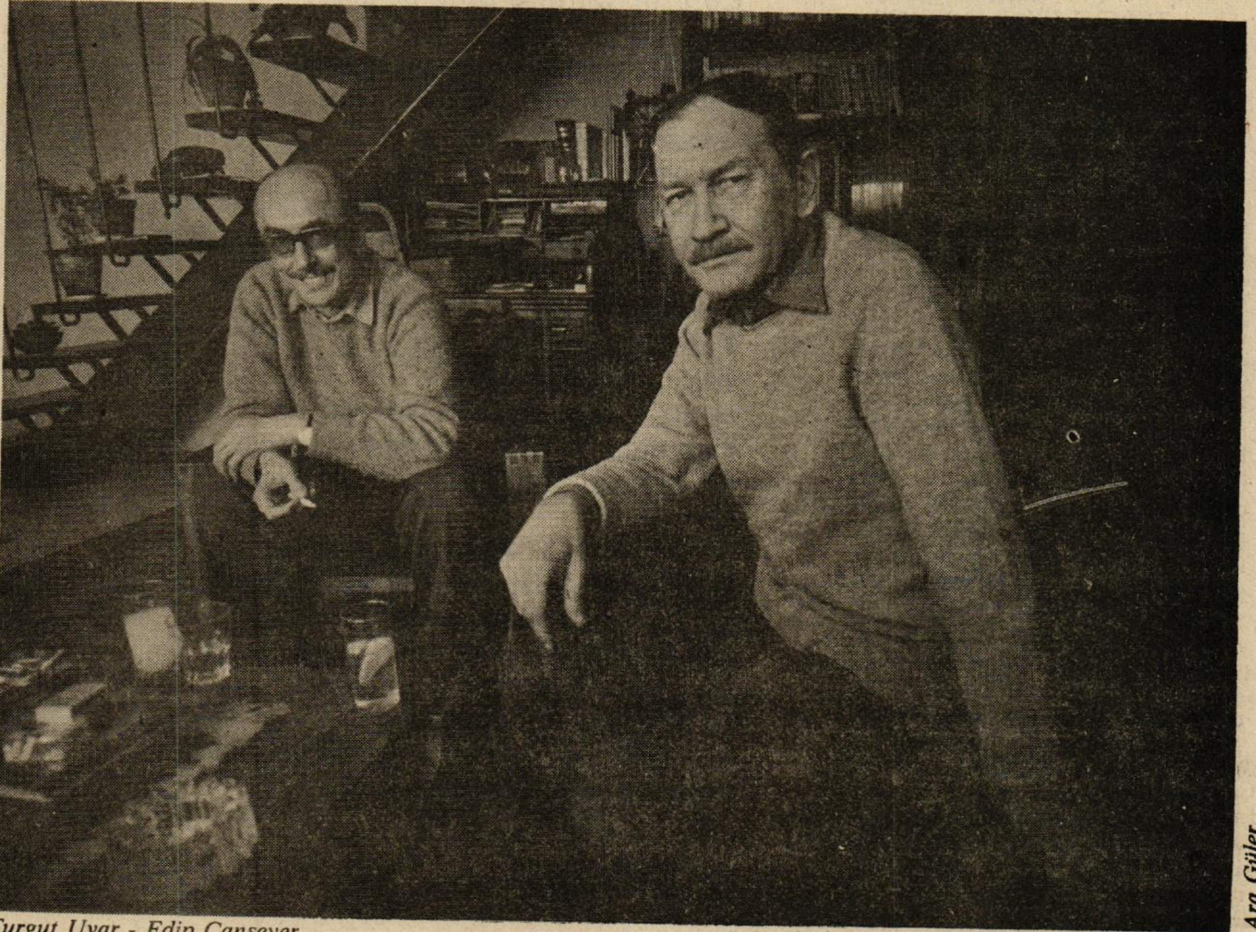
Uyar'ın dünyasını tanıtmak üzere burada kurduğum genel şema şüphesiz ki az çok soyut olmaya mahkûmdur. Okuyucularım bu şemaya fazla bağlanmasalar da olur Şüphesiz ki bu şemaya hiç bağlı olmadan da Uyar'ın şiirlerinden zevk almak mümkündür. Ama bana öyle geliyor ki, Uyar gibi karmaşık bir şairin şu ya da bu şekilde bir şemalanması yapılmazsa onun şiirinin hakkı iyice verilemez. Bu kaygı iledir ki ben de, biraz fazla soyutlama pahasına da olsa, buradaki incelemeyi size sunuyorum.

Şimdi Uyar'da var olduğundan söz ettiğim dünyaları (temleri) bir bir görmeye geçelim.

"Sonuç"

Uyar, 1 Şubat 1955 günlü *Şimdilik* dergisinde çıkan —Korkulu Ustalık— adlı yazısında şöyle diyor:

"Şimdi şunu soracağım. Bir yenilik, bir akım ne zaman eskimiş olur? Ne zaman tazeliğini yitirir?.. Ne za-

Turgut Uyar - Edip Cansever

Ara Güler

man ortalıkta o akımın ustaları çoğalırsa, yahut türerse. Ortaya bir akımın ustası çıkarsa, o akımda yapılabilecek her şey yapılmış demektir. Bundan sonra yapılacaklar hep birörnek şeyler olacaktır."

"Sanatçıyı yitiren ustalıktır, usta olmaktan korkunuz diyorum."

Ben de bu yazımda şöyle diyeceğim: (1) Uyar merak etmesin, henüz ustalaşmış değil. (2) Ama o acemi de değil. Bu haliyle de dünden bugüne gelen şiirimizin önemli ve gerekli bir halkası olabilmiş durumda. (3) O istemese de biz onun ustalaşmasını istiyoruz: Şiirimize getirdiği yenilikler geliştirilmeye elverişlidir. Başka yenilikler peşinde koşacak yerde bu işe girişmesi daha akıllıca bir şey olur. Evet: "Ortaya bir akımın ustası çıkarsa, o akımda yapılabilecek her şey yapılmış demektir. Bundan sonra yapılacaklar hep birörnek şeyler olacaktır." Bu söz doğrudur. Ama ustalaşamayan ve daha önemli yeniliklere kayamayan şairin de yazdıkları hep bir örnek şeyler olmaktan kendilerini kurtaramazlar. Ben kendi hesabıma, Uyar'ın böyle bir duruma düşmesini istemediğimden ustalaşmasını istiyorum.

Hüseyin Cöntürk

TURGUT UYAR-H. Cöntürk
EDİP CANSEVER-A. Bezirci
2 İnceleme (De Yayınevi, 1961)

"BÜYÜK BİR YAPIT ve BÜYÜK BİR İŞLEV"

Şöyle deyince daha çok yaklaşıyorum onun şiirine: Turgut Uyar özellikle son yıllarda büyük bir şiirin ortasını yazıyor. Büyük bir gövdedir onun şiiri. Kımıldadıkça kendine benzer yeni gövdeler hazırlar, çoğaltır. Bir anıttan çok, bir dirim belirtisidir. Bu yüzden kolay kolay tanımlanmaya gelmez: görülür, tanık olunur. Blok halinde bir izlenimler bütünüyle gireriz ona. Şiirsel işlevini bütünüyle ve sürekli bir şekilde hareket ederek sürdürür. Tek tek şiirleri yok, şiiri vardır. Bölerek, parça parça düşünmek silâhsızlandırmaktır onu biraz. Parça parça en güzel şeyleri söylediği halde böyle konuşuyorum. Asıl Turgut Uyar daha yukarı bir kesimden sonra başlar. Ayrıntılar ayrıntı olarak değil bütünün küçük organları olarak önem kazanırlar. Tekrarlar, yığıntılar o bütüne göre anlamlanırlar. Tarih içinde değil, küçük olayların öyküsü, daha doğrusu o olayların "ben"-le ilişkisinden doğan bir mitoloji içindedir. "Ben" kendisiyle samimi ilişkiler kurmuştur. Bu da, dünyayı ilkel çizgileriyle kabul etmekten çıkıyor galiba. İnsan doğar ve kendi gerçeklerini yaratmaya başlar. Ama tek insan için bun-

BİR GÜN SABAH SABAH...

Bir gün sabah vakti kapıyı çalsam,
Uykudan uyandırsam seni:
Ki, daha sisler kalkmamıştır Haliç'ten.
Vapur düdükleri ötmededir.
Etraf alacakaranlık,
Köprü açıktır henüz.
Bir gün sabah sabah kapıyı çalsam...

Yolculuğum uzun sürmüş oldukça
Gece demir köprülerden geçmiştir tren.
Dağ başında beş-on haneli köyler,
Telgraf direkleri yollar boyunca
Koşuşup durmuş bizle beraber.

Şarkılar söylemişim pencereden,
Uyanıp uyanıp yine dalmışım.
Biletim üçüncü mevki,
Fakirlik hali.
Lületaşından gerdanlığa gücüm yetmemiş,
Sana Sapanca'dan bir sepet elma almışım..

Ver elini Haydarpaşa demişiz,
Vapur rıhtımdadır pırıl pırıl,
Hava hafiften soğuk,
Deniz katran ve balık kokulu
Köprüden kayıkla geçmişim karşıya,
Bir nefeste çıkmışım bizim yokuşu...

Bir gün sabah sabah kapıyı vursam,
— Kim o? dersin uykulu sesinle içerden.
Saçların dağınıktır, mahmursundur.
Kimbilir ne güzel görünürsün sevgilim,
Bir sabah vakti kapıyı çalsam,
Uykudan uyandırsam seni,
Ki, daha sisler kalkmamıştır Haliç'ten.
Fabrika düdükleri ötmededir.

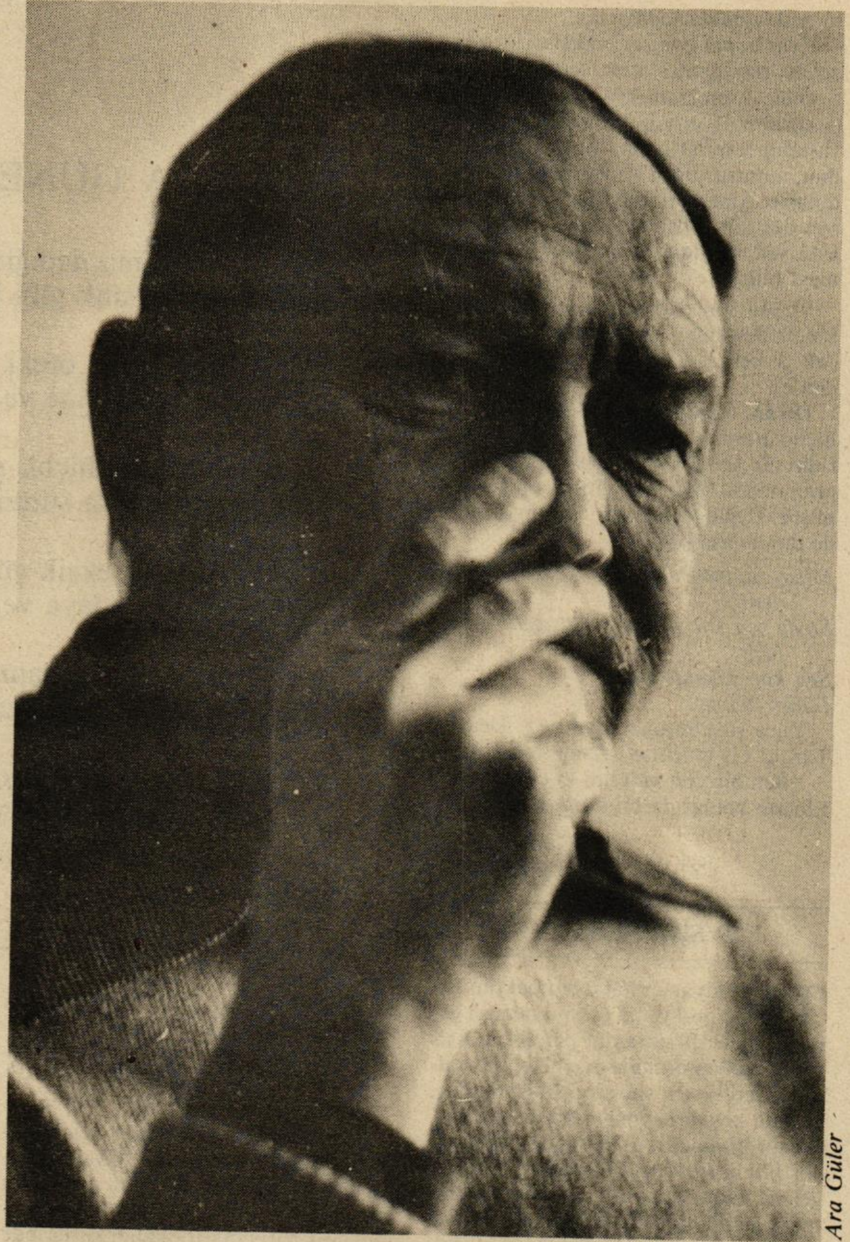
Arz-ı Hal (1949)

lar bir veriler yığınından başka bir şey değildir. Turgut Uyar'da cinsel istek eşyaya damgasını basmıştır. Cinsel isteği saf ve aptal odalardan çıkararak şehrin gürültüsünden geçirir. Şehir, fetişlerdir. Şiirin altında ayrı bir akıntı vardır; yaşamayı sevmek, insanın haklı çıkması. O bütün bu verileri kucaklar, sayar, köşelere diker. Büyük bir hoşlanma duygusuyla karmaşıktır; ürkek yürek bütün geçmişi kabullenmektedir. Duyarlık, yüreğinde de omuriliğinde de aynı hızla yükselir.

Turgut Uyar'ın bu şiirsel gövdeye uygun olarak kurduğu söz düzeni sanatımızın en ilginç girişimlerinden biridir.

Turgut Uyar'ı şiirimizin ön sırasına getiren bir özellik de görüntü kavramına kattığı yeni olanaklardır. Çok boyutlu ve gerçeğin asalağı olmayan görüntülerle çalışır. Sözgelimi başka şairler akşam'ı bir yanıyla anlatırken, akşamdaki bir şeyi anlatırken Turgut Uyar akşam'ı bütünüyle kavrama eğilimdedir. Düz yazıdan korkmaz, ondan şiir devşirir boyuna. Bu arada konuşma diline yeni kullanma değerleri getirir, uçları eski şairlerin kıyılarına vuran "parodi"ler kurar.

Söylenenlerin aksine İkinci Yeni şairleri başlangıçta ayrı ayrı şiirsel noktalardan hareket etmişlerdi. Orhan Veli şiiri tıkanmıştı. Bu şiirin dışında bir şiir oluşmaya başlamıştı. Ancak İkinci Yeni için yapılan tanımlamalar hem biraz erken, hem de çoğu doğru olmayan öğelere göre yapılmıştır. Daha ilk günlerde tanımlamaya geçilmiştir. O sırada İkinci Yeni ne olduğuyla değil, ne olmadığıyla beliren bir şiirdi. Oysa bir çok genç şair, şiirin kendisinden değil, yapılan tanımlamalardan çıkarak yazmaya başladılar. Üstelik yeni şiir tutumunu getiren bütün öncülerin ortak etkileri de bunların üstünde kurulmuş bulunuyordu. Bu arada öncüler arasında da elbet etkiler, karşı-etkiler oldu. Ama İkinci Yeni'yle ilgilenen yazarlar bu hareketi anlatırken o ortak özellikleri şemalara döken ikinci sınıf şairlerden birtakım kurallar çıkarmayı daha kolay gördüler. Bu durum, şiirimizi dikkatle izlemeyen kimselerin İkinci Yeni'nin ortaklaşa ve kişiliklerini ayırmamış bir şiir olduğunu sanmalarına yol açmıştır. Nedir ki zaman geçtikçe gerçek bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı. Turgut Uyar, İkinci Yeni'nin merkezinde olmuştur. Şiirimiz onunla gizlileri yoklama yeteneği kazanıyor. Hatta daha ileri giderek şunu söyleyeceğim; onun deneyinin şiirimizdeki işlevi şiirinden de önemlidir. Ahmet Muhip Dıranas, Ahmet Hamdi Tanpınar ortaya çok güzel yapıtlar koymuş sanatçılardır, ama ne kendi günlerinde ne de daha sonra bir işlevleri olmuştur. Buna karşılık Orhan

Ara Güler

Veli'nin büyük bir yapıtı yoktur, ama büyük bir işlevi vardır. Turgut Uyar'da ise iki özelliği bir arada görüyoruz; büyük bir yapıt ve büyük bir işlev.

Cemal Süreya
PAPİRÜS (Sayı: 4, Eylül 1966)

"DİVAN"

"Birden hatırladık seninle buluşamadığımız günleri/ Gel ey büyük bakış yüce *suskunluk* gel artık beri. diye başlarız divan'a. (Münâcaat) bu dizeler "Her Pazartesi"de söylediklerimizi doğrular. Uyar şiirine yüce suskunluktan bir edim ve gerilim aramaktadır.

"Büyüksün artık büyük dirimine beni inandır" ...dizesi, "Bir değişmezlik sanırsın çoktan beri herşeyi oysa" ile birleşerek bu yakarının gerçek bir yakarı olmadığını, ozanın asıl inancının, suskunluğun bir dirim taşımadığı inancı olduğunu anlarız.

Şiirin sonunda yakarı isyana dönüşür. "Seni bağışlamam çünkü ben büyük bir dirim taşırım/ Çünkü ben ey derim ve severim ey demeyi bilenler..."

"Biz bir aşk nedir biliriz seninle, biz biliriz/ Ey kim varsa orda o tek olanın adına çekin kürekleri."

Nedir suskunluğa tanıdığı gerçek alan? Tek olanın yaşamının ve aşkının alanı.

Bunlar bize, bir gerçek bir ince oza-

nı açıklamakla kalmazlar.

Uyar'ın pek çok şey bildiğini, ince bir zekâsı olduğunu da ele verirler.

O hiç durmadan arar. Arayışı, bireyci suskunluğun kapılarını da, günlük yaşamın kapılarını da, toplumcu umudun, umutsuzluğun kapılarını da bir bir dolaşır. Ama zorladığı ikinci saydıklarım değildir. Olsun. O eski dış biçimlere, yeni ve ölmez iç biçimler yerleştirmeyi bilir.

"Oysa son provasını yapıyoruz bir büyük destanın / Sonsuz bir biçim olacak o herkes katılınca" (Sonsuz Biçim'e).

Divan, bana öyle gelir ki, bir sonsuz biçim aramanın, denemenin büyük şiiridir. Öz ,sanki kendiliğinden, sanki hiç aranmadan bu biçim içine gelip yerleşmiştir. Değil, yayılmıştır. Suyun düzlerde dağılması gibi.

Mısırı sapından ayırdım sandal çektim
denize
Söyle sen kaç yaşındayken gelmiştin
bize
Sen kaç yaşında bize
İndim denize.

Yüce suskunluğa yayılır öz. Dedik. Turgut Uyar içinse tasanız olmaşın.

"Ben bir gün giderim ki ey diri at / Elbette benim de birşeyim kalır."

Gülten Akın
YENİ DERGİ Şubat 1972

BİR ODA GÜNEŞİ'NE

Adına hatırlama dediğimiz o metal
parıltılıdır. avcılık gibi bir şeylere karışır

suyun erimesidir, öteki bir yalnızlığın sularına
sularına hüzünlerine ve doğumlarına karışır

satınalabildiğim hiçbir şey yok ne haber
kendimden başka sütümden başka kim karışır

ve karışır gelir eksik yüzüşü bir balığın
ekime güneşe odaya ve güneşle odaya karışır

bir kırmızıyı bir akşama bozarım rahatlarım
çünkü o zaman kırmızılar ve akşamlar birbirine
karışır

ey büyük mavi, ey gök müsün nesin
ey açıklık seninle kim yarışır

Divan (1970)

BİR ŞİİR SERÜVENİ

Turgut Uyar'ın hata yapmaktan çekinmemesi ya da çekinilmemesi gerektiğini her fırsatta yinelemesi kendi şiirinin açıklanmasında önemli bir ip ucudur. Gerçekten, şiir çizgisinde kendince hata saydığı sapmalar olmuş mudur? İlk şiir kitabı *Arz-ı Hal*'den (1949) son şiir kitabı *Kayayı Delen İncir*'e (1982) gelene kadar aradan geçen süre içinde tam anlamıyla öz'de değişmeler olmasa bile özü bile etkileyen biçim değişmeleri olmuştur şiir çizgisinde. İkinci Yeni döneminde yetkin bir söyleyişe ulaşmışken daha sonraki evrelerinde söyleyiş denemelerini göze almıştır. Açıkça hata yapmayı göze almıştır. Hata yapma olasılığını göze alarak geleneksel şiirimizin kalıplarını günümüze uyarlama girişiminde bulundu. Bu tarzda şiirler yazdı. Bireyin serüveninden "vatandaş"ın serüvenine yöneldi. Yine hata yapmayı göze aldı. Turgut Uyar şiirini izleyenler, okurlar ve eleştirmenler Uyar'ın şu ya da bu döneminde hata yaptığını söyleyip yazdılar. Bu durum Uyar için bir kendini doğrulama fırsatı olmuştur besbelli. Çünkü Uyar, şiirine de olduğu gibi yansıyan insanlığını çok doğru bir saptamayla "hata yapmak" temeline oturtmuştur. İnsan hata yapar ve hata yapmakla insan olduğu adeta doğrulanır.

"Yeni Bir Başlangıç mı?"

Kayayı Delen İncir'de "Gel bağışlayalım birbirimizi" der Uyar (Günler Geçer). Bağışlamak, hata yapmanın getirdiği bir istek ya da gerek değil midir? Son kitabına topladığı şiirlerinde Uyar geniş bir duygulanım evreni seriyor önümüze. Kalıplaşmışı değişime uğratarak, belli nesne ya da kavramların çağrışım akışının yatağını değiştirerek, ruhsal acıyı somutlaştırarak, ağlatısal olanın soyluluğunu belirginleştirerek, "yıllanmış hüzünler"i "sözde sevinç"-ler durumuna getirerek... Hemen hemen bütün şiirlerde insan ögesi var. Yalnızca nesnelerin konu alındığı şiirlerde bile nesnelerin insanla olan ilişkisi "el altından" işleniyor. Yaşanılan zamanın ve olayların izleri anlık ve dolaylı olarak veriliyor. Uyar'ın şiirinde toplumsalla olan ilişki açık ve yalın değildir. Şiirin bir dizesi ya da bir parçası, şiirdeki bir tamlama ya da bir benzetme size bir şeyler sezinletir. Başkacası anlatılmak istenilen bütün ayrıntılardan arındırılmış öz haline getirilmiştir. Bütün bir toplumsal olayı bir dize içinde duyumsarsınız. Bazı da, savsaklanabilen bir ayrıntıdır size her şeyi anlatan. Kimsenin üstünde durmadığı ama olayı simgeleyebilecek bir ayrıntı.

Elbet bir şiiri sevmek için şairin bütün şiirlerini bilmeye gerek yoktur. Ama bir şairin şiir serüvenini değerlendirebilmek için o şairin bütün şiirlerini bilmek gerekir. Uyar'ın şiir kitaplarını yayınlanış tarihi sırasına göre okursanız şairin üç ayrı dönemi olduğunu sezinlersiniz. İlk dönem *Arz-ı Hal* ve *Türkiyem* adlı şiir kitaplarıyla sınırlıdır. İkinci dönem, İkinci Yeni anlayışının egemen olduğu dönemdir *(Dünyanın En Güzel Arabistanı, Tütünler Islak).* Üçüncü dönem *Her Pazartesi, Divan, Toplandılar (70-73 Notları)* adlı şiir kitaplarıyla ürün vermiştir. *Kayayı Delen İncir* üçüncü dönemin son kitabı gibi gözükmekle birlikte yeni bir dönemin başlangıç ürünlerini içermekte gibidir. Bu arada ilk dönemin yalınlığı ve "halkçılığı" son şiirlerde yeniden Uyar'ın şiirine dönüşmüş gibidir.

Eray Canberk
SOMUT 4 Şubat 1983

Ruhi Su Öldü

"Dedim ki bozkırda bir sarı ota
Ateşin sönmeye, dumanın tüte
Ola ki bir sabah bir horoz öte
Şu bizim türkümüz düşe dillere"

Gencay Gürsoy

Onu ilk kez, 1960'da dinledim. Aksaray'da bir evdeydik. Sohbetin ortalarında yerinden kalktı, bir iskemleye oturdu. Vaktin geldiğini anladık. Saygılı bir sessizlik çöktü ortalığa. Elinde şu bildiğimiz bin yıllık bağlama. Önce iskemleye yerleşmeye çalıştı. Olmadı. İskemleyi uygun bulmadı. Bir tabure istedi. Hayır, onun da ayak koyacak yeri yoktu. Ayağını koyacak birşeyler bulundu. Sonra uzunca bir süre sazını akord etti. Sonra sigaralar söndürüldü. Pencereler açıldı. Oda havalandırıldı. Herşey olması gerektiği gibi oldu: ***Ciddi ve usulünce.***

Sonra derin bir nefes aldı ve:

"kalktı göç eyledi Avşar elleri"

O gece duyduğum sevinci anlatmayı hiçbir zaman başaramadım. Kanatlanıp uçmak gibi, sonsuzluğa, ölümsüzlüğe ulaşmak gibi bir şeydi.

20 yaşlarının aceleci bilgiçliğiyle silip attığım, içinde büyüyüp de göremediğim Anadolu Halkını, yıllardır dinleyip de duymadığım türküleri tanıdım.

Bizimle başladığını varsaydığım sosyalist mücadelenin, görmezlikten geldiğim acılı geçmişine sevgiyle dokundum.

"Bir yanı deryada çalkalanıp duranları"
"Zindanlarda artıp eksilmeyenleri", tanıdım...

Hiç gölgelenmeyen bir dostlukla örülmüş 25 yıl geçti aradan.

Onun gür sesi, fırtınalar içinde kopup kopup yeniden bütünleşen nice kuşaklar arasında bir sevgi harcı oldu.

Acemiliklerin, yanlışlıkların, sakarlıkların, bağnazlıkların, zaman zaman karşı karşıya getirdiği insanlarımızı onun sesinin imbikten süzülmüş ağırbaşlı sevinci birleştirdi.

Gerek sanatta gerekse siyasette Ruhi Su simgesel bir biçemdi.

Zamane modaların, gelip geçen esintilerin aşındıramadığı güçlü kale burçları gibi.

Ruhi Su öldü.

Bir ırmağın denize ulaşması gibi.

Onu kaybettiğimizi sandığımız gün yeniden bulduk. Şişli'den Zincirlikuyu'ya doğru akıp giden binlerce insan, kac yıldır biriken ölü toprağını bir kez üstlerinden attılar.

Yeniden hep bir ağızdan türküler söylediler.

"Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz..."

Tarifsiz sevinçler kapladı içimizi. Yeniden doğmuş gibi olduk. Herşey tıpkı Ruhi Su'nun türkü söylemesi gibiydi:

Ciddi ve Usulünce....

SABAHATTİN KUDRET AKSAL

ŞİİR ÜSTÜNE NOTLAR

Genç bir ozana

1
İmge avlama
Gelirse kapıyı aç

Düşüncenin içsel sesidir imge.

2
Ses
Sesteki tını
Bak işte o, çok önemli:
A'dan sonra U; U'dan sonra A.

3
Uyum
İniş çıkışı sesin
Uyumu yineleme
Başka grafikler.

4
Gerçekse dize düzenler solunumu.

5
Çok konuşma
Suskunluğa yakın dur.

6
Şiir yazarken
Eski ozanları düşün
Eski, belki de
Çok eski.

7
Bir İlkçağ ozanı şiirini okusun
istemez,misin?

8
Göğe benzemeyi dene
Gök gibi doğal
Gök gibi şaşırtıcı.

9
Ne duygu üret
Ne çağrışım
O okurun işi.

10
Dengeli ol,
Öyle ki, cambaz sakar kalsın yanında.

11
Kıvılcım külün altında
Külünü karıştırmayı unutma.

12
Çağına uy,
Zaman dışıymışın gibi davran,
Bunda çelişki yok.

13
Bir avucun matematik,
Bir avucun büyü,
Bunda da çelişki yok.
Sonra düşün, olsa da ne çıkar:
Çelişkidir şiir.

14
Matematiğin raslantısı da diyebilirsin ona.

15
Geceyle gündüze denk
Karşıtlığında
Bütünü tümleyen.

16
Demosthenes gibi yap
Ağzında çakıl taşı denize karşı
konuşurdu o
Senin de dizeler olsun ağzında
Onlarla otur kalk
Onlarla uyu
Onlarla uyan.

17
Sözcük,
Sözcükten şaşma.

18
İnsanlığın yükünü taşımıyorsan,
Kendinden söz etme.

19
Şiir, tarihinden bu yana pek de değişmedi
İnsan yüzleri gibi tıpkı
O denli benzer
O denli başka.

20
Çaban özgünlüğe yönelik olmasın
Sıradan konuş
Unutma ki özgünlük, mayanda ya var
ya da yok
Çabayla ulaşılmak istenen özgünlük
Ozanı daha bir iter sıradanlığa.

21
Küçük bir sesteki çığlık
Benzemez hiçbir çığlığa.

22
Masanın anlamı yok,
Kuşun anlamı yok,
Piramidin anlamı yok.

23
Unutulmayı iste
Yeniden anımsanırsan
Sonsuz yaşam ondan sonra.

24
Daha da var, bunlar ilk usuma düşenler.

Liberal Ekonomi, İnsan Hakları, Demokrasi ve Bağımsızlık Üstüne -8

Arslan Başer Kafaoğlu

—I—

1945-50 arası ve hele 1945-47 arası Türkiye'de basının en espirili, tartışmayı sever dönemidir. (Doğal ki yasal sınırlarla.) Bu sıralarda, CHP'nin Sivas Milletvekili, gazeteci-yazar Necmettin Sadak'ın (son CHP kabinesinde Dışişleri Bakanı, 1949-1950) "bir Sosyalist Parti" kuracağını bildiren bir haber üzerine, -kim idi şimdi anımsamıyorum- bir fıkra yazarı, Sadak'ın geçmişinde sosyalistliğin zerresinin bulunmadığına işaretle, "acaba sosyalizmle ilgisi ne" diye kendi kendine sorar, sonra onun eski sosyoloji hocası olduğunu anımsar. "Şimdi anladım..." der, "Sosyoloji, Sosyal ve Sosyalist.." Ne yazık ki kamuoyunda -hatta bilgiç ama sığ düşüncede- böyle "lâfız yakınlığından" yanlış anlamalara gidildiği görülür. Geçen bir yazımızda, (a) materyalist felsefenin materyalist davranışa nasıl bağlandığını tartışmıştık. Daha sonraki yazıda da "idealist felsefe"nin, söz anlamının karşıtı biçimde, nasıl en canavar siyasal rejimlere ebelik edip onları doğurttuğunu belirtmiştik (b)

"Söz anlamından-lâfızdan" gelen bir önemli, yukarıdakilerden çok daha önemli yanılsama ise "liberal ekonomi" ile "hür düşünce" ve "demokratik rejim"in birbiriyle ayrılamaz ikizler şeklinde görülmesidir. Bu iki terimin birbiriyle aynı ya da biri olmazsa öteki olmaz gibi görülüp gösterilmesi, -Stuart Mill'den bu yana insanoğlunun içine girdiği- yüzyılı aşkın karanlığın bence en büyük yanlışlarından biridir. Ama bu yanlış, bilerek ve istenerek yerleştirilmiştir; bilerek ve istenerek ayakta tutulmak istenmektedir. Son söyleyeceğimizi ön söyleyip başladığımız bu yazıyı, geçen yazıda kaldığımız tarih kesitinden sürdürelim.

Yıl 1945... Berlin'de Hitler Başbakanlık sığınağında kendi yaşamına son vermiş, Avrupa'da savaş bitmiştir. Aynı yıl Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan iki atom bombası da, Japonya'nın savaşı bırakması sonucunu doğurmuştur. Savaş bitmiş fakat arkasında yıkılmış on milyonlarca ev, yiyecek bekleyen 100 milyonlarca insan, aynı sayıda yerinden, yurdundan ya da evinden yoksun kalmış insan bırakmıştır. Yenilenler değil, yenenler büyük kayıba uğramıştır. İngiltere'nin birçok kenti yerle bir olmuş, on milyonlarca Avrupalının oturduğu kentler (Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, Avusturya, Çekoslavakya'-da) ya tamamen ya da büyük kısmıyle yerle bir edilmiş durumdadır. Soyvetler Birliği, bu savaşta da I. Dünya Savaşı'nda (Rusya) olduğu gibi en büyük insan kaybına uğrayan ülkedir. 30 bin kent ve köy haritadan silinmiş; ölü, yaralı, kayıp sayısı 12 milyonu geçmiştir. Bu savaş, insanlık tarihinin en büyük dramıdır. Ama kara alınyazı bitmemiştir. Gözler, savaşanların uğradığı kayıplarda, ama acaba Etyopya (o zamanki adıyla Habeşistan), Ortadoğu, Güneydoğu, Doğu ve Güney Asya ne durumda? Kısaca belirtelim: Oralarda durum daha beter; insanlar açıkta, açlıktan ölüyor.

Acaba insanoğlu dertlerine bu savaştan sonra çare arayacak mı? Yoksa zengin ülkeler, eskiden olduğu gibi, fakirleri sömürüp hızlı bir refah artışı mı sağlayacak? Umutlar, yeni uluslararası düzenlemelere bağlanmıştı. Bu düzenin esası neydi? Esini nerden geliyordu? Bu nedenle, istemesek de II. Dünya Savaşı'nın oluş biçimine döneceğiz.

—II—

1 Eylül 1939'da Adolph Hitler'in motorlu ve zırhlı birlikleri, o zamana kadar görülmemiş bir hava-uçak desteğiyle Polonya sınırlarını aştı. Hitler bunun İngiltere ve Fransa ile bir savaşa yol açacağını biliyor ve bunu istiyordu da. Almanya ile savaşa tutuşan İngiltere ve Fransa'dan ikincisi, Haziran 1940'ta silahları bıraktı. İngiltere, o yılın yazında, o zamana kadar yaratılmış en büyük savaş makinasını elinde tutan Hitler Almanyası ile karşı karşıya kaldı. Hitler elde ettiği kolay zaferlerle hem gururlu, hem de şaşkındı. Gururluydu, çünkü 8 yılda hemen hemen Avrupa'-da her istediğini yapabilecek konuma gelmişti. Şaşkındı, çünkü senaryo buraya kadar düşünülmüştü. Hitler, İngiltere'nin istilasını hiç düşünmemişti; İngiltere'nin Fransa düştükten sonra silahları bırakacağını ve meydanı Alman savaş makinasının muzaffer süngülerine teslim edeceğine inanıyordu. Hatta Polonya'yı tepeledikten sonra, daha 1939 Ekim'inde İngiltere -ve henüz sapasağlam ayakta duran Fransa'nın- savaşı bırakıp, "hadi Polonya da sana helal olsun!" diyeceğini ummuştu -tıpkı 1938'de Çekoslovakya'yı yuttuğunda yaptıkları gibi...

O umutla, kara ordusu çok zayıf, hava gücünü yeni toparlayan ve sadece uçakların hareket ve ateş gücünün artmasıyle bile önemi azalan deniz gücüne dayanan İngiltere'nin silah bırakışması önerisini beklerken; umulmadık bir biçimde Churchill'in meydan okuması radyolardan yayınlanınca Hitler, tam anlamıyla şoke oldu. Churchill şöyle diyordu:

"Karada çarpışacağız, denizde çarpışacağız, havada çarpışacağız, okyanus-

(a) ***Düşün*** **Dergisi, Ağustos '85 sayısı, 6 nolu yazımız.**
(b) ***Düşün*** **Dergisi, Eylül '85 sayısı, 7 nolu yazımız.**

larda, plajlarda, kıyılarda ve çöllerde çarpışacağız... Ve asla teslim olmayacağız..."(1) Churchill'in güveni nereden geliyordu? Kendisinden, kendi ülkesinden çok, Birleşik Amerika'ya güveniyordu. Amerika'nın güçlü -iki kez büyük farklarla seçim kazanmış ve Amerika'da sokaktaki adamın çok tuttuğu- Roosevelt'in sağ duyusuna ve onun arkasından sürükleyeceğine inandığı Amerika'ya... Amerika Birleşik Devletleri'nin sanayi gücüne... Tarihte, devlet adamı olarak, insanlık değerlerine önem vermede pek az liderin Franklin Roosevelt ile yarış edebilir olmasına. - Roosevelt, seçim kampanyalarını Amerika Birleşik Devletleri sınırları içinde ezilen yığın ve sınıflara doğru konuşarak, onlarla diyalog kurarak kazanmıştı. Adolph Hitler ve Benito Mussolini yöntemlerinin insanlık dışı çizgilerinden nefret ediyordu, ayrıca Japon militarizminin bu ülkelere güvenerek Uzak Doğu'da ve Pasifik'te Amerikan çıkarlarını baltalamasından da korkuyordu. Ne var ki, geçen iki yazıda belirttiğimiz gibi, Amerikan kamuoyu artık, Avrupa'da olanlara kulak asmamakta kararlıydı. Amerikan parlamentosu da -kongre- onun elini kolunu bağlıyordu. Bu nedenle Nazilerle savaşan İngiltere'ye gerekli yardımı kendi gönlünün istediği bollukta yapamıyordu. Amerikan kamuoyuna, Avrupa'da İngiltere'nin barbarlık ve şeytanlık nitelikleriyle dolu bir canavara, faşizme karşı, ırkçılığa karşı savaştığını anlatmalıydı. Tıpkı 1914-1915'te eski Başkan W. Wilson gibi, ahlaka dayalı bir inançlandırma çabası içindeydi.

Bu iş hiç de öyle kolay değildi... Birkaç nedenle:

1- O yıllarda Roosevelt'in zencilere yeni haklar getiren politikasına karşı nerdeyse kuduran ırkçılar, "Ku-Klux-Klan" kulüpleri, sıkı bir dayanışma ile Hitler'in ırkçılığını haklı göstermeye çalışıyordu. Faşist odak noktaları, Hitler paralelinde çalışıyor, Roosevelt'in Anti-Hitler politikasını, çevresini saran Yahudi asıllı yöneticilerin(a) telkinlerine bağlıyordu (2).

2- Daha önemlisi Afrika, Asya ve hele Hindistan'da sömürgeciliğin ve bunun yanında doğal ki ırkçılığın dik âlâsını uygulamış olan İngiltere ve Fransa'nın bir "insanlık değeri" savaşı verdiklerine dünyayı ve hele I. Dünya Savaşı sonunda İngiltere ve Fransa'ya karşı bir hayli kırılmış olan Amerikan kamuoyunu inandırma olanağı oldukça zayıf idi.

3- 1941'de duruma bir de "komünizme karşı savaş" etkeni girmişti. Almanya'nın yenilmesini sağlamak için İngiltere'ye yardım edilirse, Hitler yenilince güçlenecek komünizm dünyayı sarsmaz mıydı?

Churchill, Roosevelt ve Stalin Yalta'da.

Roosevelt, bu itici gerekçeleri, "bu savaşı, yeni bir insanlık anlayışı içinde yaşanacak bir dünya kurmak için kazanmalıyız" temeline dayalı bir savunma ile karşılamalıydı. O zaman da kurulacak yeni dünyanın insancıl temelleri ortaya konmalıydı. Bu temel öğeler, Atlantik Bildirisi'nde, ortaya kondu. Bu, sorunlu iki liderin dünya bildirisi olmakla beraber, aslında İngiltere'nin sömürgecilikte işlediği günahlardan bir tövbesi olarak da nitelenebilir. Bildiride, gelecek için, şunlar vaad ve taahhüt ediliyordu:

1- İki ülke -İngiltere ve Amerika-, toprak ve başka açılardan büyüme hevesi gütmeyecekler;

2- İlgili halk istemedikçe, eski sınırlarda değişiklik olmayacak;

3- Her halk kendi hükümeti'ni kendi seçecek ve isteğine aykırı biçimde yönetilmeyecek;

4- İki ülke de dünya ticaretinden ve hammaddelerden -eskiden yapılmış bağlantılar dışında (İngiltere bununla dominyonları ve kendisi arasıdaki özel dış ticaret rejiminin saklı kalmasını sağlamak istiyordu. A.B.K.)- eşit şekilde ve kendi gelişmesini sağlayacak biçimde yararlanacaktı;

5- İki ülke; çalışma standartları, ekonomik gelişme ve sosyal güvenlik açısından her ülkenin, bu amaçlara varması için işbirliği yapmasından yanadır;

6- Nazi diktatörlüğü ezildikten sonra, ülkelerin kendi sınırları içinde korkudan ve açlıktan uzak biçimde yaşamaları güvenine sahip olmalarından yanadırlar;

7- Böyle bir düzende, açık denizler ve okyanuslar herkese açık olacaktır;

8- Her ulusun, sadece idealist açıdan değil, gerçekçiliğe dayanan nedenlerle güce başvurmamalarını isterler (3).

Bu bildiri gerçekten çok önemli bir bildiridir. Ama önemi şu açılardan düşünülmelidir:

a) Gerçekten çok doğru ve güzel ilkelerdir... Nedeni de, güçlünün en zayıf zamanlarında kendisine yandaş toplama zorunluluğudur. Güçlüler, zayıf ve destek arama durumundaysa, ahlâk ölçülerini hep böyle sınırsız derecede yüksek tutarlar.

b) Ama bu amaçları bir kez göz önüne serdikten sonra, -ve hele eski güçlerini kazanmaya başladıktan sonra- hemen bu eski vaatlerinden dönmeye ya da verdiklerini başka yollarla almaya çalışırlar. Bunu 1780-1860 arasında görmüştük, aşağıda da göreceğiz.

Özellikle emperyalist bir yönetim içinde yetişmiş Winston Churchill, bu geri dönüşün içinde çok çırpınmış ve Amerikan Cumhurbaşkanının, Amerikan kamuoyunu çekebilmek için -hatta ilk şeklini kendi eliyle- hazırlamak zorunda kaldığı bu belgeden çok pişmanlık duymuştur. Ne var ki, bu belge; sadece "tarafsız ülkeler"in değil, Avrupa'da Nazi tutsağı olmuş ülkelerin ve sömürgelerde seçkin bir sınıfın da umutlarının ve desteğinin Anglo-Saksonlara yönelmesinde büyük yarar sağlamıştır (Belgenin unutulmayacak tarihi: 12 Ağustos 1941. İmzalandığı yer; Atlantik kıyısında bir savaş gemisi).

—III—

Bazı tarihlerin önemi pek fark edilmez. Bunlardan biri 7 Aralık 1941 olmalı. Bu tarih bir pazar gününe rast-

---

(a) Roosevelt kabinesinde, ikisi çok etkili -Maliye Bakanı Morgentkau ile Beyaz Saray sekreteri Baruch- epeyce Yahudi vardı gerçekten de...

lar. O gün Japonlar, Hawaii adalarının Pearl Harbour limanındaki Amerikan donanmasının uçak gemileri dışında kalan kısmını etkisiz hale getirdiler. Churchill bunu Başbakanlık Köşkü'nde radyodan haber aldı, hemen Roosevelt'e telefon açıp sordu. Haber doğruydu. Ama sanki bir donanma yakılıp savaş dışı kalmamıştı, sanki binlerce denizci ölmemişti ve sanki Japon donanması o koca Büyük Okyanus'un tam egemenliğini sağlamamıştı. Churchill ve Roosevelt üzülmeyip seviniyorlardı. Roosevelt, "şimdi aynı gemideyiz (a)" diyordu, "Bu, işleri basitleştirdi (b) " diyordu. Çünkü, Amerika sadece Nazilere değil, -ilerde- komünistlere karşı da dünya sahnesine girmiştir. Gerçi o zaman için Roosevelt'in komünistlerle pek alıp veremediği yoktu. Ama Churchill, sonunda işin buraya döneceğinin bilincindeydi. Bu uzak amaca işaret etmeden, günlüğüne şunları yazıyordu:

"Savaşı kazandık; İngiltere yaşayacak; Britanya yaşayacak; İngiliz İmparatorluğu ve Commenwealth yaşayacak... Ezilme tehlikesi, tarihten silinmemiz artık olası değil. Hitler ve Mussolini'nin kaderi çizildi" (4).

Gerçekten Pearl Harbour baskını olmasaydı, Amerikan halkı "Tekilci ve uzaklaşmacı" politikadan, dünya işlerinde baş rol alan aktif dış politika yöntemine kolay kolay gelemezdi. Avrupa alev alev yanarken Japonya dişinden tırnağına silahlanırken ve bu silahlanmanın "kime" karşı en azından "kimden" bir şeyler koparmak için yapıldığı belliyken, Başkan Roosevelt, zorunlu askerlik hizmetini Amerikan Kongresi'nden güç bela geçirebilmişti. Pearl Harbour baskını olmasa da Amerika, büyük sanayi gücüyle, çok sonraki bir tarihte, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin yanında yer alabilirdi belki. Ancak böyle zorlamalarla girilen savaştan sonra, dünyayı düzeltme çabalarını 1945'ten sonraki kadar hevesle üstlenmezdi. Bir kere saldırı doğrudan Amerika'nın o zamanında gözbebeği donanmasına karşı yapılmış ve o canım "zırhlı savaş gemileri" bir yıkıntı görmüş eve benzemiş, ya da denizin dibini boylamıştı. Şimdi Amerikan kıyıları Japon donanmalarına açılmıştı (c). İkincisi, Amerika'nın *iyi ailelerinden* binlercesinin çocukları canını yitirmişti. Filipinlerki Amerika'nın klasik anlamda tek sömürgesiydi- bir gecede, ayrı bir baskınla elden çıkmak tehlikesine girmişti. Üçüncü olarak, baskın öncesinde savaş ilan edilmemiş, Kurusu başkanlığındaki Japon delegasyonu ile dostça sayılabilecek görüşmeler sırasında asıl niyet saklanmıştı. Bütün bunlar, Amerikan halkını büyük kine, Japonya'ya ve onun yandaşlarına karşı koymaya yönelik büyük bir coşkuya itmişti. Amerika'da birkaç saatte, radyo'yu iyi kullanan Roosevelt, kendisini sonuna kadar izleyecek bir kamuoyu oluşturmuştu. Başkan, bu tehlikeleri işaret ettiği ve savaşa hazır olmak için çalışıp çabaladığı halde, kongre ve bazı çevreler kendini frenlemişti. Roosevelt bunu - uğradığı engellemeleri- halkına anımsatıyordu. Kongre (parlamento), bu ezilmişlik içinde, savaş için artık Roosevelt'e istediğinden de fazlasını verecekti.

7 Aralık 1941... (Bu tarihte 13 yaşındaydım; ama Yozgat gibi, gazetelerin pek geç geldiği bir Anadolu kentinde, güç bela bulup dinleyebildiğim radyolardan, geç de gelse hiç kaçırmadığım gazetelerden - Halkevi kitaplığında okuyarak- olayları çok yakından izleme çabası içindeydim. Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nı gün gün anımsarım (d). Ama birçok yıl geçtikten sonra bu tarihin önemini daha iyi kavrıyorum.) I. Dünya Savaşı'ndan sonra, kapitalist dünyanın alışılmış akıl hocası İngiltere, gücünü epeyce yitirmişti. Endüstri üretiminde Almanya onu yakalamış, Japonya yaklaşmış, Amerika Birleşik Devletleri ise onun üç dört katı bir üretim düzeyine ulaşmıştı. Kapitalist düzende azmalar (Almanya, Japonya ve İtalya'da) ve bu düzene başkaldırmaların başarı sağlamasında değilse bile başarıların bir ölçüde kolaylaşmasında bu oluşmanın büyük payı vardır. 7 Aralık 1941'de Amerikan halkının, kamuoyunun (doğal ki bu kamuoyunu oluşturan egemen çevrelerin) -moda deyimle- dışa açılması, kapitalist sistem içindeki bu otorite eksikliğinin kapatılmasında en büyük payı taşıyan olaydır. Bana kalırsa Churchill asıl bunu biliyordu. Şöyle yazar:

"Sersem kişiler -pek çoktu ve sadece düşman tarafında değildirler- Amerika'nın gücünü biraz küçük görürler. Bazıları onları yumuşak bulur, bazısı da 'aralarında birleşemezler' der. 'Belli yerlerde aylak dolaşırlar. Uğraşmayı sevmezler. Kan olan, sıkı vuruşmadan kaçarlar. Demokrasileri ve seçim sistemleri, savaş çabalarını felce uğratır. Dostu düşmanı ufukta farketmezler. Bu uzaktaki, zengin, sayısı çok, konuşmayı seven insanların zayıflıklarını hep göreceğiz.' (Böyle şeyler söylendi)" Ama bir tarihçi, iyi bir tarihçi olan Churchill, aynı fikirde değildir. Amerikan iç savaşını iyice incelemiştir (e). Edward Grey'in bir benzetmesine katılır. Amerika'yı dev bir buhar kazanına benzetir. "Altına bir ateş yakılınca, yaratacağı gücün hesaba gelir yanı olmaz". O gece ilk olarak "coşku ve duyguyla doymuş olarak ve içim huzur ve şükran dolu bir uykuya dalmak için yatağa girdim" der (Churchill, a.g.y.).

Savaşın ayrıntılarına artık girmeyelim. En önemli sonucunu buraya geçirdik zaten. 8 Mayıs 1945'te Almanya ve 8 Ağustos 1945'te Japonya'nın silahları bıraktıktan sonra -evet hemen bundan sonra- bir ideoloji savaşı hemen başlıyordu.

—IV—

8 Mayıs 1945'te Soyvet askerleri, Berlin'de son Nazi direnme noktalarını ezmişlerdir. Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya'da sosyalist rejimler iş başındadır ve bu, sosyalizmin bir utkusu diye ilan olunur. Doğu'da Sovyetler - Mançurya ve Kuzey Kore'de- sosyalist rejimleri desteklemektedir. Kıt'a kadar geniş Çin'de, Mao yönetiminde, sosyalist bir yönetime gidiş ve bu gidişin hızlanışı var. Kapitalizmin başlıca kaleleri Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa'da sefalet diz boyu. Sosyalizmin utkusu mu? Belki ama... Kapitalizmin de mutlak yenilgisi değil...

Bir kez komünizme yumuşak davranmakla suçlanan güçlü başkan Roosevelt ölmüş ve yerine geçen Truman, kendini insanlığı -komünizm (ya da ona benzeyen) düzenlere karşı- savunma misyo-

---

(a) İngilizcesi: "We are all in the same boat..."

(b) İngilizcesi: "This Certainly simplifies things."

(c) Aslında Amerikalıların Pasifik'teki deniz savaşlarının belirleyici gücü olduğu 7 Aralık 1941'den bir kaç ay sonra, (anlaşılan, uçak gemileri limanda değil açık denizdeydiler- batan zırhlılar, çok güzel ve görkemliydi ama batmalarıyla Okyanus stratejisindeki kayıp ne ölçüde büyüktü, henüz o zaman bilinmiyordu) anlaşılınca da üzerinde fazla durulmadı.

(d) O zamanlarda Yozgat'a gazeteler haftada üç gün gelirdi. Örneğin Cumartesi-Pazar-Pazartesi günlerinin İstanbul gazeteleriyle; Pazar-Pazartesi-Salı günü Ankara'da çıkan Ulus'u ben Çarşamba günü okurdum. Okul öğleden sonraydı. Hemen erkenden kütüphaneye koşardım. Gazete okurken okula geç kaldığım da olurdu. Ama dünya olaylarını izlemeye heves ve yatkınlığım; öğretmenlerim, memurlar ve hattâ Yozgat Valisi'nce bilinirdi. Bazen beni Parti binasına çağırır, CHP il yöneticilerine bir nevi "briefing" verdirirdi.

(e) W. Churchill gerçekten iyi bir siyasal tarihçidir. Dünya ve Amerika'yı iyi anlamak için, Amerikan iç savaşını gerçekten iyi okumalı bir insan.

nu gören bir kişi. Bilgisi az, ama her benzeri gibi inatçı. Her bilgisi az insan gibi, çıkar çevrelerince istenen yere sürüklenmeye elverişli. Bu adam, kapitalizmin yönetimini eline almış. Artık, uluslararası olan kapitalizm, yönetimde de güçlü bir ülkenin güdümüne girmiş. İki savaş arasının çarpık durumundan artık kurtulmuş kapitalizm. Churchill, 8 Mayıs barış şenliklerini seyreder. Kitabının son cildidir. Başlığı *"Triumph or Tragedy/*Utku ya da Trajedi". Yapılan onca fedakârlığın, yitirilen yaşamların, yanan yıkılan kentlerin, yaralanıp sakatlananların boşa gittiğini yazacak -bu ünlü sol düşmanı (a) . Öyle yazıyor ama, içinden buna inandığını sanmıyorum. Çünkü savaş biter bitmez, seçimi yitirerek Başbakanlık'tan ayrıldığı için suyun kaynağına inip soğuk savaş propagandasını başlatmak üzere Birleşik Amerika'ya gitti. Yaratıcı zekâsıyla bu savaşa çekicilik verdi. "Demirperde" deyimi onun buluşudur (b).

Savaş sonunda ilk kez sınıfsal siyaset çatışması çok açık biçimde iki liderin yörüngesinde, onların güdümüyle gelişti. Kapitalist grup daha şanslıydı. Onun lideri Amerika, hiçbir savaş hasarı görmemişti. Para, pul, teknoloji ondaydı. Sovyetler Birliği ise, yenmesine karşın yenik gibiydi. 30 bin köy ve kasaba yıkılmış, yakılmıştı. Bazı yerlerde nazi orduları çekilirken, hayvanlar bile öldürülmüştü. Ülkenin umudu gençlik, cephelerde büyük ölçüde kırılmıştı. Ayrıca karşısında atom silahına sahip, bunu kullanmayı göze almış, eğer gerekirse yine kullanacağını bildirmekten çekinmeyen bir Birleşik Amerika vardı. Ve onun çevresinde, artık bir tek politika içinde -nüans farkları olsa da- birleşmiş batılılar ve Japonlar. Evet sosyalizm kadar kapitalizm de savaştan güçlü olarak çıkmıştı. Bu gibi gruplaşmalarda en önemli olan, gurup içinde hareket birliği ve disiplini sağlamak idi. Ve bu disiplin sağlandı. Acaba bu bloklaşmada "Liberalizm, İnsan Hakları ve Demokrasi"ne olmuştur? Bunu dünya nasıl anlıyor?

Yanıtı dolaştırmadan verelim: Demokrasi, artık önemini yitirmiştir. Demokrasi ancak ekonomik Liberalizm ile ölçülüyor. Örnek verelim: Şili'de Salvador Allende, iktidarı genel oyla almıştır, genel oyla cumhurbaşkanı seçilmiştir. Batılılar daha seçimi kazandığında Allende'yi -vaktiyle Marksist olduğunu açıkladığı için- buruklukla kabul etmişlerdir. Allende, iktidarını Şili Anayasası'na göre yürütmüştür. Ama ona muhalefet, daha ilk genel oy sonuçları ilan edilip seçimde çoğunluğu almasa da en çok oy alan kişi olduğu anlaşılınca başladı. Kissinger (o zaman Amerikan Cumhurbaşkanı'nın Ulusal Güvenlik Danışmanı) bunu açık açık söylüyordu: "Bir ülkedeki insanların sorumsuzluğundan ötürü o ülkenin komünist olmasına niçin durup dururken göz yumalım, anlamıyorum." Allende komünist değildi. Onların Şili'de ayrı bir partisi vardı. "Şili'ye Özgü Sosyalizm" sloganıyla kampanya yapmış ve birinci sırada yer almıştı. Ama, bakır madenlerinin zenginliğini sömüren Amerikan holdinglerinin elde ettiği kârların Şili halkına mal edileceğini her vesileyle söylemişti. Kaldı ki Allende dünkü çocuk değildi. O ve partisine (Sosyalist Parti) bağlı -hatta komünist ve diğer sol partilerden- birçok kişi, bakanlıklarda ve başka etkili yerlerde hiçbir çalkantıya yer vermeden hizmet görmüşlerdi. Ama buna karşın Kissinger yukarıdaki sözü söyleyebiliyordu.

Allende ne parlamentoyu kapattı ve ne de gazete ya da parti; Anayasa'yı -ki Orta ve Latin Amerika'nın en kararlı anayasa geleneği olan ülke Şili'dir- harfi harfine uyguladı. Ama dışardan, "Devletleştirme yaptığı için", karşıt komplolar düzenlendi. Başkanlığa oyların yüzde 36'sını alarak gelmişti. Bir yıl sonraki yerel seçimlerde oyunu yüzde 49,7'ye yükseltti. Ara seçimde yüzde 46.3'le gine en çok oy alan partinin-koalisyon- başındaydı. Ve bu seçimden, yani halkın bütün yokluklar ve Amerikan parmağı giren(c) bütün karışıklıklara karşın kendisini onayladığını belirtmesinden sonra da kışkırtmalar, komplolar sürdürüldü; en sonunda faşist generaller -Amerikan desteğiyle- onu düşürdüler. Şimdi onun yerinde gazeteleri, partileri kapatmış, seçimleri boş vermiş bir devlet başkanı oturuyor. Doğal ki, gine Amerikan desteğiyle, Amerikan iş çevreleri, ekonomi ve siyaset bilim adamlarına kendisinin danışmanlığını yaptırıyor.

Çifte standart, demokratik anlayışın yerini almıştır. Bir başka örnek gine Güney Amerika'dan. Nikaragua'da bir Sandinista iktidarı var. Bu iktidar halka dayanır, seçim yapmıştır ve iktidarda kalmıştır. Ona karşı iç savaş sürdürenlere destek için Amerikan Cumhurbaşkanı Reagan,Kongre'den ödenek ister; ama savaşla anayurtlarından atılmış Filistinlilerin İsrail'e karşı yürüttüğü savaşın adı terördür, yıldırmadır. Nikaragua ve Guatemala'da gerilla savaşı var.Birleşik Amerika Nikaragua'da hükümete karşı gerillaları, Guatemala'da ise gerillalara karşı hükümeti destekler. Bu örnekler çokdaha uzatılabilir.

(a) Churchill, azılı ve en eski sol ve bağımsızlık düşmanıdır. Sovyet devrimine olduğu gibi, Türk devrimine de silahla karşı çıkılmasını savunan en belirgin İngiliz politikacıdır. Ne var ki, faşizmle ödünsüz savaş liderliği, öbür eski tutumlarını unutturmuştur.

(b) "Demirperde" aslında bir tiyatro deyimidir. Tiyatro sahnelerinde çıkan yangının seyirciler kısmına sıçramaması için yangını soyutlama maksadıyla sahne ile seyirciler arasına bir Demir Perde konur. Deyim ve benzetme oldukça çekici geldi kapitalist kamuoyuna ve tuttu. Sosyalist ülkeler "yanan bir sahnedir"; oradakileri dışardan soyutlama için "demirperde" indirilmiş oluyor.

(c) Bunlar resmi kayıtlarla ortaya çıkmıştır. Amerika'nın Şili büyükelçisi, —Allende halk oylamasını kazandıktan sonraki günlerde— Başkan Nixon tarafından kabul edilir. Şili'de olanlar hakkında kendisine bilgi verip yönerge alacaktır. Yanında Kissinger de var. O ünlü Beyaz Saray'ın Oval odasındalar:

"Başkan, elini koltuğun kenarına vurup 'Orospu çocuğu! Orospu çocuğu!.' demeye başladı. Afalladığımı sanmış olmalı ki, hemen bana 'size değil Bay Büyükelçi, o Allende piçine söylüyorum' dedi. Sonra bizleri çalışma masasına götürdü; beni soluna, Henry'yi (Kissinger) de sağına oturttu ve yaklaşık yedi dakika tek başına konuşarak Allende'yi nasıl ezeceğini anlattı." diye anlatır, büyükelçi.

O sıralarda Allende'nin bir hükümet edimi yoktur, başkanlık koltuğuna bile oturmamıştır. Sadece solcu ve hem de başkan seçilen bir solcu olduğu için yukarıdaki iltifatları (!) hak etmiştir!.. Bu, Amerikan tarihinin demokratik kurumlara en saygısız başkanı, kongrece yerinden atılma cezasına uğramamak için dünyanın o en önemli siyasal makamını bırakıp kaçmaya mecbur kalan bu kişi, daha sonra uğradığı bütün engellemelere karşın ülkenin demokratik anayasasının bir harfine bile dokunmayan o şerefli Allende'nin başını yemiş ve bunu övünerek daha sonraları dergilerde anlatmıştır. Burada yeni bir şey açıklamıyoruz.

---

1) Churchill, *The Second World War*, Cilt 3. Churchill'in II. Dünya Savaşı'nın akışını ve sonucunu değerlendiren bu kitap, Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Yazarın söylevlerinde ve yazının her çeşidindeki siyasal, belgesel ve sanatsal betim gücüne hayran olmamaya imkân yok. Bu demeç, İngiliz dilinin sayılı güzel örneklerinden biridir ve 1940'ın o felaketli günlerinde, 22 Haziran'da Avam Kamarası'nda verilmiştir.

2-3) W. Churchill, aynı kitap, cilt 6, sahife 59-60, Cassel ve ortağı- İngilizce 1969 baskısı. (Kitap ilk kez 1950'de yayınlanmıştır.)

4) W.Churchill, A.g.e., cilt 6, sahife 208.

EDİP CANSEVER

SÜREKSİZLİĞİN BAŞKALDIRIŞI

Yazdığım ilk dizeyi silerek
Bir alttaki dizeye geçiyorum hemen
Onu da sildikten sonra bir üçüncüye
Ve dördüncüye ve beşinciye geçiyorum
Bilmem ne kadar sürüyor bu benzersiz çaba
Bildiğim ya da duyduğum iyice
Ben böyle siledurdukça sürekli
Geçmişten gelecekten arınmış
Dipdiri bir müzik parçası kalıyor geriye.

ÇEVRİM

Daha havalanmadan uçağımız
Bulutu toprağa karıştırarak baktığım
Bu tuhaf dünya yapısı
İyi tanıdığım bir zamansızlıkla çevrimleniyor.

Duyuyorum, iyi duyuyorum
Yüzyıllar öncesinden bir uğultunun
Gittikçe tekilleşerek
Hostesi çağıran ve çağırmayan
Yalnızca
Onu çırılçıplak biçimlendiren sesini.

Ne kalmıştır sanki aşklardan ve soyulmuş portakallardan.

Olguculuğun ya da Olgucu

Düşünce Tarzının Eleştirisi-5

Karl R.Popper ve Olguculuk

Hazırlayan:

Oğuz Özügül

20. yüzyıl burjuva felsefesinin gelişmesinde *Husserl* felsefesinin önemi, bilindiği gibi, burjuva toplumunun bunalımını özgül felsefi araçlarla açıklamaya çalışmasından ve bu bunalımı yine felsefi araçların yardımıyla aşmak istemesinden ileri gelmekteydi. Ne var ki *Husserl*, başlangıçta bilimin gücüne duyduğu güveni sonradan temelsiz saymıştır. Ancak bu motif yeni burjuva dünya görüşü düşüncesinin gelişmesinde yine de belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında doğabilimde gerçekleşen hızlı gelişmeyle bağlarını koparmayan ve *Kant* geleneğini sürdüren düşünürler, *Kant*'ın kalıtını maddecilikten kurtarmaya çalışmışlar, o günlerin doğabilimsel maddeciliğine karşılık bilgikuramsal sorunlara dikkati çekmişlerdir. Çünkü bilgi kuramı alanında, doğabilimsel bilgi sürecine yakından bağlı olan, ama doğabilimsel maddeciler tarafından yeterince göz önünde bulundurulmayan birçok yeni sorun ortaya çıkmıştı: örneğin deneysel ve tarihsel yöntemlerin ilişkisi, organizmalara ilişkin görüngülerin nedensel ya da işlevsel yönden açıklanışı, tümevarımlı ya da tümdengelimli bilgi yönteminin verimliliği sorunları gibi. Daha sonra geleneksel "Metafizik"in beklentileri karşılayamadığı görüşünü savunanlar giderek çoğalmaya başlamış ve doğabilimsel düşünce tarzını tüm düşünce yapısına örnek alan görüş açıları oluşmuştur. Böylece, bu dizinin önceki yazılarında ayrıntılarıyla ele aldığımız "Viyana Okulu", yüzyılın başlarında bir grup düşünür ve doğabilimci tarafından Viyana'da kurulmuştur: Amaç güvenilir, bilime dayalı bir felsefe yapmaktır. "Viyana Okulu" temelde uyum sağlamış, ama benzeşik olmayan, başlıca konularda doğabilimsel maddecilikten ayrılan, ancak sonuçta yine de öznel idealizme varan kapsamlı bir felsefe modeli geliştirmiştir. Yeni-olguculuk doğabilimsel bilgi sürecinin önemli sorunlarını ele alarak ön plana çıkarmış, deyim yerindeyse, bir çeşit tekel oluşturmuştur; çünkü o dönemde burjuva felsefesi alanında bu tür sorunları inceleyen başka bir rakip yoktu ve ayrıca diyalektik-maddeci felsefe de bu sorunlara henüz geniş ölçüde yönelmemişti. Bilime bağlı bir felsefe oluşturduğu için, Yeni-olguculuk birçok doğabilimcinin övgüsünü de kazanmıştı. Ne var ki bu görüş gerçeklere uymuyordu. Yeni-olguculuk bilime bağlı düşünürlerce yalnız doğabilimler karşısında giderek yetersiz kalmaya başlayan burjuva felsefelerine karşı gösterilen bir tepki olarak ele alınmamalıdır. Yeni-olguculuk burjuva felsefi düşünün içine düştüğü bunalımın bir dışavurumudur, yoksa temsilcilerinin öne sürdükleri gibi, bu bunalımın aşılması değildir.

Bu olgucu düşünce tarzına ilişkin görüş açılarının, günümüz burjuva toplumunun dünya-görüşsel doğallığına ne ölçüde temel oluşturduğu sorusuna gelince, hemen şu noktayı belirtmek yerinde olacaktır: Olgucu düşünce böylesi bir dünya-görüşsel yapısal işlevi günümüzde "Eleştirel Usçuluk" biçimi içinde yerine getirmektedir; bu özellikle, 1902'de Viyana'da dünyaya gelen, ama yaşamının büyük bölümünü İngiltere'de geçirmiş olan düşünür *Karl Raimund Popper* tarafından geliştirilmiştir. "Eleştirel Usçuluk" kuşkusuz eski olguculuğun ve "Viyana Okulu" yeni-olguculuğunca başlangıçta ortaya atılan felsefi sorunların gelişme çizgisinden ayrılıklar göstermektedir. Önce bu sorunları kısaca anımsatmaya çalışalım.

Deneyimlerden (gözlemlerden, deneylerden) sonuçlar çıkarılması, doğabilimlerindeki çalışma tarzının temel biçimi olarak nitelendirilmiştir. Yeni-olgucular bilimsel deneyimin temel işlevini kabul etmekteydiler, ancak deneyimden çıkarak "öyle kolaylıkla" yasabilgisine ulaşılabileceğinden kuşku duyuyorlardı. Tekil olgular gözlemlenebilirdi, ama doğa yasaları asla. Her bilim dalı tekil olguların çözümlenmesinden ve genel-geçerli-olanın, yasal-olanın kabul edilmesinden oluştuğu için, söz konusu, tekil bilgiden öz bilgisine giden yolu mantıksal olarak yeniden kurmaktır. Geleneksel mantıkta tekilden genel-olanın çıkarılması "tümevarım" diye tanımlanmaktadır. Ancak bu tümevarımın bilgi değeri tartışmalıydı. Adım adım tekilden genel-olana gerçekten ulaşılabileceği kuşkuyla karşılanıyordu. İşte "Viyana Okulu"nun temsilcileri bu yolu aşmayı göze alıyorlardı. Ayrıca böyle bir yolun varlığı ortadaydı, çünkü modern doğabilim adımını atmıştı bile bu yola! Yeni-olgucular bu sorunu çözmek için, mantık ve matematiğin yardımıyla bu yolun yeniden kurulabileceğini ya da ilk kez bilinçli olarak gerçekleştirilebileceğini düşünüyorlardı. Tümevarım sorununa bu mantıksal-matematiksel yaklaşımın yanı sıra, görgül yoldan doğrulanabilir (kanıtlanabilir) ya da yanlışlanabilir (çürütülebilir) önermelerin bilimsel ve anlamlı önermeler olarak sayılması gerektiğini de öne süren Yeni-olgucular böylece bilgi kuramını mantık, dil çözümleme ve matematikle birleştiriyorlardı.

Yeni-olguculuğun her iki konutu (postulat) da doğabilim için bu mutlak biçimiyle hemen hemen yararsızdı. Doğabilimi yeni-olguculuk görünüşü altında bir yere kadar "temsil eden" bilgi sorunu çözülmeden, ama mantıkçı ve/ya da dilçözümsel düşünceler alanında harcanan büyük çabalarla öylece kalıyordu. Bu durumda yeni-olguculuk, birçok doğabilimci üzerinde başlangıçta kazandığı saygınlığını koruyamama tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Bu şekilde otuzlu yılların başlarında "Viyana Okulu"nun ve bu geleneğe bağlı düşünürlerin çalışmalarında kritik bir durum ortaya çıkmıştır.

İşte tam bu noktada, yeni-olgucu

savların üç önemli sorununu tümüyle yadsımadan yeniden formüle eden *Karl R.Popper* "Araştırmanın Mantığı" ile işe karışmıştır. *Popper'e* "yeni-olguculuğun revizyoncusu"da denebilir.

Kendisini olgucu saymayan *Popper* önce, genele ilişkin bilimsel önermeleri, yani yasalara ilişkin önermeleri her defasında sözcüğün kesin anlamında *doğrulamanın* gerçekten mümkün olmayacağını kabul etmiştir, hem de bu tür önermelerin genellikle deneyim alanında değimlerini (liyakat) gösterebilmelerine karşın. Ne var ki bu değim, sözü geçen önermelerin kesin bir biçimde doğrulanması değildir.Böylece Popperci yorumun odak noktasında bu tür önermelerin *yanlışlanması* olasılığı ve zorunluluğu yer almıştır.

İkinci olarak *Popper* tekil önermelerden, başlangıçtaki yeni-olgucu, yani mantıksal ve matematiksel yöntemlerle doğa yasalarını türetme çabalarının başarısız kaldığına karar vermiştir. Tümevarım ilkesi böylece *Popper* tarafından işe yaramaz ve zamanı geçmiş sayılmıştır. Bilimsel bilgiye ulaşmak için bir yöntem olarak gerçek bir tümevarım mümkün değildir. Bu durumda, *Popper*'in yaptığı gibi, yedek bir düşünceye gereksinim vardı. Bu yedek düşünceye göre, nesnelere ilişkin görgül önermelerle kuramlar arasında dolaysız yoldan gerçekleştirilebilecek mantıksal ya da matematiksel bır bağlam yoktur, çünkü bu ikisi arasında gerçekten oluşul (genetik) bir bağlam bulunduğu kanıtlanamaz. Deneyim düzeyindeki önermelerle kuramsal önermeler arasında bir bağ, ancak kuramsal önermeler görgül olarak denetlenmek üzere "öne sürüldükleri" sürece bulunmaktadır. Nesnelere ilişkin kuramların öne sürülmesi ve bu kuramların çürütülmesi amacıyla görgül olarak denetlenmesi, Popperci bilim mantığının merkezini oluşturmuş ve yanlışlamacılık diye de adlandırılmıştır.

Böylece üçüncü olarak doğa yasası oldukça kesin bir biçimde varsayıma dönüştürülerek göreliléştirilmiştir. Ve bundan böyle bilimde, ilkece çürütülmeye açık varsayımlar vardır sadece. Kesin bilgi, üstelik "gerçek" gibi kavramlar bilim mantığına yabancı kavramlardır. "Gerçek" kavramının "Araştırmanın Mantığı"nda hiçbir işlevi yoktur. Ancak daha sonra *Popper* bu kategoriye "anlamını indirgeyerek" kuramında yeniden yer vermiştir.

Popper'in buraya kadar belirttiğimiz görüşleri ilk bakışta yeni burjuva felsefesinin temel dünya-görüşsel sorunlarına değinmiyormuş gibi görünmektedir. Bilimin, dar anlamda bilgi-kuramsal sorunlarını hedef aldığı yerlerde dünya-görüşsel sorunlarla ilgili bazı noktalar göze çarpmaktadır. *Popper* de kesin biçimlendirmelerle kendisi için neyin söz konusu olduğunu açıklamayı iyi bilmektedir. Bilimsel bilginin çıkış noktasını betimleyişi de bu türden bir biçimlendirmedir. "Bilimin ya da bilginin herhangi bir yerde başladığından söz edilecekse, o zaman şu söylediklerimiz geçerli olacaktır: Bilgi, algılar ya da gözlemler ya da olgular ve verilerin bir araya gelmesiyle değil, *sorunlar*la birlikte başlamaktadır." Popperci felsefenin Federal Almanya'daki ünlü temsilcisi *Hans Albert*, buna bağlı olan yöntembilimsel işlemlerin kapsamını şöyle açıklamaktadır: *İlk olarak* eldeki sorunlarla çözüm önerilerinin uygun durumlar için çözümlenmesi yapılır; *ikinci* olarak bu çözüm önerilerinin güçlü ve zayıf yönleri eleştirel bir denetimden geçirilir; *üçüncü* aşamada seçeneksel çözüm önerilerinde bulunulur ve başarı oranları değerlendirilir; *dördüncü* olarak seçenekler ve çatışkılar aranır; *beşinci* sırada uygun görülen çözüm gerçekleştirilir ve *altıncı* olarak tasarının bütünü gerçek, türe ya da güzellik gibi kimi "düzenleyici düşünceler" açısından gözden geçirilir.

Kuşkusuz bu yöntemsel işlemlerin şu ya da bu doğabilimsel araştırma süreçlerine uygun düşebileceği tartışma götürmez. Aynı şekilde uygulamaya yönelik burjuva toplumbiliminde böyle ya da benzer biçimde bir yol izlenebilir. Ancak "eleştirel usçuluk"tan yana ya da ona karşı oluş sorununa ilişkin tartışmalar hiç de bu eylem programının çevresinde dönmemektedir. Tersine sorun, bu eylem programı içinde belli olmayan, ama "eleştirel-usçu" yönseminin kendi kendini tanımlayan önemi ve yetkisiyle ilgili felsefi ilişkileri içeren konulardır: Kuramın gerçeklikle, önermelerin doğruluğuyla, nesnel yasa kategorisiyle ilişkisi nasıldır? Bu nedenle "eleştirel usçuluk"un felsefi temellerini gözden geçirmemiz gerekmektedir.

"Eleştirel usçuluk" bir felsefi akım olduğunu özellikle belirtmektedir. Yanlışlama ilkesine göre yanlışlanamayan önermelerin niteliğine ilişkin sorun bile, felsefi temel konusunda bir karara varılmasını gerektirmektedir; üstelik yeni-olguculuğun yanlışlanamayan (ya da doğrulanamayan) önermeleri kestirmeden anlamsız diye nitelediği düşünülürse. Ancak *Popper* için durum böyle değildir. Kuşkusuz kendisi için de yanlışlanamayan önermeleri geleneksel "metafizik" temsil etmektedir, ama bilimsel gelişmenin belirleyici evreleri için taşıdıkları önemi yadsımamaktadır. Bu önermeler genellikle yanlışlanmayabilirler, ama bu nedenle anlamsız değildirler. Bilgi sürecinin metafizik önkoşulları *Hans Albert* tarafından da benimsenmektedir. Gerçi *Albert* metafizik görünüşlerin bilimsel bilgi için sonuçta bir yargı olanağı sağlamadığını, yani bilgide belirli bir ilerleme sağlayacak olan katkısının kesinlikle kanıtlanamayacağını vurgulamaktadır, ancak ne var ki bilgi kuramının felsefi temelleri, insanoğlunun bilgilenme ediminin tarihsel koşullarındandır. Bilimsel çalışmanın oluşturucu öğesi olarak değerleri ve kuralları yadsımak, gerçek bağlamlar bilgisini gözardı etmek demektir; çünkü bu değerler bilimsel çalışmayla ayrılmaz bir bütün, bir birlik oluşturmaktadır. Popper'ci felsefe böylece "Viyana Okulu"nun mantıksal olguculuğundan ayrılmaktadır. Ancak gerçek bilimsel kuramların kanıtlanabilir ya da çürütülebilir olması gerektiği konusuna dönersek, çürütülebilirlikten neyi anlayacağız? *Popper*'de bu, kuramsal bir önermenin gözlemsel bir önerme tarafından çürütülebilirliği anlamına gelmektedir. Bu ise ancak tekil ve varoluşsal önermelerde(*) mümkündür. Genel yargılarda durum daha karmaşıktır. "Tüm kuğular beyazdır" varoluşsal önermesi, *Popper*'in yanlışlama savına yeterli olmaktadır. O zaman yasalarda, yasalara ilişkin önermelerde durum nasıl olacaktır? Bilimsel yasalar aktarmalarla ve yakınlaşmalar olarak geçerlik kazandıklarından, bir yasanın geçerli olması ve aynı zamanda bu yasanın kapsamında "yanlışlanmış" tekil önermelerin bulunması mümkündür.

Popperci ölçütleri ayrıntılarıyla incelemek için bilgi kuramından toplumbilim alanına geçersek, *Popper*'in kendi bilim kuramı ile toplum kuramı arasında içsel bir birlik gördüğünü saptarız. Fiziksel bir saptamanın yanlışlanmasını *Popper*, toplumsal bir saptamanın yanlışlanmasıyla bir tutmaktadır. Örneğin belirli bir sistem içinde, sistemle uyum içindeki koşullar ve durumlarla ilgili saptamalar yanlışlanamazlar. Kapitalizmin, "ussallığı"nın sisteme özgü koşullarına ilişkin çerçeve içinde kalırsak, o zaman ters kavramsal ve önermeler düzeyinde bir yansıtmanın çerçevesi içinde de kalınır. Bu denli sisteme bağlı önermeler böyle bir temelde yanlışlanamazlar. Demek ki burada,*Popper*'in yanlışlama ölçütü içinde hiçbir işlev görmeyen ilişkiler sisteminin ve tarihselliğin sorunları etkinlik göstermektedir. Bununla da —yalnız bununla değil— olgucu niteliği ortaya çıkmaktadır. Gerçeğin bilimsel ölçütü, toplumsal-tarihsel ölçüt olarak pratiktir, çünkü çok daha somut ve aynı zamanda görelidir. Bundan başka bir varsayımdan çıkarılan somut sonuçların yanlışlanması, varsayımın kendisinin yanlışlanması değildir hiçbir zaman.

Ayrıca her zaman yeni bilgiler ve ek varsayımlar olasıdır. Bu nedenle kısmen gerçekleştirilmiş bir doğrulama ya da yanlışlama geçerliliğini yitirebilir. *Huyghens* ve *Newton*'la başlayıp *de Broglie*'ye dek uzanan ışığın doğası kuramının tarihçesi bu duruma klasik bir örnektir. Bundan başka Popperci yanlışlama yöntemi yargı ve kuramların oluşum sürecini kısmen akla yatkın görünen nedenlerle devre dışı bırakmaktadır: *Popper*'e göre savların oluşum sürecinde ruhbilimsel, sezgisel, usdışı momentler bir rol oynamaktadır. Yargıların oluşum süreci dışlandığında, bu usdışıcılıklar da dışlanacaktır. Ancak bununla gerçekte malzemenin toplamı, yargılarla kuramların oluşum sürecindeki önemi büyük olan tümevarım süreci dışlanmaktadır. Birer dizgesel bütün olarak tümüyle belitleştirilemeyen kuramsal fizik, matematik, mantık bile yalnızca tümdengelimli yoldan geliştirilemezler. *Popper*'in tümevarımı ilkesel olarak dışlaması, bir çelişkinin doğmasına neden olmaktadır: Tümevarım savını eleştirdiği *Hume*'un karşısında öne sürdüğü bilgi kuramı tümevarımlı değil, tersine ruhbilimselleştiricidir. Son çalışmalarından biri olan "Nesnel Bilgi. Evrimci Bir Taslak" adlı kitabının başlığı, *Popper*'in bilginin gelişim sürecini benimsediği izlenimini uyandırmaktadır. Ne var ki *Popper* yalnız tümevarım sürecini değil, görgülolandan kuramsal-olana geçişi ve kuramsal-olanın gelişimini de dışladığı için, bilginin gerçek bir gelişiminden söz etmek mümkün değildir. Asal cisimcikler kuramının günümüzdeki gelişim aşamasına bir göz atılırsa, eğer *Popper*'in ölçütlerine bağlı kalınsaydı, fiziğin bu alandaki gelişmesinin nasıl sonuçlanacağı hemen anlaşılırdı.

Bilimde yanlışlama ilkesini mutlaklaştırmaya yanaşılmamıştır, çünkü burada önermeleri yalnız çürütmeye değil, kanıtlamaya da uğraşılmaktadır. İlkesel bir kuşkuculuk ne doğabilimde ne de toplumbilimde gerçek bilimsel bir işlem tarzıdır. *Popper*'in bu tür bir kuşkuculuğu yeğlemesi, bilimsel yöntemin değil, burjuva toplumunun içine düştüğü bunalımın dışavurumudur. Doğrulama ya da yanlışlama yöntemlerinin arasında bir ayrımın bulunduğu görmezlikten gelinmemelidir. Böylece birçok kuram *Popper*'in dışladığı tarihsel-oluşul bir denetimin genel özyapısına gereksinim duymaktadır. Bilgilerimizde görelilik momentinin, tarihsel momentin benimsenmesi bilimsel işlem tarzının oluşturucu bir öğesidir, ancak mutlaklaştırılmaması da gerekmektedir.

Yanlışlama ilkesiyle olguculuğun aşılması savına gelince, *Popper* yargı ile yargının kökeni arasına aşılmaz bir uçurum açmaktadır. Sözünü ettiği bilim gerçi görgül olarak güçlendirilmek zorundadır, ama öte yandan usdışı temellere dayanmaktadır. *Popper* böylece tarihsel momenti kuramın dışında bırakmaktadır. Bu ise tipik olgucu bir tutumdur. Dahası: doğrudan doğruya deneyimle kazanılanlar üzerine varılan birçok yargı bulunmaktadır ki, bunlar dolaysız varolanlarla bağlamı içinde yanlışlanamamaktadırlar. Kapitalizmde insan emeğinin ürünleri birer meta biçimini almaktadırlar. Buna göre kapitalizmin "usçuluğu" kapitalist olmayan bir toplumla sonuçlanmaktadır. Bu koşulları eleştirmek isteyenler başka bir düzeyden, başka bir sınıfsal düzeyden çıkarak araştırmak, yargıya varmak zorundadırlar. Kapitalist meta üretiminin tarihsel olarak ortaya çıktığı ve zamanını doldurduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Birçok benzeri yargıyla tamamlanabilecek olan bu örnek, Popperci ölçütlerin ilkesel olarak olguculuğu aşamadığını göstermektedir. Demek ki bu ölçütler bilgi-kuramsal açıdan yeterli değildirler.

Popper'in çabaları öncelikle, bilimsel öğretiyi kastettiği "tarihselcilik"e karşı çıkma amacını gütmektedir. Buna göre "tarihselcilik", tarihin, öne sürülen yasalarla desteklenen öncelenebilirliğine duyulan inançtır. Ayrıca tarihselcilik hem *doğalcılık karşıtı* hem de *doğalcılıktan yana* olmak üzere iki özgülüğe sahiptir. Tarihselciliğin *doğalcılık karşıtı* özgülüğü —yani tarihin doğa karşısında göreli bağımsızlığı—*Popper*'e göre şu savlarda belli olmaktadır: Tarihi doğaya indirgemek mümkün değildir. Toplumsal yasalar—*Popper*'e göre uzay ve zamana bağımlı doğa yasalarından farklı olarak— yalnız somut-tarihsel durumlar içinde geçerlidirler. Tarihsel-olanda deneyler yapılamaz, sağın öncelemelerde bulunmak da mümkün değildir. Tarihsel-olan grup, halk, sınıf, çağ gibi somut-tarihsel, devingen bütünlüklerin etkinliğiyle gerçekleşir. Bu tür bütünlüklerin önemi, bölümlerinin toplamından çok daha büyüktür. Bu tarih kuramının, bilgi-kuramsal yöntem olarak sezgiye gereksinimi vardır. Nicel doğabilimsel yöntemlere eğilim gösterilmemesi de buradan kaynaklanmaktadır. Buna karşılık *Popper*, "tarihselcilik"in *doğalcılıktan yana* olan özgülüğünün — yani doğa ile toplumun içsel birliğinin— tarihsel, toplumsal yasaların varolduğuna, tarihsel gelişmeye zorunluluğun etkinliği tarafından yön verildiğine, öncelemenin ve bu nedenle insan davranışlarını planlamanın mümkün olduğuna ilişkin görüş içinde açığa çıktığını yazmaktadır (*Tarihselciliğin Sefaleti*).

Popper'in eleştirisi daha çok "tarihselcilik"in *doğalcılıktan yana* niteliğini hedef alıyordu; değişik yöntembilimsel çalışmalarla *doğalcılık karşıtı* bir toplum kuramının olamayacağını kanıtlamaya çalışıyordu. Bu durumda *Popper'in* yapıtlarını, bilim-kuramsal/bilgi-kuramsal ve tarihsel/siyasal diye ikiye ayırmak, ilk gruptakileri benimseyerek ötekileri ilk gruptakilerle ilişkisi yok diye dışlamak doğru olmayacaktır. Siyasal/tarihsel ve bilim-kuramsal/bilgi-kuramsal görüşler *Popper*'de birbirleriyle doğrudan bir ilişki içindedirler.

Bilimsel nedenlerden dolayı bir tarih kuramının olamayacağını kaleme aldığı dört kitap ve bir dizi makaleyle kanıtlamaya çalışan *Popper*, "Açık Toplum ve Düşmanları" kitabıyla aslında kendisi bir tarih kuramı oluşturmuştur. *Popper*'e göre açık ve kapalı toplumlar toplumsal örgütlenmenin iki karşıt tipidirler. Gens toplumunun oymak sisteminden meydana gelen örgütlenme biçimini *Popper* kapalı toplum olarak tanımlamaktadır. Burada kollektif tasarımlar, kuttörenler (riten), tabular egemendir. Bunun anlamı da, bireyin kolektife boyun eğmesidir. Bu tür bir toplumun hem kararlılığı hem de kapalı, totaliter niteliği buradan kaynaklanmaktadır. Ancak bu yüzden gelişme ve yetkinleşme yetisine sahip değildir.

Bu konuda eleştirel birkaç söz söylemek gerekirse, önce *Popper*'in ilktoplum'a ilişkin imgesi tarihsel değildir. Kapitalist toplum düzenine özgü burjuva bireyciliğinden çıkarak ilktoplumu sadece özgürlüğün bulunmadığı bir örgütlenme biçimi olarak yorumlamaktadır. Daha da önemlisi, ilktoplumda baskı ve sömürünün olmayışını görmezlikten gelmektedir. Baskısız ve sömürüsüz bir "totaliterizm"i bugüne dek bu konuda yaratılan sayısız söylencelerden hiçbiri temellendirememiştir. İkincisi, *Popper* totaliterizm diye tanımladığı şeyi ideolojiden türetmektedir. Bu ise, her ne denli kapsamlı da olsa, toplum kuramı açısından yanlış bir saptamadır. Popperci yöntemin çerçevesi içinde böyle bir saptamada bulunmak asla mümkün değildir.

Popper'e göre, kolektif tabu'ya karşılık açık toplum tartışmalara, bağımsız akla ve bireysel özgürlüğe dayanarak eleştirel bir tasarım geliştirmiştir. Bu ise, tek sözcükle kapitalist toplum düzeninin propagandasından başka bir şey değildir.

Kapalı toplumun felsefi temelini "tarihselcilik" oluşturmaktadır diyen *Popper*, tarihsel belirlenmişliği varsaymakta, böylece bireysel özgürlüğü dışlamakta, totaliterizmi yaratmaktadır. Oymak sisteminin totaliterizminden bilimsel öğretiye geçiş *Platon* ve *Hegel*

felsefeleri üzerinden gerçekleşmektedir. *Popper*'e göre *Platon* toplumculuğun atası, ilktoplumun kuramcısıdır. Ve bu kuramlar *Hegel* aracılığıyla bilimsel öğretiye alınmışlardır. Tarihsel maddeciliği meydana çıkaran da *Platon*'dur.

Bu konuda ilk söyleyeceğimiz, *Platon*'un gerçekte köleci düzenin bunalımını dile getiren bir düşünür olduğudur. *Platon* tarihsel maddeciliği değil, idealar öğretisini kurmuştur. İkincisi, katmanlar arasındaki savaşımlara ilişkin varsayımlarını maddeci tarih anlayışının ilk biçimi gibi gösteren bir kimse —*Popper* gibi—, bu tarih anlayışının temel savlarını anlamamış demektir. *Popper*'in burjuva sınıfsal konumu bu noktada anlıksal yeteneklerini dipdüzeye itmektedir.

Popper, Hegel'in yerini, özellikle diyalektiği nedeniyle, *Platon*'la *Marx* arasında "yitik-sol" olarak belirlemektedir. *Hegel* ve *Platon* sağduyunun egemenliğine karşı çıkmışlar, diyalektik özdeşlik kuramlarıyla, kişiyle toplumun, özgürlükle zorunluluğun, akılla akıldışılığın özdeşliğini savunmuşlar ve böylece totaliter koşulların yolunu açmışlardır. Aynı şekilde *Hegel*'in devlet öğretisi ile halk ruhuna ve büyük kişiliklerin rolüne ilişkin öğretileri de doğrudan doğruya totaliterizm yönünü göstermiştir.

Kuşkusuz *Hegel* Prusya devletiyle "uzlaşmıştı", ancak bu uzlaşma çelişkisiz değildi ve güçlü bir devletin varolması zorunluluğuna ilişkin görüşünü siyasal yönden açıklıyordu. Ama *Hegel* her şeyden önce güçlü bir burjuva devletinin kuramcısıydı, çünkü haklı olarak, insanların birbirleriyle savaşmasına bireyciliği ululayan burjuva toplum düzeninin neden olduğu ve bu savaşı belli sınırlar içinde sadece devletin tutabileceği gerçeğinden yola çıkıyordu. Halk ruhuna ve büyük kişiliklere ilişkin Hegelci öğreti, kolektif ve kişilik arasındaki ilişki sorununun doğru çözümüne oldukça yaklaşmıştır. Ayrıca faşizme özgü öndere tapınma anlayışı *Hegel* kuramının bir sonucu değildir, tersine sahte bir kolektivizme uygun düşen burjuva bireyciliğinin mutlaklaştırılmasıdır. Ne var ki *Popper*, önder kişiliğini ululama eğilimi gibi belirli yönsemeler taşıyan burjuva bireyciliğini vazetmektedir.

Popper için köklü toplumsal dönüşümlerin anlamı, sadece kaba güce başvurulmasıdır, ve burjuvazininki dışında her çeşit kaba güç mahkum edilmelidir. Bundan başka soyut hedeflere, düşülküsel planlamalara karşı çıkan ve reformcu önlemlerin uygulanmasını isteyen *Popper*, toplumsal ideallerin seçiminin yalnız karmaşık olmakla kalmayıp, insanları böldüğünü de ileri sürmektedir. Demek ki uzlaşmaz çelişkilerin nedeni reel toplumsal ilişkiler değil, ideallerin seçimi olmakta ve ideallerin seçimi de dogmacılığa yol açmaktadır. Buna karşılık *Popper* kendiliğindenliği ve kısmi reformların gerçekleşmesi için çaba gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu ise, devlet-tekelci kapitalizmin sınırları içinde görgül olarak temellendirilen reformculuktan başka bir şey değildir.

Sonuç olarak özetlemeye çalışırsak, *Popper*'in eleştirel usçuluğu gerçekte bir görelikçilikten öteye gitmemektedir. "Tarihselcilik" kuramı da seçmecidir. Oluşturduğu tarih felsefesi ve kuramının bütünü zaman zaman kendi önkoşullarını yadsımaktadır. *Popper* böylece kendi kendini yanlışlamaktadır. Kapalı topluma ilişkin kuramı tarihsel değildir ve ideolojik-bireyselcidir. Felsefi-tarihsel önermeleri yanlıştır. Açık toplum kuramı da sadece yüzeysel bir oportünizm, yani Bernsteincı düşüncelerin devlet-tekelci biçim içinde yeniden öne sürülmesi değil, doğrudan doğruya büyük burjuva reformizmidir.

(Sürecek)

(*) Varoluşsal Önerme (Existenzurteil ya da Existentialaussage): Belirli bir özgülüğe sahip ya da belirli bir bireyle ya da sınıfla belirli bir ilişki içinde olan en azından bir bireyin ya da bir sınıfın bulunduğunu saptayan önerme.

KEMAL ÖZER

YÜZÜNÜ UZATINCA SEN..

Yüzünü uzatınca sen, kalabalık bir duvar resmi
birden aydınlanıyor en koyu gölgelerine kadar
bir kıpırtı, işte söylemeye hazır yeniden dudaklar
anlamlı bir bakış, yeniden dolduruyor işte gözleri

Yüzünü uzatınca yüzüme, kınından sıyrılıyor boynun
bir gökköprüsü iki ülke, iki ev, iki kent arasında
solgunlaşırken bıraktığın anılar bir yanında
bir yanında yeni tatlar, yeni sevinçler kucaklıyorsun

Depreşiyor benimse yüreğimde bir yel uğultusu
bir savaş patladı sanki, ilerleyen bir yangın
çekiyorlar sanki beni de alevlerine doğru

Bir yel, birikmiş göğsünde çileli bir halkın,
işte esmeye hazır yeniden, öfke ve sabır dolu,
serinliğini uzatınca alnıma nasırlı parlaklarının

HUGH MACDIARMID

1892-1978

Türkçesi: Cevat Çapan

Yirminci yüzyıldaki İskoç Rönesansının önderlerinden biri olan MacDiarmid İskoçya'nın İngiltere sınırı yakınlarında Langholm'da doğdu. Asıl adı Christopher Murray Crieve'dir. İskoçya'nın sanat hayatındaki bağnazlık birçok yazar gibi MacDiarmid'i de takma ad kullanmak zorunda bırakmıştır. Robert Burns'den bu yana İskoçya'nın yetiştirdiği en büyük şair sayılan MacDiarmid ilk şiirlerini İskoç lehçesiyle yazmış, bu şiirlerle kendine özgü lirik bir yoğunluğa erişmiştir. Lirizminin yanı sıra acımasız yergiciliği, ince alaycılığı ve düşünür yanıyla da özgün bir sanatçı olan MacDiarmid halkının sorunlarını büyük bir çoşkuyla dile getirmekle kalmamış, dünyanın bütün ezilen toplumlarıyla özdeşlik kurarak gerçek bir demokrat olmayı başarmıştır. İkinci döneminde günümüzün İngilizcesiyle yazdığı şiirlerinde çok zengin bir şiir dili yaratmak için teknik sözlüklerden ve çeşitli kaynaklardan yararlanmış bu şiirlerinde destansı bir boyuta ulaşmıştır. Özellikle Lenin için yazdığı uzun şiirlerde İskoç milliyetçiliği ile enternasyonalist görüşlerinin ilginç bir karışımı ortaya çıkar. MacDiarmid şiir sözlüğü için o kadar değişik kaynaklardan yararlanmıştır ki, 1962'de yayımlanan Toplu Şiirleri'nde **(Collecte Poems)** *Türkçe "Ortaoyunu" sözcüğüne bile rastlayabilirsiniz. Yaşamöyküsünü Lucky Poet adıyla 1934'te yayımlamıştır.*

Cevat Çapan'ın bu ay çıkacak olan *Çağdaş İngiliz Şiiri Antolojisi*'nden.

BAKIN! BİR ÇOCUK DOĞDU

Taşları sanki birdenbire değişen ve umutla,
Kendileri gibi somut bir umutla, içgüdüye dönüşen
Bir evi ve o evin güzel bir sıcaklıkla ısınan
havasını düşündüm;
Sevgi ve özlem dolu canların sıcaklığını,
Bir çocuğun doğumunu bekleyen o eve egemen
gülümseyen kaygıyı.
Duvarlar kulak kesilmiş, fısıltıyla konuşuyordu
herkes.
Yalnız ananın hakkıydı inlemek ve yakınmak.
Sonra da bütün dünyayı düşündüm. Kimin umrunda
onun çabası,
Kim kucaklamak ister onu böyle bir sıcaklıkla?
O soylu amaca hiçbir katkısı olmayan kısır
kalabalığın
Korkunç şamatası duyuluyor ve gelecek belirsiz.
Sakat bir doğum bu, o sıcacık evde, anasının
karnında dönen
Ve daha şimdiden yaşamaya başlamak ve bir balık
gibi
Tarihin akışına sıçramak için en uygun koşulları
arayan,
Zamanı gelince de olgun bir meyve gibi dünyaya
düşecek
O çocuğunkine hiç benzemeyen.
Ama nerede o Geçmiş, dönüp de Zamana gülümseyerek
Gözyaşları içinde yeni doğan oğluna seslenir gibi
"Seni seviyorum," diyecek?

Latin Amerika'nın Dış Borçları ve Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen

Latin Amerika ve Karaib ülkelerinde yaşanılmakta olan olaylar ve bu ülkelerin ABD başta gelmek üzere Batılı ülkelerle ekonomik, politik, askeri ilişkilerindeki sorunlar dünya politika arenasında her geçen gün daha büyük ölçülerde ön plana çıkıyor. (Yazımızda Latin Amerika deyimini Karaib ülkeleri dahil ABD'nin güneyindeki tüm ülkeler için kullanacağız.)

Güney ve Orta Amerika, çok uzun dönemden beridir ABD'nin "arka avlusu" niteliğini sürdürmektedir ve ABD sermayesinin hakim olduğu çokuluslu tekellerin yeryüzündeki en önemli sömürü alanlarından birisidir. Bu asli (ekonomik) faktörün yanısıra, gene ABD'nin siyasi, askeri-stratejik çıkarları gereği adı geçen ülkelerde ABD güdümlü askeri darbeler neredeyse periyodik denilebilecek ölçülerde kronikleşmiştir.

Ne var ki, son yıllarda kıtada yaşanılan olaylar adı geçen ülkeler topluluğu açısından yeni bir dönemin ilk işaretleri sayılabilecek denli önemlidir. Bugün Latin Amerika ülkeleri, genelde yeni-sömürgeciliğe karşı ekonomik bağımsızlık için ve askeri faşist diktatörlüklere karşı siyasal demokrasi için mücadele etmektedirler. Bölge halklarının bir bölümü son yıllarda politik arenada askeri yönetimlerden kendilerini kurtarmışlar, demokratik hak ve özgürlüklerini kazanmışlar, serbest seçimler, basın, söz ve örgütlenme özgürlüğü, sendikal vb. gibi temel insan haklarını elde etmişlerdir. Geri kalan diktatörlüklerin de çoğunun günleri sayılıdır. Ama gene de bu olgu (kıtada demokratik rejimlerin yaygınlaşması) siyasal demokrasinin devamı için yeterli sayılmamalıdır. Örneğin 1973 öncesinde Şili en köklü demokratik geleneklere sahip Latin Amerika ülkesi olmakla övünürdü, yarım yüzyılı aşkın zamandır demokrasiyle yönetilmişti. Şili ordusunun da diğer Latin Amerika ülkelerine kıyasla demokratik gelenekleri olduğu söylenirdi. Ama 11 Eylül 1973 darbesiyle kurulan Amerikancı faşist Pinochet diktatörlüğü emsallerinden hiç de geri kalmayacak kadar kanlı ve despot olduğunu geçtiğimiz 12 yıl içinde kanıtladı.

Bugün bir dizi Latin Amerika ülkesinde demokrasiye geçilmiş olması, bu ülkelerde insan haklarının sürekliliğinin garantisi sayılamaz. Kıtanın yakın tarihinden bunu kolayca anlamak mümkündür. Ne ki kıtada yeni yeni gelişmelerin de olduğu bir gerçektir.

Son yıllarda kıtada yaşanılan süreçler "yeni bir dönemin başlangıç işaretleri" sayılmalıdır derken, ekonomik ve toplumsal alanda Latin Amerika'da gözlenmekte —ve güçlenmekte— olan eğilimleri kendimize referans almalıyız. Şayet sorun tek başına siyasal değişmeler (demokratikleşmeler) olarak alınsaydı, kıta ülkelerinin bir bölümünde demokrasiye geçilmiş olması fazla bir anlam ifade etmezdi. Çünkü bu ülkelerin pekçoğuna demokrasi gelip gitmiştir; ya da daha doğrusu hep askeri rejimler gelmiştir ve her defasında giden demokrasi olmuştur.

Kuşkusuz ki, ABD'nin bu kez de istediği başka bir şey değildir. Henüz birkaç yıllık genç demokrasileri yeniden boğmak ve dikta rejimlerini yeniden ihya etmek, Beyaz Saray yönetimlerinin kıtadaki çok eski geleneksel politikası gereğidir. Mr. Ronald Reagan'ın ve onu izleyecek yeni başkanın da farklı bir yol tutmak isteyeceğini ummamak gerekir. Ama Latin Amerika'da iplerin yavaş yavaş ABD'nin elinden kaçmaya başladığı da bir başka gerçekliktir.

Nitekim önümüzdeki yıllarda kıtaya değgin asıl tartışma konusu Beyaz Saray'ın bu geleneksel politikasını ne ölçüde uygulayabileceğidir. Bu sorunun yanıtını kolayca verebilmek bugünden olanaksız. Ama kesin olan birşey varsa, o da, ABD'nin kendi politikalarını uygulamakta bir hayli güçlük çekeceğidir. Bunun da nedeni, kıtada yaşanılmakta olan büyük ekonomik çöküntünün ülkelerde yolaçtığı yeni aranışlardır.

YENİ-SÖMÜRGECİLİK VE BATININ VİCDANI

Şu halde kıtanın içinde bulunduğu durum önümüzdeki dönemde uluslararası planda yoğun tartışmalara konu olacaktır. Bu tartışmalar ve değerlendirmeler, Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen için verilmekte olan uğraşı Latin Amerika somutunda ete kemiğe büründürebilecektir. Çünkü bugün Latin Amerika'nın ekonomik durumu metropoller ile yeni-sömürgecilik alanı içindeki Üçüncü Dünya ülkeleri arasında giderek büyüyen uçurumun çarpıcı bir sonucudur.

Evet, konunun özgül yanı, Latin Amerika ekonomisinin ABD'yle olan ülkeler topluluğu arasındaki eşitsiz ilişkilerin olağanüstü boyutlara varmasıdır, yani yeni-sömürgecilikle ilgilidir.

Kendilerini yeni-sömürgeciliğin etkilerinden kurtaramayan, ekonomileri Batı'lı sanayileşmiş ülkelerin ekonomisine bağlı kalan Üçüncü Dünya ülkelerinde ekonomik büyüme -gayri safi milli hasıla ve kişi başına düşen ulusal gelir ölçütlerinde- 1980'den sonra duraksamış, yok denecek kadar küçük mertebeye inmiştir -hatta konumuz olan Latin Amerika ülkelerinin bir çoğunda gerileme, GSMH'nın ve kişi başına düşen ulusal gelirin azalması- gözlenmiştir. Bu durum her iki ülkeler topluluğu arasındaki eşitsiz ilişkilerin daha da artmasından, aradaki uçurumun büsbütün büyümesinden başka birşey değildir. Böyle bir gelişim, aynı mecrada sürdüğü takdirde, Batılı sanayileşmiş ülkelerin kendi ekonomik (ticari, parasal vb.) koşullarını, Üçüncü Dünya'ya daha fazla dayatması, yani ekonomik ilişkilerdeki eşitsiz bağların daha çok ve daha

çok büyümesi demektir.

Bu bakımdan Latin Amerika ekonomisinin içinde bulunduğu çıkmaza değgin bütün temel sorunlar ifadesini Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen gereksinmesini büsbütün kaçınılmaz kılan global ekonomik gelişimlerde bulmaktadır. Açıkça bellidir ki, sanayileşmiş Batı ve özellikle onun lideri durumundaki ABD, Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen kavramına yanaşmamakta, ya da bu kavramı içi boşaltılmış kof bir slogana indirgemekte, zaman zaman yapılan "Kuzey-Güney Diyaloğu" gibilerinden içtensiz şovlarla kendisini Üçüncü Dünya'ya şirin göstermeye çalışmaktadır. Oysa Üçüncü Dünya'nın içinde bulunduğu büyük ekonomik çöküntü, açlıktan ölen milyonlarca insan, evrensel istatistik ölçütlerine göre açlık sınırının altında yaşayan yüz milyonlarca yoksul ve onların yoksulluğu üzerinde yükselen Batı refahı çağdaş dünyanın en acı realitesidir. Ne Wembley Stadyumunda "Afrika açları için" düzenlenen müzik konseri,ne Etyopya'ya gönderilen üç beş uçak yükü yiyecek, ne de Üçüncü Dünya'da yüzde otuzları aşan çocuk ölümleri konusundaki sempozyum tebliğleri ya da TV açıkoturumları... bunların hiç birisi çağımızın bu acı, ve acı olduğu kadar da çirkin ve insanlık dışı realitesini gizlemeye ve uluslararası emperyalizmi mazur göstermeye yetmez. Bu tür gösteriler, olsa olsa, belli bir refah düzeyiyle gözü bağlanmış, kendi küçük dünyasına hapsedilerek de-politize edilmiş, tüketim toplumunun nimetleriyle aptallaştırılmış, emperyalizmin elinde korkunç bir silah olan uluslararası kitle iletişim araçlarının yayınlarıyla beyni yıkanmış metropol ülke yurttaşlarının kendi vicdanını aldatabilmesine hizmet eder.

Bu nedenledir ki, Küba hükümeti, Latin Amerika hükümetlerine seslenerek, dış borçlarını ödememeleri, moratoryum ilan etmeleri, ya da tediyeleri askıya almaları veya süresiz olarak ertelemeleri için çağrıda bulununca, bu öneri metropol kamuoyunda Wembley konseri gibi popüler olmaz. Batı'nın endoktrinasyon çarkları hemen işlemeye başlar, borçları ödemenin "ahlaki bir sorumluluk" olduğundan, "uluslararası moral ve etik zorunluluklar"dan sözetmeye başlanır.

METROPOL PAPAZLARININ AHLAK DERSLERİ

Latin Amerika'da doğan her 4 bebekten biri 1 yaşına basmadan ölerken, nüfusun % 30'u açlık sınırının altında, % 40'ı ise açlık çizgisinin biraz üstünde yaşarken ve toplam nüfusun % 80'inden fazlası, bizzat Batı'nın standartlarına göre yoksulluk kapsamı içindeyken, kıtada 56 milyonu kronik olmak üzere 110 milyon insan işsizlikten yakasını kurtaramazken, Batılı sanayileşmiş ülkeler her yıl bu ülkelerin ürünlerini daha ucuz alıp, kendi ürünlerini daha pahalıya satarken ve bu adaletsiz ticareti "borçlandırma" yoluyla daha da ağırlaştırarak sürdürürken, verilen borçların hemen hemen tamamı bu ülkelere empoze edilen elverişsiz ticaret şartlarıyla, silahlanma harcamalarıyla ve ABD'ye, Avrupa'ya sermaye kaçırmak ya da ABD, İsviçre bankalarına yatırılmak yoluyla geri dönerken, üstelik de borçların faizleri her geçen yıl daha da artarken, bu ülkelerin ihtiyaç girdilerinin yüzde yetmişinden fazlası sadece borç ve faiz ödemeyle "çıktı"ya dönüşüp yeniden ABD başta olmak üzere Batılı sanayileşmiş ülkelere geri dönerken... yani bu ülkelerin geri kalmışlığı Batı kapitalizminin suçuyken, bugünkü ekonomik katastrof ise, IMF'nin, onun Latin Amerika'ya dayattığı monetarizmin ve genelinde çokuluslu tekellerin doymak bilmez kâr hırsının —kısacası yeni-sömürgeciliğin— sonucuyken, bütün bunlar ahlaksızlık olmuyor, ama borçlarını ve faizlerini ödemelerine *fiilen* imkân bulunmayan ve tam bir çöküşün içine yuvarlanmak üzere olan Latin Amerika ülkelerinin moratoryum ilan etmeleri, borçlarını askıya almaları, borçları ve faizleri ödemeyi süresiz olarak ve tek taraflı ertelemeleri gibi çözümler hemen "ahlaki sorumluluk" ya da "etik zorunluluk" meselesi yapılmaktadır. Oysa asıl ahlaksızlık, bir avuç mali imparatorluğun, kendi egoist çıkarları için yüz milyonlarca insanın sefalete, açlığa, gıdasızlığa, eğitimsizliğe, son derece kötü yaşama ve çalışma koşullarına mahkum edilmesidir.

Borçlanmanın bedeli: açlık, sefalet ve gıdasızlık

Kaldı ki, Batılı sanayileşmiş ülke ekonomileri borç diye kendilerinden çıkan paraların karşılığından daha fazlasını şu ya da bu yoldan fiilen geri almışlardır. Olsa olsa, paralar şu finans grubunun kasasından çıkmış, dönüp dolaşıp bir başkasınınkine girmiştir; Latin Amerika'da bu borçlardan yararlanan biri varsa, bunlar o ülkenin kimi işbirlikçi tekelcilerden, bir kısım ihracatçı ya da ithalatçıdan, silah simsarlarından, spekülatörlerden, ya da parasını ABD, İsviçre bankalarına yatırarak kendilerine "güvenli yollar seçen" çağdaş rantiyerlerden veya o ülkelerdeki istikrarsızlık nedeniyle metropollere büyük ölçeklerde sermaye kaçıran işadamlarından başkası değildir. Bu saydıklarımız ise, uluslararası tekelci sermayenin kıtadaki uzantılarını oluşturduklarından, yüksek faizlerle borç diye verilen paralar dönüp dolaşıp, emperyalist kapitalizmin sirkülasyon ağı içinde kalmıştır.

BORÇLAR ANÜLE EDİLİRSE NE OLUR?

Latin Amerika ülkelerinin borçlarının şu veya bu şekilde anüle edilmesi durumunda, alacaklı metropol ülke ekonomilerinin bundan kaybedeceği birşey yoktur. Borçlandırmayı yapan büyük bankaların zarara uğramamaları için, kreditör durumundaki devletler kendi bankalarına bu meblağları ödedikleri takdirde,söz konusu bankaların da hiçbir kaybı olmayacaktır. Borçlu ülkelere borçlarını ödememeleri için yapılan çağrı, Batılı büyük devletlerin söz konusu bankalara o meblağları ödemeleri yolundaki ikinci bir çağrı ile bütünleştiğinde getirilen çözüm biricik mümkün ve tek geçerli çözümdür.

Batılı devletlerin, kendi bankalarına söz konusu borçları hangi fonlardan ödeyecekleri sorusunun ise yanıtı gayet

yalın ve açık seçiktir; silahlanma harcamalarını kısarak... Yıldız Savaşları gibi astronomik bir projeye ayıracak kadar parası olan devletler için, nükleer silahlanma için olağanüstü meblağları harcayabilen zengin devletler için bu miktar hiç de büyük para değildir. Özellikle bu tutarın önemli bir bölümünün Amerikan bankalarına ödeneceği düşünülürse ve ABD'nin silahlanma harcamalarının son yıllarda inanılması güç boyutlarda arttığı gözönüne alınırsa, ABD, askeri bütçesinden yapacağı küçük bir kısıntıyla (hatta askeri bütçesini üç-beş yıl artırmayıp sabit tutarak) borçların ve faizlerin önemli bir bölümünü bankalara ödeyebilir.

Sözlerimizin bir spekülasyon olmadığını şu birkaç rakamla göstermek istiyoruz: Latin Amerika ülkelerinin adı geçen borçları 31 Aralık 1984 itibariyle 360 milyar Amerikan dolarıdır.

ABD'nin savunma bütçesine gelince; 1980 yılında ABD'nin askeri bütçesi, 135 milyar dolar iken bu rakam 1985'de iki katına ulaşarak 277 milyar dolara varmıştır. 1986 yılının muhammen bütçesinde "savunma" harcamalarına ayrılan tutar ise 37 milyar dolara bağlanmıştır.

Örneğin Ronald Reagan, başkanlığının ilk dört yılında, 1980 yılı savunma bütçesine kıyasla toplam 350 miyar dolar dolayında ek askeri harcama yapmıştır. ABD, diyelim ki, son dört yıldaki "savunma bütçesini" 1980 düzeyinde tutmuş olsaydı —enflasyon oranlarını hesaba katsak dahi— dört yıllık toplam artış, Latin Amerika ülkelerinin borçlarının tamamına aşağı yukarı denk düşmektedir. Salt bu rakam bile, silahlanma yarışını kızıştırmak için artırılan fonların sözkonusu borçları karşılamaya yeteceğini kanıtlamaktadır. Ya da başka bir ifadeyle, ABD, "savunma bütçesini" birkaç yıl süreyle 1985 düzeyinde tuttuğu takdirde, bankalarının alacaklarını rahat rahat ödeyebilecek durumdadır.

Buna karşılık, ABD'nin, bugünkü gerginlik politikasını terketmesiyle ve Latin Amerika ordularını silah almaya zorlamasıyla bu ülkelerin yüzde 30'ları aşan askeri harcamaları % 10 düzeyine düşebilecektir. Borçların anüle edilmesinin yanısıra Latin Amerika savunma bütçelerinin azaltılması gerçekleşince, bu ülkeler yeni borçlanmalara gerek kalmadan ekonomik gelişmeleri için olağanüstü büyük fonlar sağlamış olacaklardır. Onların borç ve faizlere ödedikleri paraların önemli bir bölümü mevcut konjonktürde gene Batılı sanayileşmiş ülkelere gidecektir: şu farkla ki Latin Amerikan halkları borç ve faiz ödemek yerine, adı geçen gelişmiş ülkelerden sanayi mamülleri, teknoloji, tohum, gübre, tarımın modernizasyonu için gerekli araç-gereç vb. alacaklardır. Böylece hem bu ülkeler kendi ekonomilerini düzeltebilecekler, gerileyen GSMH'larını artıracaklardır, hem de gelişkin kapitalist ekonomiler hiçbir kayba uğramamış olacaklardır. Görüldüğü gibi getirilen öneri kapitalist ekonominin çerçevesi içinde gerçekleştirilebilecek biricik çözüm yoludur. Sadece tek bir önkoşul vardır: ABD'nin silahlanma yarışını tırmandırmaması, uluslararası gerginliği körüklememesi... Bu ise sadece Latin Amerika ülkelerinin borçlarını ilgilendiren bir sorun olmayıp, tüm dünyanın isteğidir.

Latin Amerika borçlarının bu çözüm çerçevesinde anüle edilmesiyle, bundan zararlı çıkacak olanlar sadece ve sadece büyük silah tekelleridir, nükleer silah endüstrisidir, kısacası *askeri-sanayi kompleksi*'dir. Bu sonuç en ahlaki sonuçtur. Zira silahlanma yarışını körüklemekten, insanlığa ait servetleri silahlanma yoluyla heba etmekten, bunun karşılığında yüz milyonlarca insana acı çektirmekten ve tüm insanlığı korkunç bir nükleer savaş tehdidi altında tutmaktan daha büyük ahlaksızlık yoktur.

Açıkça belli ki meselenin canalıcı noktası gene gelip uluslararası barış ve silahsızlanma sorununa, Batı'nın gerginlik politikasını terkedip detant'ı içtenlikle benimsemesine dayanmaktadır.

Latin Amerika'nın borçları konusunda getirilen önerilerin teşkil ettiği bütünlük her türlü spekülasyondan ve fantaziden uzaktır; tersine tam tamına Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen'in ruhuna uygundur.

Anti-emperyalist dünyanın öngördüğü, Batılı devletlerin ise lafzen benimser gözüktükleri, fakat bir takım sempozyumlarla, hamasi edebiyatla geçiştirmeye uğraştıkları Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen'i Batı gerçekten benimsemiş olsaydı, bugün Latin Amerika'nın borçları sorunu diye bir sorun bulunmayacaktı. Hatırlanacağı gibi 1978'de devletlerin en yetkili kademede temsil edildiği önemli bir konferans Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen konusuna ayrılmıştı. ABD ve diğer Batılı büyük devletler de kağıt üzerinde böyle bir düzenden yana gözükmüşlerdi. Ne var ki, Üçüncü Dünya'ya karşı Batı'nın izlediği tutum hiç de o konferans doğrultusunda olmadı. Gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına çözüm bulunması, Batılı sanayileşmiş ülkelerin de bu yolda çaba göstermeleri gerektiği yolunda çekilen nutukların ne denli içtensiz olduğu, aradan geçen yedi yıl içinde pek iyi görüldü. Batı'nın politikası, bunun tam tersine, kendi zenginliğini artırmak, yoksul ülkeyi daha yoksul yapmak, silahlanma yarışını tırmandırmak doğrultusunda oldu. Sonuçta ise uluslararası arenada zengin Batı —geçirdiği ekonomik krize rağmen— daha zengin oldu, yoksul Üçüncü Dünya ise daha da yoksullaştı. Dünya kapitalist sistemi kendi bunalımının yükünü Üçüncü Dünya'ya yükledi. Sonuçta Afrika'daki, kimi Güney Asya ve Ortadoğu ülkelerindeki trajik iktisadi durum ortaya çıktı.

Özellikle ABD yönetimi, daha o yıllardan başlayarak, bir yandan IMF yoluyla Latin Amerika'ya ve diğer birçok ülkeye ekonomik planda ne yapacaklarını kelime kelime dikte ettirdi, siyasal planda faşist rejimleri teşvik etti, uluslararası diplomatik arenada yeni bir soğuk savaş manevralarına girişti, silahlanmaya görülmedik boyutlarda hız verdi, nötron bombasını ve orta menzilli füzeler projesini, 150 adet kıtalararası MX füzesiyle güçlendirdikten sonra, nükleer militarizasyonu uzaya tırmandırdı... Latin Amerika ve Karaib'lerde yeni tertiplere girişti, Nikaragua'ya karşı, karşı-devrimci "Kontra"ları eğiterek komşu sınırlardan ülkeye saldı, Grenada'ya asker çıkararak adayı işgal etti. Şimdi de tehdit ve şantaj politikasıyla Latin Amerika'da politikasını yürütmek, kıtadaki ileri yönde gelişen siyasal ve toplumsal değişmeleri gerisin geriye çevirmek için çabalarını yoğunlaştırdı.

Metropol ülkeler, Yeni Ekonomik Düzen'i benimsemek şöyle dursun, kendi ekonomik krizlerini hafifletmek için Üçüncü Dünya'ya daha fazla yüklendiler. Kuşkusuz ki, ekonomisi metropol ülkelere en fazla bağımlı ülkeler, başta Latin Amerika, bu politikadan nasibini aldı.

Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA) icra sekreteri Enrique Iglesias ve Latin Amerika Ekonomik Sistemi (LMES) Daimi Sektereteri Carlos Alzamora, 1983'de birlikte hazırladıkları bir raporda "Latin Amerika ihraç ürünlerinin fiyatlarını düşürmek ve daha yüksek faiz oranlarıyla kredi almak suretiyle sanayileşmiş ülkelerin ekonomik sorunlarının çözümüne yardımcı olmuştur" diye vurguluyorlardı. (Reista de la CAPEL, No. 20, 1983, s. 13)

RAKAMLARIN DİLİ

Latin Amerika'nın ekonomik durumunu özetlemek biçiminde bile olsa bu kısa yazıya sığdırabilmek olanaksız. Burada sadece uluslararası kapitalizme bağımlı bir ekonominin vardığı noktayı sergileyen bazı rakamlar verebileceğiz. Ülke ekonomisini Batılı büyük dev-

letlere, onların uluslararası finans kuruluşlarına ve nihayet son on yıl içinde giderek öne çıkan IMF'ye emanet etmiş olmanın trajik sonuçlarını göstermekle yetineceğiz.

Gelişmekte olan ülkeler kapsamına giren ülkelerin Batı'ya olan dış borçları, resmi istatistiklere göre, 1970'de 75 milyar dolarken, 1975'de 180, 1980'de 456, 1982'de 626 ve nihayet 1984'de 810 milyar dolara yükselmiştir. (International Affairs, Nisan 1985, s. 67)

Latin Amerika ülkelerinin bu toplam içindeki payı, görüldüğü gibi, %45 civarındadır. Bu nedenle, Latin Amerika'nın dış borçları sorunuyla bağlantılı olarak kıtanın ekonomik durumunun önümüzdeki yıllarda dünya çapında önemli tartışmalara konu olacağı, sorunun sadece tartışmalardan da ibaret kalmayacağı, bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasal sonucu da beraberinde getireceği kehanet sayılamaz.

Latin Amerika'da 1950-80 yılları arasında GSMH beş kat arttığı, önemli bir sanayileşme gözlendiği halde, kıtanın bu gelişimlerden elde ettiği yarar hiç de o ölçeklerde olmadı. Bunun nedeni kaydedilen gelişmelerin ve sanayileşmelerin yabancı sermaye eliyle gerçekleşmesiydi.

Bu yüzden, ekonomik kalkınmanın ulusal (yerli) temeli bir türlü güçlenmedi, kapitalist gelişim için gerekli yerli sermaye birikimi son derece sınırlı kaldı ve Latin Amerika ülkeleri hep kaynak sıkıntısı içinde tutuldu. Bu durum daha fazla yabancı sermayeyi, dış borçlanmayı getirdi ve ekonomik büyümede gözlenen rakamlar, tıpkı Güney Kore örneğinde olduğu gibi genellikle kağıt üzerinde oldu. Yabancı sermaye geldi, yatırımını yaptı, hammaddeleri ucuza kapattı, ucuz işgücü elde etti ve kendi kontrolündeki üretimi alıp pazarladı. Yerli sermaye birikiminin güdük kalması doğal olarak bu ülkelerdeki iç pazarı da dar tuttu. Böylece Latin Amerika, ABD'nin arka avlusu, çok uluslu tekellerin ve uluslararası finans kuruluşların kapalı av alanı olarak kaldı.

Nitekim, aynı 30 yıllık süre içinde direkt yabancı sermaye yatırımları 13 kat artarak 1981'de 80 milyar dolara ulaşmıştı.

Halen yabancı sermaye Latin Amerika'daki sermayenin % 40'ını doğrudan kontrolü altında tutmaktadır. Madencilik, petrol işlenmesi, tarım plantasyonları gibi alanlarda sözkonusu ülkelerde belli millileştirmeler yapıldıktan sonra, çokuluslu tekeller kimya, otomotiv, elektroteknik, mühendislik endüstrileri gibi alanlarda % 80'den % 100'e varan kontrole sahiptirler.

Gene Latin Amerika yukarıda belirttiğimiz faktöre bağlı olarak, çokuluslu tekellerin dünyadaki en önemli pazar alanını oluşturmaktadır. Çokuluslu tekellerin hâlen Latin Amerika'ya sattıkları ürünlerin toplam karşılığı cari fiyatlarla 180-200 milyar dolar civarındadır. ABD tekellerinin bu meblağ içindeki payı 100 milyar dolardan fazladır. Çokuluslu tekellerin Latin Amerika pazarından elde ettikleri 200 milyar dolar civarındaki para, bu kıtadaki toplam GSMH'nın % 40-45'ini oluşturmaktadır. Gene yabancı yatırımların Latin Amerika'dan temettü ve faiz olarak transfer ettikleri tutarlar 1961-64 arasında 1,3 milyar dolarken, bu rakam 1981'de 24,4 milyar dolara ulaşmıştır.

Kolayca anlaşılacağı gibi Latin Amerika tam anlamıyla yabancı sermaye kapanına kısılmış durumdadır ve kaynaklarını dış borçlanmada aramaktadır. Bu ülkelerde, 1960 yılında dış borçlanmalar, yatırımların % 5,7'sini oluştururken, oran 1970'de % 11,9'a, 1975'de % 24'e, 1980'de ise % 26,3'e ulaşmıştır. Bir başka deyişle adı geçen ülkelerdeki yatırımların önemli bir bölümünü yabancı sermayenin oluşturmasına ek olarak, "yerli yatırım" ların da kaynağı dörtte bir dış borçlanma yoluyla sağlanmaktadır.

Borçların ise astarı yüzünden pahalıya gelmektedir. Faizler 1960'larda % 3-4 iken, onu izleyen on yılda ortalama % 12'ye çıkmıştır. Uluslararası özel tefeci kuruluşların aldıkları faizler şu anda % 18 dolayındadır.

Borçların ödenmesi uzadıkça faizler de birikmekte ve bu ülkeler için borçlar ödenmesi imkânsız hale gelmektedir. Örneğin Arjantin İktisat Bakanı Bernardo Grinspun 31 Aralık 1983 itibariyle ülke borçlarının 41 milyar dolar olduğunu, bu tutarın ancak 10 milyarının ana parayı oluşturduğunu, geri kalan 31 milyarın ise faizlerden ve kreditör durumundaki Batılı bankaların ve firmaların çeşitli mali manipülasyonlarından doğduğunu açıklamıştır.

Ayrıca, borçlandıran finans kuruluşları, aynı zamanda çokuluslu tekellerle içiçe bulunduklarından, yüksek faizlerin yanısıra "ödeme kolaylıkları" adı altında Latin Amerika ürünlerini dünya piyasasının altında almaya, kendi ürünlerini ise cari fiyatların üstünde satmaya alışmışlardır.

Doların son yıllarda değer kazanması ve ABD'de yüksek tutulan faiz oranları da Latin Amerika borçlarının ödenmesini büsbütün olanaksız kılmaktadır. Bu ülkelerdeki çok yüksek enflasyon oranları ve paranın sürekli devalüe edilmesi yüzünden söz konusu ülkelerin nispi yoksullaşması artmakta, çoğunun dış ticaret açıkları büyümektedir. Açıkları kapatmak için bu kez daha elverişsiz koşullarda, daha büyük ödünler karşılığında borç alınmaktadır. Böylece spiral uzayıp gitmektedir.

Gelinen nokta ise büyük bir ekonomik çöküntüdür, gerilemedir. Kişi başına düşen GSMH 1983'de üç yıl öncesine nazaran yüzde 15'dir, bu oranın üçte biri dış ticaret kayıplarından gelmektedir.

Bu ekonomik koşullarda birçok yerli işadamının özellikle Amerikan bankalarına para yatırdıkları, ya da gene Batılı büyük şirketlerden hisse senetleri satın almak suretiyle metropollere para kaçırdıkları düşünülürse, bu kısır döngü sürdüğü sürece Latin Amerika ekonomisi düzelmek, ya da hatta duraksamak şöyle dursun, tam bir felaketin içine sürüklenecektir.

Bu durumda yapılacak tek şey — fiilen de eninde sonunda kaçınılmaz olacak tek şey— borçların ödenmemesi, her yıl bu ülkelerin borç ödemek için ayırdıkları büyük fonların ulusal yatırımlarda kullanılmasıdır.

Latin Amerika, anapara ve faiz olarak hâlen yılda yaklaşık 40 milyar dolar borç ödemektedir —borçlanma nedeniyle yukarda andığımız elverişsiz dış ticaret koşullarından uğranılan kayıp (20 milyar dolar)buna dahil değildir, gene doların değer kazanmasından doğan ek yük de hariç tutulmuştur—. Doların değer artışının durması, düşüşe geçmesi bu ülkelerin paralarının otomatikman değer kazanacağı anlamına gelmediği için —nasıl ki dolar diğer Batılı paralar karşısında son zamanlarda değer yitirirken, Türk parası karşısında değer kazanmışsa— Latin Amerika ülkelerinin parası da dolar karşısında değer kaybetmeye devam edecektir. Bir an için bu faktörü yok saysak bile 1984 itibarıyla Latin Amerika'nın 60 milyar dolarlık tediye tutarı artı dış ticaret kaybı, borçların ödenmemesi durumunda, bu ülkelerin ulusal ekonomik gelişimleri için en büyük kaynaktır. Örneğin 93,3 milyarlık borcuyla ikinci sırada yeralan Meksika'nın yıllık ihracatı 23,5 milyar, ithalatı ise 10 milyar dolardır. Aradaki farkın 3,5 milyarı borçlara, 10 milyarı faizlerine gitmektedir. Oysa yılda 13 milyar dolarlık bir fon Meksika'nın sorunlarını büyük ölçüde çözebilecektir. Gene 104,4 milyar dolarla rekortmen durumundaki Brezilya sadece faiz olarak yılda 12 milyar dolar ödemektedir. Arjantin'in ödediği faiz ise yılda 5 milyar dolardır.

Bu borç girdabında borçlar gitgide arttıkça hiç ödenmez hale gelecektir. Helezonun bir noktasında artık Batılı büyük bankalar da borç vermekten çekinir olacaklardır. Sonuçta, bugünkünden çok daha kötü bir noktaya üç-beş yıl sonra varılacaktır. Daha da kabar-

mış borçlar tutarıyla Batılı devletler gene bugün önerilen çözüme ister istemez razı olacaklardır. Çünkü daha yüksek borcu, daha gerilemiş ekonomileriyle, daha da azalmış GSMH'larıyla bu adıgeçen ülkelerin ödemelerine hiç mi hiç imkân bulunmayacaktır.

Ayrıca bu borçları Batılı devletler gelip silah zoruyla da alamazlar. Çünkü sözkonusu borçlu ülkelerin üretim kapasiteleri ortadadır, kitlelerin yoksulluğu, açlığı ortadadır. Parası olmayan bir insandan alınacak hiçbir şey yoktur. ABD, eskiden olduğu gibi askeri darbeleri tezgâhlasa da, gelecek olan yönetimlerin de silah zoruyla halktan alacakları birşey kalmamıştır. Çünkü bıçak tam anlamıyla kemiğe dayanmıştır. Kemerlerde sıkılacak tek bir delik bile kalmamıştır. IMF ise adı geçen ülkeleri habire sıkıştırmaktadır. Peru eski başbakanı Maldonado'nun dediği gibi, birçok borçlu ülkenin ekonomisini gözleyen IMF, saçma ve modası geçmiş reçetelerle daha çok açlık, yoksulluk ve ölüm getirmektedir. (Milliyet, 5 Ağustos 1985).

Bu durumda, Batılı büyük kapitalist devletler açısından da yapılacak en doğru iş, yukarıda anlatıldığı gibi, karşılıklı anlaşma yoluyla ve gönül rızasıyla borçları iptal etmeleri ya da bu durumu "ahlaka aykırı" buluyorlarsa, bilinmedik bir zamana değin süresiz ertelemeleridir.

Latin Amerika borçları sorununun kreditör ülkeler tarafından endişeyle izlendiğini de yeri gelmişken belirtmek gerekir. Çünkü Latin Amerika'nın bu borçları pratikman ödeyemeyeceği, istese bile ödeyemeyeceği bu devletler tarafından bilinmektedir. Bazı alacaklı bankalar diken üzerindedir. Meydana gelebilecek bir panik Batı'nın içiçe geçmiş finans sisteminde hasarlara yolaçabilir. Bu nedenle, konu giderek artan ölçekte dünya kapitalizmini meşgul edecektir. Bir başka deyişle yenisömürgecilik Latin Amerika —ve sadece Latin Amerika'da değil, aynı durumdaki Afrika ülkeleri, bazı Asya ülkeleri— konusunda büyücü çırağı durumuna düşmek üzeredir.

Bu nedenle, borçları birkaç yıla kadar zaten ödeyemeyecek duruma gelecek ve Bolivya gibi moratoryum ilan etmekten başka çaresi kalmayacak olan Latin Amerika ülkeleri bu konuda aslında rahat olmalıdırlar. Sorunu asıl düşünecek olan Metropol ülkelerdir, onların finans sistemidir, büyük bankalardır, ya da daha doğrusu banka-sanayi sermayesidir. Emperyalist-kapitalist sistemin kendisidir.

Ve tekrar belirtmek gerekir ki, sorunun çözümü, barış ve silahsızlanma politikasındadır. Sadece Latin Amerika'nın ya da yeni-sömürgeciliğin kıskacı içinde tutsak edilmiş Üçüncü Dünya'nın değil, bizzat metropol ülke halkları dahil tüm insanlığın çıkarı siyasal alanda gerçek ve kalıcı bir yumuşama sürecinde ve askeri planda silahsızlanmayı başlatmakta, ekonomik planda ise Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen'in kurulmasındadır.

CEVAT ÇAPAN

PUSULA

Nicedir uzaklardaydım:
uzak dağlar, uzak kıyılar, uzak-
dillerini bilmediğim yaban
insanlar arasında.

Uzayan bir uykunun karanlığından
düşlerin aydınlığıyla vardım
yıllardır aradığım bu adaya.
Toprak,demir, şeker kamışı, ipek
ve elmasla uğraştım yıllarca.

Fotoğrafta gördüğün hasır şapka,
keten giysi, gümüş saplı baston
o yılların yorgunluğunu gizliyor
ustaca. Sana çocukluğunda anlattığım
Afrika, Amazon, Santiago, Havana
bütün gençliğimdi benim, olgunluğum.

Doğduğum dönülmez dağ köyüne döndüm
sonunda, geceleri sesiyle uyuduğum
derenin kıyısına.
Toprak dama,tandıra, boğma rakıya.

Beni tanıyasın diye bir gün
doğmanı bekledim sabırla.

Nuri Karacan, Afşar Timuçin, İlhan Selçuk, Oya Köymen ve Uğur Kökden (soldan sağa)

GENÇ OLMAK

Birleşmiş Milletler Örgütü, 1985 yılını, Katılım, Gelişme ve Barış **ilkeleri temelinde** Dünya Gençlik Yılı **olarak ilan etti. Ülkemizde de gençlik sorununun önemli bir yer tutmasından hareketle düzenlediğimiz ve Oya Köymen'in yönettiği toplu söyleşiyi sunuyoruz.**

Nuri KARACAN
Uğur KÖKDEN
Oya KÖYMEN
İlhan SELÇUK
Afşar TİMUÇİN

OYA KÖYMEN— Değerli konuşmacılar, Gençlik üstüne serbest bir söyleşi yapmak üzere bir araya gelmiş bulunuyoruz. 1985'in Dünya Gençlik Yılı olarak benimsenmesi noktasından hareketle tartışmamızı geliştireceğiz. Sayın Selçuk, Dünya Gençlik Yılı'nda Birleşmiş Milletler'in dünya gençliği için *Katılım, Gelişme* ve *Barış* ilkelerini temel aldığını biliyoruz. Tartışmamızı bu ilkelerden başlayarak açabilir miyiz?

İLHAN SELÇUK— Birleşmiş Milletler aldığı karar uyarınca, Dünya Gençlik Yılı'nda herkesin ortaklaşa paylaşacağını umduğu üç de ilke getirmiş: *Katılım, Gelişme, Barış.* Demek gençlik sorunu dünyada o kadar önemli ki, 1985 yılı tümüyle böyle bir konuya ayrılabiliyor. Biz de bu çerçeve içinde düşünmeye çalışacağız; ama Türkiye'de gençliğin belki öteki ülkelerden de daha özel ve önemli bir yeri bulunduğunu da savunabiliriz. Bu sav nereden ileri geliyor diye, düşündüğümüz zaman Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar inmek gerekir. Mustafa Kemal Atatürk söylev'inin sonunda Cumhuriyet'i gençliğe emanet ediyor. Bu tarihsel bir olgu. Şimdi sanıyorum ortaya bir soru çıkıyor. Atatürk Cumhuriyet'i niçin bir partiye emanet etmiyor, orduya emanet etmiyor, başka bir kuruma emanet etmiyor da gençliğe emanet ediyor diye bir soru hemen gündeme girer. Çünkü o zaman *Müdafai Hukuk*'tan başlayarak *Halk Partisi*'ne yönelen bir partileşme var. Çoğu ülkede gördüğümüz gibi partidir rejimi sahiplenen, koruyan, geliştiren... Gazi Mustafa Kemal bir asker; orduyla beraber bir devrim yapılmış. Niçin Cumhuriyet orduya emanet edilmemiş? Bu soru bugün de gündemdedir; ben, yanıtının verildiği kanısında değilim. Ama o günden bu güne yaşanan süreçte iki gerçekle karşılaşıyoruz; birincisi, gençlik sorunları Türkiye'nin hep gündeminde pek önemli ve sıcak olarak duruyor. İkincisi tek parti döneminden çok partili döneme geçildiğinde gençliğin de bu partiler arasında parsellendiğini görüyoruz. Gençliğin bağımsız olarak girdiği hareketlerin değerlendirmesini de ayrı ayrı yapmak gerekiyor. Yine Cumhuriyet tarihinin süreci içinde dönüm noktaları olarak sayabileceğimiz 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül... Bu dönüm noktalarında gençlik olayların içindedir. Şu veya bu şekilde değerlendirilmiş veya yargılanmıştır. 27 Mayıs'ta değerlendirildi, 12 Mart ve 12 Eylül'de yargılandı. Bugün Birleşmiş Milletler'in ilân ettiği, Gençlik Yılı'nda Türkiye'deki hapishaneleri dolduran tutukluların ve hükümlülerin çoğunun çok genç yaşta olduklarını görüyoruz, bu da bir olgu. Şimdi bu olgulardan hareket ederek Birleşmiş Milletler'in kurduğu çerçeve içinde Türkiye'de gençlik sorunlarını ve gençliğin durumunu düşünmemiz gerekiyor. Önce Birleşmiş Milletler'in ilkelerine bakalım: *Katılım, Gelişme, Barış.* Bugün sağduyu sahibi bir kimsenin Türk gençliği hesabına katılımın, gelişme ve barışın tam anlamında, yürüdüğünü savunması mümkün değil. *Katılım* dediğimiz zaman, demokrasinin temel öğesini ortaya koymuş oluyoruz. Şimdi ileri sürülen savlar arasında, temsili demokrasinin daha ötesinde, katılım demokrasisi, ekonomik demokrasi diye bir yaklaşım da söz konusu Batı'da. Bu durumda, insanın hem kendi çalıştığı kurumda hem de ülkenin genelinde, bir siyasal katılma içinde kendi varoluşunu belirlemesi gerekirken, gençliğin bundan uzak tutulduğunu görüyoruz. Siyasal alanda bugün gençlik etkili olamıyor. Her şeyden önce, gençliğin büyük bir kesimi seçim hakkından da yoksun.

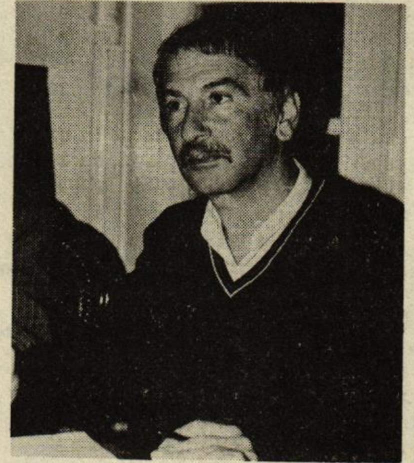
Üniversitelerde ve diğer öğretim kurumlarında da gençliğin katılımı engellenmiş durumda. Bırakınız gençliği, orta yaşlıların da katılımı engellenmiş durumda. Çünkü, öğretim üyesinin de *katılım* olanakları yok. Yukarıdan aşağıya katı bir düzenle üniversiteler yönetilmektedir. Öğrencilerin kâğıt üzerindeki cılız hakları da bugün uygulamadan uzaktadır. Kısaca, *"katılım"*'da Türk gençliğine olanak tanındığını kimse söyleyemez. Türk gençliği derken gençliği sadece üniversite gençliği olarak düşünmemek de gerekir. Köylü gençlik var, işçi gençlik var; ve bunlar daha başka alt başlıklara da ayrılabilir. Büyük ölçüde Türkiye'de gençliğin gözetilen, korunan, kendisine söz hakkı verilen, katılım olanağı bulunan bir kitle olduğunu söyleyemeyiz. Bir kez bunu sanıyorum ki paylaşıyoruz.

Gelişme'ye gelince... Şimdi "gençliğe gelişme olanakları tanımak", derken her şeyden önce öğretimde gelişme olanakları tanımak diye bir konu gündeme geliyor. Bunu da göremiyoruz Türkiye'de Öğretim düzenimiz hepimizin bildiği çerçeveler içinde bir köşeye sıkışmıştır. Üniversite kapılarına yığınak ne ölçüdedir? Üniversitelerin benimsediği gençliğin ölçüleri nedir? Bunu da biliyoruz. Üniversiteye giremeyen gençliğin bir meslek dalında kendini geliştirmesi için kapılar kapalıdır. İşsizlik büyük boyutlara ulaşmıştır ve çoğu genç ne yapacağını bilmez halde kahvehanelerde ve sokaklarda dolaşmaktadır. *"Gelişme"* konusunda Türkiye'-

Türkiye açısından baktığımız zaman, Birleşmiş Milletler'in üç ilkesinin de uygulanabilirliği konusunda pek iyimser olamıyoruz. Ama bu noktadan başlayarak konuyu geliştirmeye çalışabiliriz sanıyorum.

de gençliğe bir takım olanaklar tanındığı savunulamaz. *"Barış"*'a gelince, *"Barış"* özellikle gençliği ilgilendiren bir konu. Çünkü dünyada nerede bir savaş varsa, orada gençler savaşa sürülmektedir. Yaşlılar ne yazık ki geride kalıyorlar ve masa başında kararlar veriyorlar; cephe boyunca savaşan ve ölenler çoğu 20 yaş dolaylarında gençlerdir. Ve denir ki, yaşlılar savaşa ön saflarda katılsalardı savaş kararlarını daha zor verirlerdi. Daha geriden ve yukarıdan gençleri savaşa sürmek, dünyanın her yanında ihtiyarlar için kolay bir iş. Bu bakımdan barış, gençliği büyük ölçüde ilgilendiriyor. Gençliğin yaşama hakkını ilgilendiriyor her şeyden önce. Bu konuda Türkiye için şunu söyleyebiliriz; Türkiye, bütün tarihince görülmediği ölçüde bir barış süreci yaşamıştır. Cumhuriyet'ten bu yana sürekli barış ortamı içindeyiz. Fakat bunu yalnız dışa dönük yüzümüz için söyleyebiliriz. İçe dönük yüzümüzde böyle bir durum yok. Gençliğin meydanlarda birbirine kırdırıldığını görmüş ve yaşamış durumdayız. Barış, gençliğin hem hayatını ilgilendiren bir konu haline geldi, hem de gençliğin kendisini geliştirebilmesi için iç barış ortamı içerisinde yaşaması gerekiyor.

Türkiye açısından baktığımız zaman, Birleşmiş Milletler'in üç ilkesinin de uygulanabilirliği konusunda pek iyimser olamıyoruz. Ama, bu noktadan başlayarak konuyu geliştirmeye çalışabiliriz sanıyorum.

OYA KÖYMEN— Sayın Selçuk'un gençlik sorununa getirdiği genel bakış açısının ışığında, Sayın Karacan, acaba Türkiye'de iktidar nasıl bir gençlik istiyor ve gençlik ne gibi yollarla biçimlendirilmeye çalışılıyor?

NURİ KARACAN— Önce yasal çerçeve gencin yönlendirilmesinde etkili olur. Genç neyi düşünüp neyi düşünmeyeceğini, neyi yapıp neyi yapmayacağını bilmek için yasaları karıştırmaz. Fakat yasal özgürlüklerin sınırına bağlı olarak gündeme gelen konuların içeriğinden etkilenir,bu konuların ortaya çıkardıkları sorunları düşünür ve çözümlemeye çalışır. Ceza Kanunu'nun eskiden de varolan 141 ve 142'nci maddelerine ek olarak son beş yılda yürürlüğe giren yasalar özgürlükleri önemli şekilde kısıtlamış ve gencin düşünebileceği, çözüm getirebileceği alanı sınırlamıştır. Çekingenlik ve yaratılan hava, bu alanı daha da sınırlamıştır. Bir örnek vereyim. Bir üniversitemizde "İktisadi Düşünce Tarihi" dersinde Marx'ın anlatılmadığını duyunca inanamadım. Çünkü ABD'nin en tutucu üniversitelerinde bile bu derste Marx anlatılır ve Marx'ın düşüncelerinin yer almadığı bir İktisadi Düşünce Tarihi kitabı düşünülemez. Araştırınca bana anlatılanın doğru olduğunu anladım. Yetkililer böyle bir yasaklama getirilmediğini söyleyecek ve haklı olacaklardır. Haklı bulmasam da, sorumlu öğretim üyesinin çekingenliğine yol açan nedenleri anlayabiliyorum. Ama sonuç acıdır. Bir bilim dalının iyi anlaşılması için öğrenilmesi gereken bir konu, gencin düşünce alanından çıkarılmıştır. Artık daha az boyutlu bilimler yaratır hale gelmiştik.

Eğitim genci yönlendiren bir diğer süreçtir. İyi bir eğitim öğrenciyi bilgili, kendi kendine sonuçlara varabilir hale getirir ve olgunlaştırır. Eski Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler'in gazete demeçlerini, Darwin'i çürütmek için öne sürdüğü kanıtları okuyanlar, yeni hazırlattığı ders kitaplarının bazı kısımlarını görenler, zorunlu duruma getirilen din derslerinde öğretmenin anlattıklarını öğrencilerden duyanlar şaşkınlık içinde kalmakta ve orta öğretimin öğrenciyi nereye götürdüğünü anlamaya çalışmaktadırlar. Yüksek öğretim Doğramacı'nın elindedir. Yüksek öğretimde hiyerarşik yapı dışında her şey sallanmaktadır. Öğretim üyeleri bezgindir. Öğrenciler sınıf seçtikleri halde bir şey *za fatiha okuyacak kimse kalmayacaktı"* diye yakınmakta, bir öğretim görevlisi, gözlerini kırpıştırarak bir an durmakta, uydurarak durmadan rastgele birbirine bağladığı olguları, neden-sonuç ilişkileri zincirini nerede kesmesinin doğru olacağını kestirmeye çalışmaktadır. Genç, boyalı basından aşk, şehvet, cinayet, dehşet dersleri alabilmektedir. Sansür ve yaptırım korkusu ciddi basını ürkek duruma getirmişti. Onun da zaten yüzbin kişilik bir okuyucusu vardır.Genç, boyutları sınırlı bir dünyada yaşamaktadır.

Ailelerin çok büyük bir kısmı geçim sıkıntısı içindedir ve çocuklarını olumlu biçimde yönlendirecek ne zamanları, ne bilgileri vardır. Bazan, ilkokulu bile bitiremeden, okutacak durumları olmadığı için, çocuklarının bir yere çırak girmesine, gezgin satıcı olmasına boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar. Genç, bazen küçük yaşta evden kopmakta, bir daha gözükmemektedir. İstatistik veriler, işçi çocuklarının orta halli ailelerinkine oranla okulu daha erken bıraktığını göstermektedir. Yine, düşük gelirli ailelerde kız çocukları ev işlerine daha küçük yaşta başlamakta, aile, erkek kardeşlerine oranla onların öğrenimini daha az benimsemekte, çok kez öğrenimleri kesilmekte, kız çocuğu kısmet

...artık 'kontrollü eğitim' egemendir. Bu biçimiyle ne orta öğretimin, ne yüksek öğretimin genci iyi yönlendirdikleri öne sürülemez.

öğrenemedikleri için şikayetçidir. Ne var ki artık "kontrollü eğitim" egemendir. Bu biçimiyle ne orta öğretimin, ne yüksek öğretimin genci iyi yönlendirdikleri öne sürülemez.

Televizyon ucuz bir kültür ve bilgi kaynağı olabilirdi. Ama ancak ya gangsterlik, ya irtica, ya da uzayda fetih dersleri vermektedir. TV'de bilim adına bir doçent *"az daha ölünce ruhumu-*

beklemekte, ya da kısmetini bulmaktadır.

Genci yönlendiren çoğu kez rastlantılardır. Genç, ailesinin mali durumu iyiyse öğrenimini tamamlamak olanağını bulduğu gibi, iş bulma bakımından da güçlük çekmemektedir. Bazan babasının fabrikası kendini beklemektedir, bazan da o kadar varlıklı eş, dost bulunmaktadır ki, genç iyi bir yere kapılanmaktadır. Ama çoğu durumda, üni-

versiteyi bitirmiş genç elindeki diplomayla ancak bazı sınavlara girmek hakkını kazanmakta, çoğu durumda da mesleğini ifa etmek için gerekli sermayeden yoksun bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışı, teknoloji transferi gibi nedenlerle, Türkiye'de olduğu gibi, işsizlik zaten yaygınsa iş bulmak daha da güçleşmektedir. Kapitalist ülkelerde kötü bir rastlantı da gencin bir iktisadi kriz döneminde iş aramak zorunda kalmasıdır. Bu halde iş bulma olasılığı daha da azalmaktadır.

İş bulamayanların bir kısmı asalak yaşamakta, bir kısmı gurbetçi olmakta, geri kalan kısmı yeraltına girmektedir. Yeraltına girenler, profesyonel cinayet, kaçakçılık, kadın ticareti, kumar, hırsızlık, sahtekârlık, kalpazanlık dallarından birinde, ya da birkaçında uzmanlaşmakta, yetenekliler mafya babası olmaktadır. Ama bunlar "fikir suçluları" kadar tehlikeli değildir ve yakalanmaları halinde kısa sürede af edilmesi olasılığı büyüktür.

İLHAN SELÇUK— Sayın Nuri Karacan'ın konuşmasında geçen önemli bir nokta için bir saptama yapmak istiyorum.

Gençliğe vijdan özgürlüğü vermiyoruz. İnsanlık tarihinin en önemli aşamalarından birisi vicdan özgürlüğünün kazanımıdır. Vicdan özgürlüğü kaç yüzyıl önce başlamış, benimsenmiş ve uygar dünyada da gerçekleşmiştir. Bizde de Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Eski deyimiyle *"Tevhid-i Tedrisat Kanunu"*, yeni deyimiyle *"Öğretim Birliği Yasası"*, bir devrim niteliğindeydi ve okullardan din dersi kaldırılmıştı. Lâiklik ilkesinin geçerlilik kazanması da öğretimde böylece sağlanmıştı. Şimdi, öğretimde, din derslerinin zorunlu hale dönüştürülmesi, vicdan özgürlüğünü silip atmış olmaktadır.

OYA KÖYMEN— Teşekkür ederiz Sayın Selçuk. Sayın Timuçin, şu ana kadar Türkiye gençliğinin karşı karşıya bulunduğu kimi olumsuzlukları ve sınırlamaları saptamış bulunuyoruz. Acaba söz konusu baskıların sizce başka, daha değişik boyutları da var mıdır?

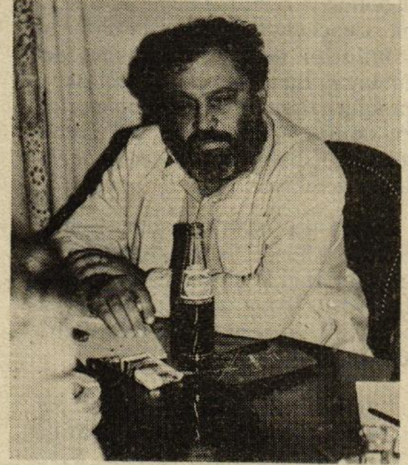
AFŞAR TİMUÇİN— Evet, şimdi Türkiye'de genç insanların koşullandırılan insanlar olduğunu görüyoruz. Biz de gençliğimizde bunu yaşadık. Destek olunan, destek olunması gereken insanlar değil de, koşullandırılan insanlar. Bu koşullandırma her şeyden önce, ailede başlıyor. Bunun da nedeni sanıyorum Türkiye'nin iktisadi ve toplumsal yapısındaki bir takım sakatlıklar. Yani, aile, çocuğunun ne olmasını önceden planlamaya bakıyor. Eczacı mı olması, avukat mı olması, yoksa ticarete mi atılması gerekiyor. Aile bu konuda son derece belirleyici. Ayrıca, çocuğun yaşamı üzerinde de son derece belirleyici. Kiminle konuşması gerektiğini, kiminle arkadaş olması gerektiğini, bir kızın, bir erkek arkadaşı olup olamayacağını, hep aile, planlamaya çalışıyor. Koşullandırmanın bir de toplumsal yanı var. Toplum, insana, şunu ya da bunu yapmaması gerektiğini önceden bildirmeye eğilimli. Yani Ortaçağ'da olduğu gibi toplumsal anlamda, kötü biçimde toplumsallaştırılmış bir bireyle karşılaşıyoruz. Yani, Ortaçağ'da birey ne durumdaydı; krala bağımlıydı, senyöre bağımlıydı ve kiliseye bağımlıydı, bunlardan ayrılmasına da imkân yoktu. Ne zaman ki yeni koşullar oluştu ve kentleşme başladı, o zaman bağımsız bireyler ortaya çıkmaya başladı. Demek ki, toplumdaki koşullanma ile, ailedeki koşullanma insanları çok sıkı bir bağ kapsamına alıyor, bir cendereye sokuyor. Burada bireyin, kendi görevlerini seçmesi, bireyin kendini görevli bir varlık olarak duyması imkânsızlaşıyor. Birey bir anlamda ne düşünmesi gerektiği önceden tasarlanmış olan, ne yapması gerektiği önceden tasarlanmış olan insan durumuna geliyor. Ayrıca, bütün bunları da belli bir takım iktisadi ve kültürel sıkıntılar içinde yaşıyor. Yani genç adamın, her şeyden önce parası yok. Sinemaya gidecek parası yok, sevgilisiyle buluşacak parası, kitap alacak parası yok. Öte yandan, son derece kötü koşullarda öğrenim görüyor. İlkokulda son derece kötü koşullarda, ortaokulda son derece kötü koşullarda, lisede, üniversitede son derece kötü koşullarda okuyor. Şimdi üniversiteye gelen öğrencinin kültür açısından son derece geri olduğunu görüyoruz. Üniversite öğretmeni bundan yakınırken lise öğretmeni de bundan yakınıyor. Diyor ki "ortaokuldan bize çok geri geliyor çocuk." Ortaokul öğretmeni de aynı yakınma içinde. Dolayısıyla zincirleme bir gerilik söz konusu. Böylece zaten son derece sınırlandırılmış, bağımlılanmış, hatta sakatlanmış bireyler olmak zorunda kalıyoruz. Bu sıkıntıyı, tabii ki gençler en büyük boyutlarda duyuyor.

NURİ KARACAN— Sayın Timuçin bazı yerlerde aşırı genelleme yaptı. Örneğin gencin parası yok dedi. Büyük bir kısmının parası yok. Bugün Bağdat Caddesi'nde kazananın diğerinin otomobilini aldığı yarışlar yapılıyor. Bunları yapan da gençler. Aşırı genellemeler çelişkileri gizliyor.

...toplumdaki koşullanma ile, ailedeki koşullanma insanları çok sıkı bir bağ kapsamına alıyor, bir cendereye alıyor. Burada bireyin, kendi görevlerini seçmesi, bireyin kendini görevli bir varlık olarak duyması imkansızlaşıyor.

AFŞAR TİMUÇİN— Teşekkür ederim. Bu belirleyici bir saptama oldu. Yalnız şunu göz önünde tutmak gerekiyor; bizim gözümüzü dikmek üstünde durmak zorunda olduğumuz gençlik kesimi, daha çok iktisadi bakımdan güç durumda bulunan insanlardan oluşuyor. Yani, cebinde bol parası olan, ya da otomobil yarıştırabilen gencin sayısı, Türkiye'deki bütün gençlerin sayısına göre çok azdır. Zaten onların bizim burada saydığımız anlamlarda sıkıntıları yoktur, ama başka sıkıntıları vardır. Ne bileyim esrar içmekten gelen sıkıntı, otomobil çarptırmaktan gelen sıkıntı. Ben onları da doğrusu bu gibi konuşmalarda konuşulması gereken bir ağırlıkta görmüyorum.

OYA KÖYMEN—Efendim, konumuza biraz daha yeni açılımlar getirebilmek amacıyla Sayın Kökden'in de ilk tur "genel giriş" niteliğin-

de konuşmalarımıza katkısını diliyorum.

UĞUR KÖKDEN— Konuşmamıza bir ölçüde başlangıç oluşturması amacıyla gençlik aritmetiği üzerine birkaç söz söylemek istiyorum:

Birleşmiş Milletler beş yıl önce Gençlik Yılı'nı karar altına aldığı zaman, yirmidört ülkeden oluşan bir Danışma Kurulu kurulmuştu. Danışma Kurulunun yapısı incelendiğinde görülür ki, on beşi gelişmekte olan ülke, üçü sosyalist ülke olmak üzere, çoğunluğu Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden meydana gelmektedir. Bu, biraz da belirli bir nüfus gerçekliğine dayanmakta. Şöyle ki, Birleşmiş Milletler'in tanımına göre 15 ile 24 yaş arası, genç sayıldığına göre, dünya nüfusunun, şu andaki dünya nüfusunun %20'si, yani 1/5'i genç insanlardan oluşuyor. Yani bu genç nüfus, şimdi nerdeyse 860 milyon olan bu genç nüfus, 4-5 yıl sonra, 1990'larda, 1 milyara ulaşacak ve bu genç nüfusun da gene büyük çoğunluğu söz konusu BM Danışma Kurulu'nu oluşturan ülkelerin coğrafyasına yayılmış durumda. Yani, bir yandan Birleşmiş Milletler'in yapısının demokratikleşmesi geliştikçe, öbür yandan bu tür özel yıllarda, vurgulamalar da kendini ardı ardına gösteriyor. BM Kadın Yılı, BM Silahsızlanma Yılı, vb. Dünya nüfusunun bu şekildeki genç bölümlerine paralel olarak, Türkiye nüfusunun da %25'e yaklaşan bir bölümünün 15 ile 29 yaş arasında olduğunu görüyoruz. Yani, geçen son sayımda 40 milyonu aşan Türkiye nüfusunun yaklaşık 10 milyonu genç insanlardan oluşmakta. Eğer bu hesabı 0-20 yaş arası için yaparsak, demek oluyor ki, Türkiye nüfusunun yarıdan çoğu gençlerden oluşmaktadır. Yani Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. Çoğunluğunu genç nüfusun oluşturduğu bir ülkede, azınlıkta olanların ölüm cezasında ısrar etmelerini anlamak gerçekten güçtür. Doğal olarak gençlik ölümü dışlar; o halde azınlık tarafından çoğunluğun mutlak hakkı olan yaşama hakkını ölüm cezasıyla gölgelemeye çalışması, bir ülkede güç anlaşılabilecek bir noktadır. Gene Türkiye'de, genç nüfus içindeki intihar olayının da %50'nin üstünde seyrettiğini burada söylemenin yararları var.

OYA KÖYMEN— Şimdi ikinci tur tartışmalara geçiyoruz. Efendim, hepimizin bildiği gibi Türkiye'deki tüm siyasi alt üst oluşlarda, özellikle üniversite gençliğinin en büyük oranda hedef alındığı bir süreç yaşıyoruz. Bunun nedenlerini irdeleyebilir miyiz?

NURİ KARACAN— Evet. Benzer sorular sormak da olası. Örneğin, niçin işçi sınıfı en fazla mağdur olan sınıf oldu? TRT, tarafsızlığını koruması için çok gerekli olan özerkliğini niçin yitirdi gibi. Şimdi sorunuzu yanıtlamaya çalışayım. Açıklamalarımda, tarih itibariyle daha yakın olması ve somut uygulamaları nedeniyle 1980'den sonraki tutumu örnek alacağım. Her şeyden önce, daha sonraki çabalarına karşın kanıtlanamasa da, 1980 öncesi tüm toplumsal hareketlerin üniversiteden kaynaklandığı inancı egemendi. Üniversite özerkliği zaten yönetici kadrolarca pek benimsenmemişti. Yeni Üniversiteler Kanunu ile üniversitenin özerkliği kaldırıldı, yetki YÖK'e devredildi. İkinci olarak, 12 Eylül'den sonra yönetici kadrolarda şu kanaat egemen oldu: ülkede, yönetici kadronun onayladığı tek bir ideoloji egemen olmalıydı. Aynı düşünce üniversite için de geçerliydi. Nitekim, 1402'yle üniversiteden uzaklaştırılanlar, bu tek tip ideolojiye uymayacağı düşünülen kimselerdi. Üçüncü olarak, bir kurum olarak üniversiteye özellikle önem verildi. 12 yaşında öğrenimini yarıda bırakarak çalışmaya başlayan genç, toplum içinde erir, diğerlerini yönlendirme olasılığı çok küçüktür. Fakat üniversiteyi bitiren birinin yönetici olması söz konusudur ve diğerlerini de etkileyebilir. Onun için de üniversiteler stratejik bir kurum oldu. Dördüncü olarak, merkezi bir emirle kontenjanlar arttırıldı. Oysa, bir çok öğretim üyesi üniversiteden uzaklaştırılmış, bir kısmı da üniversiteden istifa etmişti. Öğretim üyesi başına öğrenci sayısı yükselmişti. Sayısı artan öğrencileri oturtacak yer de yoktu. Örneğin bir fakültenin bir bölümünde 300 kontenjana karşılık faydalanabilecekleri 120 kişilik bir dershane vardı. Bu durumda öğrencinin devamı ve devamının denetlenmesi, her sömestrede iki kez vize yapılması öngörülüyordu. Oysa öğrencilerin çoğu öğrenimini sürdürürken ailesinin geçimini de sağlamak zorundaydı. Bunlar yetmiyormuş gibi, yeni üniversiteler açılmış ve bunlara kayıt da yapılmıştı. Tek öğretim üyesinin rektör olduğu üniversiteler vardı. Ders programlarının merkezden gönderileceği bildirildi. Ders yılı başladıktan sonra programlar iki, üç kez değiştirildi. Öğrenci hangi ders kitabını satın alacağını şaşırmıştı. 1983 yılı Ocak ayı ortalarında, koridorda biraz şaşkın, gireceği sınıfı arayan öğretim üyeleri vardı. Ayrıntılar daha da arttırılabilir. Fakat öyle sanıyorum ki, bunlar bile üniversite gençliğinin niçin ve nasıl mağdur olduğu konusunda bir fikir vermektedir.

Çoğunluğunu genç nüfusun oluşturduğu bir ülkede, azınlıkta olanların ölüm cezasında ısrar etmelerini anlamak gerçekten güçtür.

OYA KÖYMEN— Yani, adeta, sistematik bir aydın kırımını yaşamakta olduğumuzu söyleyebilir miyiz? Özellikle her on yılda bir gerçekleşen alt üst oluşlarda?

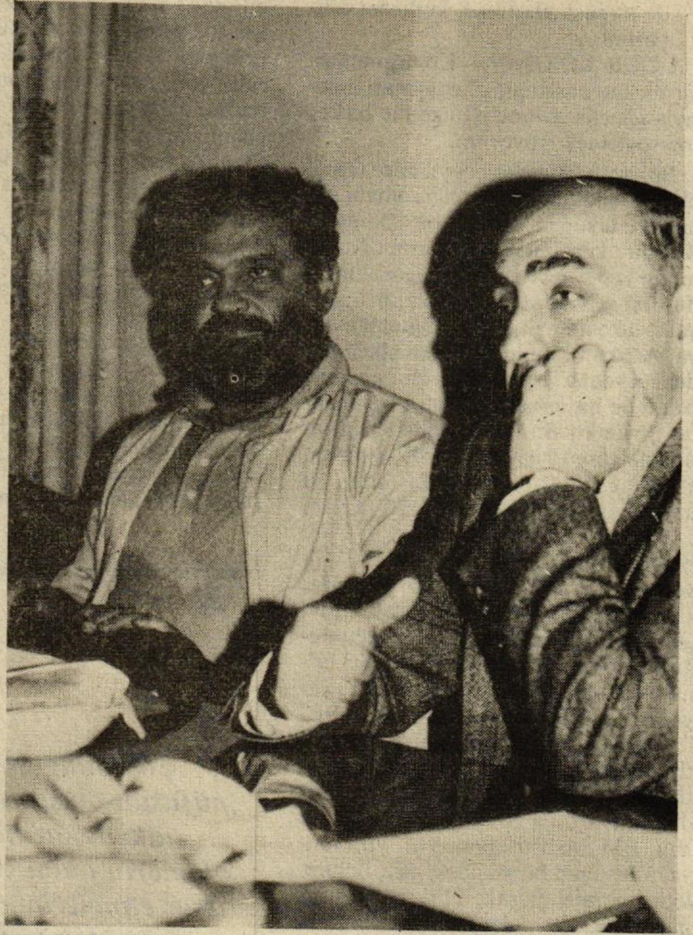
İLHAN SELÇUK— Rahatlıkla söyleyebiliriz. Zaten toplumda aydın düşmanlığı üniversite çerçevesinin dışında da çok geçerli. Bunu da *"büyüklerimiz"* zaman zaman televizyondan ve radyodan ifade ediyorlar. Hapishanelerimizde de sayısı zengin tutuklu aydınlar varolduğuna göre, Türkiye'nin aydın kişilerinin, yazarının, çizerinin, sanatçısının çoğu zaman sırat köprüsünden geçer gibi yargılamalardan geçtiğini varsayarsak —gözümüzün önünde yaşanan olaylar bunlar— aydın düşmanlığı olgusu Türkiye'de geçerli. Aydın düşmanlığıyla, gençlik düşmanlığı arasında bir köprü kurmak da olası ki, bunu da sanıyorum Nuri Karacan yeterince açıkladı.

OYA KÖYMEN— Peki, bu aydın düşmanlığını körükleyen, uygulayan, yasalara döken kadroların, nasıl bir Türkiye özlemi içinde olduklarını biraz tartışabilir miyiz?

AFŞAR TİMUÇİN — Şimdi bence Türkiye'de öteden beri bir aydın düşmanlığı, Osmanlı'dan bu yana bir aydın düşmanlığı var. Sivrilen adamın başı kesiliyor. Bu aydın düşmanlığı hep sürmüş, bugün de sürmekte. Aydın düşmanlığının en büyük boyutlara çıktığı dönem de, bilindiği gibi Demokrat Parti dönemidir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte bir karşı-aydın hareketi oluşturulmuştur. Ama bunu sadece Demokrat Parti'nin sırtına yüklemek de mümkün değil, mesela 1960'daki özgürlük ortamı 1962'de hemen bir karşı-özgürlük ortamına dönüştü ve 1962'de bir takım yazarlar ve gazeteciler hapishaneye atıldılar. Demek ki Türkiye'de zaten hiçbir zaman aydına, aydın için gerekli, aydın olmak için gerekli koşullar verilmek istenmemiş.

OYA KÖYMEN— Teşekkür ederim. Sizin eklemek istedikleriniz var mı İlhan Bey?

İLHAN SELÇUK— Ben şunu vurgulamak istiyorum. Afşar Bey haklıdır. Türkiye'de sürekli bir aydın düşmanlığının olduğu genel planda söylenebilir, ama kendi içinde bunu bir takım aşamalara, bölümlere ayırmak da mümkün. Diyelim ki Cumhuriyet'in ilk dönemi aydın düşmanlığının geçerli olmadığı bir dönem gibi görülebilir. O dönemde bir üniversite reformu var. Üniversiteyi çağdaşlaştırmak eğilimi sayılabilir. Gerçi bunun yukarıdan aşağıya uygulanması kimilerini sonradan başka değerlendirmelere, başka yargılara itmişse de ondan önceki doğrultunun çağdaş bir bilim ocağı olduğu söylenemez. O dönemdeki devrim ortamının kendi koşulları içinde bir yeni üniversite yaratma, daha doğrusu çağdaş bir kurum yaratma gibi bir hareket noktasından yürünmüştür. Bunun dışında, Cumhuriyet'in ilk döneminde yazarı, çizeri ve sanatçısının, öğretmenin... çoğu zaman onurlandırıldığını görüyoruz. Sonra, dediğiniz gibi bir karşı tavıra geliniyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası. Aydın düşmanlığına savaş arasında köy enstitüleri düşmanlığını da katabiliriz. Aydınlık öğretime karşı bir tavır. 27 Mayıs'a doğru giderken üniversiteye karşı bir düşmanlık dalgası, bir kara cüppeliler edebiyatı sürerken, üniversite de, özgür bir üniversite için savaşım verirken birdenbire 27 Mayıs patlak veriyor. 27 Mayıs'tan sonra da, bir bağımsız, çağdaş, daha doğrusu özerk diyelim bir üniversitenin kurulması için çabalar var ve bir çerçeve çiziliyor. Ondan sonraki süreç ilginç. Çünkü üniversite hem kendi içinde, hem kendi dışında sürekli bir sorun halinde. Ve çağdaş üniversiteye karşı olanların üniversite içinde azınlığa düşmediği hatırlanmalıdır. Bütün bu gel-gitlerin, çatışmaların içinde aydın düşmanlığı Afşar Timuçin'in dediği gibi sürekli sıcaklığını koruyor, fakat sonuçta aydın düşmanlığı zannediyorum bir yengi, bir zafer kazanıyor. Bu gün Türkiye'deki durumu değerlendirirsek, gençlik düşmanlığı da, aydın düşmanlığı da gündemde. Bütün ağırlığıyla.

OYA KÖYMEN—Sayın Selçuk, gençlik düşmanlığıyla, aydın düşmanlığının örtüştüğünü vurguladı. Bu konuda söz almak isteyen başka konuşmacı var mı?

UĞUR KÖKDEN — Aydın düşmanlığının giderek bir yerde gençliğin suçlanmasıyla birleştiğini görüyoruz. Aydınlar suçlanırken, özellikle öğretim üyeleri ve üniversite çevrelerindeki aydınlar suçlanırken, gençliğin şu veya bu eylemlerinin sorumlusu olarak da suçlandılar. Dolayısıyla, burada, gençliğin hareketleri, örgütlenmesi ve bunun doğurmuş olduğu sonuçlar, aydınların gençleri o yola ittikleri şeklinde bir "suç"u ortaya çıkardı. Ve belki bu yüzden, aydınlarla gençler, çoğu kez, hapisahaneleri birlikte paylaştılar, aynı yazgıyı birlikte yaşadılar.

AFŞAR TİMUÇİN— Bir şey ekleyebilir miyim? Aydın düşmanlığının yayılmasında ve kökleşmesinde Türkiye'de birinci planda ileri atılımlardan sorumlu olan kurumların ve onları temsil eden aydınların yetersizliğinin de büyük payı olmuştur. Mesela sendikaların siyasal ve kültürel yaşama yeterince ağırlık koyamamaları, üniversitelerin çağdaş ölçülerin çok altında kalan bir etkinlik içine olması, aydın düşmanlığına büyük boyutlarda geçit vermiştir.

NURİ KARACAN—Zannediyorum aydın düşmanlığı, aydının muhafazakar olmamasıyla açıklanabilir. Bir ülkede yönetici kadrolar muhafazakarsa aydınları sevmesine olanak yoktur. Eğer bir ülkede demokrasi varsa, belli bir kurumun yeteri kadar iyi işlememesi aydınların suçlanması için yeterli bir kanıt olamaz.

AFŞAR TİMUÇİN— Ben şunu söylemek istiyorum: Bir ülkede bir profesör bütün bilim yaşamı boyunca dişe dokunur tek bir eser vermemişse bu,

doğrudan doğruya aydın düşmanlığına geçit veren bir zayıflık olmaktadır.

NURİ KARACAN— Bilim adamları yayınladıkları kitapların sayısına göre değerlendirilmiyor. Yazdığı bir tek makale ile on tane kitap yazandan daha etkin bilim adamları var. Önemli olan bilime katkı. Öyle olunca, şimdi, bir kitap yazmamış birine saldırılması daha kolay ya da saldırılması doğal biçiminde bir ifadeyi haksız buluyorum. Özellikle üniversitenin bu kadar mağdur olmasından sonra. 1980'den önce üniversite mükemmeldi demek istemiyorum... ama bu kadar hücuma uğramışsa üniversiteler, yetersiz oldukları için hücuma uğramadılar.

AFŞAR TİMUÇİN— Şimdi, eğer bir takım özgürlükleri kurulu düzenden bekleyecek olursak ben de dediğinize katılırım. Ama bütün tarih, insanların koyduğu ağırlıkla oluşmuştur. Sendikaların ağırlık koyması ve aydınların ağırlık koyması, çağdaş tarihin boyutlarını değiştirmiştir. Bu ağırlığın da bazı koşulları vardır, bu koşullardan bir tanesi de bilim adamının ağırlığıdır. Bilim adamının ağırlığı, elbette her şeyden önce, yaptığı özgün çalışmalarla ortaya çıkar. Ağırlığı olmayan bir bilim adamı da ister istemez kurulu düzenin buyrultularına uymak zorunda kalır.

NURİ KARACAN— Doğal olarak bütün özgürlükleri kurulu düzenden bekleyemeyiz. Ama her özgürlük de savaşımla elde edilmemiştir. Örneğin İngiltere'de üniversitelere özerklik 500 yıl önce tanınmış, o günden bu yana da kısıtlanmamıştır. Bilim adamının bilimsel ağırlığı ile özgürlüklerin elde edilmesindeki rolü farklı şeylerdir. Bilimsel ağırlığı olan bir bilim adamı, üniversiteden atılınca ya da istifa edince öğretim üyeliği yapmak üzere başka ülkeye göçmüşse kurulu düzenin buyrultularına uymak zorunda kalmaz, ama ülkesinde özgürlüklerin kazanılmasına pek az katkıda bulunabilir. Ağırlığı olmayan bir bilim adamının da kurulu düzenin buyrultularına uyması gibi bir zorunluk söz konusu değildir. Bir işçi gibi özgürlük savaşımına katılabilir. Ama bilimsel ağırlığı varsa, bu savaşımda daha etkin olur.

İLHAN SELÇUK — Ben de bir şey katmak istiyorum: Aydın düşmanlığıyla gençlik düşmanlığı bir yerde birleşiyor dedik. Bir ufuk taraması yaptığımız zaman, şöyle bir gelişme ve değişme görmekteyiz. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet'in kurulmasında genç kuşaklar etkin. Bu tartışılmaz. O dönemde lider durumunda olanlar bile gençti. Sonra, Cumhuriyet gençliğe emanet edildi. Bugün hiçbir şeyi gençliğe emanet edemiyoruz, bırakın Cumhuriyet'i, gençlikten korkuluyor. Ve gençlikten korku, gençliğe düşmanlığa dönüşmüş durumda. Fikrimizi biraz daha ilerletelim: Bugün gençliğe düşmanlık hastalık haline geldi. Olağanüstü dönemlerde geçerli bütün denetimler gençlik üzerinde yapılmıştır. Otobüs durdurulur, gençler indirilir, otomobil durdurulur, gençler denetlenir, trende, otobüste, kentte, köyde yapılan denetlemelerde yaşlılara "bu bizdendir" gözüyle bakılır; ama denetlemeyi yapan görevliler de gençtir; yaşlıları bırakır, gençlere gelin der; onları denetler. Bu tutum gençliğe karşı genel bir korku, ürkü, düşmanlık boyutlarına ulaştı; aydın düşmanlığıyla birlikte yürüyor. Neden? diye düşünebiliriz; neden başlangıçta Cumhuriyet'i gençliğe emanet edecek durumdayken sonra gençlikten korkmaya başladık? Bunun da yanıtını araştırmak gerekiyor. Ben şöyle düşünüyorum: Aydın demek, düşünmesini bilen insan, çağdaş düşünceyi benimsemiş insan demektir. Düşünmesini bilmeyen bir kukla aydın olamaz. Gençliğin aydınlaşmasından korkuluyor. Gençlik nerede aydınlaşabilir? En fazla üniversitede. Üniversitede gençliği aydınlaştırabilecek bir düzene son verilmesi, bence aydına düşmanlığın gençlerden başlatılmasından başka bir şey değil. Öyle bir noktadayız ki, 1985 Dünya Gençlik Yılı'nda "gençlik tehlikelidir, güdüm altına alınmalıdır, denetim altına alınmalıdır, düşünmemelidir, kendisine öğretilenleri tekrarlamalıdır, bir kalıba dökülmelidir ve bunların dışında eğilim gösterenler anarşisttir, teröristtir" eğilimi ülkemizde egemen... Bu noktaya ulaştık. Kötü bir karşılama oluyor 1985 Dünya Gençlik Yılı'na.

OYA KÖYMEN— Şu ana kadar büyük ölçüde üniversite gençliğinden bahsettik. Gençliğin diğer kesimlerinin sorunları üniversite gençliğinin sorunlarıyla ne ölçüde çakışıyor ve ayrılıyor?

İLHAN SELÇUK —Gerçekten yerinde bir soru. Gençlik yalnız üniversite gençliği değil. Köyde yaşayan gençlik var, köyde yaşayan gençlik pek rahatsız etmiyor tutucuları, ya da düzen koruyucularını. Değişime karşı çıkanların, gençliğin itici gücünden ürktükleri sonucuna varmış bulunuyoruz. Çağdaşlaşmanın itici gücü olarak gençlik ortaya çıktığı zaman, bundan rahatsız olup, gençliği toplum yaşamının dışına sürmek gibi önlemler alındığını görüyoruz. Köylü gençlik ilkokuldan sonra okuyamayan gençliktir. Köylerde ilkokul bile görmemiş olanlar çoktur. İşçi gençlik vardır. Bir fabrikada çalıştığını düşünelim 20 yaşında bir işçinin. O zaman şu soru çıkıyor ortaya: Bu gencin durumu nedir? Çoğunlukla üniversiteden bahsettik; ama, bu işçi genç nasıl gelişecektir? Nasıl katılacaktır yönetime? Ve barış içinde nasıl yaşayacaktır? Gelişmesi bir noktada durmuştur; çünkü ülkemizde işçileri sonradan alıp eğiterek yükseltecek bir kurum olduğunu sanmıyorum. Sonunda işçi, belki işçilikten ayrılıp, sokağa bir tezgâh atarak, köşeyi dönmeye çalışacaktır. Ama kendi fabrikasında, kendi kurumunda, yeniden eğitilerek yükselmesi hiçbir zaman sağlanamayacaktır. "Gelişme" diye bir kurum yoktur. "Katılım" ancak seçimden seçime gidip oy vermektir böyle bir insan için. Eğer 21 yaşındaysa... 18 ile 21 yaş arasında böyle bir olanağı da yok. Fabrika yönetimine katılması ise, bir düştür. Sendikalarla "katılım" gerçekleşebilir mi? Toplumsal ve siyasal yaşama katılabilmesinin bu yo-

lu da tıkanmıştır. 1980'lerden sonra sendikal hayat da yok edilmiştir. Kâğıt üzerindeki haklar bile kullanılamamaktadır. Böyle bir insana, *"sen barış içinde yaşa"* diyoruz. Ve işçi-işveren barışını savunuyoruz. Bu barışın insanca koşullar içerisinde olması gerekirken, o koşulları kaldırdıktan sonra barışı gündeme getiriyoruz. Ben işçi gençliğin bugün için bütün olanaklarının yok edildiğini varsayıyorum. Bu nereye kadar sürer? Onu bilemiyorum; ama, gençlik dediğimiz zaman bütün Türkiye'de yaşayan ve hangi meslekte olursa olsun yaşamını sürdürmeye çalışan insanlara olanaklar sağlanması kanısındayım.

OYA KÖYMEN— Bir de işsiz gençlik sorunu var. Bildiğimiz gibi,

gençliğin büyük bir çoğunluğu da işsiz durumda, ister okuyor olsun, ister olmasın.

İLHAN SELÇUK— İşsizlerin sayısı yükseldikçe, işsiz gençlik oranı da buna bağımlı olarak yükseliyor. Demin Uğur Kökden'in sayısal dökümünü yaptığı genç kuşağın büyük bölümünü işsizlerin oluşturduğunu sanıyorum. Bunlar ortalıkta dolaşıyorlar. Bir bölümü hapishanelerdedir. Bunu da yalnız ekonomik duruma bağlamamak gerekir; bir de eğitim düzeninin bozukluğu söz konusu. Gençlere bir meslek verilmemesi, gençliğin liselerden üniversitelere hazırlanması ve üniversite kapılarına yığıldıktan sonra ters yüzü geri dönmesi, ortalığa serpilmesi bu sonucu doğuruyor. İşsiz gençlik büyüdükçe de ülkede sürekli barışın olacağı kanısında değilim. Bazen, barışın karşılığı ille de savaş değildir; yaşanan gerilim, insan kırımına dönüşmektedir gördüğüm kadarıyla.

UĞUR KÖKDEN— Az önce Sayın Selçuk, gençliğin savaşta büyük özveride bulunduğunu söyledi. Haklı olarak, bu pek çok savaşta görülmüştür: bizde ve dışarıda. Ancak gençliği bir de şöyle tanımlayabiliriz: Gençlik, nüfus içinde en fazla özveride bulunan kesimdir, diyebiliriz. Bu özveri çeşitli şekillerde kendini gösteriyor. Bunlardan başlıcası, gençliğin örgütlenme olanaklarından yoksun bırakılmasıyla kendisini gerek yaşam önünde, en genel anlamda, gerek ekonomik planda ayakta durabilmek için ve gerekse ülkenin yönetimine katılım anlamında ve nihayet kendisini kanıtlamak, geliştirmek anlamında kendini göstermektedir. Örgütlenmeden uzak kalışı, kaçınılmaz bir biçimde gençliği özveriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ya özveride bulunacaktır, kendisine yer açmak ve bu hakları sağlayabilmek için; ya da bu haklara sahip olacaktır ve gerçek anlamda bir katılım, gelişme ve bunların bileşkesi olarak da bir iç ve dış barış ortamı doğmuş olacaktır. Örgütlenme sorununun, bugün gençliğin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun olduğunu sanıyorum. Öteki sorunların hepsini örgütlenme içine almaktadır. Genç bir insanın gençliğe geçişi de, örgütlenmeden geçiyor zaten. Hem çalışan gençlerin örgütlenmesi, -sendikal anlamda veya kırsal kesimde köylü gençliğin örgütlenmesi üniversitedeki ve öteki öğretim kurumlarındaki gençliğin örgütlenmesi anlamında- hem de işsiz gençliğin örgütlenmesi açısından bu doğal hak onlara tanınmadığı sürece veya tanınmasından korku duyulduğu sürece, bunun yasal yolları sürekli kapatıldığı sürece, gençliğin umutsuzlukla ve umutsuzluğun doğurduğu büyük özverilerle sık sık karşılaşacağını öngörmek abartma sayılmaz. Bunu, bir ölçüde hepimiz yaşayarak gördük.

İLHAN SELÇUK— Bir noktaya daha değinebilir miyim Sayın Oya Köymen?

OYA KÖYMEN— Tabii efendim.

İLHAN SELÇUK— Televizyon yayınları da gençliği büyük ölçüde etkiliyor. Dikkatimi çeken bir şey var: Bir yanda dinsel yayınlar, uyuşturucu yayınlar, içi boş diziler falan... Kadercüliğin yanı sıra bir de disko yayınları var yoğun olarak. Bunlar birbirleriyle çelişen şeyler. Bakıyorsunuz, bir yanda tam bir bağnazlık, bir yandan da adeta disko gençlik üretmek üzere yayınlar yapılmakta. Şimdi, bu ikisinin bir arada görülmesi acaba rastlantı mı?

NURİ KARACAN— Hayır, zannediyorum ki, TRT gençliğin farklı katmanlarının bünyesine uygun bir ilaç vermeye çalışıyor. Dinsel yayınlardan etkilenenler var, disko yayından etkilenenler var. Fakat, her iki yayın da aynı amaca yönelik. Dans edildiği sürece ya da ayin yapıldığı sürece siyasal sorunlar düşünülmüyor. TRT'nin yayınlarının sistemli olduğu açık.

İLHAN SELÇUK— Evet, ben de size katılıyorum; ama sonuçta bir farklılaşma olabilir. Türkiye'de bağnazlığın bir yandan siyasal islamcı akımlar olarak da uç verdiği bir gerçek. Disko gençliği diyebileceğimiz bir gençliğin yaratılması çabaları sonuçta iktidarın amaçlarına uygun olabilir. Çünkü, onlar uyuşturucularla birlikte giden kesim.

Tutucu ya da muhafazakâr akımların tabanı da bir yandan öbür kesimi oluşturmakta. Bu kesmin Türkiye'de ağırlıklarını bağımsız biçimde ve büyük oranda duyuracakları kanısındayım. Bilmiyorum katılır mısınız?

NURİ KARACAN— Olabilir gerçekten de. Fakat bunlar bugünkü TRT programları. Programlar ilerde değiştirilebilir. İkinci bir kanal açılacak zaten, programlar ona göre çeşitlendirilebilir. Ya da sonuç olarak, bir taraf TRT'den daha az istifade eder hale gelebilir.

OYA KÖYMEN— Sayın konuşmacılar, şu ana kadar gençlikle ilgili değişik sorun alanlarını saptamış bulunuyoruz. Peki, kısa ve uzun vadeli çözümleri acaba hangi çerçevelerde ele almalıyız?

İLHAN SELÇUK— Şimdiye değin

konuşmalarımızda durum saptaması yaptık. "Çözüm ne olabilir?" Bizler gençliğini yaşamış ve aşmış kişileriz; ama, gençlik henüz gençliğini yaşamakta. Yani onlar bizim durduğumuz yerden bakamazlar olaya. Biz gençliğe ille akıl hocalığı yapmak gibi bir konumda değiliz; kendi düşünce ve deneyimlerimizi dile getiriyoruz. Özlenen, gençliğin, kendi bağımsızlığı içinde, kendi sorunlarına çözüm aramasıdır. Şu anda bizim yapacağımız onlara bazı öneriler getirmektir. Ben diyorum ki, sorunları çözümde gençliğin kesinlikle katkısı olmalı. Çünkü, hem dinamik güç olarak önemli, hem de Uğur Kökden'in demin belirttiği gibi sayısal güç olarak önemli. Zaten gençlik olmadan düşünülecek bir çözüm, demokratik bir

çözüm olamaz. Bu çözüm de, gelip gelip, ülkedeki statükonun değiştirilmesi noktasına uzanıyor. Bugün için Türkiye'de geçerli olan düzen, gençliği hayattan, hayatın her alanından dışlamış durumda. Gençliğin hayata katılımını sağlamak için de bazı şeyleri değiştirmek gerekir. Tartışmanın başından beri sık sık söz konusu olduğu için diyelim üniversitenin bugünkü düzeninin değiştirilmesi, gençliğe üniversitede katılım olanaklarının sağlanması, çözümün birinci maddesidir bence.

OYA KÖYMEN— Özerk üniversite.

İLHAN SELÇUK— Evet, özerk üniversiteye geliyoruz. Özerk üniversite için de hem öğretim üyeleri arasındaki gençlerin hem de öğrencilerin yönetime katılması somut bir çözümdür. Siyasal yaşama geçtiğimiz zaman, siyasal yaşamda da gençliğin ülke yönetimine katılması bir çözümdür. Bu da yasal değişimleri gerekli kılar. Her zaman söylendiği gibi 18 yaşını bitirmiş bir genci mahkemenin, hakimin, savcının karşısına çıkarıyoruz; askere alıyoruz; savaşa sürüyoruz; idam ediyoruz; ama oy hakkına ya da başka yöntemlerle katılıma gelindiği zaman, (çünkü oy hakkı tek başına katılımı sağlamıyor) sürekli katılıma gelindiği zaman, "hayır" diyoruz. Bu, Türkiye'deki en büyük çelişki ve tersliklerden bir tanesi.

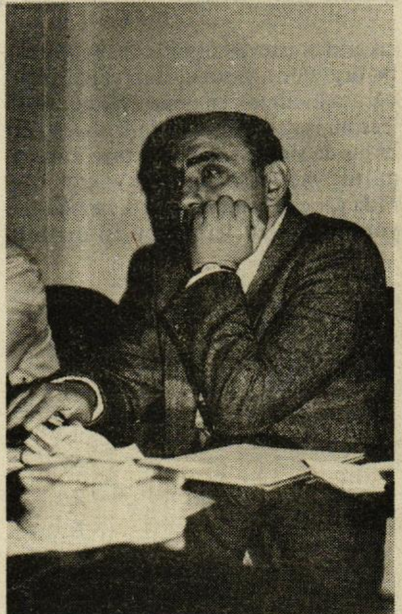
AFŞAR TİMUÇİN— Efendim, bana kalırsa, gençlerin kendi sorunlarına ve ülke sorunlarına daha yetkiyle ve daha etkin olarak sahip çıkmaları gerekiyor. Bunun için de kendilerini yeniden ele almaları, uygarlaşmanın neresindeyiz ve uygarlaşma yolunda neleri izleyerek, hangi ilkelerden yola çıkarak yeni verlere varabiliriz sorusunu kendi kendilerine sormaları gerekiyor. Sanıyorum, onların, Türkiye'nin yarınlarını kurmak adına çok doğru dilekleri vardır ve bu dileklerini gerçekleştirmek için onlara gerekli en önemli şey mutlu ve çalışkan olmaktır. Elbette kurulu düzende olacak bir takım yasal değişmeler onların yaşama katılmalarını daha da kolaylaştıracaktır. Ama onların, her şeyden önce kendilerini güçlü bir biçimde yaşama katılmak üzere hazırlamaları da gerekiyor.

OYA KÖYMEN— Efendim bu noktada bir saptama yapmak istiyorum: Gençlerin kendilerini insanca yaşamaya ve katılıma hazırlamaları gerekir diyoruz. Ama nasıl? Özellikle son 5 yıldır üniversitelerin liseleştirilme sürecinde, sayısız yönetmelik ve sınavlar altında ezilen, kamu iletişim araçlarının "köşeyi dön ve kendini kurtar" propogandasını yaptığı bir ortamda yeni yetişen gençlik, kendini anlamlı bir yaşama nasıl hazırlayacaktır?

AFŞAR TİMUÇİN— Şimdi isterseniz ben bu noktada bir belirlemede bulunayım: ben üniversitede öğretmenlik yapıyorum ve son bir kaç yıldır öğrencilerimle bağım tamamen kopmuş durumda. Çünkü ben bir şey anlatırken onların gayet edilgin kaldıklarını, hatta bir anlamda anlamamakta ısrar ettiklerini görüyorum. Oysa beş-altı yıl önceki öğrencilerimiz çok daha etkindiler, sürekli tartışmaya giriyorlardı, umutluydular ve kesinlikle aydın olma yolunda bir tutumları vardı. İşte burada zaten dramatik durum ortaya çıkıyor. Bir anlamda kendi kendinden vazgeçmişlik durumu. Asıl yıkılması gereken, bu psikolojik yapı sanıyorum.

NURİ KARACAN— Zannediyorum ki sorun demokrasi sorunu. Bu durumda yalnız gençliğin değil bütün toplumun yapması gerekenler var. Onun için, bu konuda gençlerle elbirliği etmemiz gerekiyor. Bugün yasalar değişmişse, pek çok hak kullanılamaz hale gelmişse, bu, gençlerin yetersizliği nedeniyle ortaya çıkmadı. Tekrar demokrat bir toplum olmamız, gençlerle elbirliği etmemize ve hep birlikte bir mücadele vermemize bağlı.

İLHAN SELÇUK— Ben de son bir noktayı katmak istiyorum Sayın Nuri Karacan'ın sözlerine... Çözüm derken ortaya koyduğumuz çözüm, zor bir çözüm. Çünkü Türkiye'de bugüne dek bir kuvvet, toplumda büyük ağırlığı olan bir kuvvet, (ki bu kuvvetin analizini

şimdi yapmıyorum) gençliği dışlayan bir anti-demokratik düzen kurmuş. Bunu, yasal bir süreç içerisinde demokrasiye dönüştürme söz konusu ki, bu da kolay bir olay değil. Amaç gençliğe, hayata katılma, kendini geliştirme, barış içinde yaşama olanakları sağlamak olmalıdır.

Ama şimdiye kadarki deneyimler de gençliğe şunu göstermiştir: Gençlik bunu tek başına yapamaz; ne zaman yapmaya kalksa bir takım yanlışlıklara yol açılmıştır ve bu yanlışlardan da, gençliği toplumun dışına sürmek isteyenler, gençliği ve aydınları ezmek isteyenler yararlanmışlardır. O zaman bu, Sayın Nuri Karacan'ın dediği gibi ortaklaşa yapılacak bir iştir ve en basit yolu da şudur: Bugünkü toplum düzeni içinde daha demokratik bir toplum arayan ve bunu eski deyimiyle *"kuvveden fiile"*

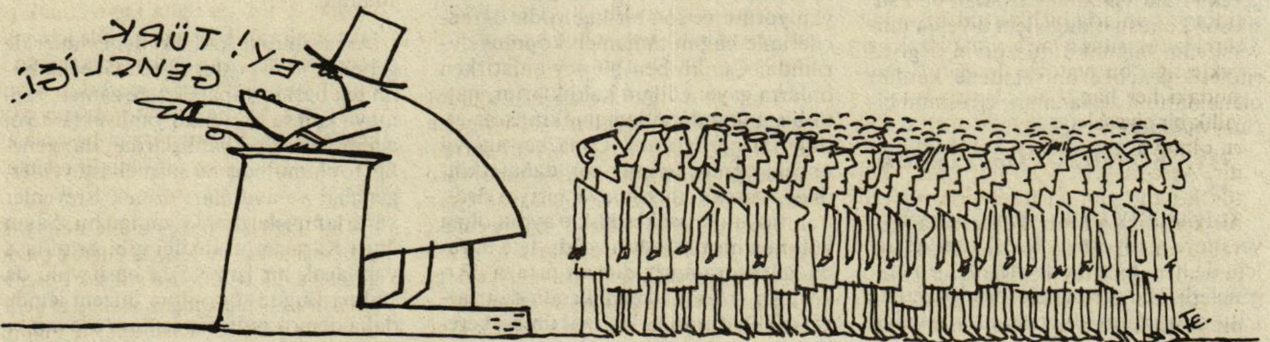
> *"...sonuçta Türkiye gençliğinin karşı karşıya bulunduğu kimi sorunları bir kez daha vurgulamaya çalıştık ve çözümlerin Türkiye toplumunun genel demokratlaşma sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduğu ortak noktasına vardık."*

çıkarmak isteyen örgütler hangileriyse, bu örgütlerin yasal açıdan yapacakları uğraşa katılmak en doğru yoldur. Böylece bu iş gerçekleştirilebilir. Başka bir buluş da şimdiye kadar ortaya konmamıştır; yani başka bir icat yoktur. Burada gençliğe edilgin bir rol de önermiyorum; "büyükleriniz bu işi düşünüyorlar, siz onların ardından yürüyün ve onlara bakarak hareket edin" demiyorum. Bu demokratik hareketin oluşmasında ve bu demokratik hareketin ülkenin gerçek demokrasiye dönüşmesinde yaratacağı savaşıma gençliğin elindeki bütün olanaklarla katkısını düşünüyorum. Belki o demokratik hareketin yaratılmasında gençliğin yaşlılardan çok daha fazla katkısı olabilecektir. Bu da edilginlik değil, etkinliktir, benim kanıma göre. Ama onun dışında, sınırlı bir toplumda, kimi gençlerin ya da gençlik örgütlerinin "herşeyi ben yaparım" diye düşünmelerindeki yanlışlığın çeşitli deneyimlerle ortaya çıktığını söylemek istiyorum.

UĞUR KÖKDEN— O zaman mutlu bir rastlantıyla Birleşmiş Milletler'in ilân ettiği gençlik yılındaki katılımın Türk gençliği için önce demokrasiye en geniş ölçülerde katılım ile gerçeklesmesini dileyelim.

OYA KÖYMEN— Değerli arkadaşlar, söyleşimizin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Bu söyleşiye önceden planlanmış sorularla başlamadık, konuyu bir sohbet havasında sürdürdük. Ve sonuçta Türkiye gençliğinin karşı karşıya bulunduğu kimi sorunları bir kez daha vurgulamaya çalıştık ve çözümlerin Türkiye toplumunun genel demokratlaşma sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduğu ortak noktasına vardık. Hepimiz adına bu söyleşiyi düzenleyen *Düşün Dergisi* sorumlularına teşekkür ederim.

Ferruh Doğan

Eğitimde Ekonomik Eleminasyon

Şanstan, yetenekten ve ihtiyaçtan bağımsız olarak klasik eğitim sürecinde yeni bir eleme oluşmuyor denebilir mi? Her şeyin parayla ölçüldüğü bir değerler sistemi içinde eğitimin de parasal ölçütlerden etkileneceğini söylemek belki hâlâ "hamasettir" ama, bir eğilimin tesbiti bakımından bile olsa, para-eğitim ilişkilerindeki güncel duruma bakmakta yarar var gibi görünüyor.

Gelir dağılımı yönünden son üç beş yılın çarpıcı değişimi, birden bire olmasa bile, giderek artan oranda insanların eğitimine yansımıştır, yansımaya devam edecektir. Zamlardan günlük maişet derdine düşmüş insanın, "eğitimin pahalılaşmasını" ve sonuçlarını hayat pahalılığı ile aynı şeymiş gibi görmesi pek mümkündür. Kısmen enflasyonist ekonomik ortamdan kaynaklansa bile, kendisine has nedenleri de olan "pahalı eğitim", bugün artık dikkat çekecek kadar "sorun" olma yolundadır. Gelişme, kestirme bir cevap bulmaya doğrudur: Parası olan okuyacaktır!

Ama şu sıra herkes okumaktadır. Ekim ayıyla birlikte 11 milyon çocuk ve genç, okullara başlamıştır. Bu dev toplumsal faaliyetin çok karmaşık süreçler olarak cereyan ettiği, son tahlilde toplumun ekonomik ve siyasal faaliyetinin ve bunlarla birlikte ahlaki ve kültürel varoluşunun bir biçimi olarak gerçekleştiği, bu nedenle de eğitim sahasındaki her hangi bir oluşumu üç-beş yıllık bir siyasal kesite mâletmenin doğru olmayacağı peşinen kabul edilmelidir. Ama mesela, Mao'nun ünlü "kültür ihtilali" gibi, tarihsel birikimi iradi bir kasatura altında boğazlamak gibi, yahut mesela Türkiye'de, bütün toplumsal değerlerin değişime zorlandığı bir süreçte ve baskı altında planlanmış bir yoksullaştırma eyleminin doğal sonucu olarak,eğitimi bir "elit" imkânı haline dönüştürmek, hiç değilse bunu bir eğilim olarak ortaya koyabilmek, ekonomik ve politik iktidarın "iktidarı" dahilinde sayılmalıdır.

Eğitimde, sosyal-sınıfsal hiyerarşiye paralel şekillenmenin son yıllara münhasır sayılabilecek ipuçlarını rastgele bazı rakamlardan çıkarmak mümkün görünüyor. Örneğin bu sene üniversite giriş sınavlarında ilk yüz sıraya kimler girmiş diye bakalım: Bunların % 82'si İstanbul-Ankara-İzmir liselerinde eğitim görmüş. Üç büyük metropol dışından gelenler sadece % 18. Üç büyük ilden gelenlerin % 28'i ise özel okullardan çıkışlı. Bunların geriye kalan % 78'i ise, üç büyük ildeki oldukça fazla sayıda liseden değil, sayıları 9 olan liseden geliyorlar. Hatta bu 9 lise içinde bile belirgin bir imtiyaz dağılımı var. İlk yüzdekilerin % 34'ünü, üç ilin toplam 9 lisesinden gelenlerin ise % 44'ünü, sadece 2 liseden, Ankara Fen Lisesi ve Atatürk Lisesi çıkışlı olanlar oluşturuyor.

Bu rakamların yansıttığı eğilim elbette yeni bir şey değil; bundan önceki yıllarda oluşmuş bir objektif durum sadece pekişiyor. Eğitimi klasik yollardan geliştirmek ve özellikle de istihdam ihtiyaçları bakımından en elverişli eğitimi gerçekleştirmek, zaten belli bir "elit imtiyazı" haline gelmişti.

Yeni olan, bu varolan eski eğilimle yeni ekonomik koşulların birleşmesinden doğan durumdur. Bu yeni duruma göre, eğitim yoğunluğu açısından varolan eleme engellerini her nasılsa aşmayı başarmış kimi "şanslı" işçi ve emekçi ve dar gelirli aile çocuklarının, şansla veya başka faktörlerle aşılamayacak bir ekonomik eleme duvarı ile engellenmeleridir. Buna da iki yönlü bakmak gerekir.

Bir yanıyla emekçilerin son üç-beş yıl içinde, istatistiklere % 35... % 50 gibi değişik, ama hayatın kendisine % 100 gibi mutlak bir oranda yansıyan yoksullaşması, bir yanıyla da ilk bakışta "zam" gibi görünen, ama artık kendi bağımsız mantığına kavuşmuş bulunan "eğitimin pahalılığı", herkes katıldığı için toplumsal faaliyet gibi görünen, ama herkese sonuna kadar gelişme imkanı sağlayamadığı ve bir "seçkin" ürettiği için de "imtiyazlı zümre" faaliyeti haline gelen dar anlamda "eğitim" işte bundan çıkmaktadır.

"Fiyat barajının" ne olduğuna üniversite harçlarından bakmaya başlayabiliriz. Bu ders yılında 100 bin liradan başlatılan üniversite harçları, ortalama 6 yıllık bir eğitim sonunda -gelecek yıllarda kademeli olarak yükseleceği için- 2.078.125 lira olarak gerçekleşecek. Bu demektir ki, yüksek okul eğitimi harçlar yönünden kişi başına yaklaşık 2 milyon lira fiyatındadır. Bu, öğrencinin, yurt vs. barınma, yeme-içme vs. yaşama, kitap vs. eğitim harcamaları dışında ödeyeceği "fiyattır". Bütün bunları bugünün cari fiyatlarını ve öğrencinin asgari ücretle yaşayabileceği varsayımını esas alarak bir 5 yıl için hesaplarsak, 2 milyon daha ilave etmek gerekecektir. Dolayısıyla bir aile için yüksek öğrenim, daha başlangıçta bugün ve bugünkü gelir düzeyi açısından 4 milyon asgari kaynak yaratmak anlamına gelmektedir. Bu, en iyimser hesapla ayda; 4 milyon/60 ay = 67 bin lira demektir.

Dar gelirli emekçi ailelerden yana iyimserliğimizi muhafaza ederek bulduğumuz aylık 67 bin lira yüksek öğrenim giderinin, işçiler, memurlar, dar gelirli esnaf ve çiftçiler açısından ne anlama

geldiği ilk bakışta anlaşılmaktadır; ama bunu bir de safi olmayan milli hasılanın paylaşımında bu emekçi ailelerine düşen gelir açısından görmekte yarar var.

Sabahattin Kerim Türkiye'deki toplam aileler içinde % 76.86 oranındaki düşük gelirli aile guruplarının GSMH içindeki payını, resmi verilerden hareketle, hesaplayarak aile başına yıllık 593.415 lira, aylık 49.452 lira olarak bulmuştur. (Düşün, sayı 16, Temmuz 1985). İşçi ve diğer emekçilerden oluşan bu aile gurubunun bu gelir düzeyi ile (aylık 49.452) yüksek öğrenim harcamalarının altından kalkamayacağı son derece açıktır. Dolayısıyla, bir yandan eğitim giderleri son derece yüksekken, artmayıp eksilen emekçi gelirleri eğitim sürecinde doğal bir eleme barajı oluşturmakta, yüksek öğrenimi imtiyazlı bir faaliyet durumuna dönüştürmektedir.

Tekilden bakıldığında bunun elbette sayısız istisnası bulunur; çünkü burada pek çok faktör bir arada bulunur. Ama bunun kalın bir çizgi yahut süreklilik içinde şekillenen bir eğilim olduğu da inkâr edilemez.

Yüksek öğrenim genellemesi konuyu güncel siyasi duruma ve sınıfsal hesaplara bağlamaya elverişli olmayabilir. Bir başka boyuttan daha bakalım.

Yukarıda gördük, eleme sınavlarında baş sıraları tutanlar, dolayısıyla resmi ve özel sektörün ve siyasal devlet mekanizmasının istihdam ihtiyaçları bakımından avantaj sağlayacak bir eğitim imkanını ele geçirenler, büyük bir çoğunlukla özel okullardan ve "özel" eğitimden geçilmedikçe girilmesi zor olan liselerden geliyorlar. Bu demektir ki, "talebe uygun malzeme" özel eğitim sürecinde yetişiyor, bu da özel okullarda somutlanıyor.

Özel okullarda "fiyatlar" ateş pahası! Yeni "zam" geldi. Bu "zam" değil şüphesiz, zam olduğu kadar toplumun ortalama göstergeleri aracılığıyla oluşmuş bir "norm" bir yaklaşımdır aynı zamanda. İstanbul'daki yabancı dille eğitim yapan özel okulların hazırlık sınıfları için biçilen fiyat yıllık ortalama 275 bin ile 440 bin, bu okulların yatılı bölümleri için ise 473-742 bin lira arasındadır. (Milliyet 8 Ağustos 1985).

Bu defa, gelir göstergeleri açısından, değil yüksek öğrenim külfetini kaldıramayacak olan % 76.86 oranındaki aile gurubu, bundan çok daha fazlası, toplumun önüne bir "amaç" olarak çıkarılan yetişme tarzı için gerekli ilk eğitim sürecine çocuklarını sokabilmek imkanından yoksun kalacak demektir.

Özel okul fiyatlarıyla belirlenmiş "dar taban" somutta sınıfsal, daha somutta zümresel bir tabandır. Bu bakımdan "eğitim süreci", mümkün olacağı kadarıyla sınıfsal-zümresel zeminine oturacak veya oturmaktadır denebilir. Eğitime konulmuş böyle bir ipotek türü, toplumsal bütün katmanlar üzerindeki, hayatın öbür bütün alanlarını kapsayan ipoteğin yansımasından başka bir şey olamaz.

Bu "model" nasıl bir "tip" oluşturmaya dönüktür, buna da bir örnekle sınırlanıp bakmaya çalışalım. Üniversitelerarası seçme sınavı ikinci basamak ikincisi (ilk basamak birincisi aynı zamanda) Tunca Ataç, geleceğe ilişkin amaçlarını (hesaplarını) şöyle kurmaktadır: "Daha sonra Arap ülkelerine gidip sermaye edineceğim. Türkiye'ye döndükten sonra da kendi işimi kuracağım. Ülkemizin her tarafı cennet, tesisler yetersiz, bu nedenle turizm alanında iş yapacağım." (Cumhuriyet 20 Temmuz 1985)

Genellemeye müsait olmayan tekil bir örnek ama yine de bir fikir veriyor. "Model"'in amacını az çok açığa çıkarıyor. Hangi insan "tipinin" güçlendirildiğini ve "güç" kazandığını gösteriyor. Hem bunun için başka kanıt aramaya hiç gerek de yok. Kişilerle somutlanması kolay olmasa bile, bugün Türkiye'de geçerli kılınmış ve genelleşmesi için çaba gösterilen değerler bütünlüğü, yani hakim toplumsal -toplumsal sözgelişi, gerçekte sınıfsal- felsefe hangi insan tipine alan açıyor ve bütün toplumu buna çağırıyor; buradan bakarak bile bir sonuca varmak mümkün.

Politik ilgileri, öncelikle baskı ve demagojik propoganda altında saptırılmış, ekonomik "köşeyi dönme" felsefesi ile iyice sıfırlanmış ve kapitalizmin en pespaye kültürel ve ahlaki ürünlerinin en has müşterisi haline gelmiş bir genel kitle ve buna yön verecek "becerileri" elde etmiş "açıkgöz", "hızlı", "sermayesini taştan çıkaran", "son derece pratik" ve "pragmatik" bir "elitin" oluşturulması, hem bugünkü hakim toplumsal düşüncenin ve ortamın doğal sonucu, hem de bunu kurumlaştırıp kalıcılaştırmaya çalışan güçlerin amacıdır. Mesele hiç kimse tarafından böyle konulmamıştır ama, sonuçta böyle konulmuştur! Her şey buna *göre* bir *biçime* zorlanırken, dar anlamda klasik eğitim sürecinin de bu amacın yatırım alanlarından biri olarak düzenlenmesi tabiidir.

Bu tip bir eğitimin, sadece politik bakımdan değil, fakat aynı zamanda ticari bakımdan kârlı bir yatırım alanı olacağı kendiliğinden ortaya çıkar. Bu, salt maarif bütçesinin eylemi olarak sınırlı kalmaz. Holdinglerin, eğitim vakıflarının kaynaklarının da bir bölümünü çeker. Bununla da kalmaz, edebiyatın, müziğin, basın ve yayın faaliyetlerinin ve sinema, video, TV gibi ileri teknik yapının tamamını ele geçirir. Eğlence hayatı, spor için dönen paralar, şans oyunları, tekstil endüstrisi, ithalat ihtiyaçları, şehirleşme, bankacılık ve bankerlik sahaları, reklamcılık ve grafik sanatları ve ilh ... ekonomik toplumsal faaliyetin bütün eleman ve parasal kaynakları bu çerçeve içinde yer alır.

Bireyin bütün etkinlik alanlarına nüfuz etme eğilimdeki bu gelişmeyi, esasen siyasal ve ekonomik faktörlere bağlı olarak gerçekleşen bir çürüme ve yozlaşma sürecinin klasik eğitim yoluyla tamamlanması ve eğitim yaşı içinde kalan kuşaklara aktarılması olarak nitelemek mümkündür.

Bütün bu bakımlardan, bir yandan genel toplumsal gerilemenin kültürel, ahlaki ve insanileşme yönünden sonuçlarının eğitime yansıması, öte yandan toplumun sınıfsal ve katmanlar olarak oluşturduğu sosyal hiyerarşinin giderek daha fazla ve olabileceği oranda eğitime bir taban olarak da girmesi mümkün olacaktır.

Elbette bütün bu söylediklerimiz bir olgunun abartılması, sonuçları yönünden önemsenmesi ile söylenebilir, gerçekte verili bir sınırlı zaman kesitinde en saldırgan politikalarla bile eğitim sürecine egemen olmak ve buradan sınıfsal amaçlara ulaşmak mümkün olamaz. Ama hiç değilse kısa vadeli hesaplar bakımından, eğitim görmekte olan 11 milyon insanı gözetim altında tutmak, onun demokratik ilgilerini köreltmek ve eğer ayakta kalmayı başarabilecekse, bugünkü yapıya bu geniş kitle içinden has adamlar ve mümkünse bir aydın tabanı yaratabilmek mümkündür. Ayrıca, toplumun bu yapısı içinde etkinliği olan noktalardan, resmi ve özel yönetim dokularından ve pozitif bilimlerin sağladığı olanaklardan emekçilerin çocuklarını -kendilerini- uzak tutarak da bir şeyler umulabilir. Klasik eğitim, onu kim gerçekleştiriyorsa, ona kendisini daha da yetkinleştirmesinin sınırlı imkanlarını sunar, kendi amaçlarını bireyler üzerinde pekiştirme şansını verir. Toplumun tarihsel yönelimleri ve kelimenin bilimsel anlamında da bireyin eğitimi bir sınıfın -hele Türkiye'deki bugünkü iddialı ve hakim sınıfın gücünü ve perspektifini çok aşar. Bu anlamda eğitim hem kendi toplumunun ve hem de insanlık ailesinin tarihsel birikimlerinin ve geleceğe dönük bilimsel öngörülerinin kapsamı içinde, çok başka alanlarda -okul dışı- ve çok daha değişik yöntemler aracılığıyla oluşur, oluşmaktadır. Bu, hatta mevcut bütün bilgileri 11 milyon insana aktarmak için kurulu maarif düzeninin bilgisi ve müdahalesi dışındadır.

Genç Ölümsüzler

Uğur Kökden

Kuşkusuz, bilinç isyanla doğar. Tarihi bir lokomotif gibi sürükleyerek büyük ve köklü dönüşümlere yol açmışların önemli bir bölümünü gençler oluşturuyor. Dolayısıyla burada, bu toplumsal ve tarihsel olgunun köklerine inmek yerine, özgürlüğünü bilince aktaran ve akkor haline dönüştüren böylesi "gençler" üstünde durmak, sanırım daha önem taşıyor.

Öncelikle, siyaset dünyasında etkin rol oynayan gençler. Tarihte belirli çağları yaratan gençler. Ardından, siyaset alanını etkileyenler; köklü bir dönüşüme yol açmasa bile...

Birinciler, varlıkları ve ölümleriyle sürgün ufuklarını, cezaevi hücrelerini, işkence odalarını, ölüm fırınlarını ya da giyotinin doymamacasına kan emen sepetlerini cömertçe doldurdular. 1789'da Konvansiyon Meclisi'nde, 1830 Temmuz günlerinde sokaklarda, Şubat ve Haziran Devrimleri (1848) sırasında barikatların arkasında yer aldılar. Sonra, Paris Komünü şahlanışında kurşuna dizilenler arasında. Ya da, 1917'nin büyük grevlerinde Petersburg'u dolduran dinamik kalabalıkların içinde, Halk Komiserleri'nin arasında, Bavyera ve Macaristan Sovyetleri'nin unutulmuş kurucu ve savunucuları kimliğiyle ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'yla Direniş'in, sonra tüm bağımsızlık savaşlarının isimsiz askerleri arasında, hep onlar görüldü.

Birinciler, çoğunluğun iradesiyle birleştikleri belirli tarihsel anlarda, kişiliklerinin özellikleri de hesaba katılmak koşuluyla, tarihsel ilerlemenin karşı konulmaz gücü ve sözcüsü oldular. Hiç olmazsa kimi dönemlerde, kimi toplumlarda: Çoğu kez, bu derinliğine etkinin gerçekleşme olasılığı ve yaygınlığı, toplumun iç yapısı, yani onun örgütlenme biçimiyle—toplumsal güçlerin ilişkileri tarafından— belirlendi ve sınırlı kaldı.

Ayrıca, söz konusu toplumun öteki toplumlara göre olan durumu da bir başka belirleyici öğe oldu. Açık ki, birey, akıl ve yeteneklerine uygun bir konumu toplum içinde kazanabildiği zaman, onları ancak ortaya koyabilir. Başka bir deyişle, yetenekli kişi, bir yerde toplumsal ilişkilerin ürünüdür. Mirabeau'nun erken ölümünün Meşruti Monarşistlerin direncinin uzamasını önlemesi, dolayısıyla genç Cumhuriyetçilere yolu erken açması, kaçınılmaz olarak da 9 Thermidor'u çabuklaştırması gibi...

Tarihsel ilerlemenin öncü kadroları ve itici gücü olarak bu gençler, Demir Şansölye Bismarck'ın deyimiyle, "tarihin oluşmasını beklemek yerine, meyveleri lamba ışığı altına koyarak daha çabuk olgunlaştırma" yanlısı oldular ve bu uğurda tüm bir kuşak yokolmayı kabul etti.

***

1789'cular, böyle bir atılım ve özverinin en parlak örneklerinden sayılır. Ölümleri ve unutuluşlarıyla, XVIII. yy burjuva dramının yükseliş sürecini tarihe izdüşürdüler. Engels'in sözcükleri kullanılırsa, "Jacobin'ler kadrosu demir enerjili, hiçbir engel önünde gerilemeyen insanlar" olarak nitelendirilebilecektir. Roma'nın daha otuzlarında öldürülen Gracchus Kardeşleri gibi, bir bakıma; enerji dolu yetenekli tutkulu benciller...

Önce Cromwell ile İngiltere (1649), sonra da 1789 Kuşağı, kolayca hayal edilemeyecek bir cesaretle, yerleşik Avrupa Monarşileri düzeninde Kralların idamını gerçekleştiren ilk kadrolar ve örnekleri oluşturdular. XVI. Louis'nin yazgısını belirleyen Meclis'teki büyük oylama öncesi yapılan tartışmada, Saint Just, "Monarşi cinayettir" diyordu; "Bir cinayet değil, cinayettir."

Gene Roma Senatosu'ndaki kanlı sonu örnek vererek, "Sezar'ı öldürmek için Roma'nın özgürlüğünden daha başka bir yasaya, 23 darbeden daha fazla bir formaliteye gerek duyulmadı" demişti.

Cromwell'e gelince, İngiltere ve İskoçya Kralı I. Charles'ın başının kesilmesiyle sonuçlanan iç savaşı yürüten Uzun Parlamento'ya üye seçildiği sırada henüz 41 yaşındaydı.

Bu kadrolar, amaçları uğruna erdemi, özveriyi ve terörü seçmişlerdi. Gerçekte, 1793 ile ayaklanmalar çağı biter; onun yerine idam sehpası üstündeki devrimciler çağı başlar.

Büyük Fransız Devrimi'nin önde gelenleri, o dönemeç yılında, 1789'da, hep otuzlu yaşlarda ya da daha genç insanlardı. Yalnız Jean-Paul Marat dışında. Büyük Robespierre (Maimilien) 31, Danton 30, George Couthon 34 yaşındaydı. "Hébertist"lerin önderi Jacques Hébert 32, Dantoncu çevreden Hérault de Séchelles 30, Desmoulins 29, Sol Jacobin'lerin lideri Chaumette 26, genç Robespierre (Augustin de) 25, Üçlü Triumvira'nın dostu sayılan Joseph Le Bas —Ulusal Selâmet Komitesi üyesi, Mause ve Rhin Orduları Siyasal Komiseri— 24'ündeydi. Ama, en gençleri de, "Ölüm Meleği" adıyla ünlü Saint-Just'dü kuşkusuz; ve daha 22 yaşındaydı.

Bu siyasetçileri, Devrim'in çocuğu yeni komutanlar izledi: Onların büyük çoğunluğu da çok gençti. Efsaneleşmiş bir gençlikleri vardı. Askeri deha bakımından Napolyon'un eşiti sayılan General Hoche, 1789'da 21'ine yeni basmıştı. Çavuşluktan adım adım ilerleyerek, kendini göstererek Moselle Ordu Komutanlığı'na atandığı zaman 25 yaşındaydı. Gene, Ulusal Selâmet Komitesi'nce "Fransız Ordusu'nun Arslanı" olarak onurlandırılan Gn. Marceau, Devrim patlak verdiği sırada 20 yaşında ya var ya yoktu. Vendé Ayaklanması'nın bastırılmasında büyük yararlıklar göstermiş, Avrupa Monarşilerinin Bağlaşık Orduları'na karşı verilen Fleurus Zaferi'nin kazanılmasında büyük rol oynamıştı. Öldüğü zaman Marceau 27, Hoche 29 yaşındaydı.

Daha sonra Fransa Mareşali olan Fleurus galibi Gn. Jourdan ise, 1789'da 27'sindeydi. Elbette bu isimlere Gn. Kléber'i (30), Mrş. Ney'i (20) ve Mrş. Lefebvre'i (34) de eklemek olası.

Bu asker kuşak, bitmeyen enerjileri, üstün yetenekleri, yiğitlikleri ve girişimci yanlarıyla sayısız eski generali çok gerilerde bıraktı. Devrim yıllarını, içte ve dışta, tehlikeli düşmanlara karşı zafer-

le taçlandırdı.

Örneğin Saint-Just de, Ardennes Orduları Örgütçüsü kimliğiyle siyasal başarılarının bir benzerini orduda vermemiş miydi?

Böylece genç Devrimcilerin ardından genç komutanları ve onların arkasından da -kırk yaşlarını süren- bilim adamları kuşağı (Lagrange, Monge, Carnot, vb.) geliyordu.

***

Devrim bir halk okyanusuydu, öfkeli bir deniz. Düşlerin gerçeğe dönüştüğü, yasallık kazandığı, her şeyin olanaklı bulunduğu bir çağ: Genç ölümden ölüme çok benzeyen iktidara dek, her büyük dönüşüme kapı açmış bir çağ! Tarihi yapanların, umutlar gibi asla yaşlanmadığı çağ! Onlar öldükleri zaman ya yeni otuz yaşa ulaşmışlar, ya da — ünlü şairin deyimiyle— yolun yarısına ancak varmışlardı. Kimisi de, Saint Just gibi henüz 27'sindeydi. Desmoulins, örneğin, adı sorulduğu zaman, "Sans-culotte İsa'nın yaşındayım (33)" diyordu.

Arkalarında ailenin olmadığı, akrabaların bulunmadığı, yanlarında "kadın"a rastlanmamış bir kuşaktı bu. Derler ki, Saint Just, iktidarının en parlak döneminde bile bir kadına sahip değildi. Ama, ard ardına kadınlar giyotine gidiyordu: Mme. Barry, Kraliçe Marie-Antoinette, Mme. Roland ve Camille Desmoulins'nin karısı 23 yaşındaki Lucille Duplessis.

Ne var ki, zaman tortusunu bıraktıktan sonra görüldü ki, Dantoncu'lar zafer tâcı giyerken, isimleri ve anıları ölümsüzleşirken, gençlerin ve "Satın Alınamayan"ların payına kan ve unutuluş düştü. Elbette, Tarihin Panthéon'unda isimleri yaşıyor.Maddi yerleri bir hiçlik olsa, tüm bellekler kasıtlı olarak tozlar altında kalsa bile. Bugün, 9Thermidor'cuların kafasının kesildiği Grev Meydanı'nın adına da rastlanamaz; o bile kalmadı, değiştirildi; renksiz bir anlatımla, "Belediye Alanı" sözcüklerine dönüştü.

Sonuç ne olursa olsun, bu kadroların en azından önde gelenleri yaptıklarının tam bilincindeydi: "Devrimleri yarım bırakanlar, ancak bir mezar kazmış olurlar" demişti, Saint-Just. Bu bilince karşın, onlar da başladıkları eylemi yarım bıraktılar. Robespierre ve arkadaşları, bir yandan Devrim düşmanlarına vururken, öte yandan Devrim'in savunucularına da vuruyorlardı. Dantoncular'a olduğu kadar Hébertist'lere de. Chaumette ve öteki Sol Jacobin'lerin idamı, burjuva devrimlerine özgü olan tutarsızlığı ve anlamdan yoksun belirsizliği parlak bir biçimde ortaya koyar. Böylece, plep katmanlarının önemli bir bölümünün Jacobin diktatoryasından kopmasına yol açılmış oldu. Sonunda, 27 Temmuz'a(*9 Thermidor*) ulaşıldığında, bu kez Robespierre, Saint-Just ve Coutton yalnız ve desteksiz kalmıştı.

***

XX. yy'ın kimi devrimcileri, köklü dönüşümlerin temsilcileri, ya da toplumu ileriye doğru çekip götürmek isteyenler, geçmişten ders almış görünüyor. Latin Amerika'nın iki örneği, özellikle dikkat çekici: Biri, 1959'un Kübalıları; öbürü, Nikaragua'nın Dokuzları.

Devrimci Küba Ordusu Diktatör Batista güçlerini yenerek Havana'ya girdiği zaman, arkasında iki yenilgi sürükleyen Fidel Castro 32 yaşındaydı (Moncado Kışlası'na yapılan saldırıya göre hesap yaparsak, 26 yaşındaki Castro önderliğinde 126 arkadaştı onlar). Hareketin önderi, ilk girişimi başarısızlığa uğrayıp tutuklandığı zaman, savunmasında "Tarih beni bağışlayacaktır" demişti. Belki de bu sözler, gecikmesi ve başarısızlığı dolayısıyla, tarih önünde bir çeşit özür dilemeydi. Havana Fatihi Camilo Cienfuegos ise, o sırada, daha 28 yaşındayken bir efsane kahramanına dönüşmüştü. Bu efsane, yalnızca 1958 yılının son günü savaş alanında kalan bedeninden değil, aynı zamanda ve daha çok yaptıklarından doğuyordu. Che Guevera'ya gelince, o 31'indeydi. Unutmamalı ki, Che Bolivya yaylalarında öldürüldüğü zaman daha kırkına basmamıştı. Onlar, büyük çoğunluğuyla, genç fatihlerdi. Tıpkı, Nikaragua Dokuzları gibi.

Sandinist iktidarın Cumhurbaşkanı Daniel Ortega, bu göreve 39 yaşında seçildi. Kırk iki yıllık kanlı Somoza diktatörlüğüne son verip iktidara yürüdüğü zaman, daha 33-34'ündeydi. Ama, Sandinist Cephe'nin kuruluşuna katılışı 17 yaşlarına denk düşer. Amerikalıların 4 Temmuz'u, Fransızların 14 Temmuz'u gibi Nikaragualıların da 19 Temmuz'u var.

Geçen 19 Temmuz 1985'te Nikaragua Devrimi VI. yıldönümünü kutladı. Bu genç hareket ve Gençliğin Hareketi, Ortega'nın dışında Sergio Ramirez (Bşk.Yardımcısı),Bayardo Arce (Siyasal Koordinatör), Komutan Nunez (Meclis Başkanı), Humberto Ortega (Sandinist Halk Ordusu Başkomutanı) -Castro ve Robespierre Kardeşler gibi- Thomas Borge (İçişleri Bakanı) ile Jeime Wheelock, Carrion ve de ötekileri arkasından sürüklüyor.

***

Bu sırada, derinliğine toplumsal ve ekonomik dönüşümlerde rol oynamasa bile, reformcu dinamizmleri ve kararlılıklarıyla genel gidişi etkileyen ve bir ölçüde değiştiren geçmişin genç kadrolarını -ikincileri- de unutmak zor: Sözgelimi, Spartacus İsyanı'na doğru hızla yol alan Roma toplumunda, Gracchus Kardeşler nasıl gözardı edilebilir? Büyük Kardeş Tiberius Gracchus, Senatör seçildikten sonra, tüm Roma toplumunun plepler yararına yeni baştan düzenlenmesini -özellikle belirli bir toprak reformu- yönünde eylemlere gidilmesini istiyordu. Ne ki soylulara karşı giriştiği harekette yalnız kaldı ve İ.Ö.133'te, 30 yaşında öldürüldü. Kardeşi Caius Gracchus de, köklü bir rejim reformuna girişti; bayrağı düştüğü yerden o almıştı; ancak, o da kardeşinin yazgısından kurtulamadı. İ.Ö.121'de, yandaşlarıyla birlikte, 33 yaşında öldürüldü. Tüm Gracchus Yasaları da geçersiz sayıldı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda da canlılık, atılım ya da silkiniş dönemlerini temsil eden, iktidarın irade gücünü kişiliklerinde somutlaştıran dört önemli padişahın üçü, şaşırtıcı derecede genç yaşta iktidara ulaştı: Yıldırım Bayezid 29, Fatih Mehmed 21 (ilk tahta çıkışında 14 yaşındaydı ve iki yıl padişahlık yaptı) ve IV. Murad 11 yaşında (yeniçerilere karşı gücünü kabul ettirdiği sırada yeni yirmisine basmıştı); belki bunlara, son olarak da Yavuz Selim eklenebilir. Yavuz, uzun süre babası ve kardeşlerini zorlamak suretiyle taht üstünde sürekli bir baskı kurdu. Bu arada zaman yitirdi. En büyük şehzade olmamasına karşın, Fatih Yasası'na ve ordunun karşı çıkışlarına da aldırmaksızın, güç kullanarak padişahlığı eline geçirmeyi başardı. Gerçi, o sırada 46 yaşındaydı; ama, uzun bir şehzadelik dönemi geçirmiş ve zengin bir deneyim kazanmıştı.

Bu dört hükümdarın ilk ikisi Batı Fatihi, son ikisi de Doğu Fatihi olarak dikkatleri üstlerine toplamayı bilmiştir. Her biri, tarih içinde özel bir yer sahibi oldu. Umut çığırını açmaya çalıştılar, teker teker.

Öncelikle birer siyaset adamı olarak tüm bu genç kadroların yönelmiş oldukları hedefler, yeni bir dünya umuduydu; eğer öyle değilse, bir Apokalips! Onlar, ölümü -yaşamlarının yakın vezorunlu sonucu olarak- sürekli yanlarında gördüler. Bu yüzden, nasıl Roma'da Brutüs'e ilişkin hiçbir "iz" yoksa, benzer şekilde Paris'te de, tüm Fransa'da da, Robespierre ve arkadaşlarını anımsatacak tek bir iz bulamazsınız.

Ne var ki, buna karşılık cesaretleriyle, yetenekleriyle, ölümlerinin yarattığı saygınlıkla, tüm bu genç ölümsüzler, tarihin sayfalarından koparılıp atılamayacaklardır.

Sanat ve Gençlik

Ayla Ersoy

Öğretim insana hiç bir yabancı şey vermez. Ancak insan zihninde gizli bulunan tohumları uyandırır, büyütür, geliştirir.

Sokrates

İnsanın varoluşu ile başlar sanat. Bireyin insan olma bilincine vardığı andan başlayarak ortaya koyduğu eylemlerinin tümünde vardır. İnsan her zaman olabileceğinden ötede bir şey istemiş, yaradılışının sınırlarını sürekli zorlayarak aşmaya çalışmıştır kendini. Aristotales sanatın görevini duyguları arıtmak, korkuyu acımayı yenmek olarak değerlendirirken insanın us gücünü kullanarak doğaya karşı duyduğu sonsuz korkulara üstün gelme çabası ile doğayı değiştirme, dönüştürme işlevi üzerine temellendirip yükseltmiştir sanatı. Çünkü doğada insan varlığından başka hiçbir varlık doğanın yasalarını, nesnel zorunluluklarını kavrayıp, ona egemen olma özgürlüğüne sahip olamamıştır. İnsan bu özgürlüğü Schelling'in dediği gibi zorunlulukların bilincine vararak elde etmiştir. İnsan doğayı dönüştürme etkinliklerini zorunlu olarak yaparken kendini de sürekli olarak geliştirmiş, çevreyi değiştirirken kendi de değişip gelişmiştir. Sanatsal yaratmalarında salt araçları değil aynı zamanda biçimlendirme sürecinde imgesel gücünü de ortaya koyarak, sanatsal düşüncenin geniş yapısı içinde yapıtının içeriğini de zenginleştirip geliştirmiştir.

İşte insan bilincinin vardığı bu noktada, toplumsal bir varlık olan insan, nesnel biyo-fizyolojik varlığı ve gereksinimleri yanında duyguları, imge gücü, simgeler, kavramlar ve tüm değerleri ile kendini aşmak daha doğru, daha anlamlı bir dünyaya geçmek istemekte, bunu da sanat aracılığıyla gerçekleştirebilmiş olmakla, toplumun en küçük üyesi olan birey için ve giderek tüm toplumlar için sanat vazgeçilmez bir gereksinim olmakta, sosyal bir yaşamın ürünü olarak ortaya çıkmakta ve toplumu ilgilendiren dinsel, duygusal, faydalı amaçları ulusallıkta çeşitlilik kazanmaktadır.

Sürekli değişim içindeki dış gerçeklik ile imge gücünün sonsuz özgürlüğü arasında uzlaştırıcı bir rol oynayan her sanatsal etkinliğin temelinde, sanatçının yaşam bilgisi yatmaktadır. Bireyin tüm duyguları, heyecanları, doğa karşısında edindiği izlenimleri sanatsal yaratmalarında biçimlenirken, aslında kendi gerçeğini ifade etmekte sanatçı. Birey ise yaşam deneyimini artırıp, yaşamın gerçekleri, doğumun, ölümün, aşkın gerçek çatışmalarını daha yoğun ve açık olarak görebilmektedir. Okunan bir roman, izlenen bir oyun ya da bir resim, izleyene tüm insanlığı içinde taşıdığını duyumsatır. Sanat bizi sanatçı aracılığı ile yarattığı tipler ya da görüntülerle bir araya getirerek yaşamımızı genişletir, kendi duygularımızın ne olduğunu öğretir. Tüm insanlarda aynı heyecanı aynı duyguları uyandırarak yaşadığı kentin, ulusun insanlarına bir kişilik ve yaşam bilinci aşılayarak birliktelik sağlar, insanların birbirine yaklaşmasına yardım eder.

Demek oluyor ki insanın toplumsal olarak ulaştığı kavram, imge ve estetik değerlere göre gerçekleştiriliyor sanatsal etkinlikler. Yani sanat yaşamdan ayrı soyut bir olgu değil. Bu bağlamda özellikle ülkemiz için akla gelen ilk soru: Öyleyse neden sanat dar bir kesimin özel uğraşı halinde? ve neden bireyin ve toplum yaşamının üstünde bir olgu olduğu yanılsaması yaşanmakta?..

Kanımca bu soruların tek bir cevabı var. Eğitim sistemimizdeki estetik eğitimin, sanat eğitiminin eksikliği. Toplumun en küçük unsuru olan bireye genel eğitim içinde küçük yaşlardan başlayarak güzelin çirkinin, doğrunun yanlışın, iyinin yücenin ne olduğu ciddi bir sanat eğitimiyle öğretilebilmiş olsaydı, o küçük çocuk genç olduğu evrede yeteneklerini ve yaratıcılık gücünü estetik bir düzeye ulaştırmış, beğeni standardını yükseltmiş, sanat bilgisini de artırmış olacaktı. O zaman sergi süresi bitmeden bozulan bir yapıt ya da denize atılan bir yontu olayının hüznünü yaşamazdık. Uygar bir toplum yaratma çabasının en önemli koşullarından birisidir sanat eğitimi. Sanat tarih öncesi çağlardan başlayarak teknolojik çağa dek toplumların uygarlık göstergesi olmuştur. Gençliğe salt ülke toprakları, yönetimi değil tüm kültürel değerler de bırakılıyor. Çağdaş koşullar sürekli değiştiğine göre bu değişen koşullara uyabilmek amacı ile her gün biraz daha yaşam pratiğinden soyutlanan kültür değerleri, onları bilen, anlayan değerlendiren gençler yetiştiremezsek bir gün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelecek. Geçmişle gelecek arasında iletişim kurmanın, çevreyi zenginleştirmenin, olumlamanın sağlanmasında sanatın ve kültürel yaşamın gelişmesi büyük yarar sağlayacaktır. İnsan yaşamında sanat uğraşının yapıca işlevi göz önüne alınarak sanat eğitimine daha fazla önem verilmelidir. Sanat eğitimi ile bireylerin yeteneklerini kullanıp yaratıcı, kendine güveni olan estetik beğeni sahibi gençler yetiştirmek amaç olmalı. Bu amaca ulaşıldığı zaman aynı niteliklere sahip uygar bir toplum da yaratılmış olacaktır.

Tüm toplumlar içinde sosyal bir gereksinme olarak değerlendirilen sanat eğitimi, her toplumda kendi yöntemini bularak kendi koşullarına uygun olarak gelişmektedir. Tarihsel gelişim süreci içinde yetişen sanatçılara baktığımızda bunu açık olarak görmekteyiz. 14. yüzyıl Floransa'sında sanat eğitimi usta çırak ilişkisi ile yapılmakta, resme yeteneği olan bir çocuk zamanın ünlü ustalarından birinin yanında küçük yaşta çırak olarak çalışmaya başlamakta, her türlü sanat uğraşının içinde yoğrulup sonunda kendine özgü biçemini bulmaktaydı. 18. yüzyıla dek süren bu tür sanat eğitimi pek çok sanatçının çok genç yaşta ölmelerine karşın yapıtları ile ölümsüzlük kazanmalarının sebebi olsa gerek. Örneğin Massacio (1401-1428) yirmiyedi yıllık çok kısa bir yaşama sığdırdığı yapıtları ile resim sanatına getirdiği yeniliklerle yüksek rönesans dö-

nemi için en büyük basamak olmuştur. Giotto ile başlayan mekân sorununu çözümlemiş, doğal devinimler içindeki figürleri gerçekçi bir anlatımla ilk kez devrin giysileri ile canlandırarak ölümsüzlüğe ulaşmıştır. Resim tarihinde genç yaşta ölen ve iz bırakan sanatçıların sayısı az değil. Rönesans'ın vazgeçilmez ismi Rafael (1483-1520), Manierist ressam Francesco Parmigianıno (1503-1540), Barok biçemin İtalya'daki ilk uygulayıcısı Caravaggio (1573-1610), sevimli zarif biraz da yapay figürleri, cennet gibi doğa görüntüleri ile hiç bir zaman erişemediği özlemlerini resimleyen Antoine Watteau (1684-1721), William Turner'ın her fırsatta "Eğer zavallı Tom yaşasaydı ben açlığımdan ölürdüm" dediği, yirmiyedi yaşında ölen manzara ressamı Tom Girtin (1775-1802) vs.

17. yüzyıl sonlarında sanatın çocuğun, gencin ve yetişkinin duygu ve düşünceleri arasında uyum ilişkisi sağlayıcı özelliği keşfedildikten sonra, sanat eğitiminin okullardaki genel eğitim programları içine girdiği görülmektedir. Pestalozzi, Cohn Dewey, Frans Çizek ve Herbert Read gibi bazı ünlü psikolog-pedagog ve eğitimciler, değişen ve gelişen toplumsal olgular içinde çocuk ve gencin psikolojisini inceleyen yöntemler geliştirmede yeni boyutlara ulaşmışlar ve sanat eğitiminin önemini vurgulamışlardır. 19. yüzyılda İngiltere'de John Ruskin ve William Morris sanatla endüstriyi birleştirecek unsurları yaymaya çalıştılar. 20. yüzyıl başında da Weimar'da eğitime başlayan ünlü Bauhaus Okulu ile endüstrinin gereksinmelerine uygun uygulamalı sanat eğitimi başlamıştır.

Bizde ise 19. yüzyılda önce askeri okulların ders programı içinde yer alan sanat eğitimi, daha geç dönemde sivil okullarda uygulanmaya başlanmış olmakla beraber her zaman ikinci sınıf bir ders olarak değersiz ve gereksiz görülmüştür. İlk ve orta öğretimden başlayan bu yanlış tutum, sanat eğitimi yapan yüksek öğretim kurumlarını da etkilemekte, sanatla ilgili çok az bilgi ile gençler bu kurumlara gelmekteler. Eğer sanatla ilgili bir dal seçmedilerse bu konuda çok yetersiz bir eğitimle yaşama katılmaktalar. Oysa gençlerin tam ve yetkin bir kişilik kazanabilmesi için bilgi, ahlak eğitimi yanında mutlaka sanat eğitimi de almaları gerekir. Estetik eğitimle genç doğa ya da sanat yapıtı karşısında onu değerlendirecek kendine özgü bir tavır alabilme yeteneği kazanacaktır. Sanatla hiç ilgilenmemiş bir kişiye ne Rembrandt'ın ne de Picasso'nun yapıtı hiçbir şey ifade etmeyecektir.

Türkiye'de bu gün sanat eğitimi sadece bir kaç kurumda sanatçı yetiştirmek anlamında yürütülmekte. Şüphesiz sanatçı yetiştirmek ve sanat yapıtı üretmek önemli ve gerekli, ama daha önemlisi yapıtları değerlendirebilecek estetik beğeni düzeyi yüksek geniş bir izleyici kitlesi yetiştirmektir. YÖK yasası ile tüm üniversitelere güzel sanatlar dersi konması da çözüm getirmeyecek görünüyor. Temel eğitimden başlayarak gerekli eğitimin verilmesi, daha çok zaman ayrılması gerekir.

İnce, duyarlı, enerjik, kendi kültürel değerlerine sahip olabilen iyi yurttaş yetiştirebilmek için kalıtımsal olan yeteneklerle, öğretilebilir olan yaratıcılığın yakın ilişkisini şimdiye dek çoktan kavramış olmak gerekirdi. Yaşamın her boyutunda yaratıcılığın gerekliliğine katılmayan hiç kimse düşünülemez. Kısa sürede çok seçenekli çeşitli sorunlara farklı boyutlarda bakabilen, akılcı öneriler ve çözümler getirebilen her yaşta ve meslekte insana gereksinim olduğu göz önünde tutulmalıdır. Yaratıcı düşünce eğitimi tüm eğitim sistemimizde eksiktir. Zekanın ve yaratıcılığın geliştirilmesi gerekirken ülkemizde salt belleğin gelişmesine önem verilmektedir. Çok şaşırtıcı bir durumda yapılan araştırmaların ilkokul öğrencilerinde imge gücü, yaratıcılık, öğrenme, ezberleme ve salt bilgi birikimi güç düzeylerinin çok altında kaldığını saptamıştır. Bu bize yaratıcılığın yavaş yavaş öğretilebilecek bir gizilgücü olduğunu göstermektedir. Beceri kazanmak yaratıcılığı öğrenmektir. Daha çok uygulama yapmakla beceri kazanılmış olacaktır. Bilmek ve duyarlı olmak, yani mantık ve sezginin sürekli diyalektiği birlikte düşünülürse daha zengin bir değer ortaya çıkabilir. Bu tür bir değeri kullanabilecek bir şekilde eğitilmiş bir genç de şüphesiz bu değeri kullanamayan bir gençten farklı olacaktır. Bu fark da ancak temelden başlayan düzeyli bir sanat eğitimi ile sağlanabilir.

ABD'de Gençlik "Rekorları"!

ABD'de çocuklara ve gençlere sunulan dünya, onları suçlu ya da kurban durumuna düşürerek, yaşama haklarını elinden alıyor:

- 1977'de 16 yaşındaki Frank Ross Florida eyaletinde ölüme mahkûm olanların en genciydi. 74 yaşındaki bir kadını öldürüp altı dolarını almıştı.
- 1981'de dünyanın en genç banka soyguncusu, dokuz yaşındaki Robert silah tehdidiyle aldığı 118 doların çoğunu yiyeceğe harcadıktan sonra yakalandı.
- 1981'de Kaliforniya'da gelmiş geçmiş en genç katil yakalandı. Onbir yaşındaki katilin beş yaşındaki kurbanı öldürüldükten sonra Mafia usulü, cebine taş doldurulup denize atılmıştı.
- Yine 1981'de Atlanta'da siyah çocuklara yönelik "seri katliamlar" görüldü. Bu tür katliamları yapan 17 yaşındaki Elmer Wayne ve 18 yaşındaki David Brooks yaşları 13-18 arasında değişen 27 genç kız ve erkeği öldürmüşlerdi.
- Şubat 1984'te 28 yaşındaki Tyrone Mitchell, okuldan çıkanların üzerine yaylım ateşi açtı, bir öğrenciyi öldürdü, onüçünü yaraladı.
- Mayıs 1984'te yaşları 7 ve 9 olan iki kardeş, annelerinin okuduğu dergilerden "ilham alarak" sekiz aylık Barbara Parks'a işkence edip öldürdüler.
- 82 yaşında bir kadını öldüren 15 yaşındaki Renny Zamora'nın avukatı cinayetin "televizyonun beyin zehirlemesinden dolayı" işlendiğini belirtiyordu.

Bunlara benzer sayısız olayların yanısıra, çocuk ve gençlere yönelik erişkin saldırıları, Mafia usulü kan davalarında çocukların intikam aracı edilmeleri, çocuk ve gençlere karşı suçların sayısı da bilgisayarların dahi kaydedemeyeceği bir artış hızı ve oranı gösteriyor.

Kaynakça

Ernst Fischer, -Sanatın Gerekliliği. e Yayınları, 1979, İst. s.9,10

Orhan Hançerlioğlu, -Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, 1983. İst. s.301,

Vasari, -Lives of the Painters, Scluptors and Architects. I. cilt. s.263, Everyman's Library, Dutton, New York.

Eric Newton, -British Painting- British Life and Thought. No: 21 s. 23.

Temel Tasarım ve Yaratıcılık Bilgidenel O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yay. Ankara 1981, s. 11-17.

Sürekli Bir İlkbahar

Nurer Uğurlu

André Gide, Laclos'un ünlü romanı *Tehlikeli Alâkalar*'ı ilk kez yirmi yaşlarında okur. *"Bu romanı önceleri çok sevmiştim. Şimdi ona olduğundan çok değer vermiş olmayayım diye kendi kendime soruyorum. Onu bir kere daha okumalıyım. Bereket versin bu romanı ancak sonraları keşfettim; yani yirmiye değil de otuza doğru..."* diyerek, romanda yirmi yaşlarında bulduğu güzellikleri otuz yaşlarında daha başka, daha değişik bulunca, buna kendisi de şaşırmazlık edemez. Roman ona bu yaşta da, yirmi yaşlarında olduğundan çok başka duygusallıklar, incelikler verip, ilk gençlik denen o günlerden süzülen o kadar değişik, o kadar özlü sesler getirir ki, o bunu bir başka açıdan yorumlayarak ve giderek özümseyerek kendince yerli yerine koymağa çalışır. Ve *Tehlikeli Alâkalar,* Gide'e her yaşta ve her dönemde çok değişik etkiler, çok değişik yorumlar ve sesler getirip yankılanır.

A.Gide'in Laclos'un *Tehlikeli Alâkalar*'ını iki kere ve iki ayrı yaşlarda okuması gibi, ben de, Aragon'un *Bir Sürekli İlkbahar* yazısını bir raslantı sonucu iki ayrı yaş dönemleri arasında okudum. İlk kez yirmi yaşlarımın sonuna doğru okuduğum bu yazıyı, o yaşların verdiği yoğun ve aşırı bir duygusallıkla ve giderek dünya görüşüyle onu çok değişik bir açıdan yorumlayıp, çok değişik bir yere koyarak değerlendirmeğe çalışmıştım. Ama aynı yazıyı, bu kere yaşım kırkı aşmışken okuyunca, Gide'in *Tehlikeli Alâkalar*'da, iki ayrı yaş dönemlerinde bulduğu güzellikler, duygusallıklar ve incelikler gibi, ben de Aragon'un o yazısında çok başka, çok değişik güzellikler, duygusallıklar ve incelikler bulunca çok şaşırdım. Hani buna bir başka açıdan sevindim de diyebilirim.

Behçet Necatigil'in bir şiirinde *"Kimi şiirler bekler bazı yaşları"* dediği gibi, kimi öyküler, kimi romanlar hatta kimi yazılar da bazı yaşları beklermiş.

"...Ben, insanın her keresinde görüp göremeyeceğinden biraz daha kuşkulanarak bir sonraki baharı beklediği çağa eriştim. İnsan yaşlandıkça zamanın akışı değişiyor, her şey sanki zaman gibi büyük bir hızla kaçıp gidiyormuş gibi oluyor ve insanın gençlik dediğimiz o günlerinin yoğunluğunu, yaşamın o harika yavaşlığını bulamadığı için acı duyuyor." Böyle diyor Aragon o güzel, gerçekten yoğun, gönlün ve yüreğin sıcak ırmağından geçmiş, aklın arı suyunda damıtılmış o uzun ve düşündürücü yazısının bir yerinde. Bu yazıyı çok kişinin okumasını isterim. Özellikle de bilim, sanat ve siyaset adamlarının. Sanırım böyle acı bir gerçekle yüreklerinin bir yerinde, bir köşesinde karşılaşacaklardır. Üzerinde uzun uzun durup düşüneceklerdir. Yaşadıkları zamanın nasıl hay huy içinde akıp geçtiğini, çok şeyin zaman gibi nasıl büyük bir hızla değiştiğini, yer değiştirdiğini hatta yok olup gittiğini göreceklerdir. İnsanın bir daha görüp göremeyeceğinden kuşku duyduğu bir sonraki baharı nasıl beklediğini, bu gerçeği kendilerinden gizlemiş olsalar bile, acı bir şekilde, zaman acısı denilen bir biçimde, duyacaklardır. Ne demiş şair Mesihî:

"Kim bilir olbir bahâra kim ölüp
kim kala sağ"

Ne var ki, yazısının bir yerinde Aragon, *"...ilkbahar güneşi Ağustos güneşine de benzemez, bunları biliyorum. Ama, ayağınızın dibinde ilkbahar çiçeğini gördüğünüz an titremiyorsanız, Mart ayının donuk renkli yaprakları gözlerinizi kamaştırıyorsa, gözüme görünmeyin! yaşamaya lâyık değilsiniz"* diyerek öfkeleniyor. Nedense onun bu öfkesi bana; belki biraz başka, belki biraz değişik gelecek ama Bakî'nin:

Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı
bahardan
Düştü çemende berk-i diraht
i'tibardan

gazelindeki hırçınlığını anımsattı.

Bilindiği gibi Aragon uzun yıllar yaşamış, bu uzun yıllar içinde çok şey görmüş, çok şey düşünmüş ve yazmış bir sanatçıdır. O bütün bir ömür, bir şair olarak sürekli çınlayıp durmuş olmasına rağmen, gerek romanlarında ve gerekse inceleme, araştırma ve eleştirilerinde sürekli kendi türküsünü söylemiş, sürekli kendisini yenilemiş bir yazardır. Bence onun şair yanı kadar, düşünce ve eylem yanı da önemlidir, etkindir. O, çocuk denecek yaşta girdiği *Birinci Dünya Savaşı*'ndan büyük acılar, özlü deneyimler, silinmesi olanaksız izlenimlerle çıkmıştır. O kadar ki, savaş çılgınlığı ona çağımızın öncü sanat akımlarından biri olan *Dadaizm*'i benimsetmiştir. Arkadaşı A.Breton, P.Soupalt'-yla birlikte bir süre bu akımı savunmuştur. İlk şiir kitabı olan *Feu de Joie*'-yu (Kıvanç Ateşi) 1920'de çıkarmış, arkasından *Anicet ou le Panaroma*'yı yayınlamıştır. Onun sanat anlayışını, dünya görüşünü ortaya koyan bu kitaplar, o günkü savaş sonrası Fransa'sında büyük yankılar uyandırmıştır. Bir yazısında A.Gide *Anicet* için, *"...XX. yy. Fransız edebiyatının hiç kuşkusuz en büyük eseridir. Üstelik de kitap değil, bir kırbaç sanki"* demiştir.

O, genç yaşta girdiği FKP'ne büyük bir içtenlikle bağlanmış, örgütsel çalışmayı ve direnmeyi, özellikle *İkinci Dünya Savaşı* yıllarında yaşamının belirgin ve açık bir yanı saymış olmasına rağmen kimi zaman yazılarıyla, kimi zaman düşünce ve eylemleriyle parti görüşüne ve ilkelerine ters düşmüştür. Ama o parti çalışmalarına bağlı kalarak ve örgütsel çalışmayı kendisine büyük amaç edinerek siyasal yaşamını sürdürürken de bu konudaki düşüncelerini ve dünya görüşünü ortaya koymaktan çekinmemiştir. Bir yazısında, *"...Ben, akademik ve duruk olmayan, açık, evrim yapabilecek nitelikte, yeni olgularla ilgilenen ve ta ne zamandan beri kabuğu soyulmuş, patlatılmış ve hazmedilmiş olgularla yetinmeyen, ilerlerken, alışılmışın dışında kalan gerçekleri inceleyebilmek üzere, güçlükleri or-*

tak bir payda altında toplayan, olayları yerleşik düzen içine oturtmak üzere değil, tersine olaylara öncülük etmek üzere ortaya çıkan bir gerçekçilik, dünyanın değişmesine yardım eden bir gerçekçilik, yüreğimize su serpmeyip, tersine, bizi uyandıran ve kimi zaman, sırf bu yüzden, insanı tedirgin eden bir gerçekçilik istiyorum" diyebilecek kadar sorumluluğunu bilen bir parti üyesi yazar, düşünce ve eylem adamı olmuştur.

Onun, *"dünyanın değişmesine yardım eden ve insanı tedirgin eden bir gerçekçilik"* istemesi ve daha başka düşünce ve eylemleri, Fransa'da olduğu kadar, ülkesi dışında da çokça söz konusu edilmiş, çokça tartışılmıştır. Hatta İlya Ehrenburg onun bu özelliğine *Anılar*'ında şöyle bir değinmekten de kendini alıkoyamaz: *"Herkesin bildiği şeylerden söz etmeyeceğim. Aragon büyük bir şair ve büyük bir düzyazı yazarıdır. Kimi kitaplarını çok beğeniyor, kimi kitaplarını da hiç beğenmiyorum. Ama şimdi bunlardan söz etmek istemiyorum. Aragon çok karmaşık bir kişidir. Değer ölçülerini sık sık değiştirir. Ama, yaşamının bir bölümünü ötekine karşı çıkardıkları zaman haklı olarak kızar; o, her zaman Aragon olarak kalmıştır."* Bir yazarın, dünyanın değişmesine yardım eden ve insanı tedirgin eden bir gerçekçilik istemesi yolunda değer ölçülerini sık sık değiştirmesi onun için bir kusur, bir eksiklik sayılmamalıdır. O günlerin sanat ve siyasal dünyasında Aragon'un bu düşünceleri çokça bir tartışma, bir eleştiri ortamı yaratmış, hatta bu tartışma ve eleştiriler onun düşüncelerinin yadsınmasına kadar uzanmış olsalar bile, günümüz yaklaşımı içinde, Aragon'un hiç de haksız ve yersiz bir tedirginlik içinde olmadığı gerçeği ortaya çıkar ki, bu da Aragon gibi bir yazar için çağına yaklaşımın belirgin ve ilginç bir örneğidir. O, P.Neruda'nın dediği gibi, *"...XX. yy edebiyat ve politika dünyasında zekânın, bilginin, keskinliğin ve akıcı bir hızlılığın..."* simgesidir.

Aragon 1928'de otuz bir yaşındadır. Albert de Roistisie takma adıyla ucuz aşk romanları yazmaktadır. *La Grande Gaité* (Büyük Sevinç) yeni yayınlanmıştır. *Traité de Style* (Anlatı Denemesi) de piyasaya çıkmak üzeredir. Aynı yılın Kasım ayında Paris'te, İlya Ehrenburg onu genç Sovyet yazarı Elsa Triolet'yle tanıştırır. Elsa ilginç ve tipik bir Rus kızıdır. Kazan doğumlu, ince, uzun yapılıdır. Çok güzel gözleri vardır. Bu güzel gözler, genç Aragon'un aklını başından almaya yeter. Ve Aragon bu güzel gözlü Rus kızına âşık olur. Ayrıca kızın ablası Lili Brik'e de ünlü Rus ozanı Mayakovski âşıktır.

Bu yıllarda Sovyetler Birliği'nde *sosyalist gerçekçilik* akımı geçerlidir. Genç kız bu sanat akımını çok yakından tanıdığı gibi, hem tutar, hem de sever. Yazılarında bu sanat akımını savunur. Bu karşılaşmadan az zaman sonra Aragon'un gönlüne ve yüreğine *Sürekli Bir İlkbahar*'ın ilk tohumları düşer. Bu tohumlar öylesine verimli, öylesine bereketli bir toprağa düşer ki, bir süre sonra çiçekleri aşk rüzgârlarıyla açmağa başlar. Bu rüzgâr Aragon'un sanat ve dünya görüşünde büyük değişiklikler ve köklü değişimler oluşturur. Onu hızla *gerçeküstücülük*ten uzaklaştırıp *gerçekçiliğe*, giderek *sosyalist gerçekçiliğe* yöneltir. Eski arkadaşlarından tam anlamıyla kopan ve yeni düşünce ve görüşlerini *Les Choshes de Bâle* (Çalardı Basel'in Çanları) romanında sergiliyen Aragon, bu dönemde, en soylu ve benimsenmesi gerekli amaçların estetik ve sanata ilişkin amaçlar olduğunu şiirlerinde, roman ve düzyazılarında ortaya koymağa çalışır. Gerçeküstücülükten

Elsa Triolet

gerçekçiliğe, daha sonra da sosyalist gerçekçiliğe yönelişi Elsa'nın onun yaşamına girmesiyle büyük önem ve etkinlik kazanır. Artık Aragon bu yeni düşünce ve dünya görüşünün yazarıdır, giderek savunucusudur. Ve o artık yaşamının, daha sonra sanatının *ilkbahar*'ını Elsa'yla birlikte sürdürmeğe başlar. Artık Elsa'nın olduğu yerde Aragon; Aragon'un olduğu her yerde Elsa vardır.

Öyle derin ki gözlerin içmeğe
eğildim de
Bütün ateşleri pırıl pırıl orada
gördüm
Orda bütün ümitsizlikleri
bekleyen ölüm
Öyle derin ki, her şeyi unuttum
içlerinde

••••••••

Kâinat paramparça oldu bir
akşam üzeri
Her kurtulan ateş yaktı üstünde
bir kayanın
Gördüm denizin üzerinde
parlarken Elsa'nın
Gözleri Elsa'nın gözleri
Elsa'nın gözleri

Aragon'dan söz edildiği zaman Elsa'dan söz etmemek, onu anmamak olanaksızdır. Çünkü Elsa, Aragon'un yaşamında soyut bir kavram, düşsel bir imge değil; canlı bir varlık, seven ve sevilen bir kadındır. Aynı zamanda da etkin ve önemli bir yazardır. Onun için Aragon, *"...şiirlerim, tıpkı romanlarım gibi gerçekçidir. İşte bunun için 'Elsa' bir simge, benim onun üzerine söyleyeceklerim de bir benzetme değildir. Elsa şiirini dinleyecek olanlara söylüyorum bu sözleri. Burada söz konusu edilen gerçek, toplumsal açıdan yeri yurdu belli, hem şiiri yazanla, hem de içinde yaşadığı, yazarlık ettiği dünyayla arasındaki bağlar bakımından iyice belli olan bir kadındır... Eski aşk şiirlerinde temel öğe aşk'tı, bu aşka konu olan kadının görüntüsü ise az çok şairin yarattığı bir şeydi. Elsa bir portre, yani gerçekçi bir şiirdir, bu nokta üzerinde ısrarla duruyorum."* demekten kendini alıkoyamaz.

Aragon'la, Elsa birbirine o büyük sonsuzlukta çarpan iki yıldız gibi, bütün bir yaşam hem kendilerini, hem çevrelerini, hem de insanlık denen o büyük denizi aydınlatmaya çalışmışlardır. Bu ışığın en büyük kaynağı da hiç kuşkusuz sevgidir; insan sevgisidir, insancıl sevgidir, giderek canla canan sevgisidir. O her ne kadar bir konuşmasında *"mutlu aşk yoktur"* der, bunu *"mutlu aşkın olup olamayacağı değil, mutlu çiftin olup olamayacağı"* şeklinde görür, *"bütün edebiyatın mutsuz aşklarla dolu"* olduğunu söylerse de, gerçekte o, bir erkeğin bir kadını ya da bir kadının bir erkeği bütün bir ömür, bitmez tükenmez bir aşkla ve insanlar var oldukça, insanlar yaşadıkça ve bir yastıkta sevmesinin de *Sürekli Bir İlkbahar* gerçeği olduğunun bilincindedir.

Aragon'un *Bir Sürekli İlkbahar* yazısını bir daha ne zaman, nerede ve kaç yaşımda okurum bilmiyorum ama onun şu sözlerini kolay kolay unutmayacağım. Nasıl unutabilirim? İnsanı saran, sımsıcak kavrayan bu düşünceleri: *"...Ben aşk hikâyelerini severim ve bunu açıkça söylerim: Savaşlar, devrimler çağında aşk hikâyelerini, dinlendirici bir şey gibi, bir korkaklık gibi gören kişilere çok yazıktır."* Onun bu sözleri bana Yunus'un şu dizelerini anımsattı:

Bu denize düşen ölür dediler
Ölür ise ko ki ölsün n'olisar

Aşk gelicek cümle eksikler biter
Bitmez ise ko ki kalsın n'olisar

PAHALI BACAĞIM

Heinrich Böll

Çeviren:
Yusuf Özeker

Bir olanak tanıdılar şimdi bana. Daireye gitmem gerektiğini bana bir kartla bildirdiler, ve ben de daireye gittim. Dairede pek dost yüzlüydüler. Kartımı bulup çıkardılar ve "Hmmm" dediler. Ben de "Hmm" dedim.

Memur sordu, "hangi bacak?"

"Sağ"

"Tümden?"

"Tümden"

"Hmm" yaptı yeniden. Sonra değişik kağıtlarda bir şeyler aradı. Oturmamda sakınca yoktu.

Sonunda kendisine uygun görünen kâğıdı buldu adam.

"Sanırım, buradaki sizin için uygun bir şey. Hoş bir uğraş. Yaparken oturabilirsiniz. Cumhuriyet Alanı'nda bir abdeshanede ayakkabı boyacısı. Nasıl olur mu?"

"Ayakkabı boyayamam; hem ben kötü ayakkabı boyamak yüzünden hep göze batmışımdır."

"Öğrenebilirsiniz" dedi. "Her şey öğrenilebilir. Bir Alman her şeye muktedirdir. Eğer isterseniz, ücretsiz bir kursa katılabilirsiniz."

"Hmm" yaptım.

"Tamam mı?"

"Hayır" dedim, "istemiyorum. Daha yüksek bir malûl aylığım olsun istiyorum."

"Delisiniz siz" diye yanıtladı, pek dostça ve yumuşak başlı.

"Deli değilim, hiçbir insan bana bacağımı yeniden sağlayamaz, bundan böyle artık sigara bile satmamalıyım, şimdiden zorluk çıkartıyorsunuz."

Adam koltuğunda geriye doğru iyice kaykıldı ve derin bir soluk çekti içine "Sevgili dostum" diye girişti, "bacağınız lanet olası pahada bir bacak. Yirmi dokuz yaşında, kalpten yana sağlam, bacağınız dışında aslında sapasağlam olduğunuzu görüyorum. Yaş olarak yetmişine varacaksınız rahat.Lütfen hesaba vurun, ayda yetmiş marktan, yılda oniki kez, yani kırkbin çarpı oniki çarpı yetmiş. Bunu lütfen bir hesaba vurun hele, faizler hariç, ve bacağınızın da yegâne bacak olduğunu sanmayın. Hem siz ola ki uzun yaşayacak tek kişi de değilsiniz sadece! Kusura bakmayın ama, siz delisiniz."

"Bayım" dedim, şimdi de ben aynı şekilde geriye kaykıldım ve derin bir soluk çektim içime, "bacağımı pek azımsadığınızı düşünüyorum. Bacağım çok daha pahalıdır, çok pahalı bir bacaktır o. Çünkü ben sadece kalpten yana değil, kafadan da sapasağlamım. Şimdi bana iyice kulak verin."

"Zamanım çok kısa."

"Kulak verin!" dedim. "Benim bacağım aslında, bugün hoşa giden bir aylığı cebe indiren bir yığın insanın canını kurtardı. Bu iş olup bittiğinde durum şöyleydi: Önde bir yerlerde yapayalnız yatıyordum ve başkalarının tam zamanında tüyebilmeleri için, onların ne zaman geleceklerine gözümü dört açıp beklemem gerekiyordu. Karargâhlar arkada toparlanıyorlardı ve gerekenden çok daha erken değil, fakat pek çok da gecikmeden tüymek istiyorlardı. Önce iki kişiydik, fakat onu vurup öldürdüler, artık hiçbir harcamaya yol açmaz. Gerçi eskiydi, fakat karısı sağlam ve çalışabilir. O yüzden, sizin korkmanıza gerek yok. Diyeceğim, dehşetli ucuzdu o. Henüz dört haftadır askerdeydi, ve bir posta kartı ile bir kaç lokma asker tayını dışında hiçbir harcamaya yolaçmamış oldu. Bir zamanlar dürüst bir askerdi, hiç değilse doğru dürüst ölümüne vurdurttu kendini.Ne var ki ben de o zaman yattığım yerde yalnız kalakaldım ve korkuyordum, ve soğuktu ve ben de tüymek istiyordum, evet, ben de tam tüymek istiyordum ki, orada...."

Adam "zamanım çok kısa." dedi ve kurşun kalemini aramağa başladı.

"Hayır, dinleyin" dedim. "Şimdi işler ilginçleşiyor ancak. Tam tüymek istiyordum ki, bacağımla ilgili durum oldu. Ve nasıl olsa yatıp kalmağa mecburdum, düşündüm, eh şimdi gereğini iletebilirsin de artık, ve gereğini ilettim, ve hepsi tıpış tıpış sırayla sıvıştılar, önce tümen, sonra alay, sonra tabur, ve başkaları, daima sırayla, güzel güzel... Salak bir durum oldu, beni birlikte almayı unuttular çünkü, anlıyor musunuz! Öylesine aceleleri vardı sıvışırken. Gerçekten salak bir durum, çünkü bacağımı yitirmeseydim, hepsi ölmüş olacaktı; general, albay, binbaşı, hepsi tıpış tıpış sırayla, ve siz de onlara hiçbir aylık ödemek zorunda olmayacaktınız. Bacağımın kaça geldiğini, hele bir de şimdi hesap edin.General elliiki, albay kırksekiz ve binbaşı, hepsi turp gibi sağlam, kalpleri de kafaları da, ve o askerce yaşam düzenleri dikkate alındığında en azından sekseni bulacaklar, Hindenburg gibi. Lütfen hesaba vurun şimdi: Ortalama ferah ferah otuz dersek, yüzaltmış çarpı oniki çarpı otuz, öyle değil mi? Bacağım akılalmaz pahalı bir bacak olmuş oldu, anlıyor musunuz, düşünebileceğim en pahalı bacaklardan biri."

"Siz gerçekten delisiniz." dedi adam.

"Hayır" diye yanıtladım, "deli değilim. Maalesef kalpten yana olduğu kadar kafam da sağlam, ve bacağımın başına bu iş gelmeden iki dakika önce benim de vurulup ölmemiş olmam çok yazık. Çok para biriktirmiş olurduk."

Adam sordu "işi kabul ediyor musunuz?"

"Hayır" dedim ve gittim.

Mein teueres Bein, 1950. Heinrich Böll, 1947 bis 1951, G. Middelhause Verlag, Köln, 1950 başlıklı kitaptan.

Birleşmiş Milletler Günü

BM Örgütü, kararlarının dikkate alındığı bir örgüt olmaktan, uluslararası ilişkilerde dünya kamuoyunun sembolik birliği olarak denetim görevini yerine getirmekten ve haksızlığa uğramış ulusların "sondan bir evvelki dayanağı" olmaktan çıkmış mıdır yahut çıkmak üzere midir? Örgüt etkinliğini yitirmekte midir, yoksa manevi itibarına karşı sabotajları göğüsleyip dünyanın değişen koşullarında yaşamaya devam edecek midir?

Bu sorular belki bugün çok kimseyi ilgilendirmiyor. Ama mesela doğuş günlerinde, bugünkü nitelik ve kapsamıyla ortaya çıkış süreci içinde Türkiye'nin bu örgüte girebilmek için başından beri iyi ilişkilerini koparmadığı Almanya'ya, fiili savaş bittikten sonra savaş ilan etmesi aynı şeyin Arjantin'e de bir lütûf olarak sunulması hatırlanırsa, kurulduğu dünya şartları büyük ölçüde değiştiği için BM Örgütü'ne karşı tutumların da değiştiği kolayca anlaşılabilir.

Değişen dünya koşullarının bu örgütü etkileyen en dikkate değer olgusu şüphe yok ki, 1950'lerden sonraki dönemde ortaya çıkan güçlü ulusal kurtuluş süreçleridir. II. Dünya Savaşı'nın emperyalizm aleyhine kökten değiştirdiği dünya çapındaki sınıfsal güç dengelerinin yeni durumu ulusal kurtuluş süreçleri için elverişli ortamı ve zafer şartlarını yarattı. Bunun 30 yıl gibi kısa bir dönemde bütün sömürge-yarı sömürge ilişkilerini değiştirip, "3. Dünya" gibi, yeni ve somut uluslararası bir "güç" yaratması aynı zamanda dünya koşullarında ve tabii BM Örgütü'nün üstünde şekillendiği temel dengelerde çarpıcı bir değişim demekti.

"3. Dünya", adlandırması içindeki siyasal süreçlerin çok yönlü karakterini araştırmak yazımızın konusu dışında kalıyor. Ancak, bazı karakteristikleri birbirini dışlayan, bazıları da birbirini tamamlayan yanıyla bu kategorinin iç ögeleri, uluslararası ilişkilerde ve politikada, kalın bir *çizgi* üzerinde birleşiyorlar. Bu o kadar önemli ki, çağımızın temel sosyalizm-kapitalizm mücadelesinde 3. Dünya çizgisi "arada bir hakem" rolü bulamıyor; çünkü böyle bir "yer" mevcut değil; ve bu çizgi günümüz realitesi nedeniyle terazinin sosyalizm tarafındaki kefesinde "ağırlık" teşkil ediyor ve ancak bu kefede "ağırlık" olabiliyor.

"Bu neden böyle oluyor?" sorusunun da cevabı çok geniş. Ama bunu böyle şekillendiren en temel nedenler besbelli, öncelikle ekonomik nedenleri anmak gerekir. Siyasi anlamda ulusal kurtuluş süreci kesin kurtuluş anlamına gelmiyor; şundan ki, kapitalist sistemin ekonomik iç işleyiş yasaları ile şiddetli bir çelişki içine girmeksizin bu sistem içinde "yer" tutmak mümkün değil. Bu ilişkiler, hatta her hangi bir zorlama olmaksızın bile "yeni sömürge" ilişkileri olarak tezahür ediyor. Kapitalist sistemden kopacak kadar tarihsel bakımdan olgunlaşmamış veya iç dinamiklerini geliştirmemiş, ama ulusal kazançlarını da geriye teslim etmemiş ülkeler 3. Dünya kategorisi içinde çoğunluğu oluşturuyorlar ve emperyalizmle sürekli ve şiddetli bir çelişki içinde bulunuyorlar.

Bu kategoriden ülkeleri uluslararası politikada emperyalizmin karşısındaki saflaşmaya iten akla/kara gibi bir başka çıkar daha bulunuyor ki, o da barış sorunudur; en başta da silahsızlanma sorunudur. Barış kavramı-nevrotik savaş tutkunluğunu ve savaş sanayii kompleksini hariç tutarsak-kapitalist sistem içinde farklı ve günümüzün ihtiyacını karşılamayan bir muhteva ile birlikte şekilleniyor. Burada "sağduyu'-nun, -yönetici sınıfın sağduyusunun-sınırı bir "denge" anlayışından ileriye geçemiyor. Yani "silahların dengesi"!..

Bu düpedüz "denge sağlama yarışı" demektir ki, somutta silahlanmadır. 7/10, 3/5 veya 1/1... dengenin oranı ne olursa olsun, sonuç hep aynıdır, silahlanmadır ve tarihsel sorunu "gelişmek" olan 3. Dünya ülkeleri için barış kavramının bu içeriği muazzam ulusal kaynakların "kör bir kuyuya " atılıp heba edilmesidir. Bu nedenle 3. Dünya ülkelerinin temel çıkarları, dünyamızın en temel meselesinde emperyalist ülkelerin izledikleri doğrultuya karşı çıkmakta yatmaktadır. 3. Dünya'dan bakış barış meselesini silahsızlanma kapsamıyla kavramak eğilimindedir.

Dünyanın gerçeği böyle belirlendiği ve BM Örgütü'nün üzerinde durduğu dengeler böylesine köklü bir değişim sürecinden geçtiği için, örgütün fonksiyonlarında ve etkinlik alanlarında önemli değişmeler olmaktadır.

Nedeni biliniyor; ABD yönetiminin örgüte, bilhassa örgütün uzmanlık kollarına karşı olumsuz tutumu dikkat çekicidir. BM Örgütü'nün bizatihi kendisi ABD açısından istenmeyen bir platform olma yolundadır.

Örgütün bilhassa Genel Kurulu, kararlarının somut sonuç yaratması son tahlilde karara ilişkili ülke hükümetlerinin tutumuna bağlı olduğu için "önemsiz" sayılmıştır. Fakat ABD özellikle bu "önemsiz" organa karşı "önemle" olumsuz bir tutum içine girmektedir, bu nereden kaynaklanıyor?

"Öneminden" kaynaklandığı kesindir. Örgütün kararları "en havada" gibi görünen bu organı, (Genel Kurul) bir nevi dünya kamuoyunun vicdanı gibi bir işlev görüyor. ABD'nin yeryüzündeki haksız eylemleri ve hatta "haksız varlığı", BM Genel Kurulu'nda bütün boyutlarıyla açığa çıkıyor. Elbette başta sosyalist sistem ülkelerinin, ama sayısal etkinlikleri bakımından 3. Dünya ülkelerinin de oylarıyla, oylarını hazırlayan propaganda çalışmalarıyla, ABD'nin kapitalist sistem içindeki jandarma rolü sürekli bir çirkin imaj olarak insanlığın önüne geliyor. Yıllar var ki, ABD bu kuruldan kendi tutum ve politikasına "haklılık beratı" alamıyor. Daha kötüsü, çoğu zaman üç-beş demirbaş yandaşıyla her defasında tecrit olup dünya kamuoyunun gözünden düşüyor.

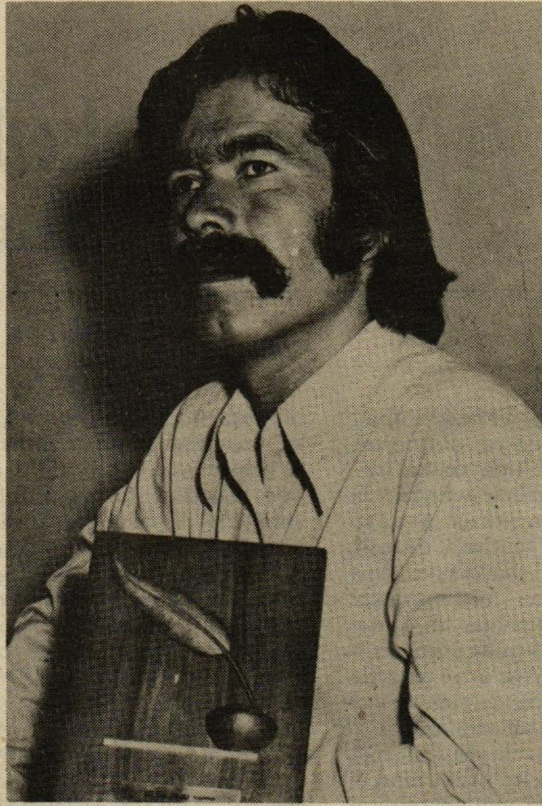
Belki paradokstur ama, BM Genel Kurulu kararlarının uygulanma kabiliyetindeki sınırlılık, hatta uygulanamazlık hali, sonuçta bu kararların gücü ve önemi haline geliyor. Bir yanda kararların adil ve ikna edici öngörüleri, ve bu kararlara oy veren çoğunluk, öbür yanda ABD yönetimlerinin bu adalete karşı olumsuz ve düşman tutumu, yani azınlık. Bu ayraç noktası, sürekli tekrar olundukça ulusların ve bireylerin bilincine en azından ABD'ye karşı "dünya görüşü" olarak yerleşiyor. Genel Kurul, karar almadan önce bile, alınan kararın hak ve adaleti yansıttığı oranda ABD'nin engellemeleriyle karşı karşıya kalacağını biliyor. Kararların oluşturulması sürecinde Genel Kurul emperyalizme karşı bir propoganda alanı oluyor.

Bütün bunlara rağmen BM Genel Kurulu tarafından alınmış bir karar, olay etrafında gelişen daha sonraki süreçte daima bir çıkış noktası teşkil ediyor. Bu bakımdan Genel Kurul kararlarıyla uluslararası ilişkilerin hukuksal yanı arasında sürekli bir bağ oluşuyor. Dolayısıyla ABD politikalarının Genel Kurul'da uğradığı herhangi bir yenilgi ve mahkumiyet, orada kalmayıp, canlılığı olan bir ilişki olarak, en azından olaya ilişkin tarafların daha sonraki politikalarında yaşıyor. Sözgelimi Kıbrıs konusunda alınmış bir Genel Kurul kararı ister istemez bir meşruiyet zemini oluşturuyor ve bunun dışına çıkılması durumu haklı-haksız ayırımını sürekli canlı tutuyor. Kararlar kalıcı hukuki metin işlevi görüyorlar.

3. Dünya faktörünün Genel Kurul'daki ağırlığının her zaman ve her olayda böyle olumlu bir rol oynadığı elbette ileri sürülemez. Bu kategori içinde yer alan ülkelerin çok farklı eğilimleri ve kendi aralarında çelişkileri var. Her şeyden önce bunların büyük çoğunluğu "küçük ulus" önyargılarından kurtulmuş bir bakış açısına kolayca gelemiyorlar. Ama bu duruma rağmen ABD emperyalizmi bu ülkelerin oy çokluğuna sahip olduğu bütün uluslararası platformlardan yenik çıkıyor. BM Genel Kurulu'ndan ve örgütün tümünden kaçışı da buna bağlı. Mali desteğini çekerek örgütü bazı fonksiyonlarını yerine getiremez hale düşürmek için çaba gösteriyor.

Sırf emperyalistler istemiyor diye BM Örgütü "yararsız" bir örgüt haline gelir mi? Elbette gelmez, çünkü BM Örgütü'nü ayakta tutan, emperyalistlerin hareket sahasını daraltan çok daha değişik ve etkin faktörler bulunmaktadır. İşlevlerinden çok şey kaybetmiş olsa bile —ki aslında ABD'nin tutumu bakımından işlevlerinin arttığını söylemek daha doğru olur— özellikle günümüzün koşullarında örgüte olan ihtiyacın arttığını tesbit etmek gerekir.

Dünyada barış ve yumuşama sürecinin güvenliği bakımından BM Örgütü'ne dünden daha çok gereksinim doğmuştur. Uluslararası gerginliğin azaldığı ve yumuşamanın üstün geldiği koşullarda etkinliği artan örgütün, aynı zamanda bu süreç üzerinde de küçümsenmeyecek bir etkisi bulunmaktadır. ABD'nin bugünkü yönetiminin, bütün insanlığın çıkarlarını ve taleplerini hiçe sayarak başlattığı soğuk savaş süreci benzeri bir süreç, sıradan bir tehlike değil, nükleer savaş tehlikesiyle ilişkili bir süreçtir. Bu tehlikeye ve bu tehlikeyi yaratan ABD politikalarına karşı dünyadaki mücadele alanlarından biri ve belki de en önde geleni yine,BM Örgütü'nün çalışma alanlarıdır. Burada dikkate değer bir engel varsa, o da BM organlarında temsil edilen hükümetlerin, çoğu kez kendi uluslarının ve halklarının barışa ilişkin taleplerini yansıtmaktan uzak olmaları, barış özleminin bu nedenle gerçekte olduğundan çok daha az ses getirmesidir. Bunun da yolu, her konuda olduğundan daha çok ve daha acil olarak barışçı kitlelerin kendi hükümetlerinin politikalarını tayin edecek etkinliğe ulaşmalarından geçmektedir.

SENNUR SEZER

ABDÜLKADİR BULUT'A RESİMALTI

Bir selam gibi değip geçtin hayata
Şiirin
Güneş yanığı bir sayfa
Kitabımızda.

Türlü Irkçılıklar Üzerine

Uluğ Nutku

Hellen-Barbar; Yahudi-Yahudi olmayan; Hristiyan-Putperest; Müslüman-Gâvur (mümin-kâfir)... Bunlar insanlık tarihinde derin izler bırakan önyargılardan birkaçı. Antropolojik kökleri, ilkel kabilelerin, özdeşliklerini korumak için kendilerinden olmayanları, totemlerine tapınmayanları kendi dillerindeki insan (adam, kimse, birisi) kavramının dışında görmelerindedir. Yukardaki ayrımlar ve benzerleri, ırkçılığın 19. yy'dan günümüze uzanan "modern", dar anlamında "ırkçı" diye nitelenemezler, ama geniş anlamında bu çerçeveye girerler, çünkü ulus, dil ya da din farklarını mutlaklaştırarak halkların birbirine yabancılaşmasını körükleyen ayrımlardır.

Beyaz-Siyah; Beyaz-Sarı; Beyaz-Kırmızı: insanlar arasında deri rengine göre ayrımlar. Nordik-Semitik ya da Slav; Âri-Âri olmayan vb. kavram çiftleri de çeşitli fiziksel özelliklere, özellikle kafatası biçimine göre yapılır. Bu yapay karşıtların hepsinde birinci belirtilenler ikincileri aşağı görmüşler ve onlara üstünlüklerinin doğa ya da tanrı tarafından bahşedilmiş olduğuna inanmışlardır.

Ayrımların yumuşağı dinî olandır, çünkü kendi dinlerinden olmayan birisi imanı kabul edip cemaate girerse, o kişi için ayrım ortadan kalkar. Yahudilik bunun istisnasıdır, çünkü Yahudi olmayan, cemaatten olamaz; ayrım aynı zamanda ulusaldır. Ulusal ayrım daha katıdır. Bir ulusun devleti çeşitli etnik grupları tek uyruklukta toplamasına ve hukukça eşit görmesine rağmen, maddî ve kültürel egemenlik çoğunlukta olan gruptadır. En katı ama dayanakları en çürük ayrım "ırk"a göre yapılandır, çünkü bu ayrımın temeline hiçbir objektif gerçekliği olmayan, sadece yakıştırılan değerler konur.

İnsan türü tektir. Birçok hayvan cinsi türlere ayrılır; örneğin kedi cinsi yahut ailesi aslan, kaplan, panter gibi çok türden (poligen) oluşur. Oysa insan hem cins, hem türdür (monogen). Çeşitli ırkların olmasından türsel bir ayrıştırmaya gidilemeyeceği biyoloji ve antropolojice kanıtlanmıştır. İnsan türünün anatomik özelliklerinde yüzbin yıldır esaslı bir değişikliğin olmadığı biliniyor. Eğer en yakın türsel atamız Cro-Magnon adamı ile, son dönemleri Cro-Magnon'un ortaya çıkışıyla örtüşen Neanderthal adamı hâlâ soy sürdürseydi, bugün iki insan türü var olurdu. Oysa Neanderthal, evrimdeki yerini, alet yapmada kendisinden üstün olan Cro-Magnon'a ya bırakmış ya da kısmen kaynaşmıştır. İkinci şık doğru olsa bile, bugün hangi insan saf Cro-Magnon olduğunu, "aşağı türden" Neanderthal'in kanını taşımadığını gülünç düşmeden öne sürebilir? Antropolojinin ciddi bir araştırma konusu olan üç ırkın —Negroid, Mongoloid, Caucasoid— insan türünün özelliklerinin dışına çıkmayan altözelliklerinin karşılaştırılması, bunların hiçbirinin "özel yaratıldığı" sonucuna götürmüyor. Bırakınız ırklar arasındaki "eşrefi mahlûkatı" aramayı, tür olarak insanın özel yaratılmışlığını da gülünç düşmeden kimse bilimsel olarak savunamaz. Böyle bir inanca ölüm darbesini üç yıl önce moleküler biyoloji vurdu ve primatlarla —elbette maymunla da— aramızdaki "kan davasını" çözüme ulaştırdı. Paleoantropoloji evrim ağacında insanı goril ve şimpanzeden ayrı bir dala koyuyordu. Moleküler biyoloji çok daha sağlam verilere dayanarak insan, şimpanze ve gorili aynı dala koymuştur; yani insan biyolojik bakımdan bu hayvanların kuzeni değil, kardeşidir. Türler arasındaki yakınlık ve uzaklık albumin testleriyle ölçüldü ve farklılık indeksleri (f.i.) saptandı.

Aynı türün iki üyesinin albumini aynıdır. Buna "bir ünite" diyelim. Bu ölçümde insan albuminiyle inek albumini arasındaki f.i. 20 üniteyken, insanla kapuçin (bir Yeni Dünya maymunu) arasında 4.64 üniteye, insanla rhesus maymunu arasında 2.38 üniteye, insanla şimpanze arasında 1.17 üniteye iniyor. Güneydoğu Asya gibbonuyla insan arasındaki f.i., yalnız Afrika'da yaşayan şimpanzeyle insan arasındaki f.i.'den oldukça büyük. Eğer bütün iri maymunlar tek grup olsaydı, insanla onların herhangi biri arasındaki mesafe aynı olurdu. Oysa durum başka. İnsanla şimpanze yahut insanla goril arasındaki mesafe, şimpanzeyle goril arasındaki mesafenin tıpkısı. Bu verilerle türlerin ayrıldığı zaman basamakları da aydınlanıyor. İnsanla şimpanze arasındaki 1.17'lik ünite mesafesi (%1 genetik fark) insanın iri maymunlardan kopma zamanını 5 milyon yıl öncesi gibi çok yakın bir zamana getirdi.

İnsan, hayvanla kendisi arasındaki farkı başarılar alanından, kültürden biyoloji alanına kaydırmaya çalıştıkça hüsrana uğruyor. Gene de bu tutum ideolojik kılıfa bürünmedikçe, kitleleri bilimden uzak ve baskı altında tutmak için kullanılmadıkça zararsızdır. İnsanın özel yaratılmışlığına inancı —hayvana karşı ırkçı tutum!— önyargı çeşitlerinin en çocuksu, hatta en hoşudur. İnananlar bunun bilgi değil, yalnızca inanç olduğunu kabul ettikçe, çocuğun anka kuşu masalına inanmasına duyduğumuz sempatiyi onlara da duyabiliriz.

Irk kavramı bilimsel olmaktan çok siyasal-ideolojik kökenlidir. Böyle olması kavramın bilimsel açıklıkla tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Antropolog Ashley Mantagu belirsiz "ırk" terimi yerine içeriği belli "etnik grup" terimini öneriyor: "Bulanık kelimeler bulanık düşünceye yol açar. Bulanık düşünce bulanık davranışa neden olur ve bulanık davranış çok tehlikeli olabilir. O halde, kelimelerimizi kullanışımızda çok dikkatli olmalıyız. Etnik kelimesi Grekçe *ethnos*'dan gelir; ilk anlamı kabile, halk ya da gruptu. Irk yerine etnik grup şu nedenlerle iyi bir terimdir: 1) Bunu kullanan kimse, neden söz ettiğinin farkında olabilir; oysa ırk teri-

mini kullanan neden söz ettiğini bilmez. 2) Irk terimiyle ne kastedildiğini herkesin bildiğini varsayma yerine bir sorunu ortaya koyar. 'Etnik grup' terimini işiten kimse ne kastettiğinizi sorabilir ve bu durum, gerçeklerin açık kılınması ve hatalı davranışların düzeltilmesi için hemen bir fırsat doğurur. Etnik grup terimi düşünceyi belirginleşmeye zorlar ve kişinin inançlarının temelini yeniden düşünmesi için uyarı olur. Irk teriminin anlayışa kapıyı kapattığı yerde etnik grup terimi bu kapıyı açar."

Irk kavramının ideolojik ağırlığı, ırklar arasında kalın çizgili ayrımların bulunduğu sanısına yol açmış, "saf" sıfatı da eklenerek saf ırk icat edilmiştir. Oysa Negroid ırkında birçok tip vardır: karaderili, kıvırcık saçlı olabilirler; beyaz derili, uzun düz sarı saçlı da olabilirler; zeytunî derili, eğik burunlu, mavi gözlü yahut uzun dar burunlu, kahverengi gözlü, uzun düz saçlı da olabilirler. Caucasoid ırka beyazlar kadar beyaz olmayanlar da dahildir, –Hintliler, Avustralya yerlileri ve Japonya'daki Ainu'lar gibi.- Mongoloid ırk da Çinli, Japon, Malezyalı ve başka Doğuluları içine alır. Bu bilimsel sınıflamalar renge göre ayrım yapmanın bütünüyle yanlış olduğunu gösteriyor. Ulusa göre de ayrım yapılamaz. Alman, Fransız, İngiliz, İrlandalı, Rus, Türk ırkları diye bir şey yoktur. Irk özelliklerinin kuşaktan kuşağa devredildiği, karakter ve yetenek oluşmasında rol oynadığı —bunlar da uydurmadır— insanın ne olduğunu belirleyen kültürel ortamıdır.

Bir Alman ırkı olmadığı gibi bir Yahudi ırkı da yoktur. Yahudi olmak öncelikle dinî bir gruba dahil olmaktır. Bir Yahudi yukarda sayılan üç ırktan birine dahil olabilir. Demek ki bir Alman la da aynı ırktan olabilir. Antropolojik ırk kavramıyla ideolojik ırkçılık kavramının hiçbir bağıntısı olmadığı apaçık. Nazilerin "aşağı ırk" saydıkları Yahudileri soykırımına uğratmaları, işbaşındaki ırkçılığın en aşırı ve acı örneğiydi. Tarihlerinde Kaldeliler, Mısırlılar ve Romalılar tarafından köleleştirilen Yahudilerin, kendilerini "vaad edilmiş toprağa yerleşecek seçkin halk" olarak görmeleri, yok olmamaları için ideolojik bir savunma silahıydı. Tarihsel koşullar içinde bu tutum, anlayışla karşılanabilir, ama çağımızda "ırkçılık" damgasını yer. Nazi kamplarında can veren altı milyon Yahudinin hiçbirisi ırkçılığa ırkçılıkla karşılık verilmesini vasiyet etmemiştir.

Alman halkını ırkçı propagandayla kışkırtan Hitler ırklar teorisinin bilimdışı olduğunu biliyordu, ama akıldışı amaçlarını ancak akıldışı güçlerle gerçekleştirebileceğini de biliyordu. Hitler "kutsal yalan"ını Rauschning'e şöyle açıklamıştı: "O müthiş akıllı aydınlar kadar ben de iyice biliyorum ki, bilimsel anlamda ırk diye bir şey yoktur. Ve bir politikacı olarak benim, tarihî dayanaklarda şimdiye kadar var olmuş düzeni yıkabilecek, tamamıyle yeni, tarihe karşıt bir düzeni kuracak, ona düşünsel dayanak sağlayacak bir kavrama ihtiyacım var."

İnsan, kendisini bir ısırışta öldürebilecek tarantula örümceğinin ya da engerek yılanının zehirine karşı panzehiri kolayca bulabilir. Önyargılarına, özellikle geniş anlamdaki ırkçı önyargılarına panzehiri nerede bulacak? Tarihinin en değerli dayanaklarında. Gerçi insan tarihten ders almada henüz aynı beceriyi gösteremiyor; ama başka seçenek yoktur. Seçeneğin var olduğunu göstermek için felsefî ter dökmek gerekmez. Canlı örnekler karşımızda. Binlercesinden birisini vermekle yetineceğim. Amerika Devlet'i "vahşi Batı"yı "fethederek" büyümeğe başladığında, yerliler topraklarının gasp, mülklerinin talan edilmesini anlayamıyorlardı. Onların öğrenmek istedikleri, ateşli silahın marifeti değil, o silahı kullanan beyaz adamın davranış nedeniydi. Toprak herkes içindi ve herkes için toprak vardı. Böyle olmasaydı, dünyayla güneş arasındaki denge kurulamazdı. Bir Kızılderili reis olan Oturan Boğa, talancılara şunu söylüyordu: "Biz bu topraklarda yaşama hakkımızı komşularımıza, hayvan komşularımıza da tanırız." Oturan Boğa, kendisi için çok eski olan Yeni Dünya'ya gelmiş Avrupalıya bir kavram sunuyordu: insanın insanla ve doğayla barışı. Uygar Avrupalı da onu anlamıyordu, ama kıtamerkezci, kıta-ırkçı tutumun şampiyonu beyaz adam, iki yüzyıl sonra kendisini yok etme noktasına geldiğinde bu sözdeki bilgeliği anlamaya başlayacaktı. Bir kızılderili reis de 1796'da Pennsylvania Valisi'ne şunları söylüyordu: "Biz sükûneti severiz. Ağaçlar rüzgârla hışırdarsa korkmayız. Yapraklar tuzak kurmak için rahatsız edilirse, biz de rahatsız oluruz. Parlak güneşimizi bulut örterse gözlerimiz bulanır; ama ışıklar gözükünce vücuda çok ısı, yüreğe çok sevinç dolar. İhanet dostluk zincirini karartır; hakikat ise onu her zamankinden parlak yapar. Bizim arzu ettiğimiz barış budur."

"Bütün Beyazlarla Tüm Diğer Irklar Arasındaki Sınır"

Genç Şiir'in Farklılaşması

Veysel Öngören

Hasan Hüseyin'in şiirinde imgenin dolaysız kişiliği çok iyi ortaya çıkıyor(1). İmgeler bizi, gerçekliğe ait nesnelere, durumlara, konumlara, psişik vurgulara doğrudan bağlıyor. Ama onun şiiri aynı zamanda imajinerdir(2). Hasan Hüseyin'in şiirinde imgeler arası ilişki *de* dolaysız tutulur*ken* imaj tadı şiirin bütününe gerilmiştir. Şiir örgüsünde yönlendirmeye imgeler el koymuyorlar ve bu yüzdendir, bu şiirin imgelem üstündeki etkisi güçlüdür(3).

Böyle bir durumda, şiir bütünselliğinin gerçekleşmesi güçleşir. Bu noktada Hüseyin'in şiirinde bir öğe öne çıkıyor ve şiirin bütünselliğine omuz veriyor: hayat nesnelliğinin bütünselliği. Bu nesnellik, bu şiire mazmunlaşmış dilsellikler ya da düşünsel önermeler olarak girmemektedir. Öfkeler, sevinçler ve acılar; giderek, her türlü yaşantı tadları arasındaki bir örgünün iç sürekliliği olarak girmektedir. Ve bu süreklilik farklılaşmalar ve çatışmalar yoluyla sahihtir. Dünya ve hayat güzelliğinin ve insana güvenin kıl payı gevşememesi bu sürekliliğin insanteki canlılığında izlenmiş olmasındandır.

Dil'in kendinden bir gerçeklik olmadığı, Dil'in nesnel gerçekliğe yönelik bir tad olduğu ışıyor.

Hüseyin, nesnel gerçekliği! betimlemek ya da nesnel gerçekliğin bilgisini yargı ölçütü yapmak gibi bir talihsizliği yaşamamıştır. Nesnel gerçeklik Hasan Hüseyin'in şiirinde bütün zenginlikleri, engebeleri ile dolaysız imaj kaynağıdır. İnsanlararası ilişkilerin ilintilenmesinde çıkış noktasıdır. Hüseyin'in şiirinde şair, şiirin öznesinden seçikleşmiştir. Şairin bilinci ile dünyanın hali seçiktir. Yargı, şaire aittir. Hüseyin, kendi yargı, öfke ve seçme hakkını titizlikle elde tutmuştur. Bu, öznelliğin gerçek biçimi olmalı. Şair bilincinin ölçüt yapılması ayrı bir şey. Oraya geleceğiz. Hüseyin, şiirini sahih bir dünyaya ait kılmıştır. Bundandır, gerek insan ilişkilerinin analizi, gerekse değerlendirilmesi için apriori bir insan tanımına başvurmamıştır. Bu şiirde insan, ilintilemeler içinde uç veriyor, kendi sahihliği içinde yüzüyor ve insanın mevcut durumu için şairin bilinci, şiiri yorup zedelemeden, ucun ucu yol açıyor. Şair bilincinin seçikleşmiş olması, Hüseyin'in şiirinde güçlü; bu, sahih ve yeğin bir öznelliktir.

A.Kadir kuşağı, kendi geleneğini buralara kadar güçlendirmiştir. Bu daha onun pınar başında var. Hasan Hüseyin, bu günkü Genç Şiir'in doğuş koşullarında ve sancılarında,ama olgunlaşmış bir şair olarak ve A.Kadir kuşağının son halkası olarak şiir yazdı. Mirası sonrakilere teslim edenlerdendir ve söylenmemiş de olsa etkisinin büyüklüğü tartışılmaz.

Pınar başından akan suyun ilerleyişi Arif Damar'da açıkça görülmektedir. Arif Damar; gerek İkinci Yeni, gerekse Genç Şiir'in koşullarında yaratıcı şiirsel faaliyetini elde tutmuş bir şair olarak ilginç bir gerçeği yansıtıyor.

Albert Camus'nün "insanın gençken yazdıklarında daha çok gerçek vardır. Git git gerçekle daha az ilişkilidir ama daha çok yazardır" gibi bir sözü vardır. İdealist olduğu için bir çıkmazı geçiştirmek istiyor kuşkusuz. Arif Damar'ın şiirinde başta *da* sonda *da* gerçeğin payı hep yoğundur. İlk şiirleri görülmeden şiirinde git git oylumunu genişleten gerçekliğin payı seçikleşmez ve yazageldiği şiir izlenmeden başlangıçtaki çıkış noktası seçikleşmez. Camus'nün sözü ile Arif Damar'ın şiiri arasındaki bu karşıtlık, kişileşme *biçimleri* arasındaki farktan doğuyor.

Arif Damar'daki -şairin gerçekliğe eğilimi ve şairin ustalaşması arasındaki- bağlaşıklık şuradan geliyor: Ardına düşülen hareket halindeki gerçeğin git git aldığı biçimlerin farkına varabilmiş olmak. Burada da apriori hiçbir şey yok. Hareket içinde uç veren olgu biçimleri var. Böylece, şiiri kurmanın olanakları zenginleşiyor. Şiirin sürekliliğinde uç veren başka deneyleri kendi sanatına katmak, hem elverişli hem kaçınılmaz oluyor. Ardına düşüleni her biçimi ile tanıyabilmek; bu önemli. Bu tanıyabiliş, *kararlılığın* güvencesidir. Olgunlaşmak, Arif Damar'da kimi şeyleri dışarı atmak olmuyor. İlgili daha çok şeyin farkına varmak ve hesaba katabilmek oluyor. O zaman, neyin şiire dönüşeceği ve nasıl dönüşeceği, geniş bir seçme olanağına açılıyor. Ama şairin kaygıları ve dikkat merkezleri, kendi tutarlılığını korumaktadır. Şairin bilinci, gerçeklikle bağlaşıklığı içinde bağımsızlaşıyor. Bu bağımsızlık ve bu seçme olanağının zenginleşmesi *de* sahih bir öznelliğin koşulları ile ilgilidir.

Arif Damar'da da, Hasan Hüseyin'de de saptamak istediğim olgu kişileşmeyi bilmiş olmalarıdır. Bu, şiirsel öznelliğin gerçek biçimidir. Şair *de*, aynı zamanda şi dışı bir kişidir. Bu yüzden ve insanın sözünü ettiğimizden, kişileşmenin şiir dışı biçimini hesaba katmakla *da* yükümlüyüz. Biz, nesnel hayatla bağlaşıklığı içinde kotarılmış *kişi dili*'ni olup bitenlere *katmakla* yükümlüyüz. Karşı dil'in şiiri, dış dünyayı ve giderek tarihi, yalıtılmış bir kişi tasarımına indirgemeyi çıkış noktası yapmaktadır. Ondaki *kişi dili*, şairin salt öznelliğidir. Şairin hayattaki birey olarak ilişkilerini, şiirde şairin kişisel isteklenişine indirger. Bunun, öznellikle hiçbir ilgisi yoktur kuşkusuz. Bilinç ile olgu, bilinç ile eşya aynı şey değildir de ondan.

Genç Şiir'in kendi geleneğinden farklılaşması, *kişi dili*'nin sahih konumundan bakarak izlenebilir. Karşı Dil'in şiirine olan ilgisizliği *de*.

Genç Şair'deki kişileşme biçimi, şairin hayattaki bireyi ile şairliği arasındaki uzaklıkları ortadan kaldırmıştır. Genç şair için şiir sadece bir yaşanan değil, aynı zamanda yaşananın bir öğesidir. Geleneğini *de* bu noktadan ileri götürmüştür. Genç Şiir, şair bilincinin ölçüt alınmasıyla yetinmemektedir. Bilincin salt öznel biçimleri olduğunu önemsemekte ve bilincin de sınanması gerek-

tiğini ve bu sınanmanın şiirin içinde gerçekleşmesine eğilim duyulmasını doğrulamaktadır. Bu yüzden, nesnel gerçeklik verilerinin bizzat şiir içinde tanıklık etmesini istiyor.

Her sanat yapıtında oluşan *dünya imajı* bir beklenti'dir. Yazı kendi payına bir gerçeklik biçimidir ama o, hayatın öznel ve nesnel biçimleri yerine konmuş bir yaşantı gerçekliği değildir. *Onlardan biridir.* Yaşantı gerçekliğinin bir haberi ve istenmiş bir dünyanın tercihi olması nasıl onlardan biri olmasını engellemezse, aynı şekilde, onlar demek de değildir. Bu nedenle imaj bir beklenti'dir.

Burada, istenmiş bir dünya için, istemden bağımsız olan ve yaşanan bu dünyanın belirleyiciler arasına katılması *zoru,* beklenti'nin insanıl olması için Genç Şiir'i, karşı dil'in şiirinden ayırmaktadır. Ama asıl, kendi geleneğinden olan farklılaşması önemlidir. Çünkü gelenek *de* bu *zoru* önemsemiştir. Gelenekten farklılaşma: Genç Şiir'in geleneğinde beklenti soyutlanmıştır. Yaşanan bu dünyadan koparılmamıştır. Yalıtılmamıştır. Sadece soyutlanmıştır. Bundan ötürü gelenek, ister istemez, son çözümde kuramsal'ın belirleyiciliğini öne çıkarmak zorunda kalmıştır. Apriori ya da metinsel ya da benzeri bir boşluğa, bir tuzağa düşmemek için de şair bilincini temel baz olarak tutmuştur. Seçikleştirmesini de bilmiştir. Şairin bilinci ile dünyanın halinin aynı şey olmadığını bilmiştir. Şunu da bilmiştir; şairin bilinci, dünyanın halinden, bu halin yaşanıp, kavranıp, eleştirilip açığa çıkarılmasından süregelmiştir. Ama bu analizi somut görü yoluyla şiire almayı mesele yapmamıştır.

Genç Şiir, şair bilincinin ve her türlü bilincin çıkageldiği dünyanın analizini, somut görü yoluyla şiirin içine almayı mesele yaparak geleneğini geliştirmiştir. Gelenekte *de* mekân ertelenmemiştir. Mekân her zaman yaşanan bu dünyadır. Ama gelenek zamanı ertelemeye yöneliktir. Genç Şiir, mekân gibi zamanı da ertelememektedir. Belirlemiyor da. Zaten belirlenemez de. Belirlilik, Genç Şiir için sahih olgusal süreçlerin doğrultusudur. Onda belirlilik, olgusal süreçlerin dilsel tadıdır. İmgelemin kendi olanaklarını, dünyanın değişebilirliğinde sınamasının tadıdır. Bu noktada geleneği ile sımsıkı kenetleniyor. Ama Genç Şiir'de, sürecin bir ögesi ve beklenti'nin somut öznesinin dili olarak, *kişi dili* hayatın ilerleyiş biçimine ve hareket doğrultusuna iz sürmektedir. Ve şimdi'den bakarak.

Genç Şiir'in geleneğinde *de* birey, vazedilen değil, görülen ve gösterilendir. Vâzedilen şey, bir ifade olarak şiirin kendisidir. Burada şiir, kendi dışında bir mevcudu görecek kadar yüreklidir. Genç Şair, bunu *da* geliştiriyor. Genç Şair, şiirin kendi dışında gösterdiğini şiirin içine taşımaya doğrudur. Şiirde belirlenen yalnızca bilinç ve duyarlık değil, olgusal gidişin *de* izdüşürülmesidir. Bu izdüşüm, mısranın belirlenmesine katılır. Dünya sadece büyük meseleleri ve tarihselliği ile değil, aynı zamanda bunları içeren şimdi'siyle *de* şiirdedir. Hasan Hüseyin'in mirası iletişi burada yoğunlaşıyor. Karşı dil'in şiirine gelince, *şimdi* dediğimiz şeyi, *şimdi*'yi yaşayana indirgiyor ve böylece gerçeklik tarafından belirlenmemiş bir birey tipi *şimdi*'ye ikame oluyor. *Şimdi,* ortadan kalkıyor.

Genç Şair biliyor ki, hangi tutum içinde olursa olsun şairin insanteki olarak varlığı şiirden önce hayatta olup bitmektedir. Şiire buradan da bir belirleme var. Yalıtılmış şiir olanakları diye bir şey yoktur. Bir şairin *şiirinde* daima şiir dışı kimliği de vardır. Eğer bu görmezden gelinirse, şiir, yalnızca bir *olabilirlik* üstüne kurulmaktan başkaca yol bulamaz. Şiirin dil yoluyla bir mantıksal düzenlemeyi içeriyor olması, onun dünyaya düştüğü yeri tüketmez. Pragmatist burada yanılmaktadır. Dünya karşısında kişisel konum daima önemlidir ve bu yüzden *kişileşme* son derece önemlidir. Karşı dil, kişileşmeyi dünyayı *yutma* olarak anlıyor. Çünkü, kişileşmeyi mutlaklaştırıyor.

Önerme, bilginden; mısra, şairden bağımsızlaşır. Ama bu; şu anlama gelir: Önerme, bilginin; mısra, şairin karşısında bir etkinlik kesiliverir. O sözü o kişinin söylemiş olması, sonucu değiştirmez. Pragmatist'in yanılgısı bunu görmemesidir.Yoksa Pragmatist işe öznellik karıştırdığı için yanılmıyor. Pragmatist öznelliği mutlaklaştırıyor, bu yüzden de dilin bağımsızlaşmasından doğan sonuçları gözden kaçırıyor. Pragmatist'in yanıldığı yer, bağımsızlaşan dilsel birimdeki öznel payın *da* bizi terkedip gittiğini gözardı etmesidir. Pragmatist (ki pozitivizme dayanıyor) dünyayı kendi eliyle ateşe verebilir ve sonra da herkesten çok kendisi buna şaşabilir; pozitivizmin doğal sonucu.

Pragmatist ve Pozitivist görmüyor ki, bağımsızlaşan dilsel birimdeki öznellik bizi dilsel gerçeklik yüzünden terketmez. Asıl, dilsel gerçekliğin içerdiği *dil dışı* gerçeklik yüzünden bizi terk eder. İş, dilsel gerçekliğe kalsa, biz onu, her an yeniden kurabiliriz. Pozitivistin çok sevdiği, dış uyarıcıdan yalıtılmış duyum verilerinin mantıksal düzenlenişini de. Ama nesnel gerçekliğin üstüne böylesi işlemlerle gidemeyiz. Çarpıp çökertir.

Bilgin, kesinlikle kendi dışında bir şey için önerme kurar. Ve o şey, önermeden önce dil yoluyla ve dildışı yollarla belirlenmiştir. Şairinki böyle değil. O, kendi dışına bir şey söyler. *Mısra, belirler:* mısra, önceden belirlenmiş bir şey üstüne söylenmiş bir dilsellik değildir. Ama mısranın belirliyor olması, mısranın *da* belirlenmiş olduğunu ortadan kaldırmaz. Belirlenmiş bir şey üstüne söylemiş olmak ve belirlenmiş olmak; bu ikisi ayrı şeydir.

Belirlemeye karşı olduğunu söyleyen Dadacı, daha büyük çapta belirlemeler üstleniyor. Otomatisyon, büyük çapta bir belirlemedir. Sentaks, zihinsel bir olgudur. Dadacı, olağan belirleme yollarını reddedince, salt öznel belirleme yolları bulmak zorundadır. Böyle şeyler *özgünlük* bilindi bilineli, bunu benimseyenler artık dünyanın sahih imajı ile ilgilenmiyorlar. Gerçeküstücülük böylesi yollarla, dünyada olmayanı dünyaya bir imaj olarak kattığı savında. Ama bu iş, zaten şiirin kendisidir. Her şiir budur. Böylesi deneyler, insan imgeleminin ve dil'in olanaklarının araştırılması bakımından önemlidir. Ama birer temrindirler. Elbet, temrin *de* bir olaydır. Atlet, idmanda rekor kırabilir. Ama önemli olan kulvardaki koşu'dur. Dünyanın sahih imajını önemsemeyen ve böylece idmanda kalan şair, dünyayı kendi bireyi ile tanımlamaktadır.

Genç Şair, kendi bireyini *de,* başka şeyler gibi, dünya ile tanımlıyor.

Tartışma, mısranın belirleme gücü hakkında değil. Konu, mısranın *da* belirlenmekte olduğudur. Karşı dil, mısranın belirlenmişliğini salt şairin öznelliğine indirgiyor ve öznel dışı bir şey bırakmadığı için de öznelliği ortadan kaldırıyor. Onun gözünde şairin öznel tercihi, kendi dışını ayıklayarak mısrayı belirler. Söylenmiş olan yalnızca şairin kendisinedir ve o, kendi dışına bir şey söylemez. Çünkü, kendinden başka şeyi içermez. O, bu noktada pragmatist kurama yaslanıyor. Ve Husserl'in Fenomenolojik indirgeme yöntemi ve ona dayalı Fenomenolojik Tarih Anlayışı olmaksızın edemez. Bu anlayışa göre tarih, kişinin iç yaşantısından başkası değildir. Bunun dile gelişi de, bu yaşantının imgeler, giderek kavramlarla alışverişinden öteye geçmez. İmgelerin ve kavramların arkasında bu yaşantıdan başka gerçeklik tanımaz. Çünkü bu anlayış, madde'ye karşıdır. O, yaşanan bu mevcut dünyayı önemsemiyor. Engücü, Varoluşçuluk da yaşanan dünyayı hem de mutlaklaştırarak iğrenç, bulantı verici saçma, *anlamsız* görmekle aynı yerden yola çıkıyor. Böyle olunca, mısranın belirleyiciliği şairin iç yaşantısının dünyayı belirlemesine geri gider. Çünkü, mısrayı belirleyen sadece bu yaşantıdır. Ve mısra belirler. Genç Şair biliyor ki, mısra, aldığı kadarını vermek zorundadır *da.*

Ama bu tutum olsun başka herhangi bir şey olsun, şairin insanteki olarak nesnel gerçeklik içindeki konumunu ortadan kaldırmaz. Genç Şair'in şiiri, kendi geleneğinden sürerek ve ondan *da* farklılaşarak şair'in de içinde yer aldığı dünyaya bir şey söyler. Dünya *da* mısranın belirlenmesine katılır. Karşı dil'in şairi, mısranın belirleyiciliği yoluyla, şairin iç yaşantısını şairin konumuna ikame etmektedir. Bunu da dünyaya. Şairin hayattaki kimliği ile şiir öznesi olan şair arasına bir makas atıyor. Şair olarak kişinin, hayattaki kişiyi var ettiğini vehmediyor. Bu durumda, şair, şiirin *de* öznesi oluyor. Çünkü dünyada başka özne kalmamıştır. Onun iç yaşantısından başka *dünya* da kalmamıştır.

Genç Şair ise kendi dışında da var olan bir dünyaya karşı konuşmaktadır.

ABDÜLKADİR BUDAK

YAĞMUR SONU ŞİİRLERİ

I/

Sevdasızların lideri vurulmadan az önce
Seviyorum dediydi
Çığlığı büyük olan bir tekne su alırken
Bir martı deniz üstüne bir daha yemin etti

Hani kimi şiirler giysidir ya ozanına
Sanki bir ağız tadı tavşan kanı çay gibi
Kim süsledi yalnızlığı böylesine diyordum
Yeniden çıkarıldı ölümün maliyeti

Bir kuş yuvasına çalı-çırpı getirdi

II/

Kendi yaprağına düşer çiçeğin başı
Toz ne yapar yapar yolcuya konar
Ne kadar acıklıdır içine kapanan sevda
Bir şiir uyağını arayadursun
Yaz tanıklık ediyor bir güzün nikâhına

Kendi yarasına yakışır merhem
Bir yılan ağusunu bir taşa boşaltır mı
Ben ki kendi çapında oldukça deneyimli
Birisi olarak şöyle diyecek olsam;
—Gayr-i meşrudur ozanın şiirle ilişkisi

İyi ama kapılar niye dıştan kilitli?

---

(1) İmge: "...(Fr., İng, image)...: Bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde gözönüne seren şey, duyu organları ile algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşünsel kopyası." Bedia AKARSU, *Felsefe Terimleri Sözcüğü*, TDK, 1979.

İmge ve İmage, dilimizde karışıklık yaratmaktadır. İmge, bir felsefe terimidir ve anlaşılıyor ki, Batı dillerinde Klasik felsefenin, antolojilerin, dolayısıyla İdealist düşüncenin ağır baskısı, birçok şeyi imge kavramında tanınmaz kılmaktadır. Bu dillerin kullanılış biçimi, soruna kendi için bir açıklık getirmiş bile olsa, bizim dilimiz için bu sorun var. Yılmaz Onay da meseleye parmak basıyor: (Gennadiy N.Pospelov, *Edebiyat Bilimi, C.1., sy. 59, dipnot: "Çevirilen metinde bütün bu anlamlara gelmek üzere tek bir terim kullanılmıştır. Oysa dilimizde imge teriminin, aynı zamanda tablo, resim ya da fotoğraf anlamlarında da anlaşılması çok zor olacağından, ilgili terimlerin genelde 'imge' niteliği ile bağlantılı kullanılışı zor olacağından, ilgili terimlerin genelde 'imge' niteliği ile bağlantılı kullanılışını belirtmek üzere parantez içlerine başvurmak gereğini duyduk." ÇN.)* Onay'ın, imge için "nitelik" terimini kullanması dikkat çekici V.Ö.

İmage terimi, son yıllara kadar Türkçe'de "görüntü" anlamında kullanılmıştır. "Görüntü" terimine kamera el koydu. Dil yoluyla kurulmuş görüntü için bir boşluk doğmuştur. Nasıl bir sözcükle karşılanırsa karşılansın, dilsel görüntüyü, imge teriminden seçikleştirmek kaçınılmazdır.

Tahsin Saraç'ta (bu konudaki yetkinliğine inanıyorum) İmage karşılığı 7 tanedir. (*Fransızca Türkçe Büyük Sözlük*, TDK, 1976). Bunların ikisinde imge vardır: "4.ed. imge; benzetme, eğretileme/6. fels. imge; hayal."

Eğer 4'ten 6'ya bakarsak, felsefel düşünce ve dünya; bir eğretileme, bir benzetmedir. / 6'dan 4'e bakarsak, edebiyat bir eğretilemeden başkası değildir.

Artakalan 5 karşılığın imge'yle ilgisizliği, bizi önemle Türkçe'de imge ve image örtüşmesini bir kenara bırakmaya çağırıyor.

(2) İmaj derken, sözcükler arası ilişkiden elde edilmiş ve imgeleme bir bakış açısı kazandıran dilsel bileşimi anlıyorum. Bunun, doğrudan tanıtma ile ilgisi yok. Bizi, tanıtılmak istenene herhangi bir görünümüyle gönderir. Zaten dünyanın dışına ya da dünyaya düşmek bu görünüm özelliğinden kaynaklanıyor.

3) İmgelem: Bedia Akarsu, agy.: "Bir nesneyi, o nesne (karşımızda) olmaksızın tasarlama yetisi. / İmgelem: *a.* Yaratıcı olabilir, tasarımı kendisi yaratır. *b.* Yansıtıcı olabilir, anlakta önceden bulunan tasarımları anımsatır..." Akarsu'nun, yukardaki imge tanımına dayanarak, imaj derken *a.*'yı ve imge derken *b.*'yi anlıyorum.

"...halkının büyük çoğunluğu köleliğe tabi tutulsa bile Güney Afrika bir köle ülkesi değildir. Ve kurtuluştan sonra devletimizi 'kölelerin ülkesi' diye adlandırmayacağız."

oliver tambo

GÜNEY AFRİKA

Güney Afrika Cumhuriyeti: 31.5.1961 yılından bu yana cumhuriyet, daha önceki ismi Güney Afrika Birliği.

Yüzölçümü: 1.221.037 km²; Nüfusu: 32.955.000 (1985); **Başşehri:** Pretoria (1978 yılındaki nüfus sayımına göre 563.000); **Resmi dil:** İngilizce, Afrikaans.

Devlet başkanı: Pieter Willem Botha.

Partiler ve sendikalar: Afrika Ulusal Kongresi (1912 yılında kuruldu, 1960 yılında yasaklandı); Güney Afrika Komünist Partisi (1921 yılında kuruldu, 1950'den beri legal faaliyeti yasaklandı); Ulusal Parti, İlerici Federal Parti, Birleşik Demokratik Cephe (anti-apartheid harekete mensup çeşitli grup ve örgütlerin üst örgütlenmesi); beyaz azınlığa ait diğer muhalefet partileri. Güney Afrika Sendika Kongresi (ırk ayırımı gözetmeksizin tüm işçilerin üye olabildikleri ilerici sendika, illegal olarak faaliyet gösteriyor); Güney Afrika Sendika Konseyi, Güney Afrika İşçi Konfederasyonu (beyaz sendikaların üst örgütlenmesi).

Kara tenli olma bilinci, kişinin yalnızca kara tenli olduğunu değil aynı zamanda beyaz olmadığını keşfetmesinin şokuyla başlar.

Nüfusun bileşimi: 1981 yılında 30,13 milyon nüfusun 22 milyonunu Afrikalılar, 4,5 milyonunu beyazlar, 2,5 milyonunu melezler, 0,8 milyonunu Asyalılar oluşturuyordu.

Ana etnik gruplar: Zulu (5,2 milyon), Sotho (3,6 milyon), Xhoso (3,6 milyon), Tswana (2,6 milyon). **Nüfus yoğunluğu:** Kilometrekare başına 21 kişi. Nüfusun yaklaşık yüzde 50'si şehirlerde oturmaktadır. **Önemli şehirleri:** Johannesburg (1,4 milyon), Kapstadt (1,1 milyon), Durban (850 bin).

Devlet organları: Güney Afrika Cumhuriyeti 1961 yılından beri parlamenter sistemle yönetilmektedir. Irkçı apartheid doktrinine uygun olarak tüm politik haklardan yoksun bırakılan Afrikalı çoğunluk, merkezi ve yerel organlarda görev alamamakta, bu organların oluşumuna katılamamaktadır. Parlamento sadece beyazların seçtiği 165 milletvekilinden oluşmaktadır. Senato 1981 yılında beyazların yanı sıra melez ve Asyalıların da temsil edilebildikleri istişari bir başkanlık konseyi haline dönüştürüldü. Ülkenin başbakanlığını parlamentodaki en güçlü grup olan partinin (bu 1948 yılından beri Ulusal Parti'dir)başkanı üstlenir ve hükümeti oluşturur. Daha çok temsili bir fonksiyonu olan cumhurbaşkanı ise 7 yıl süreyle parlamento tarafından seçilir. Güney Afrika'da özellikle son yıllarda artan oranda militaristleşme eğilimi göze çarpmaktadır. (Devlet Güvenlik Konseyi'nin sürekli artan etkinliği gibi). Güney Afrika, herbirinin kendi parlamen-

tosu olan 4 ayrı eyaletten oluşmaktadır. (Kap eyaleti, Transvaal, Oranje Vrystaat, Natal). Eyaletlerde Afrikalılar için muhtar Rezervat'lar (1) bulunmaktadır. (Bantustan, "Homeland" gibi). Yeni yapılan bir "anayasa reformu" beyaz azınlıklardan, melezlerden ve Asyalılardan oluşan üç ayrı parlamentonun teşkilini ve başkanlık sistemine geçişi öngörmektedir.

Ekonomik ve sosyal durum: Güney Afrika Cumhuriyeti yüksek gelişkinlik düzeyinde maden işletmelerine sahip, kapitalist bir tarım-sanayi devletidir. Tüm Afrika'nın sanayi üretiminin üçte birine yakın payıyla, kıtanın ekonomisi en güçlü devleti durumundadır. Bugüne kadarki en önemli sanayi kolunu oluşturan maden işletmeciliği, modern ekonomik gelişmesinin tarihsel temelini oluşturmaktadır. Elmas ve altının 19. yüzyılın ikinci yarısında keşfinden sonra, Güney Afrika ırkçı baskı altındaki Afrikalı işgücünden maksimum sömürüyü gerçekleştiren yabancı sermayenin akımına uğradı. Bu yüzyılın başından itibaren, bankalar ve sigorta şirketleri üzerindeki etkinliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güçlü şekilde artan yerli büyük burjuvazi oluştu. Yerli büyük sermaye hem politik, hem de ekonomik olarak yabancı sermayeyle sıkı bir işbirliği içindedir. Güney Afrika'nın iktisaden faal nüfusu 1979 yılında 9,4 milyon idi. (Bunun 6,4 milyonunu Afrikalılar, 1,9 milyonunu beyazlar oluşturmaktadır.)

TABLO: 1

Tarım yapılan alanlar, randıman ve bazı tarım mahsullerinin 1980 yılındaki toplam üretimi

Ürün	Tarım yapılan alan. 100 hektar	Randıman kg/hektar	Toplam üretim 1000 ton
Buğday	1620	907	1470
Mısır	6000	1750	10230
Arpa	68	1265	86
Pirinç	30	167	37
Yulaf	220	355	78
Darı	22	682	15
Patates	50	13000	650

TABLO: 2

Bazı minerallerin ihraç değerleri (milyon Rand olarak)

	1979	1980
Altın	5842,0	8572,4
Elmas	574,4	546,4
Kömür	509,1	591,6
Demir cevheri	221,0	190,6
Bakır	190,8	150,8
Mangan	129,2	170,2

1 Rand = 0,85 ABD doları (Ekim 1982)

Tarım: Irkçı tarım yasası Afrikalılara ayrılan alanları tüm toprakları yüzde 13'ü ile sınırlamaktadır. Bu nedenle tarımdan elde edilen mahsulün büyük bir bölümü, beyaz Güney Afrikalıların mülkiyeti altındaki kapitalist çiftlik ya da plantasyonlarda üretilmektedir. Bu işletmeler görece olarak modern yapıdalar ve Afrikalıların ucuz işgücünün büyük ölçeklerde sömürüsü üzerinde şekillenmişlerdir. Tarımsal üretim kural olarak iç talebin satın alma gücünü aşmaktadır. Bu nedenle Güney Afrika düzenli olarak gıda maddeleri, özellikle de tahıl ihraç etmektedir. Ülkenin tarıma elverişli alanları 1979 yılında 146.200 km², mera ve otlaklar ise 811.000 km² idi.

Hayvancılık: Ağırlıklı olarak yüksek alanlarda yapılmaktadır. Ülkenin hayvan sayısı 1980 yılında şöyleydi: 12,6 milyon sığır, 31,6 milyon koyun ve 1,3 milyon domuz.

Madencilik: Maden yatakları bakımından Güney Afrika dünyanın en zengin ülkeleri arasındadır. Güney Afrika boksit, civa, volfram, petrol ve doğal gaz dışında, işlemeye elverişli ve ekonomi için önemli tüm maden yataklarına sahiptir; hatta bunlardan bazıları dünya rezervlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. (Uranyumun yüzde 18'ini, kromun yüzde 20'sini, fluorinin yüzde 20'sini, titanın yüzde 10'unu). Şu anda işlemeye elverişli 20 milyar tonla (tüm rezervlerin 45 milyar ton olduğu tahmin ediliyor), Güney Afrika tüm Afrika'nın kömür rezervlerinin yüzde 80'ninden fazlasına sahiptir. Yüksek kalitedeki antrasit kömürü ise, kendi ihtiyacını karşılamaya yetecek miktardadır. Yanıcı maddelerin dünya piyasasındaki artan fiyatlarına bağlı olarak, kömür istihracı son yıllarda yoğunlaştırıldı. Böylece kömür, Güney Afrika'nın ihraç maddeleri arasında altından sonra ikinci sırayı aldı. Üçüncü sırada ise elmas bulunuyor.

İmalat sanayii: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güçlü şekilde gelişti. Bu sanayii büyük ölçüde çok uluslu tekellerin mülkiyetinde bulunmaktadır. Hafif sanayi dalları ağırlıklı olmakla birlikte (özellikle gıda, içki, sigara, ayakkabı, giyim ve kimya) Güney Afrika önemli miktarda çelik üretmektedir (1979'da 8,5 milyon ton). Çeliğin ve elektriğin yüzde 80'nini her ikisi de devlet mülkiyetinde olan ISCOR ve ESCOM tekelleri üretmektedir. Bu her iki tekel de Güney Afrika hükümetinin tekelci devlet kapitalizmini geliştirme amacına hizmet etmektedir. Ekonominin anahtar konumundaki dallarının devletin kontrolü altında olması, Güney Afrika için karakteristik bir olgudur. Kimya tekeli FOSCOR ile, Güney Afrika'da çıkarılan kömürlerden sıvılaştırma metoduyla petrokimyasal ürünler elde eden SASOL şirketi de, yine devletin mülkiyetindedir.

Dış ticaret: Güney Afrika'nın ihracatında hammaddelerin ağırlıklı bir yer tutması, bu ülkenin ödemeler dengesini hammadde fiyatlarının dünya piyasasındaki oynamalarına bağlı hale getirmiştir. 70'li yıllardan sonra altın fiyatlarındaki hızlı yükselme nedeniyle (1970'de bir once altın 35 ABD doları iken, 1980'de 614 ABD doları oldu) Güney Afrika'nın ödemeler dengesi, artan ithalatına rağmen sürekli fazlalık verdi. Ödemeler dengesi ilk kez 1981 yılında açık verdi. Makina, teçhizat ve kimyasal maddeler, ihracat gelirlerinin yüzde 10'undan az olmakla birlikte, petrolün yanı sıra ana ithal maddeleridir. Güney Afrika'nın en önemli müşterileri yüzde 81,2 ile (1979) kapitalist sanayii ülkeleridir. Güney Afrika ihracatının sadece yüzde 8'ini Afrika ülkeleri ile yapmaktadır. Güney Afrika'nın ihracat yaptığı en önemli ülkeler İngiltere, F.Almanya ve ABD'dir.

Basın: Genellikle 4 basın tröstü tarafından çıkartılan 15'i İngilizce ve altısı Afrikaans dilinde 25 günlük gazete yayınlanmaktadır. Bunlardan "Rand Daily Mail" (132000), "Star" (200000), "Die Vaderland" (70000) ve "Die Transvaaler" Johannesburg'da, "Argus" (103000) ve "Die Burger" (70000) Kapstadt'da, "Daily News" (100000) da Durban'da çıkmaktadır. Bundan başka 650'nin üzerinde haftalık ve on-

beş günlük spor, magazin vb. dergiler çıkmaktadır.

Radyo: 1936 yılında kurulan South African Broadcasting Corporation (SABC) günde 24 saat 25 dilde yayın yapmaktadır. (Namibia dahil). Yine Radio Südafrika (RSA) dış ülkeler için dokuz dilde yayın yapmaktadır.

Televizyon: SABC 1976 yılından beri siyah-beyaz ve renkli yayın yapmaktadır. Televizyonun ikinci kanalı Afrikaans dilindendir.

Emekçilerin sosyal durumu: Güney Afrika'daki emekçilerin durumu, ırkçı apartheid rejimi tarafından daha da çekilmez hale getirilen kapitalist sömürü düzeni tarafından belirlenmektedir. Güney Afrika hükümeti Afrika halkını etnik yapılarına göre ayırarak, onları Bantustan adı verilen yerlerde yaşamaya zorlamaktadır. Apartheid ideolojisinin nihai amacı, ülkeyi beyazlardan oluşan merkezi bir devlet ile, halkının Güney Afrika vatandaşlığından çıkarıldığı bir dizi "bağımsız" devletler şeklinde bölmek olarak özetlenebilir. Öte yandan gezginci işçilik sistemi bilinçli olarak ayakta tutulmakta, Afrikalıların beyaz bölge diye adlandırılan yerlere gitmeleri sürekli kısıtlanmaktadır.

Güney Afrika işçi sınıfının yüzde 80'nini Afrikalılar oluşturmaktadır. Bu işçilere orta ve yüksek derecede kalifiyeleşme yasaklanmakta, ücretleri beyazlarınkinden çok düşük seviyede tutulmaktadır. Güney Afrika'daki enflasyon oranı yıllardan beri yüzde 10 ile yüzde 15 arasında değişmektedir. Bu oranın, temel gıda maddelerinin fiyatlarının sürekli artması nedeniyle Afrikalılar için daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Yine yapılan araştırmalar çalışabilir Afrikalı nüfusun yüzde 25'inin işsiz durumda olduğunu göstermektedir. Bunların yarıdan fazlasını 16 ila 29 yaşları arasındaki Afrikalılar oluşturmaktadır.

TABLO: 3

Bazı rakamlar:

Kişi başına yıllık ortalama gelir ABD $ (1981)	Ortalama ömür (1985)	Kişi başına gıda maddesi üretimi (1970 = 100) (1981)	Şehirleşme 1960	Şehirleşme 1980
2770	58,7	104	47	50

İhracat 1979 (mil.dolar)	İthalat 1979 (mil.dolar)
18396	8989

İşgücünün sektörlere göre dağılımı (%)

Tarım 1960	Tarım 1979	Sanayi 1960	Sanayi 1979	Hizmet 1960	Hizmet 1979
32	30	30	29	38	41

Bazı minerallerin yıllık üretimi

	1976	1978	1980
Antrasit (ton)	2459429	2150038	3895455
Taş kömürü (ton)	74600187	88207790	111224519
Altın (kg)	713390	704449	672786
Gümüş (kg)	87736	96559	97213
Elmas (karat)	7022770	7726605	8521682
Bakır (ton)	196880	205745	200683
Çinko (ton)	3257	2876	2913
Demir cevheri (1000 ton)	15663	24206	26312
Nikel (ton)	22371	22500	25700
Fosfor (ton)	1731300	2699100	3185000
Vanadyum (ton)	9872	11250	12700
Çinko (ton)	77061	68700	81700
Antimon (ton)	10714	9095	13013
Krom (ton)	2409235	3144741	3414410

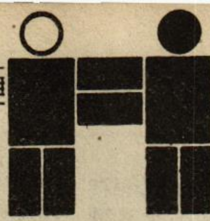
(1) Rezervat: ABD, Kanada, Güney Afrika ve Avustralya gibi ülkelerde, yerli halkın doğup, büyüdüğü topraklardan kovularak zorla yerleştirildikleri alanlar.

Sendikalı işçiler.

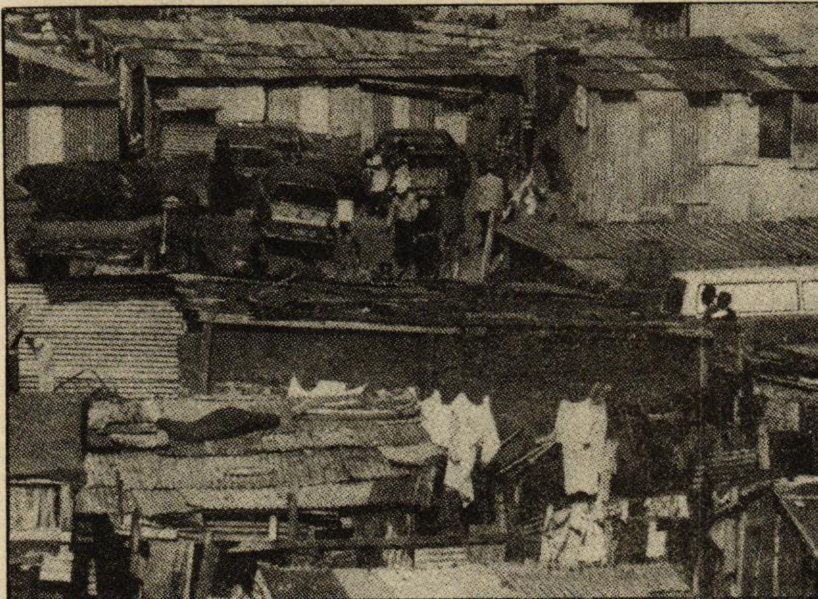
Johannesburg'da bir gösteri

Güney Afrika'nın Sömürgeleştirilmesinden 70'li Yılların Ortasına Kadarki Tarihsel Gelişme

1652 yılında Jan van Riebeeck'in Hollanda-Doğu Hindistan Kumpanyası adına Ümit Burnu'nda Boerlerin (Hollandalı göçmenler) ilk yerleşim bölgesini (Kapstadt) oluşturmasıyla başlayan Afrikalıların Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesi ve yokedilmesi, Boerlerin 1779 yılından sonra Xhaso ve Zulu'yu da kendi egemenlikleri altına almasıyla daha da genişledi. Köle emeğinin kullanılması Avrupalı sömürgeciler için önemli bir kâr kaynağı oluşturuyordu.

1806 yılında İngiltere'nin Kap eyaletini ilhak ederek başlattığı ve 1820 yılından sonra İngiliz sömürgecilerinin bölgeye akınıyla yoğunlaştırdığı aç gözlü fetih politikası, Afrika halkının zorlu direnişleriyle karşılaştı. Bu arada İngiltere'nin 1835 yılında köleliği kaldırmasından sonra, köle emeğinden vazgeçmemekte direnen Boer çiftçileri, Kap eyaletini terkederek Natal ve Oranje nehri bölgesine yerleşmek zorunda kaldılar. Natal'da Zulu kabilesi, Dingaan yönetiminde Boerlere karşı şiddetli bir mücadele başlattı. Zulu kabilesinin yürüttüğü bu kahramanca mücadele, ancak İngilizlerin yardımıyla durdurulabildi ve 16.12.1838 tarihinde Kan nehri yöresinde yapılan katliamda 3000 kadar Zulu savaşçısı öldürüldü. Boerler, daha sonra 1843 yılında İngilizler tarafından işgal edilen Natal Cumhuriyeti'ni kurdular. Yine Boerler tarafından Vall nehrinin kuzeyinde kurulan dört cumhuriyet, 1852/1853 yıllarında Güney Afrika Cumhuriyeti'ni (Transvaal) oluşturdular. Boerler 1854 yılında da Oranje Vrystaat'ı kurdular. Natal'daki şeker kamışı plantasyonlarında çalıştırılmak üzere 1860 yılından sonra Hindistan'dan sözleşmeli işçi getirtilmeye başlandı.

Gecekondulardan bir görünüm.

Bu arada Dingaan'ın ölümünden sonra yeniden toparlanan Zulu devletinin başına geçen Mpande de ölmüş ve 1872 yılında Zulular'ın başına geçen Cetyvano yeni savaş teknikleriyle halkını Boerler'e karşı kurtuluş savaşına hazırlamıştı. İngilizler'in modern bir orduyla 10.1.1879 tarihinde Zulular'a karşı başlattığı savaş, 22.1.1879 tarihinde İngiliz ordusunun İsandhlvana'da tamamen imha edilmesiyle neticelendi. Zulular'ın direnişi ancak 20 bin kişilik bir ordu gücüyle kırılabildi. Zulular'ın ülkesi Betschuanaland, 1885 yılında "himaye altındaki devlet" (Protektorat) olarak ilan edildikten sonra, 1887 yılında İngiltere tarafından işgal edildi. Kimberley'de 1867 yılında elmas ve Witwatersran'da 1884 yılında altın yataklarının keşfedilmesinden sonra, Boerler'in etkisi altındaki Güney Afrika'da hızlı bir kapitalist gelişme dönemi başladı. Cecil Rhodes yönetimindeki British South Africa Company'nin, Transvaal'a başarısız saldırısından sonra İngiliz tekelci sermayesi ile Boer Cumhuriyeti arasındaki çelişki daha da şiddetlenerek, bilimsel literatürde ilk emperyalist savaş olarak nitelenen Boer Savaşı'na (1899-1902) ve Transvaal ile Oranje Vrystaat'ın İngiltere tarafından işgaline kadar tırmandı. 1910 yılında da İngiliz dominyonu, Güney Afrika Birliği kuruldu.

Güney Afrika'daki işçi sınıfı hareketi uzun bir geçmişe sahiptir. Afrikalı işçiler ilk kez 1882 yılında Kimberley'de greve gittiler. 19. yüzyılın sonlarına doğru ilk politik örgütlenmelerini oluş-

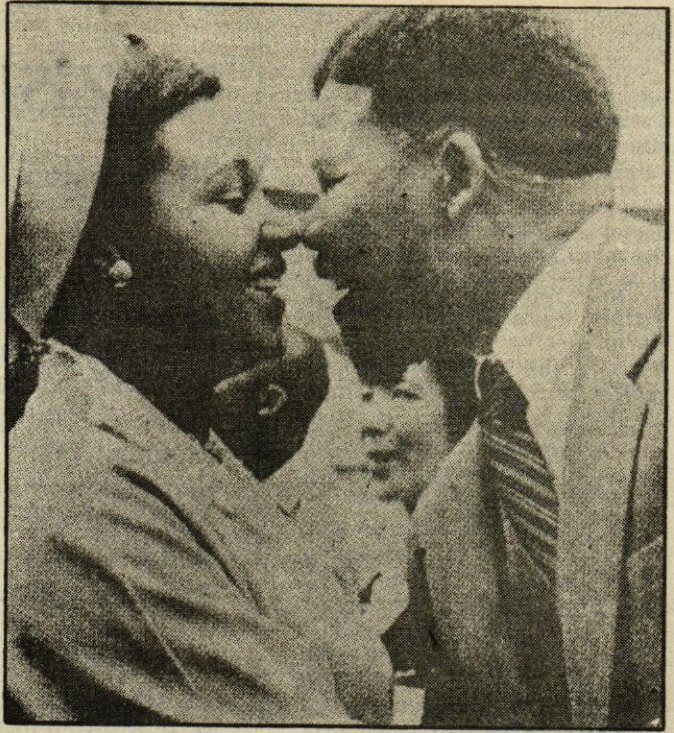
turdular. Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) 1912 yılında kurulmasıyla ırk ayrımına, 1913 yılında çıkarılan "Yerliler Yasası"na ve pasaport yasasına karşı mücadele için politik bir platform yaratılmış oldu. 1921 yılında Güney Afrika Komünist Partisi kuruldu. Irkçı yönetime karşı yürütülen mücadelede Afrika Ulusal Kongresi ile Güney Afrika Komünist Partisi arasında oldukça güçlü ilişkiler gelişti.

20'li ve 30'lu yıllarda Güney Afrika'da ırkçılığa, anti-demokratik teröre, pasaport yasasına ve politik hakların yokedilmesine karşı, geniş çaplı bir grev hareketi başladı. Hertzog liderliğindeki Ulusal Parti (1924-1939 arası) ırk ayrımını daha da keskinleştiren bir program uyguladı ve Afrikalılara seçme ve seçilme hakkını yasaklayan, rezervat sistemini getiren yeni ırkçı kanunları yasalaştırdı. Ulusal Parti'nin Malan liderliğinde 1948 yılında yeniden hükümete gelmesiyle, *apartheid* resmen devlet doktrini ve politikası olarak ilan edildi ve uzun zamandan beri fiilen yürürlükte olan ırkçı uygulamalar hukuken de kabul edildiler. Böylece apartheid, resmen kabul edilmiş 150'nin üzerinde yasayla güvence altına alınan ırkçılığın en kanlı biçimi, Afrika halkının ekonomik sömürü ve politik baskı altında tutulmasının en zorbaca yöntemi haline geldi.

Afrika halkı apartheid rejiminin zorbalığına karşı pasif bir direniş başlattı. Albert Luthuhi başkanlığındaki ANC'nin Güney Afrika'daki ezilen tüm insanların ortak mücadelesi için geliştirdiği programatik tespitler, daha sonra 1965 yılında Kliptown'da toplanan bir "Halk Kongresi"nde "Özgürlük Bildirgesi" adı altında kabul edildiler. Afrikalı emekçilerin mücadelesi, sendikal alanda da meyvalarını vermeye başladı. Irk ayrımı gözetmeksizin tüm sendikaların birliği için mücadele eden işçiler, Güney Afrika Sendika Kongresi'ni (SACTU) kurdular.

Apartheid politikası Başbakan Verwoerd yönetiminde daha da şiddetlendi. Afrikalılar Bantustan adı verilen gettolarda politik ve ekonomik olarak tecrit bir şekilde yaşamaya zorlandılar. Verwoerd başkanlığındaki hükümet, eskilerine ek olarak bazı yeni anti-demokratik terör yasaları çıkardı.

Afrikalı kitlelerin apartheid yönetimine karşı direnişi giderek aktifleşti. Kitlelerin özellikle ünlü pasaport yasasına karşı mücadelesi 1960 yılında doruk noktasına ulaştı. 21.3.1960 tarihinde Sharpeville'deki büyük bir protesto gösterisine polis ve ordu saldırdı, 50'nin üzerinde Afrikalı öldürüldü. Aynı yıl ANC kapatıldı, Pondoland'daki bir ayaklanma bastırıldı.

Nelson Mandela eşi Winnie ile.

Güney Afrika uluslararası plandaki tecritine İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrılıp, cumhuriyet ilan ederek karşılık verdi (1961).

Irkçı yönetimin emekçilerin tüm örgütlenmesini yasaklamasıyla, anti-apartheid hareket illegaliteye geçmek zorunda kaldı. Nelson Mandela, Walter Sisulu, Ahmed Kathrada ve Gowan Mbeki yönetiminde "Ulusun Mızrağı" (Umkhonto we Sizwe) adlı ANC'nin askeri kolu oluşturuldu. ANC bu tarihten itibaren, ırkçı yönetimin barışçı yollarla değil, silahlı mücadeleyle yıkılacağını savunmaktadır.

1964 yılında Renovia'daki bir duruşmada Nelson Mandela ve Walter Sisulu'nun da arasında bulunduğu önderler ömür boyu hapse mahkum edildiler. Nelson Mandela 20 yıldan beri hapiste yatmakta, ırkçı yönetimin tüm baskılarına rağmen boyun eğmemektedir.

Ezilen Afrikalı kitlelerin apartheid rejimine karşı mücadelesi 70'li yılların başında daha da genişledi ve Siyah Halkın Meclisi (BPC) kuruldu. İşçi ve öğrencilerin direnişleri yaygınlaştı, özellikle proleter olmayan güçlerin apartheid karşıtı harekete katılımı sağlandı. 1972 yılından sonra apartheid karşıtı kitlesel gösterilerde ve grevlerde, içteki baskının ve dışa yönelik saldırganlığın artmasına rağmen (ırkçı birlikler 1975/1976'da Angola'yı işgal etmişlerdi) yükselme oldu ve öğrencilerin ırkçı eğitim politikasına karşı giriştikleri boykot eylemleri 1976 yılında doruk noktasına vardı. Yine 17.6.1976 tarihinde Soweto'daki kahramanca ayaklanma, halkın ırkçı rejime karşı direnme arzusunun güçlü bir göstergesi oldu ve apartheid sistemine karşı yürütülen mücadelenin yeni bir dönemini başlattı.

Güney Afrika halkının mücadelesi 1983 yılında yaklaşık 2 milyon insanı ve 700'e yakın örgütü bünyesinde barındıran Birleşik Demokratik Cephe'nin kurulmasıyla yeni bir atılım dönemine girdi. Birleşik Demokratik Cephe, ırkçı yönetimin hazırladığı yeni anayasayı protesto eylemleri içinde oluştu. Bilindiği gibi bu anayasa beyazlardan, melezlerden ve Asyalılardan oluşan üç ayrı parlamento öngörmektedir. Göstermelik anayasa reformuyla bu halk kesimlerine ilk kez seçme ve seçilme hakkı tanınmakta, fakat parlamentonun alacağı kararlarda etkin olmalar, bu etnik gruplara ait milletvekili sayısının beyazlarınkinden düşük tutulması ve daha başka yollarla engellenmektedir. Öte yandan bu sözde reform 23 milyon Afrikalıyı dışta bırakmaktadır.

Birleşik Demokratik Cephe halk arasındaki saygınlığını, Afrikalıları ve Asyalıları 1984 yılındaki göstermelik seçimleri boykot etmeye çağırdığında, bu çağrıya geniş halk kesimlerinin uyması ve böylece seçim aldatmacasının boşa çıkarılmasıyla gösterdi. Irkçı yönetim hıncını Birleşik Demokratik Cephe'nin önde gelen liderlerini "vatana ihanet" ve "terörist" suçlamalarıyla tutuklayarak almaya çalıştı. Birleşik Demokra-

tik Cephe'nin tutuklanan liderleri, şimdi ölüm cezasıyla tehdit ediliyorlar.

Güney Afrika'da ırkçı yönetime karşı yürütülen mücadele 21 Temmuz Cumartesi sabahı ülkenin 36 bölgesinde olağanüstü hal ilan edilmesiyle yeni bir safhaya girdi.

"Emniyet Kuvvetleri", yani polis ve ordu, bu bölgelerdeki huzursuzluğu, ya da devlet başkanı Pieter Botha'nın deyimiyle "şiddeti" sindirmek amacıyla belirsiz bir süre için sınırsız haklarla donatıldılar.

Reuter Ajansı'nın bildirdiğine göre, "emniyet kuvvetleri" şüpheli gördükleri herkesi tutuklama emri olmaksızın gözaltına alabiliyorlar, evleri arayabiliyorlar, dışarı çıkma yasağı koyabiliyorlar ve baskın düzenleyebiliyorlar.

Cumartesiyi pazara bağlayan gece, "istenmeyen kişilere" karşı geniş bir tutuklama kampanyası başlatıldı. Polisin yaptığı seri tutuklamalar, "huzursuzluğun kaynağı" olarak görülen kişilere ait bir listenin çok daha önceden hazırlanmış olduğunu gösteriyordu. Bir hafta içerisinde 1400'ün üzerinde rahip, avukat, sendikacı, öğrenci ve işçi tutuklandı. Tutuklananlar "olağanüstü hal yasasını" ihlal ettikleri gerekçesiyle 10 yıla varan hapis cezasıyla tehdit ediliyorlar.

Yüzlerce insan Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki insan haklarıyla ilgili örgütlerin merkezlerine, yakınlarının akibetini öğrenebilmek umuduyla başvuruyor, ama elleri boş geri dönüyorlardı. Daha önceleri de Güney Afrika'daki hapishanelerde yatan bazı tutuklular hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmuşlardı. Ama olağanüstü hal şartları altında kimseye karşı sorumlu olmayan ve zalimlikleriyle ünlü "güvenlik kuvvetlerinden" daha kötüsü beklenebilirdi.

"Başka ölüler de beklenmelidir ve politik önderlerin yokedilmeleri daha da sıklaşacaktır" diye açıklıyor Birleşik Demokratik Cephe'nin (UDF) kurucularından Revend Allan Boesak.

Fakat Pieter Botha ve destekçilerinin yaptıkları bununla da bitmiyordu. Olağanüstü hal ilanını takibeden ilk hafta içerisinde yapılan gösterilerde, polis ve ordu 20 Afrikalıyı öldürüyordu.

ANC yaptığı bir açıklamada, olağanüstü hal ilanının hiçbir sorunu çözmeyeceğini, bunun halk ile apartheid rejimi arasındaki çatışmayı daha da şiddetlendireceğini belirtiyordu. Botha'nın aldığı yeni önlemler, onun içine düştüğü çözümsüzlüğü yansıtıyordu. Bu, sonun başlangıcı demekti. ANC'nin halka yaptığı, politik ve askeri mücadeleyi yükseltme çağrısı, insanlığın yüzkarası bu ırkçı rejimin sonunu daha da yakınlaştıracağa benziyor.

MAZİSİ KUNENE

(Güney Afrika)

Türkçesi: Tomris Uyar

AĞIT

Ey şanlı kabilelerin Mzingeli-oğlu
Güzelliği boydan boya Tukela halicini kaplayan sen
Anın çifte kartallar gibi peşimizde
Törensel kalıntılara vardık işte
Kanayan güneşin yasını tutmaya
Biz Dlamini kabilesinden Ndungunya'nın soyu
Acılarıyla yeryüzüne dehşet saçanların
İkindiüstü uzun aynaları taşıyoruz
Zamanın oyununu yeniden yorumlayarak
bitimsiz gecede.

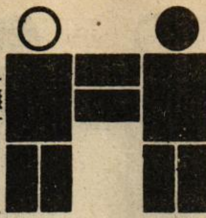
Ey siz göçüp giden yüce atalar
Bize ölümsüzlük ve ölümsüz sevinçler söz vermiştiniz
Ama nasıl da kandırdınız!

O çirkin semenderi çağırdık başımıza
Binlerce üzünç yüklü bin yılın gözcülüğüne
Göğün öte ucuna gözlerini dikti
Bazan göçenlerin ayak seslerinden ürpererek
Bir gün amansız fırtınalar
Bir gün kara tayfundan
Bir gün ikindiüstü
Bomboş bir çöle bakakaldık
Ufuktaki görkemli seslere kulak kesildik
Ve destanlarda seviştik yine
Ve fücura aşık olduk!

Bir milyon kişiyiz
Yerlebir başkentlerin toz-toprağında
Bir karınca yuvasında, ezip geçiyor üstümüzden boğa

Doğumumuz gecikmiş evet
O aslanın ölümünden kalma
Kükremeleri derlerken
ey aşkı yıldızlardan gelen
Acı n'olur bizlere!
Bize gökgürültüsünün tacını ver ki
Acımız kuşatsın yeryüzünü

Ah uçsuz bucaksız ırmaklarda çırılçıplağız
Gezginler de buyur etmiyor artık bizi...

LÉOPOLD SÉDAR SENGHOR

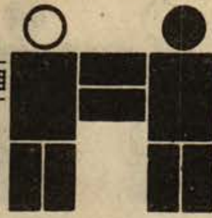
(Senegal)

Türkçesi: H.Okan Alkar

IN MEMORIAM

Bugün Pazar.
Taş yüzlü kalabalığından kardeşlerimin, korkuyorum.
Acıyla dolu cam kulemden, dudak büken
Atalarıma
Çatılara ve tepelere bakınıyorum sisteki
Sessizlikteki—bacalar heybetli ve çıplak;
Diplerinde ölenlerim uyuyor, toprağa karışmış tüm düşlerim
Tüm düşlerim, korkuşuz kan saçılıyor
sokaklar boyu, karışıp kasapların kanıyla.
Ve şimdi, bu gözlemevinden sanki
bir varoştanmış gibi
Düşlerimin belli belirsiz akıp sokaklarda,
seyrediyorum serilmesini tepelerin eteklerine
Nasıl serilirse ırkımın rehberleri Gambia
ya da Saloum kıyılarına,
Bugünse Seine kıyılarına, şu tepelerin eteğindeki.
Bırakın ölenlerimi düşüneyim!
Dün Toussaint'ti*, güneşin kutsal yıldönümü
Ve hiçbir iz yoktu hiçbir mezarlıkta.
Ah, ölenler, ki ölmeyi reddetmişler, ölümle
nasıl dövüşülür, bunu öğrenmişlerdi,
Seine ya da Sine yakınlarında, ve narin
damarlarımdaki yenilmez kanı izliyorlar;
Koruyun düşlarımı nasıl kazandıysanız
oğullarınızı, zarif ayaklı gezginleri.
Ah, ölenler, koruyun Paris'in Pazar sisindeki
çatılarını
Ölenlerimin başını bekleyen çatıları.
Ben kulemin korkulu güvenliğinden sokaklara inerim bakarsınız
Kardeşlerime katılmak için mavi gözlerle,
Nasırlı ellerle.

*** Toussaint: Azizler günü**

"Şimdi biz hücumdayız"

Aşağıda yayınladığımız röportaj, Afrika Ulusal Kongresi (ANC) Başkanı Oliver Tambo ile Zambia'nın Lusaka kentinde, F.Almanya'da yayınlanan haftalık haber dergisi "Der Spiegel" muhabirlerinden Hans Hielscher ve Paul. M.Schumacher tarafından yapıldı. Der Spiegel dergisi röportajı 12 Ağustos 1985 tarihli 33. sayısında yayınladı.

■ **Sayın Tambo, Güney Afrika Hükümeti giderek artan karışıklıklarla başa çıkabilmek için ülkenin bazı bölgelerinde olağanüstü durum ilân etmek zorunda kaldı. ANC ayaklanmayı sürgünden mi yönetiyor?**

□ Bu halk ayaklanmasıdır. Ama biz haber göndererek, ne yapmaları gerektiğini insanlara söylüyoruz.

■ **Sene başında "Ülkeyi yönetilemez duruma getirin" talebinde bulundunuz. Taraftarlarınıza nasıl ulaşıyorsunuz?**

□ Radyomuzla, yayınlarımızla. Elbette ki üyelerimize diğer gizli yollardan da ulaşıyoruz.

■ **ANC Güney Afrika'da yasaklandı.**

□ Bizim orada illegal bir örgütümüz var.

■ **Resmi binaların bombalı saldırıyla yerle bir edilmesi gerektiğini illegal militanlarınıza tek tek mi emrediyorsunuz?**

□ Bu mümkün değil. Gerçi Güney Afrikalı demagoglar bizim Botswono'da kompüterle çalıştığımızı ve herkese nereye gitmesi ve orada ne yapması gerektiğini söylediğimizi ileri sürüyorlar. Ancak bu uydurmadır. Taraftarlarımız hangi hedefe saldıracakları na genellikle kendileri karar veriyorlar. Böylece onlar, gösterdiğimiz apartheidı yıkma hedefini izliyorlar.

■ **Bununla her illegal militanın solist, yani yalnız çalıştığını mı söylemek istiyorsunuz?**

□ Hayır. Herkes tek başına değil. Onlar örgütlüdürler.

■ **O halde Güney Afrika'da yönetici organ mevcut.**

□ Evet, bunu insanlar oluşturdu.

■ **Hücreler ANC yönetimi tarafından mı yönlendiriliyor?**

□ Hayır, bunun buradan yapılması mümkün değil. Fakat biz insanlara şunu söylüyoruz: Tüm cephelerde direnin. Örneğin kira artırışlarına karşı. Şunu da söylüyoruz: Birlikte hareket edin, birlikler kurun, örgütler yaratın. İnsanlar dediklerimizi yapıyorlar.

■ **Durum bir yıl önce ANC için çok kötü görünüyordu. Güney Afrika Hükümeti komşusu Mozambik'le Nkomati anlaşması yaptı ve ANC bu nedenle Mozambik'teki ileri karakollarını terketmek zorunda kalmıştı. Bu arada Afrika'da karışıklıklar büyük boyutlara ulaştı. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?**

□ Nkomati Anlaşması ayaklanan insanlara karşı açıkça meydan okuyordu. Halk Nkomati'ye rağmen mücadelenin devam ettiğini göstermek istedi.

■ **Mücadelenizde kilise tarafından desteklendiniz mi?**

□ Kilise başlangıçta apartheid sisteminin yanında yeralmıştı. Ama bu geçti. Şimdi onlarda halk hareketinin unsurudurlar ve ırkçılığa karşıdırlar.

■ **ANC taraftarları gösterilerde "Nkosi sikelele Afrika", "Tanrı Afrika'yı korusun" şarkısını söylüyorlar.**

□ "Nkosi sikelele Afrika" şarkısını ANC yaygınlaştırdı. Şarkı ANC'nin marşıydı ve sonunda Güney Afrika'da herkesin söylediği bir ulusal marş haline geldi. Çoğu ANC toplantıları ibadetle başlıyor. ANC'nin yöneticileri ve başkanlarından biri din adamıydı.

■ **Öte yandan ANC içinde komünistler, ateistler de var. Bu bir çelişkidir.**

□ Hayır, bu bir çelişki değildir. Çünkü ANC bir parti değil, aksine ulusal bir harekettir. Bizde komünistler ve antikomünistler, hıristiyanlar ve müslümanlar vardır. Bizleri birleştiren şey, ANC'nin "Özgürlük Bildirgesi"nde tesbit edilen programıdır.

■ **ANC içinde komünistlerin etkinliği ne boyutlardadır?**

□ Etkinliklerinin boyutu hakkında bir şey söyleyemem. Sadece Güney Afrika Komünist Partisi üyelerinin, saflarımız içinde kendi politikalarıyla ANC'nin politikası arasındaki ayırımı çok iyi öğrendiklerini söyleyebilirim. Onlar ANC'nin dürüst ve fedakâr üyeleridirler. Belki Güney Afrika KP'sinin üyeleri daha değişik davranıyorlar.

■ **ANC silahlarını kominst ülkelerden alıyor. Komünistler bu nedenle etkinliklerini arttırabilirler.**

□ Bizim silah almak için paramız yok. Bu yüzden biz silahı, sürekli nereden alabileceksek, oradan alıyoruz.

Oliver Tambo

Güney Afrika kurtuluş hareketi Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'yi Zambia'da sürgünden yönetiyor. Tambo 68 yaşında ve 1967 yılından bu yana ANC başkanı. Güney Afrika'da 1960 yılında yasaklandığından beri illegal çalışan örgütün yöneticisidir. ANC'nin ömür boyu hapse mahkum asıl lideri Nelson Mandela 20 yıldan beri Güney Afrika'da zindandadır. ANC'nin üyeleri ve yandaşları, son zamanlarda Güney Afrika'da 700 anti-apartheid örgüt ve grubu birleştiren legal Birleşik Demokratik Cephe (UDF) içinde çalışıyorlar. Bundan dolayı Güney Afrika'nın ırkçı beyaz azınlık yönetimi, UDF'yi ANC'nin "kamuflaj örgütü" olarak niteliyor.

Biz silahlarımızı Cezayir, Tunus, Nijerya ve sosyalist ülkelerden sağlıyoruz. Onlar yardım etmekte bize zorluk çıkarmıyorlar. Eğer ABD bize silah verseydi, komünist silahları yerine bunları kullanırdık.

■ **ANC içinde yeni bir kuşak var. 1976'daki Soweto ayaklanmasından sonra ANC'ye katılan gençler daha radikaller ve bunlar sizin de dahil olduğunuz hıristiyan-hümanist gelenekten gelen kurucu kuşağa göre marksizme daha yatkınlar.**

□ Gençliğin marksist olduğu görüşüne nasıl varıyorsunuz?

■ **Onlarla konuştuk.**

□ Gerçekten 50'li yıllarda Güney Afrika'da yaşamış ANC kuşağıyla kıyaslanınca gençlerde marksizme doğru bir değişim vardır. Biz yaşlıların dış dünya ile bu kadar çok ilişkisi yoktu. Biz Amerika'nın ne düşündüğünü, sosyalist ülkelerde ve Çin'de neler yapıldığını bilmiyorduk. O zamandan bu yana belli bir eğitim gerçekleşti. Gençler daha çok öğrenmek istiyorlardı. Onlar marksist ve antimarksist literatürü okuyup tavır aldılar. Güney Afrika'daki mücadele insanları radikalleştirdi.

■ **ANC Bildirgesi'nin temel amacı şöyle vurgulanıyor: "Güney Afrika orada yaşayan herkese, beyazlar gibi siyahlara da aittir". ANC'nin genç üyeleri beyazlara karşı ilkel bir hınç besliyorlar.**

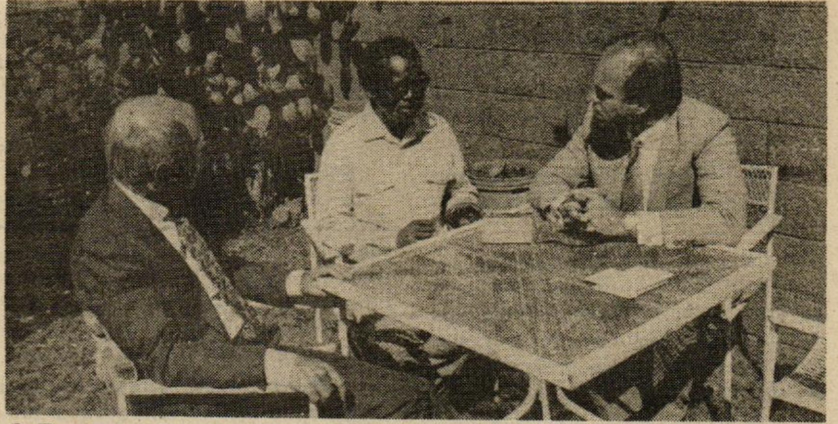
□ Bu geçici bir olgudur. ANC'nin durumu ve gelenekleri gibi marksizmin etkisi de bu olguyu zayıflatıyor. ANC'de beyaz aleyhtarı ırkçılık yoktur, fakat herhalde "Siyah Bilinç" hareketinde vardır.

■ **Beyaz düşmanı "Siyah Bilinç Hareketi" Güney Afrika'da giderek artan oranda taraftar kazanıyor. Irkçılık tohumunun yeşerdiği görülüyor.**

□ İnsani olarak bu anlaşılır bir şeydir. Fakat bu eğilim aşılacaktır. ANC'nin genç üyeleri bu eğilimi ilkel buluyorlar.

■ **Ama Siyah Bilinç Hareketi'nin militan örgütü "Azanion Halk Örgütü" (Azapo) rakibiniz değil. Azapo'nun öğrenci liderlerinden biri Özgürlük Bildirgesi'ne atıf yaparak şunu ilan etmişti: "Afrika'nın, baskı altında tutanlarla baskı altında olanlara, haydutlarla yağma edilenlere ait olduğunu söylemek tarihi bir yanılgıdır." Siz günün birinde beyaz ırkçılığın yerini siyah ırkçılığın almayacağından çok mu eminsiniz?**

□ Evet. Beyazlar ve siyahlar günün birinde Güney Afrika'da kardeşçe yaşayacaklardır.

O. Tambo Der Spiegel muhabirleriyle görüşürken...

■ **Birçok siyah Güney Afrikalı için beyaz egemenliğe karşı mücadele kapitalizme karşı mücadeleden ayrılamaz, çünkü kapitalizm Güney Afrika'da apartheid şeklinde kendini gösteriyor. Size göre apartheidla kapitalizm arasında ne gibi bir ilişki vardır?**

□ Kapitalizm dünyanın her yerinde vardır. Beyaz değildir. Siyah kapitalizm de vardır. Kapitalizm siyahları ve beyazları sömürüyor.

■ **Fakat kapitalizm apartheid sistemi altında beyazlara siyahlardan daha fazla imkân sunuyor.**

□ Bu, siyasi iktidarın siyahların elinde olmamasından kaynaklanıyor. Eğer siyahlar siyasi iktidara sahip olsalardı ve kapitalizm de egemen olsaydı, o zaman siyahlar siyahlar tarafından sömürülürdü.

■ **ANC gelecekteki Güney Afrika için hangi ekonomik sistemi öngörüyor?**

□ "Özgürlük Bildirgesi"nde ülkenin zenginliklerinin halka ait olması gerektiği yazılıdır.

■ **O halde bankalar ve maden ocakları ulusallaştırılacak. Yerli özel işletmelere ve örneğin American Ford Motor Company için bir yer olacak mı?**

□ Neden olmasın? Burada Zambia'da bankalar ve maden ocakları ulusallaştırıldı, ama ülkede özel yerli ve yabancı işletmeler de var.

■ **Güney Afrika'nın en önemli işveren örgütleri geçenlerde ırkçılığın kaldırılmasını talep ettiler. Kapitalistler politikacılardan daha mı ileriyi görüyorlar?**

□ Evet. Politikacılar en iyisinden bir sonraki seçime kadar olanı görebilirler. Ama iş adamları daha ilerisini planlamak istiyorlar.

■ **Güney Afrika'daki çoğu büyük yabancı firma gönüllü bir davranış birliği içindeler: Aynı iş için beyazlara ödedikleri ücreti siyahlara da ödüyorlar, daha yüksek mevkileri beyaz olmayanlara da sunuyorlar. Halkınız için bu durum, pek çok insanın işini kaybetmesine neden olacak ekonomik ambargo talebinizden daha yararlı değil mi?**

□ Siz işini kaybedecek tek tek memurları düşünüyorsunuz. Fakat ben acımasız apartheid sistemi altında yaşayan 25 milyon insanı düşünüyorum. Bu sistemi ortadan kaldırma mücadelesinde 20, 120 veya 22 bin insanın işini kaybedip etmemesi hiç önem taşımıyor.

■ **22 bin olduklarını nereden çıkarıyorsunuz?**

□ Sizin tanımladığınız davranış birliğine uyan Amerikalı işletmeler topu topu 22 bin siyahı istihdam ediyorlar. Fakat bunların Güney Afrika'daki yatırımları milyarlarca dolar değilse de, milyonları buluyor. Ve onların işletme içi bir kaç iyileştirmeden çok daha büyük ağırlıkları var.

■ **Siz yatırımların sistemi koruduğunu düşünüyor ve eğer dünya Güney Afrika'ya ekonomik müeyyide uygularsa pek çok insanın işini kaybetmesini göze alıyorsunuz, değil mi?**

□ Evet, bu özgürlük uğruna bir kurbandır; eğer henüz işsiz durumdaki 3 milyon siyah ve boykot nedeniyle doğacak işsizliğin apartheidın ortadan kaldırılmasına getireceği katkı düşünülürse, küçük bir kurbandır.

■ **Zulu kabilesinin reisi Buthelezi gibi ekonomik ambargoya karşı olanlar, size dışarıda yaşayanların kendileri boykot uygulamasından etkilenmeyecekleri için rahatlıkla boykot çağrısında bulunabileceklerini söyleyebilir.** •

☐ Kendisi de bundan etkilenmez, çünkü Buthelezi "Homeland"lardan birinin şefidir ve Güney Afrika Hükümeti'nden maaş almaktadır. Fakat şimdi Buthelezi üzerinde konuşmayı bir yana bırakalım.

■ **Ekonomik ambargo çağrısında bulunma yetkisini size kim verdi?**

☐ Güney Afrika'daki insanlar. Geçen Eylül'den bu yana 500-600 insan hayatını kaybetti. Güney Afrika'daki insanlar, eğer dünya bu rejime ekonomik baskı uygularsa ölümlerin sona ereceğini söylüyorlar.

■ **Siz ekonomik ambargonun politik silah olarak kullanılmasını genelde kabul ediyor musunuz? Örneğin, Sandinistlerin politikasını reddettiği için ABD Başkanı Reagan'ın Nikaragua'ya karşı ekonomik ambargo uygulaması yerinde mi?**

☐ Güney Afrika'ya karşı müeyyide uygulanmasını BM'e üye ülkelerin çoğunluğu istiyor, sadece biz değil. Bunlar, insanlığa karşı suçlu durumda bulunan bir rejime karşı uygulanacak ambargodur. Fakat Nikaragua gibi halkın kendi yönetimini seçtiği bir ülkeye karşı uygulanan ambargoyu canice buluyorum. Reagan'ın Nikaragua'ya karşı ambargo uygulayıp, Güney Afrika'daki ırkçılara uygulanmaması çok şey anlatıyor.

■ **Yaptırımlar Güney Afrika yönetimini ANC ile gelecek üzerine konuşmak için toplantı masasına oturmaya zorlayabilir mi?**

☐ Sadece yaptırımlar değil. Fakat eğer dışarıdan baskı gelirse, bizim Güney Afrika'daki mücadelemiz daha erken sonuçlanabilir. Rejim bizimle konuşmaya mutlaka hemen hazır olmayacaktır ama biz bu ihtimali de dışlamıyoruz.

■ **ANC'nin hükümetle görüşmek için şartları var mı?**

☐ Herhangi bir reform konusunda değil, aksine ırkçılığın yokedilmesi biçimleri ve demokratik bir sistemin kurulması konusu üzerinde görüşüleceği garanti edilmelidir. Fakat biz hükümetin henüz buna hazır olduğuna inanmıyoruz. Bunun bir göstergesi, 20 yıldır tutuklu bulunan ANC lideri Nelson Mandela ve diğer politik tutukluların şartsız serbest bırakılmaları olabilirdi.

■ **Eğer böyle bir görüşme olsaydı ve yönetim iyi niyet gösterseydi, siz o zaman azınlık egemenliğinin çoğunluk egemenliğine dönüşmesi için süre tanır mıydınız?**

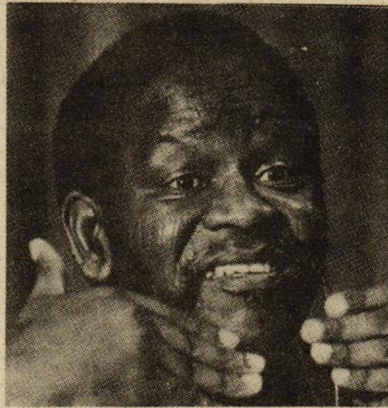
☐ Eğer bir caninin kurbanı durumundaysanız ve öldürülüyorsanız şunu söyleyemezseniz: "Siz biraz daha öldürmeye devam edin, üç beş veya on yıl daha devam edebilirsiniz." Bu nedenle biz rejime "Size zaman veriyoruz" diyemeyiz.

■ **O halde bugünden yarına değişiklik olur mu?**

☐ Görüşmelerden önce görüşmelerin konusu hakkında bir anlaşmaya varılmalıdır. Daha sonra da ırkçılıktan demokrasiye geçişin biçimini tespit eden bir anlaşma yapılmalıdır. Tabii ki, Güney Afrika henüz bir görüşmeyle başka bir ülke olacak aşamada değildir.

■ **Siz Güney Afrika'da barışçıl dönüşüm için bir şans görüyor musunuz?**

☐ Bu konuda biraz olsun doğru şey söyleyebilmem için, Başkan Botha, polis şefi Coetsee ve Savunma Bakanı Mala'nın düşüncelerini okuyabilmem gerekirdi. Apartheid sisteminin şiddetini onlar yarattılar.

ANC lideri Oliver Tambo.

■ **Ve ANC şimdi kendi karşı şiddetini güçlendirmek istiyor. Şimdiye kadar siz Güney Afrika'da her şeyden önce askeri hedeflere ve sanayi kuruluşlarına saldırdınız. ANC Zambia'daki Haziran Konferansı'nda, bu kez "yumuşak" sivil hedeflere yönelmeyi kararlaştırdı. Bu eylemler çiftliklere, okullara ve ana okullarına yönelmek anlamına geliyor mu?**

☐ Konferans asla yumuşak hedeflere saldırmayı kararlaştırmadı.

■ **Fakat muhabirlerin o zamanki söyledikieri başka türlüydü.**

☐ Konferans mücadelenin yoğunlaştırılması gerektiği kararına vardı. Ve mücadelenin yoğunlaştırılmasının sivil halk için de sonuçları olacaktır. Fakat "yumuşak hedeflere" bilerek saldırmak; işte bunu Güney Afrika rejimi yapıyor.

■ **O halde okul ve anaokullarına yönelik saldırı yok mu?**

☐ Biz mücadeleyi güçlendiriyoruz. Şimdiye kadar Townships'de siyahlara ne yapılmışsa, bu tüm ülkeye, beyazların yaşadığı bölgelere de yayılıyor. Şimdi biz saldırıdayız.

■ **Geçen Eylül'den beri 500 kurbanın sadece üçü beyazdı. Bu değişecek mi?**

☐ Biz beyazlar için böyle bir şey öngörmedik. Biz sistemi savunan, silahlanmış ve bizi öldüren kişilere karşı mücadele ediyoruz.

■ **Bugünkü karışıklıkta sık sık bir siyah, diğer bir siyahı öldürüyor.**

☐ Bu siyahlarla siyahların çatışması değildir. Bu, apartheidın düşmanlarıyla onu savunanların çatışmasıdır. İnsanları vuranların bazıları siyahtır. Onlar, siyah olmalarına rağmen düşman güçlerin safındadır.

■ **Fakat düşmanlarınızın siyah karşıtları da birbirine karşı mücadele ediyorlar. Sizinle dost olan "Birleşik Demokratik Cephe" hareketinin üyeleri ve Azapo arasında kanlı düşmanlık sürüyor.**

☐ Bu durum sona erdi. Onlar kavga ediyorlar,fakat birbirlerine karşı savaşmıyorlar.

■ **Peki siyah aktivistlerin kurban olduğu faili meçhul cinayetler ne oluyor?**

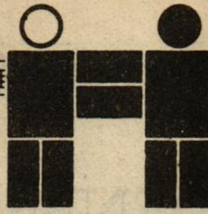
☐ Bunu polis düzenliyor. Ölüm komandoları denilen ve güvenlik güçleri tarafından kontrol edilen örgüt, Güney Afrika'daki halk hareketinin önderlerini avlıyor.

■ **Bay Tambo, siz niçin sürekli Güney Afrika diyorsunuz da Townships'deki pek çok insan gibi "Asania" demiyorsunuz? Bu gelecekteki Güney Afrika'nın adı değil mi?**

☐ Hayır, ama izin verin bunu açıklayayım: Siyah bir Güney Afrikalı tarihçi, Profesör Dublin Bolofo, bugünkü Somali'nin güneyinden Doğu Afrika'ya uzanan bir bölgenin eski adına atfen "Asania" adını önermişti. Fakat daha sonra önerisini geri çekti, çünkü "Asania"nın, "kölelerin ülkesi" anlamına geldiğini öğrenmişti. Köle tüccarları kurbanlarını vaktiyle bu bölgeden götürmüşlerdi. Ama Güney Afrika halkının büyük çoğunluğu köleliğe tabi tutulsa bile bir köle ülkesi değildir. Ve kurtuluştan sonra devletimizi "kölelerin ülkesi" diye adlandırmayacağız.

■ **Kurtarılmış Güney Afrika'ya ne zaman geri döneceksiniz? On, onbeş yıl sonra, ya da daha erken mi?**

☐ Umarım hemen, ama bir süre belirtmemi benden istemeyeceksiniz.

Güney Afrika'daki Terör ve Direnişin Bilançosu

1976:16 Haziran 1976 tarihinde Johannesburg'daki Soweto'da yüzbinlerce Afrikalı ayaklandı. Önce gençler ırkçı eğitim sistemini protesto etmek ve Afrikaans dilinde eğitim yapılmasını sağlamak amacıyla gösterilere başladılar. Bunu ülkenin başka şehirlerindeki grev ve gösteriler izledi. Resmi rakamlara göre polis ve asker terörü sonucu 600 kişi katledildi, binlercesi yaralandı.

1977:"Black Consciousness" (Siyah Bilinç) hareketinin lideri Steve Biko, Güney Afrika'daki bir hapishanede işkenceyle öldürüldü. Şubat ayında Güney Afrika Katolik Piskoposlar Konferansı Soweto'lu gençlerin taleplerini desteklediğini açıkladı.

1978:Irkçı rejim Kapstadt ve diğer şehirlerin dış kısımlarında kurulu ve Afrikalıların oturdukları gecekondu mahallelerini yıkma eylemini hızlandırdı. Bu nedenle Ocak ayında sadece Kapstadt'da 200 bin kişi evsiz, barksız sokakta kaldı.

İnsan hakları için mücadele eden siyah Afrikalılar Mayıs ayında "Aziana Halk Örgütü" (AZAPO) adlı politik bir anti-apartheid örgüt oluşturdular. (Aziana, Güney Afrika'da siyahlara verilen addır.)

Temmuz ayında yapılan bir açıklamaya göre, son iki yıl içinde Pretoria hapishanelerinde çoğunluğunu Afrikalıların oluşturduğu 151 kişinin idam edildiği belirtildi.

1979:5 Nisan'da yurtsever Solomon Jahlangu uluslararası protestolara rağmen Pretoria'da idam edildi. Yine Kasım ayında James Mange "terörizm" suçlamasıyla idama mahkum edildi, ceza daha sonra 20 yıl hapse çevrildi.

1980:İlerici sendikal örgüt SACTU, Afrika Ulusal Kongresi (ANC) ve Güney Afrika Komünist Partisi ile birlikte, "1980'i İşçi Yılı Yapalım" sloganı altında apartheid rejimine karşı mücadeleyi hızlandırdı. 26 Kasım'da ırkçı yönetim ANC üyesi Mcimbithi Johnson Kubisi (21), Petrus Tsepo Mashigo (19) ve Naphtali Manana (24) hakkında "vatana ihanet"ten dolayı idam cezası verdi, diğer 6 kişi de 10 ile 20 yıl arasında değişen hapis cezası aldı. Afrika Ulusal Kongresi'nin askeri kolu "Umkhonto we Sizwe", stratejik öneme sahip SASOL kimya tekelinin Johannesburg ve Pretoria'daki işletmelerine karşı Haziran ayında sabotaj eylemlerinde bulundu.

1981:Soweto ayaklanmasının beşinci yılında ANC'nin ömür boyu hapse mahkum lideri Nelson Mandela, Robben Adası'ndaki hapisaneden ilettiği ve Londra'da açıklanan mektubunda, Afrika halkını apartheid rejimine karşı ayaklanmaya çağırdı. Mandela'nın çağrısının hemen ertesinde başlayan eylem ve grevler sonucu Kap eyaletinde 32 kişi öldürüldü.

1982:Mart ayında Kapstadt'daki katedralde 57 Afrikalı, gecekondu mahallelerinin yıkımını protesto etmek amacıyla açlık grevine başladı. Temmuz ayında yabancı otomobil firmalarının Güney Afrika'daki fabrikalarında çalışan 10 bin işçi, ücretlerinin arttırılması için greve gitti. ANC 1982 yılını "Eylem Birliği Yılı" olarak ilan

Gecekondu mahallesine karşı polis saldırısı.

etti. Güney Afrikalı siyah maden işçileri, işveren örgütü "Chamber of Mines"ı sendikalarını tanıması için zorladı.

1983:Güney Afrika'daki anti-apartheid örgütlerden bazıları 20 Ağustos günü "Birleşik Demokratik Cephe"yi kurdular. Bu cephede şu anda farklı eğilimlerde 700'ün üzerinde örgüt bulunmaktadır.

Kısa bir süre sonra Kapstadt'daki parlamento anayasada bazı reformlar yaptı. Buna göre, melez ve Asyalılar kendi parlamentolarına sahip olurlarken, yaklaşık 23 milyon Afrikalı yine siyasal haklarından yoksun bırakılıyordu.

Kasım ayında o zamanki Güney Afrika Kiliseler Konseyi Genel Sekreteri olan Desmond Tutu, halkı apartheid kanunlarına uymamaya çağırdı.

1984:Birleşik Demokratik Cephe, Asyalılar ve melezleri sahte seçimleri boykota çağırdığı için, örgütün önde gelen bazı liderleri tutuklandı.

Eylül ayında apartheid rejimi üç meclisli parlamentoyu oluşturdu ve Devlet Başkanı Pieter Willem Botha'yı olağanüstü yetkilerle donattı.

Kasım ayında sanayi bölgesi Transvaal'daki Afrikalı işçilerin üçte ikisi (bir milyonun üzerinde), Güney Afrika'nın geçmiş on yıl içerisinde yaşamadığı boyutta bir grev hareketine girişti. Devlete ait SASOL kimya tekeli greve giden 6000 işçiyi işten attı.

Aynı gün Birleşik Demokratik Cephe'nin Genel Sekreteri Popo Molefe tutuklandı.

1985;Ocak ayında Birleşik Demokratik Cephe'nin Yürütme Kurulu üyesi William Kruche evinde vurularak öldürüldü. Şubat ayında Botha, aralarında BDC'nin başkan yardımcıları Albertina Sisulu ve Archie Gumude'nin de bulunduğu örgütün önde gelen 8 yöneticisini tutuklattırdı ve tutuklanan kişilerle diğer 8 BDC temsilcisi hakkında "vatana ihanet" suçlamasıyla dava açtırdı. Yine Şubat ayında, Kapstadt'ın gecekondu bölgesi Crossroad'daki onbinlerce kişi,göçe zorlanmalarını protesto etmek amacıyla eylemlere giriştiler. Eylem sırasında 20'nin üzerinde kadın, erkek ve çocuk,polis ve asker tarafından öldürüldü.

21 yıldır hapiste yatan ve Botha'nın, apartheid rejimine karşı mücadeleden vazgeçmesi halinde serbest bırakılacağı vaadini reddeden ANC'nin lideri Nelson Mandela'nın çağrısı üzerine, Soweto'da binlerce kişi protesto gösterilerine başladı.

Sharpeville'deki 1960 ayaklanmasında öldürülen 69 kişiyi anma gününde, polis bir yürüyüşe ateş açarak 43 kişiyi öldürdü.

Polis Bakanı Le Grange, siyahlara ve melezlere ait 29 örgüt için her türlü toplantıyı yasakladı. Devlet Başkanı Botha, cinayetlerin sorumlusunun "dünya Bolşevizminin ajanları" diye tanımladığı ANC ve Birleşik Demokratik Cephe olduğunu açıkladı.

Haziran ayında ANC, Afrikalıların zorla yerleştirildikleri bölgelerde halk komiteleri kurulması çağrısında bulundu. Nelson Mandela hapisaneden yaptığı bir açıklamada, Güney Afrika'daki beyaz azınlık rejiminin ezilen siyah çoğunluğun temsilcileriyle politik eşitliğin sağlanması üzerine görüşmeyi reddetmesinin devamı halinde, silahlı mücadelenin sürdürülmesinden başka bir alternatif olmadığını belirtti.

20 Temmuz'da Güney Afrika'nın 36 bölgesinde (Johannesburg ve Port Elisabeth de dahil) olağanüstü hal ilan edildi. Bir hafta içerisinde 1400'ün üzerinde kişi tutuklandı. ANC başkanı Oliver Tambo yaptığı açıklamada, ırkçı rejimin Eylül 1984'den bu yana gösteri ve grevlerde en az 500 kişiyi öldürdüğünü belirtti.

DENNİS BRUTUS

(Güney Afrika)

Türkçesi: Tomris Uyar

GECEŞARKISI: KENT

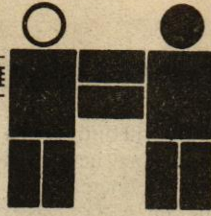
İyi uykular sana, aşkım, iyi uykular:
liman ışıkları titremekte kıpır kıpır rıhtımlarda,
polis arabaları ara sokakların hamamböcekleri;

gecekondulardan sac levhaların gıcırtısı
şiddet böcek-yuvası bir paçavra gibi elden ele
ve korku rüzgarın çanı gibi tutmuş dört yanı;

uzun sürmüş gündüzün öfkesi tütüyor kumdan ve
kayalardan;
ama hiç değilse soluk alan şu gece boyunca,
ülkem, aşkım, iyi uykular sana.

Gösterici siyah işçilere saldıran bir panzer

Güney Afrika'da Irkçılığa ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele

Sahra'nın güneyindeki Afrika, özellikle 70'li yıllardan sonra, emperyalizme, sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı sürdürülen mücadelenin ağırlık merkezi haline gelmeye başladı. Afrika'nın çehresini siyasi bağımsızlığa sahip devletlerin belirlediği günümüzde, Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki apartheid[1] rejimi, siyasi ve tarihi bir aykırılık gibi görünüyor. Gerçekten de, ırkçı beyaz azınlığın siyahlar üzerindeki egemenliğini ve imtiyazlarını biçimlendirip kollayan bu açık terör rejimi, çağımızda bir siyasi anakronizm örneğidir.

Fakat Güney Afrika'daki bu anakronizmin oluşumu, ırkçı rejimin uyguladığı, kökleri eskiye uzanan sömürge politikasına sıkı sıkıya bağlıdır.

SÖMÜRGECİ KÖLELEŞTİRME VE IRKÇILIK

Hollanda-Doğu Hindistan Kumpanyası'ndan Hollandalı çiftçiler (Boerler), Hindistan'a giderlerken gemilerine taze meyva, sebze ve et sağlamak için Ümit Burnu'nda demirleyen ilk beyaz sömürgeciler olarak, burada tarımla uğraşan ilkel bir topluluk oluşturdular. İlkel üretim, çoğu 10-12 çocuğa sahip beyaz sömürgecilere hiçbir gelecek vaadetmediği için, yeni ülke arayışları içine girildi. İşte Afrika'daki sömürgeciliğin bu şekilde başlayan tarihi, aynı zamanda Afrikalılara karşı girişilen amansız bir yoketme savaşının da tarihi oldu. Her direniş ve başkaldırı, ateş ve kılıçla bastırıldı; yerleşime elverişli tüm topraklar beyazların eline geçti; topraklarından kovulan Afrika halkı boyunduruk altına alındı ve hepsi beyazlara hizmet eder hale getirildi. Afrikalıların köleleştirilmesi temeli üzerinde, beyazların sadece denetim ve yönetim işlerine baktıkları, Afrikalıların ise salt bedeni çalışmaya zorlandıkları bir yapı oluştu. Bu yapıdan, tüm bedeni çalışmanın kölelere, yönetmenin ise beyazlara yaraşır olduğu şeklindeki dünya görüşü doğdu. Nitekim Boer Cumhuriyeti'nin anayasasına göre, Afrikalılar insan değil, hiçbir vatandaşlık hakları bulunmayan *"yaratıklar"* dı.

Direnişlerin ateş ve kılıçla bastırılması ve Afrikalıların tüm haklarından yoksun kılınması, Afrika kıtasındaki çoğu sömürge için karakteristik bir durumdu. Fakat apartheid bugünkü şekliyle sadece Güney Afrika'da oluştu. Bunda birçok faktör ve tarihsel gelişim özellikleri rol oynadı. Güney Afrika'da elmas ve altın bulunduğunda, ülkenin insanları büyük kapitalist şirketlerin sömürü alanı haline geldiler. Aşırı sömürüyü muhafaza edebilmek için, Afrikalılar haklarından tümüyle yoksun bırakıldılar.

Boer köle sahiplerinin koyduğu kanunlar da buna göre düzenlendi. Köle

Farhat Gomaa

Afrikalıları çalıştırarak oldukça yüklü kârlar elde eden maden ocağı sahibi beyazların yanı sıra,ırkçı kanunlardan yana olan "fakir beyazlar" da vardı. Bunlar özellikle toprağını kaybetmiş Boerlerden oluşuyordu. Kapitalist ekonominin içine girdiği kriz, özellikle bu "fakir beyazlar" ordusuna daha da büyüyerek yansıyordu. Bu arada Boer savaşı özel bir rol oynadı ve onbinlerce Boer, savaş nedeniyle topraklarından oldular. Hiçbir mesleki eğitimden geçmemiş ve savaşı kaybetmeleri nedeniyle demoralize olmuş bu insanlar, büyük kapitalist kentlerdeki yaşam karşısında tamamen çaresiz haldeydiler. Ellerinde kalan tek şey, ana-babalarından devraldıkları "üstün insan" olduklarına dair inançlarıydı. Bu "üstün insanlıkları", Afrikalı işçilerle rekabetlerinde ellerindeki tek dayanaklarıydı. Afrikalılara verilmeyen belirli işler, onlar için önemli bir destekti. Bütün bunlara bir de ulusal motifler eklendi: İngilizler, Boerler'in içine düştükleri sefaletin sorumlusuydular. Onları evlerinden barklarından etmişlerdi. İngilizlere yenilmelerine rağmen, Boerleri bir ulus olarak bir arada tutmak için mücadele eden Boer politikacıları, yurttaşlarının "üstün insan" olduklarına dair inançlarını, eski örf ve geleneklerini sürdürmelerine çok önem veriyorlardı. Gerçi vatandaşlarını güçlü İngilizlerin rekabetine karşı koruyamıyorlardı, ama hiç olmazsa onların Afrikalılara karşı "üstün insan konumlarını" devam ettiriyorlardı. Böylece Güney Afrika'da kölelik, kapitalist gelişmeyle ortadan kalkmadığı gibi, tersine daha keskin biçimler aldı. Boer savaşında yenilen Boer cumhuriyetleriyle, eski İngiliz sömürgeleri Güney Afrika Birliği adı altında birleşince, Boer kölelik yasası yeni temelde tüm Güney Afrika'ya yayıldı.

Sömürge sahiplerinin iktidardaki ko-

numları özgürlük hareketlerinin gelişmesiyle sarsılınca ve Güney Afrika'daki ırkçı azınlık, ayrıcalıklarının İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde hızla gelişen imalat sanayiinde çalışmak üzere "beyaz" şehirlere akın eden onbinlerce siyah işçi yüzünden tehlikeye girdiğini görünce, Boer milliyetçilerinin apartheid politikasındaki tırmanış zirveye ulaştı: "Gerçi Güney Afrika'daki kölelik zinciri eski dönemlerdekinin tamamen aynısı değil. Kölelik kavramı zamanla bir değişime uğradı. Bugün özel mülkiyetin yerini kısmen devlet mülkiyeti almış durumda. Böylece kölelik sistemi de devletleştirilmiş oldu. Nerede çalışıp, nerede çalışmayacağımız belirlendi, özgürce toprak edinme hakkımız elimizden alındı; sadece beyazlardan oluşan parlamenter düzene ve sömürüye karşı greve gitmemiz ve protesto eyleminde bulunmamız kanunen yasaklandı. En ufak bir güvencemiz yok. Beyaz sahiplerimizin yapmak isteyip de, karşılıklı anlaşma nedeniyle bize reva görmekten kaçındıkları hiçbir şey yok"(2) diye yazıyordu 60'lı yılların başında, Nobel Barış Ödülü sahibi ve Afrika Kurtuluş Kongresi (ANC)'nin önderi Albert Luthuli.

GÜNEY AFRİKA'NIN EMPERYALİZM İÇİN TAŞIDIĞI ÖNEM

Kölelik sisteminin bugüne kadar korunabilmesi, uluslararası tekellerin ve emperyalist hükümetlerin yardımı dışında düşünülemez. Bu yardımın şüphesiz önemli nedenleri vardır:

1. Güney Afrika'nın zengin hammadde yataklarına sahip olmasıdan kaynaklanan ekonomik önemi,

2. Güney Afrika'nın Hindistan ve Atlas Okyanusu'na açılan coğrafi konumundan kaynaklanan stratejik önemi. Ümit Burnu'ndan dolaşan deniz rotası, çağımızda petrol üreten Arap ülkeleriyle NATO devletleri arasındaki modern tanker ulaşımı için oldukça önem kazanmıştır. 70'li yılların sonunda Batı Avrupa'ya ham petrol ihracatının yüzde 60'ı ve ABD'ye yapılanın yüzde 30'u, Ümit Burnu üzerinden gerçekleşmiştir. 80'li yıllarda ise ABD'ye bu yol üzerinden yapılan ham petrol ihracatı iki katına çıkmıştır. Yine Batı Avrupa'nın stratejik hammadde taşımacılığının yüzde 70'i ve gıda maddeleri ihracatının yüzde 25'i için Ümit Burnu kullanılmıştır. Güney Afrika'nın bir yandan önemli stratejik konumu, öte yandan modern limanlara ve gemi tamir atölyelerine, iyi inşa edilmiş havaalanlarına, yoğun bir karayolu, demiryolu ve haberleşme ağına sahip olması, bu ülkeyi Hindistan ve Atlas Okyanusu'nun güney ucunda, deniz ve hava ulaşımı için önemli bir üs haline getirdi. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan önde gelen bir yetkilinin 1981 yılında, Güney Afrika'nın Reagan yönetiminin Afrika politikasında anahtar bir konuma sahip olduğunu söylemesi tesadüf değildir.

3. Güney Afrika'nın empeyalist ülkeler açısından taşıdığı politik önem. Güney Afrika Cumhuriyeti emperyalizmin global stratejisi içinde, Afrika kıtasındaki ulusal kurtuluş hareketlerine karşı mücadelede sömürgeciliğin son kalesi ve anti-komünizmin en güçlü mevzii olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu ülke İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle Afrika'nın güneyindeki ulusal kurtuluş hareketlerine askeri baskı uygulamak için, giderek önem kazanan bir operasyon üssü haline geldi. Bu bölgedeki bağımsız Afrika devletleri sürekli olarak Güney Afrika Cumhuriyeti'nin saldırgan eylemlerine maruz kaldılar.

Irkçı rejim ile uluslararası tekelci sermaye arasında 19. yüzyıldan bu yana, yani bu bölgede altın ve elmasın keşfedilmesinden sonra sürekli gelişen sıkı ve tarihsel bir işbirliği vardır. Tekelleri cezbeden şeylerin başında, ırkçı yönetimin sunduğu ucuz işgücü ve yüksek kârlılık oranı olmuştur. Yabancı şirketlerin yatırdıkları sermayenin yüzde 12'si ve 19'u arasında değişen kâr oranları, dünya ortalamasında en üst sıralarda yer almaktadır. Birleşmiş Milletler'in rakamlarına göre 1980-81 yıllarında yaklaşık 2000 yabancı şirket Güney Afrika ve Namibia'ya yatırım yapmıştır. Dünyadaki önde gelen hemen tüm tekeller Güney Afrika'da ya sermaye katılımları şeklinde, ya da bağlı şirketleri aracılığıyla temsil edilmektedirler. Bizzat önde gelen bazı ABD politikacıları, İngiliz ve ABD bankalarının yardımı olmaksızın, G.Afrika hükümetinin politikasını devam ettiremeyeceğini itiraf ediyorlar. Sadece 1975-77 yılları arasında uluslararası bankalar Güney Afrika hükümetine gerek devlete ait, gerekse özel firmalar aracılığıyla yaklaşık 9 milyar dolardan fazla borç para verdiler. Bu miktar, söz konusu zaman dilimi içerisinde tüm tropikal Afrika devletlerine verilen paradan daha fazladır. 1980 yılı sonunda Güney Afrika'ya yapılan yabancı yatırımlar 27 milyar doları aşmaktadır. Yine bu ülkedeki tüm sermaye yatırımlarının üçte birinden fazlası yabancı kaynaklardan sağlanmıştır. ABD'nin egemenliğindeki Uluslararası Para Fonu (IMF) de, Kasım 1982 başında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun protestosuna rağmen, Güney Afrika'ya 1,07 milyar doların üzerinde kredi vermiştir.

ANTİ-APARTHEİD HAREKETİN ŞEKİLLENMESİ

Irkçı rejim, Afrika'nın güneyinde yüzyıldan beri varlığını koruyan sömürgeci köleliğin ilk başlardaki şekline yeniden dönünce, İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen değişiklikler bu ülkede de etkisini göstermeye başladı. Uluslararası güçler dengesinin genel olarak dünyada ve özel olarak da Afrika'nın güneyinde sosyalizm lehinde uğradığı değişim, —eski Portekiz sömürgesi Angola ve Mozambik'in devrimci ve sosyalist doğrultudaki gelişimi, Zimbabwe'nin özgürlüğüne kavuşması,

Irkçı yönetimin muhafızları

Güney Afrika'nın gerek Birleşmiş Milletler'de gerekse uluslararası planda giderek tecrit olması, diğer anti-apartheid hareketlerdeki gelişme-rejimin uluslararası varlık şartlarını sistematik olarak kötüleştirdi. Böylece Güney Afrika'daki ırkçı rejim, iç ve dış şartların yol açtığı bir krize sürüklendi.

Bu krize neden olan iç faktörlerin en önemlilerinden birisi, Güney Afrika Komünist Partisi'yle sıkı bir işbirliği içinde olan Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'nin başını çektiği güçlenen halk direnişidir. Bu direniş bir yanıyla ulusal kurtuluş mücadelesini, bir yanıyla da işçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı sınıf mücadelesini içermektedir. Rejimin uyguladığı ve hayatın her alanını etkisi altına alan ırkçı baskıdan tüm siyah halk nasibini almaktadır. ("Siyah" terimi hem burda, hem de sonraki bölümlerde Afrikalıların, Asyalıların ve melezlerin tümünü kapsamaktadır.) Bu da, işçilerin, köylülerin, aydınların ve küçük işletme sahiplerinin beyaz azınlığın diktatörlüğüne karşı ortak davranışlarının objektif temelini oluşturmaktadır. ANC'nin askeri kolu "Umkhonto we Sizwe"nin (Ulusun Mızrağı) güçlenen grev hareketleriyle, öğrenci gençliğin kitlesel eylemleriyle, siyahların Bantustan'lardaki[3] protesto eylemleriyle ve örgütlü politik kampanyalarla birlikte yürüttüğü eylemler, Soweto ayaklanmasından sonra legal ve illegal, barışçı ve silahlı mücadele biçimlerinin karşılıklı olarak birbiriyle sıkı sıkıya bağlandığı bugünkü dönemin en belirgin özelliğidir. Bu mücadelede oluşan apartheid karşıtı geniş cephenin öncülüğünü ise işçi sınıfı yürütmektedir. Grev hareketleri, 1976 yılında 750 bin işçinin greve gitmesiyle en üst noktasına ulaştı. 350 kişinin öldürüldüğü teröre rağmen, rejim direnişi kırmayı başaramadı.

1980 yılından bu yana grevlerin sayısı sürekli arttı. Grev hareketlerindeki bu yeni yükseliş, politik bilincin ve örgütlülük düzeyinin arttığının belirgin bir göstergesidir. Afrikalı işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi için ileri sürdükleri her talep, apartheid şartları altında, pratik olarak ırkçı yönetimle bir çatışmaya dönüşüyor ve kaçınılmaz olarak politik bir renge bürünüyor. Dönemin diğer bir belirgin özelliği de, işçilerin kendi aralarında ve geniş halk kesimlerinin grevcilerle gösterdikleri güçlü dayanışmadır. Nitekim grevlerin görece olarak büyük bir yüzdesini dayanışma grevleri oluşturuyor. Grevciler, siyahların oturdukları yörenin sakinleri tarafından destekleniyor, dayanışma grevlerine öğrenciler işçilerle birlikte katılıyorlar. İşçi sınıfının mücadeleşinin geniş halk kesimleri tarafından böylesine fiili bir destek bulması, oldukça yeni bir faktördür.

Siyahları ne baskı, ne de sözde reformlar durdurabiliyor.

IRKÇI YÖNETİMİN "TOPYEKÜN STRATEJİSİ"

Apartheid rejiminin içine girdiği bu kriz, onu yeni manevralara girmeye zorluyor. Nitekim eski savunma bakanı ve şimdiki devlet başkanı Pieter Botha'nın 1977 yılında ilân ettiği "Topyekün Strateji" bunun belirgin bir ifadesidir. Botha bu stratejinin "hür rejimi", yani Güney Afrika'daki kapitalist toplum düzenini "Marksizmin tehdidine" ve "topyekün saldırısına" karşı korumaya yönelik olduğunu açıklamıştır. Gerçekten de Botha'nın "Topyekün Strateji"si, ırkçı yönetimin emperyalizmin bu bölgedeki egemenliğini güvence altına almak için ekonomik, politik ve ideolojik kaynakları harekete geçirmeye yönelik tasarılarını içermektedir. Stratejinin hedeflerine terör ve saldırı eşliğinde politik, ekonomik ve ideolojik tedbirleri içeren bir dizi uygulama ile erişilmeye çalışılmaktadır.

Nitekim 1983 Eylül'ünde ölen Güney Afrika Komünist Partisi başkanı ve ANC'nin Siyasi-Askeri Konseyi üyesi Dr. Yusuf Dadoo, bir yazısında şöyle diyor: "Topyekün Strateji aslında ırkçı yapıyı emperyalist tekellerin ihtiyaç ve gereklerine uyarlamak, halkın öfkesinin parlayan alevini söndürmek ve baskı altındaki kitlelerin daha devrimcileşmesini önlemek çabasıdır."[4]

Botha'nın, "değişiklikler devrime karşı yegâne alternatiftir. Uyum sağlamak zorundayız, aksi halde ölürüz"[5] şeklindeki açıklaması, rejimin içine girdiği krizin boyutlarını göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.

"Topyekün Strateji"nin bir içe, bir de dışa ve bölgeye yönelik hedefleri bulunmaktadır. Siyah işçi sınıfı, hükümetin içe yönelik çabalarının hedef aldığı önemli bir grubu oluşturuyor. İki ayrı hükümet komisyonunun (Wiehahn ve Rieckert komisyonları) 1979 yılında hazırladığı raporlar temelinde başlatılan, Afrikalılara konan belirli kanuni kısıtlamaların kaldırılması, onlara kalifiye işlerde çalışma ve kalifiye işçi olabilme imkânlarının tanınması gibi adımlar, işgücü rezervlerinin daha iyi bir kullanımını hedefliyor. Bu tedbirler, apartheid politikası nedeniyle ülkenin en önemli ekonomik sorunlarından biri haline gelen kalifiye işçi açığını gidermeye yöneliktir. Bu da tekellerin taleplerine tamamen uygun düşmektedir. Boer büyük burjuvazisinin de, diğer "Big Business"grupları gibi apartheid'ın üretici güçlerin gelişimini köstekleyen bazı yönlerinin kaldırılmasından, objektif olarak çıkarı vardır.

Bir dizi başka tedbir de, apartheid'ın bazı "kötü" görünümlerini yumuşatmaya yöneliktir. Bu tedbirler arasında, iş kanununda yapılan değişikliklerle "eşit işe eşit ücret" prensibinin kabul edilmesi ve yine pasaport kanununda yapılan bazı değişikliklerle belirli Afrikalılara "beyaz şehirlerde" oturma hakkının tanınması gibi "kolaylıklar" bulunmaktadır. Böylece Afrikalıların belirli kesimleri, özellikle bunların hali vakti en iyi olanları, şehirlerde oturabilmek gibi bazı "haklar" edindiler. Yeni çıkarılan kanunla, Güney Afrika sendikal hareketinin yıllardır siyah Afrikalılar için talep ettiği "ırk farkı gözetmeksizin tüm işçilere sendikalaşma hakkının sağlanması", biçimsel olarak

benimsendi. Fakat bu hakkın tanınması için bir yandan sendikaların kayıtlı olması şartı getirilirken, öte yandan kayıt işlemi bir takım engellerle hemen hemen imkânsız hale getirildi. Yine sendikalara her türlü politik faaliyet yasaklanarak, onlara sadece "iş yerlerinde barışı sağlama" görevi verildi. Ayrıca sendikalara üye listelerini resmi makamlara bildirmek, gelir ve giderleriyle faaliyetleri hakkında bilgi vermek zorunluluğu getirildi. Bütün bunlar, sendikaları politika dışı tutarak, onları ırkçı sömürgecilerle "sosyal barış" içinde yaşayan reformist bir kanala sokmayı, apartheid rejimine karşı mücadelede işçi sınıfı hareketini ulusal kurtuluş hareketinden koparmayı, Afrikalı emekçilerin sosyal protestolarını ırkçı yönetimin kontrolü altına almayı amaçlıyordu.

"Topyekün Strateji"nin en önemli hedeflerinden bir diğeri de, baskı altında tutulan Afrikalı çoğunluğun eylem birliğini engellemektir. Bu nedenle Afrikalıların ayrıcalıklı kesimlerine (bunlar orta kesimler ve "İşçi aristokrasisi"-dir) şehirlerde oturma hakkı verilerek, bunların devrimci güçlere karşı sistemin bir müttefiki haline getirilmesi amaçlanmıştır. Yine Asyalılar ve melezler de ırkçı yönetimin etki altına almayı hedeflediği ve bu nedenle bazı manevralar yaptığı kesimlerdir. Bu manevralardan birisi, yakınlarda gerçekleştirilen "anayasa reformudur." Buna göre, ülkenin cumhurbaşkanını seçmek için beyazlardan, melezlerden ve Asyalılardan oluşan üç meclisli bir parlamento kurulacaktır. Beyaz azınlık bu "reformla" bir yandan egemenliğini daha inceltilmiş metodlarla sürdürmeyi, öte yandan halkın bu kesiminde politik eşitliğe sahip olduğu inancını yaratmayı arzulamaktadır. Güney Afrika'nın yüzde 70'ini oluşturan Afrikalılar bu "anayasa reformunun" kapsamına alınmamış, kendi lerine eskiden olduğu gibi hiçbir politik hak verilmemiştir. Bu durum 1984 yılında yapılan sahte seçimlerde bir kez daha görülmüştür.

Apartheid rejiminin tüm muhaliflerine karşı tırmandırılan terör, "Topyekün Strateji"nin temel özelliğini oluşturmaktadır. 1982 yılında 200 bin Afrikalı sırf pasaport kanununa aykırı davrandıkları gerekçesiyle tutuklandı, bunların 188'i polis tarafından vurularak öldürüldü, 551'i ise yaralandı. "Topyekün Strateji"nin bir diğer belirgin özelliği de, Güney Afrika devletinin sürekli militaristleştirilmesidir. Bu ülke kapitalist dünyadaki silah üreten en büyük 10 devlet arasında yer alıyor. Güney Afrika silah sanayii, kendi silah ihtiyacının yüzde 80'ini üretebilmektedir. Yine Güney Afrika, askeri potansiyel bakımından Afrika'nın en güçlü devletidir. Öte yandan bütün belirtiler, ırkçı yönetimin atom silahlarına sahip olduğunu göstermektedir. Güney Afrika silahlı kuvvetleri 500 bin kişiden oluşmaktadır ve bu sayının 1 milyon 987 bin 800'e çıkarılması hedeflenmiştir.

Güney Afrika bütçesinin en büyük bölümünü oluşturan askeri harcamalar (bütçenin hemen hemen dörtte biri), Güney Afrika Maliye Bakanı Horwood'un ifadesine göre, 1983/1984 bütçesinde 1975/1976'daki bütçeden üç kat fazladır. Buna karşılık siyah Afrikalıların eğitimi için ayrılan, para bütçenin yüzde 1'i ile 2'si arasında oynamaktadır.

"Topyekün Strateji"nin dış politikaya yönelik ana global hedefi ise, Güney Afrika'nın yarattığı kötü imajı düzeltmek, uluslararası baskılara, yaptırım uygulama ve yatırılan sermayeyi geri çekme gibi taleplere karşı etkili şekilde karşı koymaktır.

"Topyekün Strateji"nin bölgesel hedefleri ise, bir yandan askeri güç haline gelmek öte yandan komşu devletler üzerinde yeni türden askeri bir baskı oluşturmaktır. Bu sadece Güney Afrika birliklerinin doğrudan müdahalesiyle sınırlı kalmamakta, ayrıca karşı devrimcilerin ya da ilerici yönetimlere karşı düşmanca faaliyetlerin silah ve para yardımı yapılarak desteklenmesini de içermektedir. "Topyekün Strateji" öte yandan, bölgeye yönelik stratejik amaçlar için ekonomik, politik ve ideolojik faktörlerin güçlü bir dayanağı anlamına da gelmektedir. Bu hedeflerden en önemlisi, bölgede Güney Afrika Cumhuriyeti'ne bağımlı "anti-marksist" devletlerden oluşan bir "kuşağın" oluşturulmasıdır. Bu "kuşakta" Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yanı sıra, "bağımsız" Bantustan'lar ile Güney Afrika'ya ekonomik olarak tamamen bağımlı Botswana, Lesetho ve Swasiland devletlerinin yer alması; Zimbabwe ile bölgedeki diğer bağımsız devletlerin de bu "kuşağa" çekilmesi planlanmıştır. Bu planların gerisinde, bölgedeki bağımsızlık mücadelelerinin desteğini zayıflatmak ve sosyalizme yönelmiş Angola ve Mozambik gibi ülkeleri tecrit etmek hevesleri yatmaktadır.

Bu hedefe varmak için, değişik ekonomik metodlar uygulanmaktadır: Bir

Öldürülenleri törenle gömmek günlük görevlerden: En önde iki çocuk tabutu

yandan ırkçılarla işbirliğine hazır devletlere ticaret, alt yapı, gelişme projeleri gibi ekonomik destek verilirken, öte yandan diğer devletlerin Güney Afrika'ya olan ekonomik bağımlılıkları kullanılarak, onları politik bakımdan destabilize etmek için ekonomik güçlükleri keskinleştirilmektedir. Yine Güney Afrika'nın Namibia'yı işgal etmesi "Topyekün Strateji"nin bölgeye yönelik amaçlarıyla tam bir uyum içindedir.

IRKÇI YÖNETİME KARŞI YÜRÜTÜLEN MÜCADELENİN KAZANDIĞI ULUSLARARASI DESTEK VE SEMPATİ

Güney Afrika'da sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı yürütülen mücadelenin en önemli özelliklerinden birisi, onun uluslararası planda kazandığı destek ve sempatidir. Uluslararası ilişkilerde ve anlaşmazlıklarda, barış sorunundan sonra dünya kamuoyunun uzun zamandan beri bu kadar yakından ilgilendiği ve üzerinde böylesine hemfikir olduğu başka bir sorun yoktur.

Bu ilginin bir ifadesi, Birleşmiş Milletler'in 1973-1983 yıllarını, ırkçılığa ve ırk ayrımına karşı mücadele on yılı olarak ilân etmesidir. 1983 yılının Ağustos ayında Cenevre'de toplanan Irkçılığa ve Irk Ayrımına Karşı II. Dünya Konferansı'nın teklifi üzerine, Birleşmiş Milletler tarafından ikinci bir mücadele on yılı daha kabul edildi. Bu on yılın en önemli hedefi olarak da, apartheid rejimlerinin ortadan kaldırılması tespit edildi. Güney Afrika'daki ırkçılığa karşı mücadelede devletlerden ve hükümetlerden, ulusal ve uluslararası örgütlerden, farklı eğilimlerdeki toplumsal güçlerden oluşan geniş bir cephe şekillendi. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen kararlar, bu anti-apartheid harekete moral, politik ve hukuksal açıdan destek olmaktadır. Yine Birleşmiş Milletler kurulduğundan bu yana Güney Afrika'nın ırkçı politikasıyla yakından ilgilenmektedir. Devletler hukuku belgelerinin bu bağlamda en önemlileri arasında şunlar zikredilebilir: Sömürge Ülkeler ve Halkların Bağımsızlıklarının Tanınması Deklarasyonu (1960), Irk Ayırımının Tüm Biçimleriyle Kaldırılması Üzerine Uluslararası Konvensiyon (1965) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konvensiyonu (1966).

1973 yılında kabul edilip, 1976 yılında yürürlüğe giren Apartheid Suçlarıyla Mücadele ve Cezalandırma üzerine olan anlaşma ise apartheid'ı insanlığa karşı işlenmiş bir suç, barış ve uluslararası güvenliği tehdit eden ciddi bir tehlike olarak karakterize etti. Anlaşma, Birleşmiş Milletler'e üye ülkeleri, apartheid suçunun işlenmesini önlemek ve takip etmek için gerekli önlemleri almakla görevlendiriyordu. İlginç olan bir durum, bu anlaşmalara önde gelen emperyalist ülkelerin hiçbiri tarafından imza atılmamasıdır.

Irkçı rejime karşı bir dizi başka önlem daha alındı. Meselâ Birleşmiş Milletler Güvenlik Örgütü, 1977 yılında Güney Afrika'ya silah ambargosu uygulanması için bir karar aldı. Yine Güney Afrika 1974 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantılarına sokulmuyor. Güney Afrika'nın apartheid politikasını sürdürdüğü ve Birleşmiş Milletler'in kararlarına uymadığı sürece, Birleşmiş Milletler'e ait özel

Irkçıların Arkasında Kim Var!

Yedi uluslararası tekel ırkçı Güney Afrika ekonomosini tümüyle denetlemektedir. Bunlardan üçü —The Anglo-American Corporation of South Africa, Barlow Rand Mines ve Africans Insurance Company— Johannesburg borsasının tüm hisse ve tahvillerinin %75'ini elinde bulundurmaktadır. Pekçok uluslararası tekel yöneticisi Güney Afrika askeri-sanayi kompleksinin faaliyetini belirleyen devlet güvenlik konseyinde yer almaktadır. Batı ülkelerinin lisanslarını kullanan ırkçı Güney Afrika yönetimi dünyanın onuncu büyük silah üreticisi durumundadır.

ABD

• Reagan yönetimi işbaşına geldikten sonra ABD ırkçı rejimin ekonomisine 14.6 milyon rand'lık yatırım yaptı.

• Bugün 400'den fazla ABD şirketinin Güney Afrika'da şubesi bulunmaktadır. Bu şirketlerden 60'ı dünyanın en önde gelen 100 tekeli arasındadır.

• ABD sermayesi Güney Afrika'nın stratejik olarak önemli sanayi dallarını, örneğin madencilik, ağır makine sanayi, elektronik, petrol, kimya ve otomotiv endüstrisini denetiminde bulundurmaktadır.

BRİTANYA

• 1978-1981 yılları arasında Londra ve Pretoria arasındaki ekonomik işbirliği iki kat artmıştır.

• Güney Afrika'daki Britanya şirket ve bankalarının sayısı 946'dır.

• The British Marconi Instruments ve Plessey şirketleri Güney Afrika'nın savaş uçakları ve radar kuruluşlarında aktif yer almaktadırlar.

• Çokuluslu Lonrho tekeli Güney Afrika'ya sürekli silah göndermekte ve kutular "hidrolik pompa malzemesi" olarak etiketlenmektedir.

FEDERAL ALMANYA

•ABD'nin ardından Güney Afrika ihracatında en büyük yeri Federal Almanya almaktadır. 1972'den bugüne Federal Alman şirketlerinin Güney Afrika'ya doğrudan yatırımları üç kat artmış ve 1981'de 6 milyar mark'ı geçmiştir.

•Federal Alman şirketlerinin Güney Afrika'da 50 binden fazla siyah işçi çalıştıran 300 kuruluşları vardır. MBB, MAN, Daimler-Benz, AEG-Telefunken ve Thyssen tekelleri ırkçı rejimin uçak, gemi ve elektronik yapımında söz sahibidirler.

örgütlerden çıkarılması yönündeki tavsiye kararına da, bu örgütlerin çoğu uydu. Birçok uluslararası spor örgütü de Güney Afrika'yı üyelikten çıkardı ve 1964 yılından beri bu ülkenin olimpiyat oyunlarına katılması yasaklandı. Öte yandan Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği Örgütü ve Bağlantısız Ülkeler Hareketi, Güney Afrika'daki ulusal kurtuluş örgütlerini resmen tanımakta ve bu durum sözkonusu örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki otoritesini yükseltmektedir.

Apartheid'a karşı yürütülen mücadelede uluslararası planda kazanılan bu ve benzeri başarılarda, dünya ilerici kamuoyunun, sosyalist devletlerin ve üçüncü dünya ülkelerinin önemli payı vardır. Gerek Güney Afrika'daki ırkçı rejime karşı mücadele eden örgütler, gerekse ırkçı yönetimin uluslararası planda bu denli tecrit olmasında önemli payı olan ülke ve kuruluşlar şu hedeflere varılmasını amaçlıyorlar:

—Apartheid sisteminin ortadan kaldırılması, demokratik güçlere karşı uygulanan teröre son verilmesi ve Güney Afrika halkının kendi kaderini tayin etme hakkının tanınması,

—Güney Afrika'nın silahlanmasının, ırkçı rejimin özellikle komşu Afrika ülkelerine karşı giriştiği ve uluslararası barışı sürekli tehdit eden saldırı eylemlerinin kınanması,

—Toprak bütünlüğü dikkate alınarak Namibia'nın bağımsızlığına kavuşması,

—Birleşmiş Milletler bildirisinin VII. maddesi gereğince, özellikle ekonomik kapsamlı yaptırımlar uygulanarak ırkçı rejimin boykot ve tecrit edilmesi, alınmış yaptırım kararlarına uyulması,

—Ulusal kurtuluş hareketinin ve apartheid'a karşı yürütülen silahlı mücadelenin haklılığının tanınması.

Güney Afrika'daki sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı yürütülen mücadelede, Afrika devletleri özel bir rol oynuyorlar. 1963 yılında kurulan ve 50 üyesiyle (Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin yaklaşık üçte biri) Birleşmiş Milletler tarafından tanınan en önemli örgütlerden biri olan Afrika Birliği Örgütü (OAU), Afrika'daki sömürgeciliğin kökünün kazınmasını faaliyetinin en önemli hedefi olarak görüyor. Yine apartheid rejimlerine karşı mücadele ve Namibia'nın özgürlüğüne kavuşması, bu örgütün faaliyetinin önemli bir ağırlık noktasını oluşturuyor, Afrika Birliği Örgütü'nün Özgürlük Komitesi, aralarında Afrika Ulusal Kongresi (ANC) ve Güney-batı Afrika Halk Örgütü (SWAPO)'nun da bulunduğu ulusal kurtuluş hareketlerine doğrudan desteği örgütlüyor.

Afrika devletleri arasında ırkçıların hakim olduğu bölgelere sınırdaş olan ve ırkçı rejimlere karşı mücadelede en ön saflarda yeralan Angola, Tanzanya, Zambia, Botswana ve 1980 Nisan'ından beri de Zimbabwe gibi devletler, mücadele eden kurtuluş örgütlerinin doğrudan cephe gerisini oluşturuyorlar ve bu nedenle de ırkçıların sürekli saldırı ve sabotaj eylemlerine ve dolaysız ekonomik baskısına maruz kalıyorlar. Fakat bölgedeki bağımsız ve ilerici yönetimlere sahip ülkeler arasındaki işbirliği ve bunun bir ifadesi olarak 1980 Nisan'ında Lusaka'da (Zambia) Angola, Botswana, Lesotho, Malavi, Mozambik, Zambia, Zimbabwe, Swasiland ve Tanzanya'nın katılımıyla toplanan "Güney Afrika'nın Gelişmesinin Koordinasyonu" adlı konferans (SADCC), bölgedeki güçler dengesini anti-sömürgeci ve anti-ırkçı özgürlük mücadeleleri lehine değiştirecek önemli bir faktör olmaktadır.

Dipnotlar:

(1) Apartheid, Güney Afrika'ya ilk defa yerleşen Hollandalı göçmenlerin (Boerler) Afrikaans diye adlandırılan dillerinde "ayrılık", "ayrı gelişme" anlamına geliyor.

(2) Albert Luthuli: Mein Land, mein Leben (Ülkem, Hayatım), Berlin 1966, sf. 102.

(3) Bantustan: Güney Afrika'da ırkçı hükümet tarafından baskı altında tutulan Afrikalıların (özellikle Bantular) politik ve ekonomik olarak tecrit şekilde yaşadıkları Rezervatlar.

(4) Yusuf Dadoo: Die Krise des Rassistenregimes in Südafrika (Güney Afrika'da Irkçı Rejimin Krizi), Probleme des Friedens und des Sozialismus, 1982, No: 12, sf. 1619.

(5) Aynı yazı.

New York'ta Güney Afrika halkıyla dayanışma

Irkçıların Elmas Yağması

Dünyanın en büyük elmas madeni şirketi olan De Beers'in Londra'daki yeraltı kasalarında şu anda 1.8 milyar Sterlin değerinde elmas depolanmış duruyor. Bu hazinenin büyük bölümü De Beers'in Namibia'daki yerel şubesi CDM'nin (Consolidated Diamond Mines) alelacele kazıp çıkardığı kıymetli taşlardan oluşuyor. Namibia'nın bağımsızlığına kavuşması ve kendilerinden hesap soracak bir halk hükümetinin seçimle başa gelmesi ihtimaline karşı CDM ve diğer şirketler ülkenin doğal zenginliğini yağmalayıp yok ediyorlar.

Namibia'nın başkenti Windhoek'de bir soruşturma komisyonuna ulaşan bilgilerden, tarihin belki de en büyük yağma operasyonunun şu sıra orda tezgahlanmakta olduğu anlaşılmaktadır. CDM'nin işlettiği elmas madeninin ömrü şimdiden en az on yıl kısaltılmıştır; 21. yüzyıla kadar sürecekken şimdi 1992'de kapanması beklenmektedir. Şirket, en büyük karat elmasları bir an önce çıkarma telaşıyla daha az kıymetli taşların tahrip olup harcanmasına aldırmamaktadır. CDM'nin eski görevlilerinden bir tanığın belirttiğine göre madenlerden aşırı elmas çıkarımı ülke rezervlerinde 1.3 milyar Sterlin tutarında kayba mal olmuştur. De Beers, CDM'ye, "yönetimde bir değişiklik olmadan önce topraktan ne çıkarılabilirse çıkarılmasını" emretmiştir.

Bu olgular, 1982 yılında Namibia kamu yönetiminde (Namibia'yı G.Afrika Cumhuriyeti yönetiyor) yolsuzluk iddialarını soruşturmak için atanan komisyonun türlü engellemelere rağmen süren çalışmaları sırasında ortaya çıkan gerçekler arasında yer alıyor. Soruşturma Komisyonu, elmas sanayiini sözde bağımsızca denetlemek için kurulan Elmas Kurumu'nun işlerini de araştırıyor. Bu kurumun bir yetkilisi, ücretinin yarısını G.A. hükümetinden, yarısını da Elmas Üreticileri Birliği'nden aldığını, kendisinin o birliğin Baş Eksperi olarak CDM elmaslarının (Namibia'da tek elmas üreticisi de CDM'dir!) elenmesi, değerlendirilmesi ve dış pazarlarda satılması işlerine baktığını Soruşturma Komisyonuna bildirdikten sonra, Elmas Kurumu'nun şimdiye kadar kanun adına hiçbir denetleme faaliyeti göstermemiş olduğunu da itiraf etmiştir.

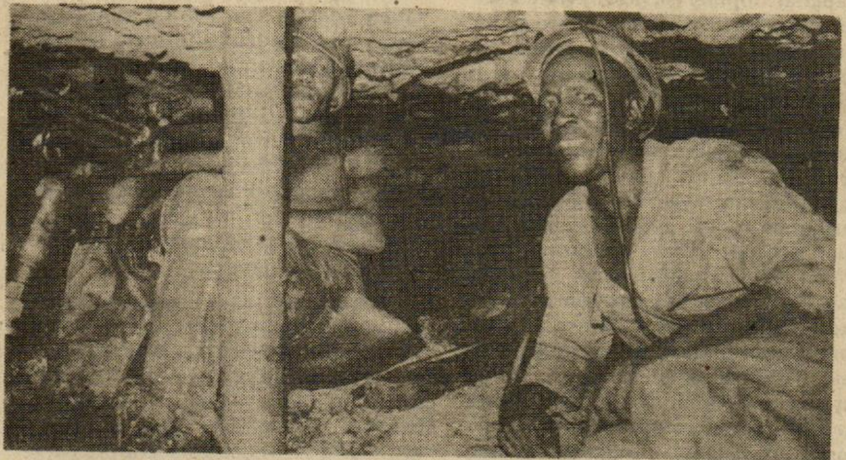
Bundan da anlaşıldığı gibi CDM ile sözde kamu yararını gözetmekle görevli Elmas Kurumu'nun çıkarları özdeştir. Üstelik Elmas Kurumu'nun başkanı aynı zamanda Namibia Baş Muhasibidir. 1978-79'da CDM toplam ülke içi gelirin yüzde 68'ini sağlamıştı; 1982-83'de bu oran yüzde 10.3'e kadar düşmüştür. Johannesburg *Financial Mail* gazetesinin bir hesabına göre 1980 ile 1984 yılları arasında elmas satışları üzerinde devlet denetiminin yetersizliğinden ötürü Namibia'nın uğradığı kayıp 250 milyon Sterlini bulmaktadır.

Namibia'nın bağımsızlıktan sonra muhtaç olacağı servet ve kaynaklar böylece De Beers ve onun denetlediği şirketler tarafından başka taraflara aktarılmaktadır. Bunlardan biri, TSUMEB, Namibia'nın altın ve platin hariç diğer metallerinin çoğunu çıkarıp ihraç ediyor. Ülkenin en büyük işvereni. Buna rağmen Namibia'da geçerli özel vergi yasaları sayesinde son 10 yıldır hemen hiç vergi ödememiştir. Bir başka dev maden şirketi, Rio Tinto Zinc'in (RTZ) denetimindeki Rossing Uranium, sadece 1983-84'de vergi ödemeye başlamıştır, oysa 1978-82 brüt karları 239.7 milyon Sterlin ve bundan aynı dönemde RTZ'ye düşen net kâr 89.1 milyon Sterlindir. Bunlar şirketlerin açıkladıkları, bağımsız, denetimden geçmemiş rakamlar. Gerçek ihracatın çok daha fazla olması kuvvetle muhtemel.

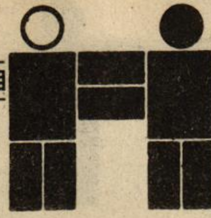
Bu arada İngiltere'nin Namibia'da çok-yönlü özel çıkarları olduğunu da belirtmek gerekiyor. İngiliz kökenli çok-uluslu şirketlerin ülkede geniş ve kârlı yatırımları var. RTZ kendisi İngiltere kökenli. Yine Birleşik Kırallık'ta (İngiltere) tescilli Consolidated Golfields şirketi de TSUMEB'de büyük hisseye sahip.

Bütün bunların yanısıra bir başka ilginç nokta da şu ki; Soruşturma Komisyonunda görevli baş müfettiş Martin Grote'un hazırladığı 700 sayfalık bir belge Güney Afrika yönetimince "gizli" ilan edilerek yayınlanmaktan alıkonulmuştur. Johannesburg *Financial Mail* gazetesinin bildirdiğine göre, "belgenin yayınlanması halinde dünya çapında bir skandala yol açacağı söylenmektedir, zira bazı maden şirketlerinin Namibia'yı son birkaç yıldır milyonlarca Sterlin gelirden nasıl yoksun bıraktıklarının deiillerini içermektedir."

(26 Temmuz 1985 tarihli *New Statesman* dergisinden özetlenerek çevrildi.)

Elmas madeninde işçiler.

Siyahlara Ayrılan Bölgelerdeki Dullar

Dulluk - yalnızlık dolu ve boş yaşam; gerilim, dengesizlik, uyumsuzluk dönemi... Binlerce Afrikalı kadın - çok küçük yaşta evlendirilmiş, çocukluktan ergenliğe geçişi tamamlamadan, sorumluluklarla dolu yaşama atılmış yeni yetmeler- için, ev kurma ve aileyi çekip çevirme yükü bindirilmiş, yaşam karşısında bir başlarına bırakılmış, hasta bebelerini bir başlarına sağaltmaya, ölülerinin başucunda bir başına ağlamaya, gömü' öncesinden onları yıkamaya ve ölülerini bir başlarına gömmeye hüküm giymiş bu genç kadınlar için ne olabilir dulluk? Yazgısı akşama sabaha kara yazılacak bu genç evliler için ne anlamı olabilir , onları eli böğründe, hiçbir almaşığın dindiremeyeceği bir susuzluk ve açlık içinde yitik bırakan bu dulluğun?....

Ne ki, kentlerde, maden ocaklarında, çiftliklerde çalışmak için kocalarının koparılıp alındığını gören onbinlerce Afrikalı kadının günlük yazgısı budur. Kocalar, işçilerin göçlerine ilişkin yasalardaki boşluklar yüzünden eşlerini götüremezler, acınası ücretlerle uzun dönemler işyerlerinde yatıp kalkmaya zorunlu kalırlar, gurbette yaban, yuvalarına döndüklerinde karılarına, çocuklarına yaban olurlar.

Bu kadınlar siyahlara ayrılmış bölgelerde bir başlarına kalarak evleri yaparlar, toprağı işlerler, davarı beslerler, çocuklara bakarlar. Yakıcı güneş, ırmakların suyunu son damlasına dek içtiğinden, ot yetmediği için hayvanları birbiri ardına ölürken, bir deri bir kemik kalmış inekleri sütten kesilirken kuraklığın zararlarını bir başlarına gözlemlerler. Yakıcı güneşin ürünlerini kavurduğunu, aylar boyu süren çalışmalarının bir kaç gün içinde boşa gittiğini görürler. Mısır tarlalarına zarar veren dolu fırtınalarını bir başlarına izlerler; kulübelerini kağıttan yapılmışçasına silip süpüren, onları ve çocuklarını ocaksız bırakan fırtınalara karşı da bir başlarına karşı koyarlar. Birbiri ardına bebelerini, sonra da yalnızca cesetleri gelen, tanımadıkları sevdiceklerini -kocalarını- toprağa verirler. Çünkü makinaları homurdanan dünya, veremden ve madenlerin ince hastalığından içi oyulmuş adamları hiçbir işinde kullanamaz.

Ülkede, kilometreler boyunca, bu genç, ağırbaşlı, kaygu dolu çizgiler şimdiden yüzlerinde derin izler bırakmış kadınlardan başkasıyla karşılaşılmaz. Şu kadın kafasının üstündeki su küpüyle tepeyi tırmanıyor, talihliyse çocuğu sırtına bağlanmıştır; öteki ağır bir yükle dağı tırmanmakta; koşulmuş altı öküzü izleyen, tarım araçları bulunan arabasını sürükleyen şu kadına yalnızca on oniki yaşlarında bir bacaksız yardımcı olmaktadır; öteki, şu kadın yanıbaşında bir çocuk, besisiz davarı ya da en çok yirmi koyunluk küçük sürüyü geri getirmekte...

Çift zamanı onları koşumun arkasında, sabanı sürerken öküzleri yönlendirirken görebilirsiniz. Kışın dondurucu ayları boyunca ekini kaldıranlar, arabaları dolduranlar, ürünü kaldıranlar bu kadınlardır. Zayıf ürün! Başka türlüsü nasıl olabilirdi ki? "Yerlilerin kötü yöntemleri", resmi değerlendirme budur. Tarım bu kadınlara ve çocuklara bırakılırsa evlerin yapımı tümüyle onların sırtına yıkılırsa bunda şaşıracak ne var?

Sabahları kadınlar, çocuklarının - yarım yamalak giyinmiş, kuru ekmek ve mısır haşlamasından oluşan, bir damla sütten yoksun, çok kez de sade suya tiritten ve bakladan kahvaltıyla yetersiz beslenen çocuklarının - okul için hazırlanmasıyla uğraşırlar. Çocuklarını okumuş görme isteği onlarda öylesine büyüktür ki, çocuklarının okula gitmeleri için, çocuklarının, onları bu yoksulluktan kurtaracak eğitimi öteki ırklara bir alay bilgi ve güç veren bu eğitimi edinebilmeleri için davarın yayılma işiyle de onlar uğraşır.

Akşam üzeri, akşam yemeğini hazırlamak için ateş yakarlar. En varlıklıları ineklerini sağar ve hayvanlarını kapatır; ama çoğunun hayvanı yoktur ve çocuklar sütün tadını bilmezler. Arada bir babanın, uzaklardaki eşin mektubu gelir. O denli beklenen mektup ve para ellerindedir. Satıcıya olan borcun bir kısmı ödenir. Birkaç hafta boyunca sofrada ekmek, şeker, çay, bazı "ekstralar" görülür. Bazıları kötü haberler almışlardır Adam hastadır, kaza geçirmiştir, tutuklanmıştır çünkü soran görevliye kağıtlarını gösterememiştir. Kağıtları olmadığından değil, öteki ceketinin cebinde unuttuğundandır. Güney Afrika'da bir siyahın unutmaya hakkı yoktur!

Acı bir gündür karısı için. Çocukları kaygıyla ona bakmaktadır. Çocuklar sormaya korkmakta, o da ne söyleyeceğini bilememektedir. Sonunda konuşmayı başarır: "Babanız sizleri öpüyor, ama para için biraz daha sabretmemiz gerektiğini söylüyor. Bazı sıkıntıları olmuş, parayı harcamak zorunda kalmış." Akşamın geri kalan bölümü sessizlik içinde akıp gider; çocuklar Tanrı'ya yakarmak için diz çöktüklerinde, anneleri gökyüzüne "Amin"siz bir dua sallar. Bu kadınların otuzunda yaşlanmalarında, bitip tükenmelerinde şaşılası hiçbir yan yoktur.

Zaman zaman, umutsuzluk içinde, varlıklı ve ahlaksız adamların kurdukları tuzaklara yakalanmayı kabullenirler. Tüm topluluk içinde kadınların yükünü hafifletecek tek kişi, bu adamlardır. Yalnızca onlar iyi beslenmiştir, cinsel zevklerini doyuma ulaştıracak kadar yalnızca onlar sağlıklıdır. Yalnızca onların parası vardır kadınlara - kadınlara ve çocuklara - yardımcı olmak, onları giydirmek için. Fahişelik! Nasıl isterseniz öyle adlandırın. Ama bu kadınlar kendi istekleriyle satmazlar kendilerini. Çok düşük ücretlerle onları, onları ve çocuklarını ağır ağır ama kesinlikle erimeye zorlayan toplumsal siyasadır. Bir toplumsal siyasa ki, onları dölsüz kadınlar, kocalarını güçsüz erkekler haline sokmuştur; bir siyasa ki, tüm halkı yozlaştırmış, insanlıktan çıkarmıştır; bir siyasa ki, siyahlara ayrılan bölgelerde bir erkeğe düşen kadın oranını sekize çıkarmıştır. Bu koşullar altında gücü ve parası olan istediği kadar kadına sahip olabilmektedir. Bu siyasa, kentte erkeği, eşcinselliğin ve ırza geçmenin olağan işlerden sayıldığı gerçek kamplara bağlayarak, sürekli

savaş halinde tutmuştur. Böylelikle insanları, kadını cinsel zevkleri doyurma aracından başka bir şey görmeyen hayvanlara dönüştürmüştür.

Siyahlara ayrılmış bölgelerde kadınların tek düze yaşamlarını üç öğe renklendirmektedir. Bunlardan birincisi kilisedir. Kadınlar, burada işlerinden uzakta birkaç saat geçirebilmekte, şarkı söyleyebilmekte ve onları hiçbir zaman duymuyora benzeyen Tanrı'ya yakararak, ağır yüklerinden kurtulabilmektedirler; öteki dünyada mutlu yaşam sözü veren kilise!

Bir de evlilik şöleni vardır; burada genç çiftle birlikte şarkı söylerler, dans ederler, gülerler ve neşelenirler. Ne ki bu, hüzünle karışık bir neşedir; çünkü genç evlilerin mutluluğunun kısa süreceğini, geleceği olmayan bir yaşama girdiklerini ve geleceklerinin şimdiden yok olduğunu bilirler. Erginleme kutsaması ve bira bayramı, bir zamanlar o denli göz kamaştırıcı ve sevinçle geçerken, şimdilerde eski kutsamaların zavallı öykünmelerinden başka bir şey değildir. Çünkü günümüzde, kadınlar kendi aralarında şarkı söylemekte ve dans etmektedirler; yalnızca yaşlı adamlar, körler, sakatlar bayrama katılmakta ve erkeklerin güçlü, tok sesli korosunu herkes özlemektedir

En son olarak da cenaze törenleri vardır; evet, cenaze törenleri! Burada ölülerinin üzerine kapanıp ağlarlar, inlerler; burada tek Mfundisi birliğiyle, öğretmenle, sakat, kör ve yaşlılarla birlikte, eşlerini, babalarını, kardeşlerini, son yolculuklarında uğurlarlar. Günümüzde, kırsal bölgelerde erkeklerin sayısı öylesine azdır ki, gömmeden önce ölünün başında kadınlar beklerler - eskiden, Afrika topluluklarında bilinmeyen bir gösteridir bu.

Kadınlar, siyahlara ayrılmış bölgelerdeki yaşamlarında tüm güçlerini yitirerek, umutsuzluğa kapılarak, her türlü olanağı zorlayıp kocalarının yanına gitmeye çalışırlar. Ama tüm Afrika nüfusunun ülke içinde yer değiştirmesini denetleyen geçiş izni yöntemi, bu durumu hemen hemen olanaksız kılar. Bu mevzuat yüzünden, tüm garlara, Afrikalılara -resmi giriş çıkış izni göstermedikleri sürece- büyük merkezlere götüren biletleri satmamaları buyruğu verilmiştir. Bir uzman doktora gitmek amacıyla izin kağıdı istenilse -uzman doktorlar yalnızca büyük merkezlerde bulunmaktadır- bir doktorun raporu gerekmektedir. Zaman zaman, bu belge elde edilse bile, kadının bir uzman doktorun bakımına gereksinimi olmadığı kanısına varan görevli, giriş iznini vermemektedir. Yitirilmiş kocanın, erkek kardeşin ya da oğulun izini bulmak ya da hasta kocanın başucuna koşmak için

Güney Afrika'da siyahlara ayrılmış zorunlu ikâmet bölgeleri.

izin gerekse, en özel, kişisel belgelere varıncaya dek tüm belgeleri göstermek gerekmektedir. Ve bunda da yer değiştirmenin ivedilikle gerekip gerekmediğini kararlaştıracak olan yine görevlidir.

Gar gişelerinde redle karşılaşmaktan kaçınan kadınların çoğu, onları kente kadar otomobilleriyle ya da kamyonlarıyla götürmeyi öneren ahlaksız adamlar tarafından kandırılmaktadır. Her şeyi: yapımı çok zor olan evi, besledikleri kuzuları, buzağıları, komşularına ya da akrabalarına emanet ettikleri çocuklarını, arkada bırakıp gitmelerine neden olan kentin yapay çekiciliği midir? Kentte yaşamın kolay olduğunu söylendiğini duydukları için midir? Bu düzenbazlara büyük paralar ödemelerine ve yasak bölgeye izinsiz girmekten dolayı tutuklanma tehlikesini göze almalarına neden, kulaklarını ve kollarını süsleyen işporta malı yalancı takıların düşü müdür? Yanıtı çok yalındır: çünkü yaşamak istememektedirler.

Kente ulaştıklarında yeni zorluklar çıkar karşılarına. İzin kağıdı olmaksızın yakalanırlarsa ceza görürler ya da tutuklanırlar, sonra da kamyonlara doldurularak Tecrit bölgelerine geri gönderilirler. Kentte oturma iznini yasal yollarla elde edemezlerse başkalarını kullanırlar. Burada da "yardımsever" insanlar yok değildir; bu adamlar onların zor durumlarından yararlanırlar. Gerekli belgeleri para karşılığında satarak, onlara "yardım etmeye" hazırdırlar; yanısıra, kadın güzelse bedeller beş on liraya kadar inebilir, kadının bedeniyle de ödemesi koşuluyla.

Kente geldiklerinde bir yer bulma şansına erişmiş olanlar en aşağılık çalışma koşullarıyla patronlara bağlanırlar. Geçiş izni düzeni işverenlere, hizmetçilerine istediğini yaptırma ya da ayrıcalıklı bölgenin dışına çıkarma hakkını, denetimler, anlaşma yöntemleriyse, hizmetçilerine çok kötü davranma, şantaj yapma, en aşağılık işleri önerme olanağını sağlar.

Polisin elinden sıyrılmayı uzun zaman başarabilmiş olan kadınların çoğu, eninde sonunda yakalanırlar ve kocalarından uzaklara, Tecrit bölgelerine gönderilirler. Hizmetçilik yapanlara gelince, "evde oturmasına izin verilir". Buna karşın, çocukları, bakacak bir yakını olup olmadığı gözetilmeksizin, kırsal kesime geri gönderilir.

Afrika'da bir çok yuva bu şekilde yıkılmış, bir çok aile böyle dağıtılmıştır. Langa'daki Kadın Kayıt bürosuna, "Boşanma Mahkemesi" denilmesinin nedeni anlaşılmaktadır. Langa Komiseriyse, adamlarının ve kendisinin, bu aile ayrılıklarını olabildiğince "insancıl" bir tarzda düzenlemeye çalıştıklarını söyleyebilmektedir. Bu kopuşmalar, bu koparılmalar "insanca" nasıl gerçekleştirilebilir? Yönetimdeki yüksek memurların anlayışları ne olursa olsun, kendi eşleri, kendi çocukları onlardan koparılıp alınsaydı, insanlıktan söz edebilirler miydi? Yalnızca Güney Afrika'da, o da siyahlar söz konusu olduğu zaman, bir aileyi "insancıl biçimde" dağıtmaktan - yaşlı ya da genç bir çok kişi için geçerli olan, yoksulluk ve acı içinde parçalanma - sözedilmektedir.

Tüm siyah kadınları Tecrit bölgelerine geri göndermeli diyorlar, her günü bir öncekinin benzeri - tek düze yakınmalarla, vızıldanan sineklerle, hasta bebelerle, ölen hayvanlarla, açlıkla, yoksullukla ve ölümle - geçen yüzlerce kadının yanına katmalı

Güney Afrikalı gazeteci -yazar Phyllis Ntantala'nın *Anthologie Africaine et Malgache*'de yer alan yazısından Sevgi Tamgüç tarafından çevrilmiştir.

Yetkiner Ulukılıç

RASKOLNİKOV'UN ODASI

Nedim Gürsel

"Bir dolaba, bir sandığa benzeyen bu sarı odada bunaldı, boğulur gibi oldu."
Suç ve Ceza

İki sokağın birleştiği yerde yükselen beş katlı eski yapıdan içeri girdiğimde Dostoyevski'nin çökük avurtları, çukurlarına gömülmüş küçük kara gözleri ve geniş alnıyla beni karşılamasını beklemiyordum elbet. Ama yazarın saçları dökülmüş uzun seyrek sakalının sarı nöbetlerinde köpüren ağzını tümüyle örtemediği bir portresinin ikinci katın aralık kapısından içeri girer girmez önüme çıkacağını tahmin ediyordum. Kruvaze yakalı siyah redingotun üzerinde dimdik duran bir baş. Beyaz, yumurta gibi bir alnın bitiminde çatık kaşlar, yorgun ve acılı bakışlar. Dostoyevski'nin bu portresini yıllar önce bir edebiyat ansiklopedisinde görmüştüm. İstanbul'daki evimizin karanlık bir iç avluya bakan arka odasında okuduğum romanının kapağında da aynı portre vardı: *Suç ve Ceza* sözcüklerinin altında. O zaman bozkırdan yeni dönmüştüm. Döner dönmez de evin en dar odasına kapatmıştım kendimi. Bir süre yalnız kalmak, bozkırda yitirdiğim kimliğimi bulmak istiyordum. Umarsızlığı, acıyı yaşamıştım. Yaralıydı gövdem, bilincimse bomboş. Geçmişi unutmuş gibiydim. Belleğimde yalnızca tel örgüler, yaz güneşinin yakıp kavurduğu çıplak tepeler vardı. Bir de uzakta gölün durgun yüzeyine vuran ayışığı. Suçlu muydum? Suçumun ne olduğunu kesinlikle bilmesem de, cezalandırıldığıma göre, karanlık dar odalarda, sonsuz geceye uzanan sokakların bitimindeki kötü yerlerde suç işlemiş olmalıydım. Belki de basık tavanlı bir bodrum katında gizli toplantılara katılmış, yıkıcı eylemlerde bulunmuştum. Ama kendim yıkılmıştım sonunda. Bir acayip korkuluk, çamaşır ipinde sallanan yamalı bir gömlek gibi dönmüştüm bozkırdan. Döner dönmez de kendimi İstanbul'daki evimizin en dar odasına kapatmıştım.

Tahmin ettiğim gibi oldu. İkinci katın aralık kapısından içeri girince tam karşıda, elyazmalarının sergilendiği camekânların üzerindeki duvarda gördüm Dostoyevski'yi. Salonun tam ortasında silindir biçiminde yükselen bir panoya bakıyordu. Nemli, pis duvarlar, pencerelerden kanalın bulanık suyuna vuran sarı bir ışık vardı panoda. Yazar her sokağını, her izbesini avucunun içi gibi bildiği, kenar mahallelerinde, rıhtımlarının buz tutmuş kaldırımlarında, renkli çatı kirişlerinden direklere asılmış fenerlerin aydınlattığı çıkmaz sokaklarında bir uyur gezer gibi dolaştığı kente, Sen-

Petersburg'a bakıyordu duvardan. Kurşuna dizilmek üzere götürüldüğü Peter ve Paul kalesinin kiremit renkli mazgallarını mı görüyordu, yoksa Amirallik Sarayı'nın göğü delen kulesini mi? Belki de Neva'da yüzen buz parçalarıydı gördüğü. Duru, saydam Neva! Çan kuleleriyle görkemli sarayların yansıdığı donuk su! Ve suyun kaygan yüzeyinde düşlerden bir orman. Ağızları ucuz şarap kokan düşkünlerin, çamurlu dar sokaklarda müşteri bekleyen veremli orospuların, iç içe geçmiş evlerin karanlık avlularına çamaşır asan yaşlı kadınların, basık tavanlı dar odalarda hayal kuran öğrencilerle kaatillerin düşlerinden bir orman. Bir şafak vakti, çatırdayan buz parçalarıyla çözülüp Neva'nın derinliklerine gömüldü bu orman. Bir şafak vakti, uzun bacaklı Avrora, Kışlık Saray'ı topa tuttuğunda; sarsılıp yıkılan Kerenski değil,Sen-Petersburg kentinin korkunç hayaliydi. Yıllar sonra, Leningrad'da kendi adını taşıyan müzenin duvarından işte bu hayale bakıyordu Dostoyevski. Sibirya'da, dört yıl boyunca kapatıldığı zindanda yanan mumun titrek alevinde İncil'i okurken, sürgünde gece lambasını yakıp beyaz kağıtların üzerine eğildiğinde, ya da uzak, gürültülü bir Avrupa kentinin soyluları arasında rulet başındayken hep bu hayali, Neva'nın donuk yüzeyinde dalgalanan, bir çökelip bir ayrışan bu düş ormanını görmüştü.

Salonun tam ortasına konmuş silindir biçimindeki panonun çevresinde dönerek, Dostoyevski'nin Sen-Petersburg'unu iyice yerleştirdim belleğime. Nevski Caddesi'nde bir aşağı bir yukarı piyasa yapan memurları, sigara dumanıyla dolu bilardo salonlarında ömür tüketen subayları, yaşlı cadılarla küçük kızları; her şeyi, her şeyi görür gibi oldum. Ağzı köpüklü atların çektiği kupa arabalar geçti önümden. Bir keman, votka kokan havayı titretti. Bulaşık suyuyla yıkanmış izbelere, kör kütük sarhoşların sızıp kaldığı meyhanelere, kalabalık çarşılara girip çıktım. Dar köprülerden de geçtiğim oldu, yapraklarını dökmüş kayınlar altında yürüdüğüm de. Bataklıklar üzerine kurulmuş bu eski kentin duvarlarından sızan su, damla damla doldu içime. Yüreğimdeki sıkıntıyı besleyip büyüttü. Dünyam daraldı giderek; doğa, insanlar, anılar yok oldu. Müzenin camekânlarında sergilenen elyazmalarına, duvardaki portrelere bakmadım artık. Sen-Petersburg'un karlı çatılarını, külrengi donuk göğünü, kanalların bulanık suyuna bakan alçak tavanlı odalardaki cılız gövdeleri ardımda bırakarak, panonun az ilersindeki kapıyı açıp dar merdivenlerden beşinci kata, Raskolnikov'un odasına çıktım.

İstanbul'daki evimizin karanlık bir iç avluya bakan arka odasında *Suç ve Ceza*'yı okurken bir gün Leningrad'a geleceğimi, bir zamanlar Dostoyevski'nin oturmuş olduğu evin salonundaki aralık kapıdan Raskolnikov'un odasına çıkacağımı bilemezdim elbet. O yıl bozkırdan yaralı ve yorgun dönmüş; döner dönmez de kendimi evin en dar odasına kapatmıştım. Annem böyle kapalı kalmamın ruh sağlığımı iyice bozacağını, çıkıp dolaşmam gerektiğini söylüyor, dostlarımı eve çağırıyordu. Ama ben hiç kimseyi görmek istemiyordum. Zaten yalnız da değildim. Bozkırda, gece uykuya varmadan önce benliğimi saran, gövdemi ürperten o korkunç kitabın anısı İstanbul'daki odamda da peşimi bırakmamıştı. *Ölü Bir Evden Anılar*'daki kürek mahkûmları, binlerce kadınsız erkeğin sayıkladığı havasız koğuşta yaptıkları gibi orada da yatağıma yaklaşıp çevremi sarıyorlar, usturayla kazınmış yamru yumru kafaları, korkunç suratları, dayaktan yara bere içinde kalmış kıllı gövdeleriyle başımda bekliyorlardı. Biraz dalsam ırzıma geçmek ya da beni boğmak için üzerime çullanabilirlerdi. Ama yine de, dünyanın bir ucunda suçlarının bedelini ödemeye terk edilmiş, türlü hakaret ve işkencelerle insanlıktan çıkarılmış bu yaratıklar dostlarımdı benim. Onlarla iyi geçinmeli, aralarına karışıp acılarını paylaşmalıydım. Aynı koşullarda, aynı çileyi çekiyorduk çünkü.

Dostoyevski'nin kitabından çıkıp odama yerleşen kürek mahkûmları bir süre sonra beni rahat bıraktılar. Önce sayıları azaldı. Gözlerimi kapar kapamaz başucuma üşüşmüyorlardı artık. Kapıdan şöyle bir görünüp karanlığa karışıyorlardı. Giderek azaldılar. Raskolnikov'la tanışınca da, geldikleri yere, Omsk zindanının buz tutmuş yalnızlığına döndüler. Ben de İstanbul'daki evimizin arka odasında Raskolnikov'la baş başa kaldım.

Gerçekten de bir dolabı andırıyordu Raskolnikov'un odası. Aslına tıpatıp uygun yapılmıştı. Sararmış, yer yer aşınıp yırtılmış tozlu duvar kâğıtlarıyla kaplıydı. Tavanı öylesine alçaktı ki, odada uzun süre durmaktan korkup yatağa oturmak zorunda kaldım. Yerimden kalkmadan kapının çengelini indirdim, kendimi dar yatağın derinliğine bıraktım. Önce tavanı gördüm, sonra karşı duvardaki örümceği. Örümcek uzun süre devinimsiz kaldı. Pencereden vuran külrengi ışıkta oda sessizdi. Derken kulağıma bir gürültü geldi. Birisi duvara çivi çakıyordu sanki. Yerimden kalkıp pencereye yaklaştım; aşağıya, karanlık avluya baktım. Kimseler yoktu görünürde. Karşı pencerenin önüne dizilmiş saksılarda ürperen ıtır çiçekleri-ni gördüm. Gürültü azaldı giderek, odaya derin bir sessizlik çöktü. Pencerenin önünden ayrılıp yeniden yatağa uzandığımda, örümceğin aynı yerde durduğunu gördüm. Bir süre, uzunca bir süre devinimsiz kaldıktan sonra kımıldadı, hızla yürüyüp tozlu duvar kâğıtlarının arasında yitti. Aynı anda Raskolnikov'un sesini duydum. Soluk almadan konuşuyordu. Sözcüklerden bir ırmak, kar suyuyla beslenen bir akarsu, kaya parçalarını da beraberinde sürükleyerek vadiye doğru akıyordu sanki. "Ben o zamanlar bir örümcek gibi köşeme çekilmiştim, —diyordu Raskolnikov— alçak tavanların, daracık odaların insanın ruhunu, yüreğini nasıl sıktığını bilir misin? O hücreden o kadar nefret ediyordum ki! Ama yine de bir türlü dışarı çıkmak istemiyordum. Günlerce dışarı çıkmıyor, ne çalışmak, hatta ne de yemek yemek istiyordum; boyuna yatıyordum."

Ben de bozkır dönüşü senin gibi daracık bir hücreye kapatmıştım kendimi Raskolnikov! Annem bir şey getirirse yiyordum, getirmezse yemeden öylece günüm geçiyordu. Senin gibi içimi kemiren bir düşüncem de yoktu üstelik. Arada bir dalıyor, kendimi bozkırda yalnız bir ağacın altında otururken görüyordum. Göz alabildiğine uzanan boşlukta ne bir ev vardı, ne de bir insan. Tepemde yapraklar hışırdıyordu. En küçük bir esinti bile yoktu oysa. Güneş yuvarlanıp gökyüzünün tam ortasında durmuş, kımıldamıyordu. Gölgede rahattım. Ama daracık bir alanı kaplıyordu gölge. Toprak kızgın, ağacın gövdesi kuruydu. Hiçbir yere kıpırdayamasam da, ağacın altında rahattım. Derken ansızın dolduruveriyorlardı boşluğu. Buğday tarlasına inen çekirge sürüsü gibi üzerime çöküyorlardı. Gövdelerinin ağırlığı altında eziliyor, soluk alamıyordum. Birörnek giysileri, yanık suratları, suratlarına göre çok büyük ağızlarıyla korkunçtular. Gölgede tam uykuya dalacakken kuşatıyorlardı çevremi. Yuvalarından fırlamış gözleriyle üzerime çullanmak için fırsat kolluyorlardı. Bir türlü kurtulamıyordum onlardan Raskolnikov! Her yerde peşimdeydiler. Soluklarını ensemde, uğuldayan seslerini beynimin içinde duyuyordum. Sen odandayken, zihnini kemiren o tuhaf düşünceye karşın yalnızdın, yalnız kalabiliyordun. Tefeci kadını öldürüp kendi yaşamını kurtaracaktın. Salt kendi yaşamını da değil, o iğrenç, o kötü yaratığı öldürüp parasını çalmakla tüm insanlığı kurtaracak, ermiş katına yükselecektin. Hem, tefeci kadının varlığı gerçekti, hayal değil. Bense bir türlü kurtulamıyordum onlardan Raskolnikov, kocaman kulaklı kafalarını ezip rahata çıkamıyordum. Her

yerde beraberdik. Haftada bir topluca götürüldüğümüz hamamda bile.

Kalın parmaklı kocaman elleriyle birbirlerinin sırtlarını keselerken kirli sular sıçrıyordu üzerime. Kahkahalarıyla hamam kubbesi çınlarken kurnalara su değil çirkef doluyordu. Tıknaz bedenleri, uzun kollarıyla çirkindiler. Kıllar fışkırıyordu her taraflarından. Ben de onlardan biriydim. Onlar gibi hayvansı, onlar kadar çirkin. Hamamın buharında kendimden geçiyor, yorgun gövdemi sıcak taşlara bırakıyordum. Tam gevşeyip rahatlayacakken, takunyalarla saldırıyorlardı üzerime. Günler geceler boyu sürüp gitti bu karabasan, bu korkunç sanrı. Uykumdan ettiler beni, yemeden içmeden kesildim. Aylar sonra, bozkırdan eve dönüp kendimi odaya kapattığımda da uzun süre onlardan kurtulamadım. Her an başucumdaydılar. Uykuyla uyanıklık arası bir düşte, sonu gelmez bir çırpınışta ölüme, öldürülmeye direndim böylece. Onlar benim suçlarım, pişmanlıklarım mıydı Raskolnikov? İrinli yaralarım, birikmiş kahırlarım mıydı?

Sonra seni tanıdım. Sen-Petersburg kentinin çamurlu dar sokaklarında, kanal boylarında uyur gezer gibi dolaştığın günlerdi. Hastalık ve sanrı günleri. Yürüyüp duruyordun kirli duvarlar boyunca. Nereye gittiğini, nerede olduğunu bilmeden, akıntıyla sürüklenircesine. Köprülerden geçiyordun. Taşları yosun tutmuş eski köprülerden. Gölgen uzuyordu. Neva'nın rıhtımlarına çıktığında gökyüzü genişliyor, mavibeyaz bir boşluk açılıyordu önünde. Ama sen, kentin yoksul mahallelerine dönüyordun hemen. Tütün kokan pis bodrumların, donuk güneşin yansıdığı kırık pencerelerin, balgamlı tezgâhların önünden geçiyordun. Yazlığa gidemeyen her Sen-Petersburg'lunun tanıdığı o baygın koku yakıyordu genzini. "Burası yarıdeliler kenti azizim —dediğini anımsıyordun Svidrigaylov'un— yeryüzünde insan ruhları üzerinde Petersburg kadar karanlık, keskin ve garip etkiler yapan bir başka kente çok az rastlanır" derken şeytanca gülümsüyordu. Gerçekte Sen-Peterburg kentinin sokakları değildi gün boyu arşınladığın. Acı çeken ruhunun, yalnızlığının labirentinde dolaşıyordun. Yürüdüğün sokaklar kalabalıktı, pisti. Yoksulluk denizinde ilerleyen bir gemi gibi yarıp geçiyordun kalabalığı. Ardında aç çocuklar, düşkün kadınlar, sarhoş babalar kalıyordu. Yürüyordun dar odandan kurtulmak için. Yürüyordun bir düşte, bitip tükenmek bilmeyen bir sanrıda. Yürüyordun devletlerin, dünyanın üzerine. Napolyon'a inat, ama bir Napolyon edasıyla, ezip geçiyordun haksızlıkların üzerinden. Ve sen yürüdükçe, bir civcivin yumurtadan baş vermesi gibi, kafandaki tasarı olgunlaşıyor, boy atıyordu. Çünkü uzaktın herkesten. Herkesten başkaydın. Yalnızlığınla, sıkıntınla besliyordun biricik tasarını. Sen yürüdükçe puslu yaz güneşi de yürüyordu peşinden. O zaman, Sen-Petersburg kentinin sokaklarında böyle bir başına, böyle kararlı yürürken, sarışın küçük Sonya'nın peşini hiç bırakmayan kuzey güneşi gibi ardından geleceğini; alınyazın seni nereye sürüklerse sürüklesin, koruyucu bir melek gibi üzerine titreyeceğini bilemezdin elbet. Ben de seninle İstanbul'daki odamda baş başa kalınca, peşimi bırakmayan korkunç görüntülerin azalacağını, bir süre sonra tümüyle yitip gideceklerini bilemezdim.

Yalnız kalmayı, insanların bakışlarından uzak, en güç, en kötü koşullarda da olsa sürekli gözaltında yaşamaktan kurtulabilmeyi hiçbir zaman o günlerdeki kadar çok istemedim Raskolnikov! Seni tanıyınca bu isteğin nedenini daha iyi anladım. Sana yaşam veren, seni var eden kalemin *Ölü Bir Evden Anılar*'da yazdığı gibi, bozkırda da, en büyük işkence yalnız kalamamaktı. Bir an, bir saniye bile olsun yalnız kalamamak. Hep bir başkasının yanında uyanmak, ekmeği suyu başkalarıyla paylaşmak, her zaman bir başkasıyla solumak havayı. Bir orman gibi kardeşçesine değil, başkasına soluk aldırmamacasına. Hep bir başkasının varlığını duymak yanı başında; onun bakışları, onun ezici ağırlığı altında yaşamak. Ve çoğaltmak o insanı kendi bireyselliğini, öznelliğini unutup onun gibi yüzlercesiyle yatarak onun gibi binlercesiyle kalkmak. Yatakhanede, yemekhanede, dinlenmede her zaman her yerde, helada bile onlarla beraber, onlarla iç içe olmak. Yalnızlığın, yalnız kalabilmenin sınırsız mutluluğunu seninleyken tattım Raskolnikov! Seninle evin arka odasına kapandığım zaman. Şimdi, yıllar sonra, bozkırda yaşadığım karabasandan uzak, yine seninleyim. Oysa yıllar var aramızda.Hem yıllar, hem de edebiyatın gerçekle kesiştiği yerde yükselen duvarlar var. Aşılması güç duvarlar. Ama ben yine de seninleyim.

Küreğe hüküm giyip Sibirya'daki "Ölü Bir Ev"e gönderildiğin gün tutsak gözlerle son kez baktığın kentin sokaklarında dolaştım bu sabah. Zindanda düşlerine girecek, belleğinden bir türlü silemeyeceğin Sen-Petersburg'un sokaklarında. Sen gideli ne çok değişmiş her şey! Çamurlu dar sokaklar, izbeler yok artık. Düşkün sarhoşlarla veremli orospular da. Geniş caddeler, yeni alanlar açılmış. Parklar güzel, insanlar rahat. Tramvay ve troleybüsler vızır vızır. Metro da öyle, yeraltında bir aşağı bir yukarı gidip geliyor. Her yerde yontular, modern yapılar var. Kentin en güzel alanını Dekabristlerin anısına yeniden düzenlemişler. Alanın tam ortasında şaha kalkmış atıyla Deli Petro. Neva'nın üzerinden aşıp karşı kıyıya atlayacak neredeyse. At öylesine dikilmiş kaya parçasından kaidenin üzerinde. Petro da adını taşıyan kentin göğüne kanatlanmaktan öylesine mutlu. Atın upuzun, tunçtan kuyruğu onu yere doğru çekiyor ama. Rusya'nın Avrupa'ya açılan bu ilk penceresinden göğe yükselmesini önlüyor. Sen gideli ne çok şey değişmiş Petro'nun Batılı mimarlara kurdurduğu bu kentte. Sen-Petersburg Leningrad olmuş, Çarisin'in Stalingrad olduğu gibi. Finlandiya İstasyonu'na ayak basar basmaz Rus toprağını sarsmaya başlayan kısa boylu, geniş alınlı bir adamın adını taşıyor şimdi. Çünkü yalnızca bu kentin değil, tüm Rusya'nın alınyazısı değişti bir ekim günü. Bir ekim günü bu kısa boylu, geniş alınlı adam, Smolni'de toplananlara "Dün erkendi yarın geç/vakit tamam bugün!" dediğinde uçsuz bucaksız Ukranya düzlüklerinin de alınyazısı değişti, kıyısında cezanı çektiğin İrtiş boylarının da.

Ve Avrora ateş açtı Kışlık Saray'a. Şimdi rıhtıma bağlayıp müze yapmışlar üç bacalı Avrora'yı. Sen Sibirya'ya küreğe giderken sokaklarında bir uyurgezer gibi dolaştığın Sen-Petersburg'un Petrograd —sonra da Leningrad— olacağını bilemezdin elbet. İrtiş ırmağına bakan bir zindanda geçireceğin günlerin korkunçluğunu bilemeyeceğin gibi. Avrora'nın topları Kışlık Saray'a değil bembeyaz bir turistik otele dönük artık. Ve otelin sureti Neva'da yüzüyor: Neva hiç değişmemiş. Su yine sakin, buz parçaları saydam. Irmakların ömrü kentlerinkinden uzun. İrtiş kıyısında eksi kırk derecede çalışırken belki sen de anladın bunu. İşte böyle Raskolnikov, bir zamanlar senin de yürüdüğün rıhtım boyunca yürüdüm. Mavibeyaz bir gökyüzü açıldı önümde, dünyam genişledi. Avrora'yı geride bırakarak karşı kıyıya yöneldim. Görkemli sarayların, düzenli bahçelerin önünden geçtim. Baktım Peter ve Paul kalesinin kiremit renkli mazgallarına güneş vuruyor yine. Bildiğin kuzey güneşi. Baktım çan kuleleri bulutsuz göğün mavisini deliyor. Sen gideli çok şey değişmiş Raskolnikov, ne var ki kent duruyor yerli yerinde. Kentlerin ömrü insanlarınkinden uzun. Evlerin, odalarınkinden de. Tavanarasındaki odanda sanrılar içinde çırpınırken, belki sen de anladın bunu. Şunu bil ki, artık meyhanelerin ölgün ışığında insanlar yorgun değil. Geleceklerinden emin çoğu. Ama tabakta dilim dilim kesilmiş balık üzgün yine. Ve Svidrigaylov kendini bu-

gün de öldürmeye kalksa, önünden yine kuyruğunu bacakları arasına kıstırmış çirkin bir köpek geçebilir. Biliyorum sen Svidrigaylov gibi kendini değil tefeci kadını öldüreceksin. Üstelik salt ödürmek için, kendin için savuracaksın baltayı. Özgürlüğünü kendine kanıtlamak için. Cadının yamru yumru kafası bir nar gibi ortadan ikiye ayrılacak. Ve kanı göreceksin, üzerine fışkıran sıcak kanı.

Şimdilik bir ben biliyorum içini kemiren düşünceyi. Sevgi dolu varlığının ardındaki kaatili bir ben seziyorum. Çünkü o kaatilin bakışlarıyla baktım çevremdeki insanlara. Bir türlü kurtulamıyordum onlardan, senin gibi yalnız kalamıyordum. Kendimi koruma içgüdüsünün her şeye ağır bastığı günlerdi. Bitip tükenmek bilmeyen bozkır günleri. Sayende rahata kavuşabildim. Sen baltayı tefeci kadının başına indirdiğinde ter kokan gövdeleri, usturayla kazınmış kafalarının iki yanında yelken gibi sallanan kulakları, korkunç ağızlarıyla silinip gittiler. Sen öldürdün onları Raskolnikov! Onlar benim suçlarım, benim pişmanlıklarımdı. İrinli yaralarım, birikmiş kahırlarımdı. Onları sen öldürdün. Öldürüp rahata çıkardın beni. Sayende uyku ve dinginliğe kavuştum, yalnız kalabildim. Yeniden buldum kendimi. Sen ise onlara doğru gittin Petersburg'da yitirdiğin kimliğini bulabilmek için. Aralarından biri oldun. "Ölü Bir Ev"in onlarla dolu koğuşuna sürgün ettin kendini. Çevrendekilerin hiçbiri bu davranışının gerçek nedenini anlayamadı Raskolnikov! Seni, İstanbul'daki evimizin karanlık bir avluya bakan odasında bir ben anladım. Şimdi, yıllar sonra, aynı odanın bir başka kentteki uzantısında anacağın Aleksandrovna'nın sesini duyar gibiyim: "Rodyacığım!, diye haykırıyor şaşkınlıkla, ne kötü bir odan var! Eminim ki bu oda yüzünden böyle melankolik oldun." Razumihin de kulağıma eğilip: "Sefaletin, melankolinin pençesinde inleyen bir üniversiteli genç düşün," diye fısıldıyor, tavanarasındaki ininde altı ay kimsenin yüzünü görmemiş, gururlu, değerini bilen bir genç düşün!" Evet, yıllar sonra senin odanda senin yatağına uzanmış seni düşünüyorum Raskolnikov! İnce uzun yüzünü, zeki bakışlarını düşünüyorum. Ve İstanbul'daki evimizin arka odasında acıyla kıvranıyor gövdem. Karabasanlar içinde yalnızlığı arıyor. Az sonra kalkıp gideceğim buradan. Müze bekçisi odanın kapısını kilitlemeye geldiğinde yatağını boş bulacak. Az sonra, geldiğim gibi dar merdivenlerden aşağıya inip otelime döneceğim. Yevropeskaya Oteli'ndeki geniş, ferah odama.

1983

ERDAL ALOVA

ÜÇLEM

Can Yücel'e

I. DÜĞÜM

O sarhoş bir göktaşıydı
yanlış bir dünyaya düşen
bir ışık çadırında yaşardı Körfez'de
yıldızları soluya soluya.
Erguvan sakallı ihtiyar
o devrimci derviş
kendini anlatırken bile
bir başkasını yazdı hep
başkasını ağladı.
Martı seslerinden bir düğüm yüreğinde
Gel, derdi, gel sevgilim,
kurbağaları dinlemeye gidelim.

2. ÜÇÜNCÜ KIYI

Ne, büyükannem güzelim İstanbul ağzıyla
kulağıma fısıldadı gecelerini şehrâyinlerin
ne, çamurdan altın yaptım;
ruhum yanardöner bir levanten ruhu
hazeren sandalyeler satın aldım,
cebimde Balık Sözlüğü
ben bir İstandollu'yum
kalbim lodos yemiş bir vapur
korkumu Karşı'ya geçiriyorum.
Dönsem geriye...
Çok geç artık, çok geç!
Öte yakaysa nasıl büyüyor gönlüme!

3. YANIK GÜL

Kötü bir bahçıvan
nasıl titrer de diktiği çiçeklerin üstüne
öbürlerini unutursa
ben de yer beğendireyim derken
şiir denen şu huysuz çiçeğe
gözüm görmez olmuş gayrı dünya bahçemi.
O telaşla ezdiklerim...
(kimilerini bilerek tabi)
Ya şunlar... kurumuş hepsi...
(sonra sulayacaktım!)
Ayrık otları sarmış tekmil gözlerim
sade ardımdakileri değil
önümdeki gülleri de yakmışım!

Şiir Dili Ya da "Şiirce"-4

Teoman Aktürel

"Dilden kurtuluş yok; ne mantıkta, ne felsefede, ne bilimde" dedikten sonra, "Biz nasıl anlaşırız?" diye soruyor Nusret Hızır "Bilim Işığında Felsefe"de: "Dille değil mi? Sefertası gibi tabaka tabaka birbirinin üzerine kurulu konu dilleri ve üstdillerle. Konu dilleri, günlük dil ve bilim dili olmak üzere ikiye ayrılır. İşte bu dillerle iletişimin temiz yapılabilmesinde üst-diller, yani bu dillerin üzerine kurulu, bu dilleri konu edinen, eleştiren, arıklayan diller yardıma koşarlar".

Açın bakın Nermi Uygur'un "Yaşama Felsefesi"ni, orada "Dil, Anadil, Yabancı dil" başlıklı yazıda şu sözcüklerle karşılaşırsınız:

"Dil bir aynadır; herkes orda kendi yüzünü görür.

"Kuşkusuz, yanlışın en büyük nedenlerinden biri dildir. Ne var ki doğrunun da en güvenilir, en sağlam taşıyıcısı gene o.

"Dil, güneş gibi: kötü de, kötüye de kullanılsa hep ışımada.

...

"Dillerin çokluğu kadar insanı darlıktan kurtaran, bağnazlıktan alıkoyup başka gerçekliklere anlayış ve hoşgörü uyandıran bir gerçek yok —yeter ki gözü kulağı kısıtlamayalım.

"Her anadille başka türlü konuşur evren.

"İnsan, çeşit çeşit dillerde yatan, çeşit çeşit bilgeliklerin hakkını vermeyi öğrendikçe bilgeleşir.

"Başka bir dile bulaşmayan, anadilinin tadına varamaz. Yabancı dil öğrenimi, başka yararları yanında, bilinçli anadil sevgisinin vazgeçilmez koşuludur".

Nermi Uygur için dil handiyse eşittir evren:

"Tek konu, tek amaç, tek yöntem, tek gerçeklik —dil.

"Öylesine önemli şey ki dil, bazan ipin ucunu kaçırmak işten değil" diyor.

Biz gene de ipin ucunu kaçırmayalım, dil alanında başkaları ne demiş onlara da bir göz atalım.

Louis Althusser "Positions" (Konumlar) adlı kitabında, *Freud ile Lacan* başlıklı yazısında yeni bir bilimin, *dilbilim*'in ortaya çıkmasıyla Lacan'ın kuramını oluşturduğunu belirtir ve şöyle sürdürür: "Freud daha önce her şeyin dile bağlı olduğunu söylemişti; Lacan açıklığa kavuşturur: 'Bilinçaltının söylemi bir dil olarak yapılanmıştır'."

Açın bakın Jacques Monod'nun *Raslantı ve Zorunluluk*'unu, dil ve insanın evrimine ilişkin şu sözcüklerle karşılaşırsınız:

"Biricik olay: çağdaş dilciler, simgesel dilin, hayvanların kullandığı türlü iletişim yollarına (işitsel, dokunsal, görsel ya da başka) indirgenemeyeceği olgusu üzerinde direniyorlar. Kuşkusuz doğru bir tutum. Fakat bundan, evrimin salt bir kesinlik gösterdiği insan dilinin daha *başlangıçtan* beri, örneğin büyük maymunların kullandıkları bir çağırma ve haber verme türleri sistemiyle hiçbir ilişkisi olmadığı sonucuna varmak, bana, yararsız bir varsayım gibi görünüyor.

"Hayvanların beyni, kuşkusuz, yalnızca bilgileri kaydetmekle kalmayıp bunları birleştirmeye, dönüştürmeye ve bu işlemlerin sonucunu kişisel bir işlem olarak yeniden kurmaya elverişlidir. Fakat bu, ki konunun özü de buradadır, özgün ve kişisel bir çağrışım ya da dönüştürmeyi başka bir bireye iletmeye elverişli biçime sokulmamıştır. Oysa, tanımı gereği, bir bireyde gerçekleşen yaratıcı birleştirmelerin ve yeni çağrışımların, başkalarına iletildikleri için, bireyin kendisiyle birlikte yok olmaktan kurtuldukları gün doğmuş sayılan insan dilinin yaptığı budur".

Evet, nereye, ne yana baksak dil çıkıyor karşımıza. Bergson, insanı ilkin *"homo faber"*, alet (araç) yapan olarak tanımlıyordu. Lévi-Strauss'a göre insan her şeyden önce konuşan bir varlıktır, bir konuşucu'dur (bir "locuteur"-dür) , ama makineler yapan bir varlıktır.

J.B. Fages daha önce andığımız incelemesinde hem dilbilim, hem de dilbilimden esinlenen bilimler için geçerli temel öğeleri Roland Barthes'ın izinden giderek beş bölümde topluyor:

1. — *Dil ve Söz;*
2. — *Gösteren ve Gösterilen;*
3. — *Dizge ve Bitişiklik Bağıntısı;*
4. — *Düzanlam ve Yananlam;*
5. — *Konudil ve Üstdil.*

J.B. Fages dil ile söz arasında Saussure'ün görmediği üçüncü bir öğeyi belirtir. Bu öğe *kullanım*'dır. "Örneğin, bir yörenin konuşma alışkanlıkları, bir yazarın *üslubu*, bir çağın, bir topluluğun 'yazı'sı, vb.". Saussure'ün öne sürdüğü satranç oyunu örneğini anımsayarak bir de futbol örneğini ele alalım:

"*Dil* = Futbolu voleyboldan ya da basketboldan ayıran kuralların tümü ve bu kurallardan doğan çeşitli düzenlemeler...

"*Söz* = Belirli bir karşılaşmadaki oynama biçimi: ağır ya da hızlı, ölçülü ya da sert...

"*Kullanım* = Bir takımın oyunu yürütme yöntemi ve 'üslubu': savunmaya çekilmek, ansızın karşı kaleye dalmak.."

Bizim konumuzu, "şiir dilini", "şirceyi" daha yakından ilgilendirmesi bakımından, yukarıda öğelerin tümünü değil de, 4. öğeyi, *Düzanlam ve yananlam*'ı gözden geçirelim:

"Şimdi ele alacağımız ayrım, her şeyden önce, yazın, moda, sinema, reklamcılık gibi geniş bir sanatsal etkinlik, düşünsel uyumlama, anlatım yöntemleri kesimini içeren bildirişim düzenleri üstünde çalışanları ilgilendirir.

"Roland Barthes'ın, değişik terimlerle (uygulama/düşsel) yeniden ele aldığı bu ayrım , yapısal çözümleme temel dili aşan bütün olguları kapsamaya ve sistemleştirmeye çalıştığı oranda gitgide kendini daha çok kabul ettiriyor.

"Daha ileri gitmeden bikaç örnek verelim: bir dost önemli bir göreve atanıyor. Kutlamak ve ne kadar sevindiğimi belirtmek için ona bir mektup yazacağım. Gerçekte her şeyi birkaç sözcükle, bir telgraf diliyle anlatabilim: 'Kutlarım... çok sevindim.' Ama bu anlatım biçimi ne toplumsal ilişkilere. ne toplumsal törelere, ne de dostça bir seslenişe uygun düşer. Sözlerime, mektubuma öyle bir biçim vermeliyim ki, duygularım basmakalıplıktan uzak bir kişisellik kazansın. Bunu sağlamak için şöyle diyebilirim: 'Kutlama mektuplarından başını alamayacak haldesin herhalde... ama, gene de atanmanın beni ne denli sevindirdiğini söylemeden ede-

meyeceğim.'

"Düzanlam = temel dil ya da birincil dil;

"Yananlam = 'süslemeli' dil ya da ikincil dil.

"Ama ikincil dili, yananlam dilini kurmak için yeni tümceler ya da seçme terimler katmak her zaman gerekli değildir. Roland Barthes'ın Paul Valéry'den aldığı şu örneği okuyalım: 'Bir Fransız lisesinde öğrenciyim; Latince gramerini açıyorum ve Oidispus'tan ya da Phaidros'tan alınma şu tümceyi okuyorum: *quia ego nominor leo*. Duruyorum ve düşünüyorum; bu tümcede bir kaypaklık var. Bir bakıma sözcüklerin anlamı apaçık: bu latince tümce (çünkü benim adım aslan) anlamına geliyor. Ama bir bakıma da bu tümce başka bir şey anlatmak için buraya konmuş; bana, yani bir lise öğrencisine bu tümcenin apaçık söylediği başka bir şey de var: ben Latincede yüklem uyumunu göstermeye yarayan bir dilbilgisi örneğiyim. Hatta bu tümcenin hiç de taşıdığı anlamı aktarmadığını, aslanı ve adının ne olduğunu pek umursamadığını da kabullenmek zorundayım; gerçek ve son anlamı, yüklem uyumuna bir örnek olmaktır.'

"Düzanlam = aslan ve özellikleri (birincil dil);

"Yananlam = dilbilgisi örneği (ikincil dil).

"Reklam dilini anlamak bakımından bu ayırım çok aydınlatıcıdır:

"Düzanlam = marconi radyolarının yapım özelikleri;

"Yananlam = ses inceliği, ses yumuşaklığı.

"İki arkadaş bir gazinoda buluşurlar. Garson sorar: 'Ne emredersiniz?'

'—Viski soda' der birincisi.

'—Rakı' der ikincisi.

"İkisi için de düz anlam = içki; birincisi için yananlam = seçkin bir çevredenim; ikincisi için yananlam = ben bir halk adamıyım, züppelikten hoşlanmam.

...

"Yananlamın ikincil dili, düzanlamın birincil diline göre geniş bir türevdir, bu dilden bir kopmadır. Kolayca anlaşılacağı gibi, insan ilişkilerinde ikincil dil her zaman vardır ve çoğu kez de birincil dile baskın çıkar. Yananlam göstergeleri sayıca çoktur: kimi görülebilir ya da sezilemez, kimi kaba ya da incedir. Her düşünce biçimi bunlara dayanır. Bunun içindir ki, Greimas ve Roland Barthes bu yananlam lisanına düşsel diyorlar, düzanlam ise uygulama düzeyinde yer alıyor".

Konumuz bakımından 5. öğe, "konudil (nesnedil) ve üstdil" üstünde de durmak kaçınılmaz oluyor. J.B. Fages'ın incelemesinden son bir alıntı daha ele alalım ve noktayı koyalım:

"Günlük dilden (ister birincil ya da ikincil, ister düzanlam ya da yananlam dili olsun) kopmanın ikinci bir biçimi daha var. İnsanlar her gün kullandıkları dile, ister bu dili daha yakından bilmek, ister eleştirmek, ister daha kesin, daha bilimsel bir üçüncü dili önermek için olsun, bir nesne gibi baktıkları zaman 'üstdil işlemi' denilen bir işlem yaparlar.

"Bu durumda birincil dil (düzanlam) ve ikincil dil (yananlam) bir dil-nesne, yani bir nesne olarak ele alınan ve üstünde durulan bir dile dönüşürler... Üçüncü dil ya da üstdil, dilin ele alınmasına olanak sağlayan dildir.

"İki adam 'çalmak'tan söz ediyorlar. Bir an birbirlerinin ne dediklerini anlamaz olurlar ve hemen birbirlerine sorarlar: 'Bu çalmak sözü ile neyi anlatmak istiyorsunuz?' Biri müzik meraklısıdır ve piyanonun tekniğinden söz etmektedir, ötekinin ise aklında bir hırsızlık olayı vardır. Bu kişilerin birbirlerini yoklamaları, kullandıkları sözün doğru anlamını araştırmaları bir üstdil işlemidir.

"Her bilimsel araştırmanın kendi üstdili vardır. Sesbilgisi dilin tınılarını incelemek için fizyoloji terimlerini kullanır; sosyoloji insan sözlerini incelemek için ayrı bir sözlük geliştirmiştir, yapısal çözümleme de öyle, yapısalcılığı ele alan felsefe ya da tanrıbilim kendi üstdillerini kullanırlar".

Düzanlam, yananlam deyip duruyoruz ya, "şiir dili"nde, "şiirce"de *anlamsız*'ın da *(non-sens)* yer aldığı görülür. Henri Brémond 1925'de "La poésie pure" (Arı/Saf Şiir) başlıklı yazısında bütün ülkelerin, bu arada Fransız halk şiirinin *anlamsızlığı* sevdiğini belirtir. Gerçekten bizim ozanlardan Yunus Emre ile Kaygusuz Abdal bu doğrultuda ünlü örneklerini, ürünlerini vermişlerdir. Gerçi pek bilinen, epeyce yaygın şiirlerdir bunlar, ama olsun, o şiirlerin kimi bölümlerini bir kez daha anmanın kime ne dokuncası olabilir ki?

Yunus Emre der ki:

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp der ne yersin kozumu

...

Kerpiç koydum kazana poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana bandım verdim özünü

...

Bir sinek bir kartalı salladı urdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

...

Balık kavağa çıkmış zif turşusun yemeye
Leylek koduk doğurmuş bak a şunun sözünü

Gözsüze el eyledim sağır sözüm anladı
Dilsiz çağırıp söyler dilimdeki sözümü

Bir öküz boğazladım kakladım sere kodum
Öküz ıssı geld'aydur boğazladın kazımı

Bundan da kurtulmadım nidesini bilmedim
Bir çerçi de geld'aydur kanı aldın gözgümü

Tospağaya sataştım gözsüz yılan yoldaşı
Sordum sefer kancaru Kayseri'ye azimi

Yunus bir söz söylemiş hiç bir söze benzemez
Münâfıklar elinden örter mâna yüzünü

Körolası yobazlar, dıştan inanır görünüp içten inanmayan bağnazlar işte böyle söyletirler Yunus'u!

Kaygusuz Abdal da şöyle der:

Kaplu kaplu bağalar
Kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş
Diler Kırım geçmeğe

Kelebek ok yay almış
Ava şikâra çıkmış
Tonuzları korkutur
Avuları kaçmağa

...

Ergene'nin köprüsü
Susuzluktan bunalmış
Edirne minaresi
Eğilmiş su içmeğe

...

Leylek koduk doğurmuş
Ovada zurna çalar
Balık kavağa çıkmış
Söğüt dalın biçmeğe

Kelebek buğday ekmiş
Manisa ovasına
Sivrisinek derilmiş
Irgad olup biçmeğe

Bir sinek bir devenin
Çekmiş budun koparmış
Salınıban seğirdir
Bir yâr ister koçmağa

Bir aksacık karınca
Kırk batman tuz yüklemiş
Gâh yorgalar gâh seker
Şehre gider satmağa

...

Deve hamama girmiş
Dana dellâklık eder
Susığırı natır olmuş
Nöbet ister çıkmağa

Kaygusuz'un sözleri
Hindistan'ın kozları
Bunca yalan söyledin
Girer misin uçmağa

Genç Tiyatronun Güç Sorunları

Oben Güney

Kültür yozlaşması, bir ülkedeki sosyo-ekonomik ve politik bozgunun en belirgin göstergesidir. Çünkü, o ülkenin ekonomisinde "zümre çıkarları"na dönük bir politika yürürlüğe konmuşsa; toplumun diğer kesimleri yoksulluğa ve yoksunluğa itilmiş demektir. Böylesi bir sosyal anlayışı, demokratik olanak ve sorumluluklar dışında yasalaştıran alçaltıcı bir yönetim; iş ve düşünce gücünü oluşturan "birey"-in insan değerlerini hiçe saymak durumundadır. İşgücünü oluşturan kesim - birkaç zengin ülkeye, zümre çıkarlarına uygun bir iki endüstri patronuna peşkeş çekilmesi dışında- tüm toplumsal varlık nedenlerini yitirmekle karşı karşıya kalır. Düşünce gücü ise, yasaklama, sansür, baskı mekanizmasıyla susturulma ya da kişisel çıkarları öne sürülerek "taraftar" kılınma seçeneğiyle baş başa bırakılır. Böylece "meta" durumuna düşen insan, içinde kendisinin toplumsal bir değer olarak bulunamayacağı umutsuz bir "yarın"a ortak edilir. Görünümünü saptadığımız bu ortamda, toplum, içine kapanık bir yapıya dönüşür. Artık bir lüks olarak gördüğü kültür sorunlarının çözümünden beklediği hiçbir insanî yararlılık yoktur. Sonuçta, *insan* olarak üyesi bulunduğu toplumun sorumluluklarından uzaklaştırılarak sosyo-ekonomik bozgun içinde kısırlaşır. Kültür değerlerinden uzak, tek yönlü, sanatı ve yaratıcılığı umursamayan; hatta evrensel nitelikli ürünleri alaya alan bir tutum içine girer. Giderek bu evrimi durdurma çabasındaki direniş, onu hem çağından koparır; hem de onda, aklıyla (daha çok bilinçaltıyla) çelişkiler yaratan bir dünya görüşü olarak biçimlenir. Öyle bir ortam yaratılır ki, kültür ve sanat düşmanlığı "toplumsal çıkarları ve düzeni koruma" sloganıyla beslenmiş bir politik inanç durumuna sokulur. Bir takım güdümlü, boş beyinlerin karanlıkta kalmış, fırsatını bulup bir türlü tatmin edemedikleri tutkularını, dizginleyemedikleri aşağılık duygularını yansıtan hastalıklı bir eyleme dönüşür. Hitler döneminde nasyonal sosyalistlerin parti programlarını perdeye, sahneye, sanatın ve kültürün etkin kollarına aktarmaya çalıştıkları o baskılı, çarpık yıllara koşutluk kuran bir düzenin temelleri atılır. Böylesi bir ortam, ancak, "özgürlük" kavramını kendi inançlarıyla sınırlama hevesinde olan megolomanyakların yönetimlerinde gerçekleştirilebilir. Tarih buna Neron, Caligula, Mussolini, Hitler ve şürekası ile tanıklık yapıyor. Çağımız koşullarında ise, daha gizli, demokratik değerleri koruma maskesi altında tarihin bu tanıklığı sürdürülüyor. Bize ise yalnız adını koymak kalıyor: Neoliberalodespotizm.

Oysa, liberalizm ile despotizm arasında bildiğimiz kadarıyla hiçbir felsefi benzerlik yoktur. Ne liberal ne de despot, tarihin hiçbir döneminde işbirliği yapmamışlardır. Yalnız psedoliberal anlayışın görece değer kavramlarının düzene uydurulmaya çalışıldığı son çeyrek yüzyılda çıkar hesaplarının hükümetler, devletler çapına uyarlanmasıyla, ikisi arasında bir organik bağ kurma gayretleri görülmektedir. Haksızlığı bir hak yasasına dönüştürmek isteyen yönetimlerin kullandığı yöntemler; zamanla "hilkat garibesi" örneklerini çoğaltarak kendilerine -sözüm ona- günlük koşulların zorlamasıyla bir "organum" oluşturma budalalığına kapılmıştır. Bu politik, sosyo-ekonomik sakatlık yukarıda sözünü ettiğimiz Neoliberalodespotizm'dir.

Neoliberalodespotik anlayış, kültür ve sanatı, koruma altına alma, arındırma politikasıyla yönlendirmeye çalışır. Sınırları, toplumsal yasaklarla daraltılmış, zümre çıkarlarına uygun kılınmış bir düşünceye hizmete zorlar. Bu anlayışı pekiştiren birbirinin aynı kurumlar üretmeyi, ideolojilerinin kaçınılmaz koşulu olarak görür. Programlandırılmış robotlardan farksız birer "güdümlü varlık" durumuna getirilmeye çalışılan kültür ve sanat adamları; bir yandan yaşam kaygısı; bir yandan düşünce özgürlüğünün insanı belirleyen kişilik ve namus kavgası arasında bırakılır. Bir kaç seçenek vardır:

Ya yukarda belirtilen sosyo-politik ölçülere hizmet eden bir propaganda aracı olacaksın (yani çıkarlar adına yandaş gözükeceksin)

Ya da politik ve ekonomik baskıların hedefi haline gelip yaşayabilmek için gereksinme duyduğun tüm doğal haklarından (iş-düşünmek-konuşmak-inandığını yazmak-düzeni yorumlamak-eleştirmek) *vazgeçeceksin.*

Üçüncü olasılık ise, susmak. Susacaksın. Ama susmakla araç olmak arasında hiçbir farklılık bulunmamaktadır.

Herhangi bir yadsıma, kabullenmeme, karşı çıkma durumunda neoliberalodespotik yönetimin en geçerli önlemi, susturma yöntemlerini, düzen yasalarına uyarlama işlemi olmaktadır.

"Çağdaş insan kimdir?" Sorusunu yanıtlarken, toplumsal varlık olarak "seçme yeteneği"ni toplumun geçmişiyle geleceği arasında bilinçli ve sağlam bir köprü kurabilecek düzeye çıkarabilen, *homoanalyticus* akla gelir. Yani "İncelemeci İnsan". Buna hemen, kültür değerlerini çoğaltma, geliştirme kaygısı taşıyan; düşünceyi çeşitli yönleriyle zenginleştirerek deneyen bir evrensel varlığın gücü eklenir. Ister idealist, isterse materyalist felsefe olsun, insanı tek yönlü, kısır inançlı, dar kafalı; yasakların ortasında beyni iğdiş edilmiş, dünya görüşü kalıplaştırılmış bir "yaratık" ya da "toplumsal varlık" olarak görmez. İdealist felsefe bile kendi oluşumu, gelişimi içinde farklılıkları olan inançlara, hatta sonuçlara bölünmüştür. Temelindeki bütünlük, uygulamalarındaki çatışmayı önleyememektedir. En önemli denge, materyalist anlayışın, idealist düşünceyle çatışması sonucu ortaya çıkan bütünleyici gerçeklerdedir. İnsanı biçimleyen bu ayrı dünya görüşlerinin çatışması, *insan* konusundaki doğruların belirlenmesinde en geçerli belgelerin kaynağını oluşturmuştur. Oysa Neoliberalodespotizm'in bu belgeleri yadsıyan tavrı, her iki felsefi inancın dışında bir kanserli ur gibi büyümesine yol açmaktadır. İşte, toplumun hastalıklı bünyesi böylesi bir yönetimin direnmesiyle zayıflamakta, giderek kişiliğini ve bütünlüğünü yitirmektedir. Derken yürürlüğe inzibatî önlemler girmektedir.

Bu yüzden neoliberalodespotik anla-

yış, toplumu yönlendirici bir başka güce gereksinme duymaya başlar. "Fanatik" yapısı onu "din" olgusunu kullanmaya yöneltir. Bu örnekteki toplumlarda dinsel yaptırımların özel bir yeri vardır. İnançların sömürülmesiyle başlayan atılımlar *insan-tanrı* ikilisi arasında, kendisine, yadsınması zor ve tehlikeli bir ağ kurma denemesine girişir. Düşüncelerini dinsel ögelerle besleyip, karşı çıkanları toplumun bu ince duyarlığına ters düşürecek bir konuma doğru itmeye çalışır. Bu yöntem, geleneklerinde din olgusu ağır basan toplumlarda amaca uygun işletilebilmektedir. Toplumun üyeleri —çoğu zaman önemli bir kesim— kısa süreli de olsa, hazırlanan bu planlı kışkırtmaya katılma gereksinmesi duymaktadır. Ne var ki, hiçbir din kitabı "Aç kalın, işsiz dolaşın, köle olun" demediği için, bu yöntem, namlusu yavaş yavaş sahibine çevrilen bir silah durumuna gelmektedir. Toplumu oluşturan üyeler kandırıldıklarını anlayınca, din olgusu, yerini dünyaya ait gerçeklerin devinim ritmine bırakarak biçim ve öz değiştirmektedir. 1789 Fransız Devrimi buna ilginç bir örnektir. Derebeylik Sultasının yıkılışıyla neoliberalodespotik anlayışın çöküşü arasında yadsınamayacak kadar yakın ve benzer etmenler bulunmaktadır. Bu gerçeklerin ışığında kültür ve sanat sorunlarını incelemek, saptanan sonuçlara göre bir tavır ve emek koymak "aydın" saydığımız kesimin görevlerinden birisi olmaktadır artık. Hele bu kesim, gençliğin oluşturduğu bir güç dengesiyle bağlantı kuruyorsa, verilecek savaşımın çok daha dengeli ve bilinçli yapılması gerekmektedir. Bu aynı zamanda tarihin sorumluluğunu yüklenmek gibi önemli ve saygın bir içerik de taşımaktadır. İster kültür ürünleri,isterse sanat yapıtları olsun, yorum yeteneğinden yoksun bir sığlığa kucak açmama koşulunu bir yaşam biçimi haline getirmelidir. Ancak o zaman, yapılan işle, verilen emek arasında toplumu kapsamına alan bir denge kurulabilir. *İnsan değerleri* akla ve bilince daha yatkın doğruları içeren bir ortamda çağdaş biçimiyle ve özüyle sergilenebilir. Gelişim, bilimselliğin tüm verilerine el atar. İnsanlar arasında iletişim ve ilişkiler evrenselliği yakalar. Giderek, kültür ve sanat, kendisini yenilemeyi evrimin kuramına yakışan, akılla uyuşan bir hıza kavuşturur. Doğallıkla, tiyatro da böylesi bir hızın gerisinde kalmama zorunluluğunu duyar. *İnsan*, kendi değerini belirleyen kişiliğini bulur ve seyircisine -yani ortak yaşamın diğer üyelerine- bu kişiliği onaylatır.

Neoliberalodespotizm'in bir başka özelliği de, çarpık yasalarını yaygınlaştırıp, haklılığını ispatlama gayreti içinde bozuk düzenini oturtabileceği kurumları çoğaltmaktır. Bu nedenle, toplum yapısını oluşturmada çok önemli bir rolü olan, iş ve kültür anlayışını yönlendiren her kuruluşa el atar. Yenilerini kurar. Onları önce ekonomik bir bağımlılığa sürükler. Sonra da program ve amaçlarını kendi çıkarlarına göre yeniden düzenler ve politik amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışır. El atamadıklarına yaptırımlar uygulatır. Bu kuruluşların başında gazete, dergi gibi kültür iletişim organları yanında, görsel ve sözsel sanatların, dernek ve eğitim kurumlarının tümü gelir. Toplumun düşünen, yazan, belgeleyen kesimi eleştiri olanaklarından yoksun bırakılır. İşgücünü oluşturan kesimin gücü (sendikalar, sendikal haklar ve bunları güvence altına alan yasalar) en aza indirgenir, giderek bu "enaz" bile uygulama dışında bırakılır. Böylece neoliberalodespotik hükümet, toplumun üstünde topluma aykırı özel bir yönetim mekanizmasına dönüşür. Özel sanat ve kültür kuruluşları, ya uyum sağlamaya zorunlu kılınır. Ya da dışlanır, kovuşturulur, yasaklanır.

Bu durumda verilecek savaşımın temeli, insan değerlerinden ödün vermeyen kurumların, birlemlerin (grup), toplulukların aralarında sağlayacağı düşünsel ve eylemsel birlikle atılabilir. *Özel hükümet*'lere karşı, toplumdaki duyarlı kesimin sorunlarını akılcı bir yaklaşımla irdeleyip, çağdaş çözümlemelere vararak ulusal bir güç oluşturmak ikinci bir adım olabilir kanısındayız. Bunun için de, ülkeyi ve diğer ülkelerin sağlıklı gelişimindeki sentezleri çok iyi özümlemek gerekmektedir. Çünkü, yalnız kendi içine kapanık, geçmişin slogan ve yöntemlerini olduğu gibi bir kuram katılığıyla aktaran düşünsel ve eylemsel bir ortam gerçekleştirmek, evrimin yasalarına, dolayısıyla çağın diyalektik yapısına hiçbir katkısı olmayacağı gibi, giderek kurtuluş yolu arayan gecikmiş bir toplumun sorunlarına da ters düşecektir. Öyleyse *taviz* ile *esneklik* arasındaki ayırımı çok dikkatli yapmak gerekmektedir. *Taviz* olgusunun teslimiyetçi anlayışına karşı *esneklik*'in akılcı, ödün vermeden kazanmayı amaçlayan direnici farklılığının bilincine ulaşmalı. XX. yüzyıl başlangıcıyla XXI. yüzyıla az kalan bir dönemin sosyo-ekonomik, politik ve toplumsal yapı özelliklerini belirlemek, doğruları yakalamak açısından önkoşuldur.

Bütün bunlar kültürün ve sanatın temel sorunlarıdır. Sorunların adını koymadan, onları iyice irdelemeden çözüme katkıda bulunacak bir atılımı başlatmak olanaksızdır. Çünkü söz konusu olan, toplumların ortak çıkarları değil, insanın, kurtarılmış bir toplum içindeki konumu ve onun toplumsallık niteliğini bilinçle biçimleyebilmesidir. Bilinç ise sanatın ana öğesidir. Bu öğeden yoksun yapıtların köklü bir değişime olanak sağlaması düşünülemez bile.

Oysa tiyatrolar, inanılmaz bir köksüzlüğün, aktarmacılığın girdabındadır. Toplumsal bilinç şöyle dursun, kişisel sorumluluklar konusunda da hiçbir kaygı taşınmamaktadır. Özellikle genç kuşağın bireyleri arasındaki çatışmalar kalıplaşmış kuram ve yöntemlerin kendilerine özgü yorumlarından kaynaklanmaktadır. Bu yorumlar, herhangi bir çözüm getirmediği gibi, sorunları büsbütün karmaşık bir felsefe yumağına dönüştürmekte, anlaşma, buluşma olasılıkları gittikçe kişisel bir inada dönüşerek ortadan kalkmaktadır. Zamanla yaşam alanına yalnız kendi saplantılarını beğenen, yalan yanlış düşüncelerle dokunulmazlığını savunmaya çalışan birlemler (gruplar) çıkmaktadır.

Her birlem (grup) "kendisinin bu işi daha iyi bildiği" savını öne sürerek karşısındakini küçümseme "mania"sına kapılmaktadır. Artık birlem dışı kişileri yadsımak, bir savunu biçimidir onlar için. Değerlerin sakatlanması, horlanması umurlarında bile değildir. Oysa, ne deneyimleri, ne görgüleri, ne de deneyim ve görgü yoksunluklarının belirlediği bilgi tutarsızlıkları onları bu denli haklı gösterebilecek bir yetkiye sahip kılabilir. Toplumun kendisini ispatlamış kişilerinden birlemlerini soyutlayarak, tek başlarına bir eylemin başlatıcıları olmak, bu görgü ve deneyim bilgisizliğiyle olsa olsa kişisel "tatmin" duygusunu bastırmaktır.

Yadsımak, ancak temelden gelen bir başarı ve kişilik ispatından sonra etkili bir silahtır. Yoksa,belli bir "zümre"-nin sınırları içinde masturbasyon aracı olarak kalıplaşıverir. Bu durumda irdelenen, eleştirilen sosyo-ekonomik yapıya uyum sağlamış bir düşünceden hiçbir farklılığı kalmaz.

Bu yüzden bazı atılımcı, toplumsal sorunları irdeleyici olarak görünen gençlik topluluklarının, aslında ters ve yanlış saplantıları yüzünden hiç de atılımcı ve irdeleyici olmadıkları görülüyor. Bu gibi kuruluşların kötülüğü, karşıt görüşlülerin yıkıcılığından çok, daha derin yaralar açmaktadır evrimsel düşünceye. Diyalektik gelişimi -ondan yana gözükerek- baltalamak ve bunu yaparken kahramanlığa soyunmak, henüz kültür ve sanat geleneği oturmamış toplumların korkutucu özelliğidir. Böylesi toplumlarda genç kesimin birleşip ortaklaşa, daha sağlıklı, deneyim ve görgülerden yararlanarak daha az yanılgılı bir eylemde bulunması, oldukça

zordur. Ama bu sorunun başarılması gerekmektedir.

Boyutlarını saptamaya çalıştığımız bu gibi toplumlarda bir başka eksiklik de, sorun ve olayların yüzeysel aktarımlarıyla yetinme durumudur. Açıklarsak, olay alınır, süslenir, yinelenir. Sonra, sonuçlarıyla anımsatılmış olur. Oysa, o olayın biçimlendiği oluşum kaynağı, nedeniyle, niçiniyle açıklanmaz. Sorunun irdelenmesi, incelenmesi (sanatların kendi ölçülerine göre) daha uzun bir süre, daha geniş ve köklü bir kültüre gereksinme duyulduğu için, gerçekleşemez. "Zaman, yer ve olanak" azlığı "bahane"sine sığınılarak temize çıkmaya çalışılır. Bir de bunlara, "halkın düzeyi" tekerlemesi eklenir. Sığ ve yüzeyde bir sanat olayına harcanan zamanları, bu yararsız çalışmalar için kullanılan yeri ve olanakları düşünürsek, halkın düzeyini yükseltecek her türlü uğraş ve girişimi "bizzat" bu kesimin boşu boşuna harcadığını hemen saptayıveririz. Demek ki suçlamaların da nitelikli, çözüm getirici bir içeriği olması gerekmektedir. İki üç nutukla vatan kurtaran ilkel politikacılar gibi, iki üç oyunla tiyatroyu ve insanı kurtardığını sanan, tafralarından geçilmeyen genç tiyatrocuların varlığı, gelecek kuşaklar hakkında umut besleme hakkımıza engel olmaktadır.

Bir de bunlara, profesyonel (!) düzeyde tiyatro yaptığını sanan, ancak sözünü ettiğimiz toplumlarda -gene o toplumun düzeyine göre- bir yere gelmiş olan, bütün sorun ve bilimlerden kendilerini arındırmış toplulukları eklersek; ülkenin yaşadığı bunalım daha belirgin biçimde ortaya çıkar. Namus'un, onurun, kişilikli olmanın suç sayıldığı, horlandığı bir yönetimde kendi çıkarlarına göre kafa değiştirenlerin rahatlığı, doğrusu çok ürkütücü bir insanlık sorunudur. Su başlarını tutan bu insanların sanatı ve kültürü yönlendirmede nasıl birer piyon işlevi gördüklerini, akılcı ve dürüst bir kesim çok iyi bilmektedir. Ama ne yazık ki, gerçeği söyleyip yazanlar, bu dürüst kesimde bile azınlıktadır. Gençlik kendisine örnek alabilecek sanatçıyı seçmede bu yüzden kararsız kalmaktadır.

Bütün bu yazdıklarımız düşünüldüğünde, kültür yozlaşmasının, sosyo-ekonomik ve politik bozgundan öte, kendi yapısındaki çarpıklıktan da etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Özellikle genç sanatçıların olayları bir kez daha ele almasında, sorunları irdeleme, inceleme yöntemlerini çok yönlü kılmasında büyük yarar vardır. Ancak bunlar sağlıklı biçimde gerçekleştirildikten sonra "tartışma alanı" açılabilir. Aklı, akıllıca kullanmayı öğrenmek, kültürün amaçlarından en önde gelenidir.

METİN DEMİRTAŞ

OLDU MU YA ÖLÜM

Antalya, Eylül. 1985

Günnük ağaçları, ılgınlar
Sabah serinliği yola düşmüş
Yarpuz kokuları
Ve ladinlerden
Mavi bir dere gibi
Akıp gelen
Boynu yağlıklı
Esmer ozan
Nice hasretlerin gibi
Şiir defterin de yarım kaldı
Daha söylenecek
Akine'li türkülerin de vardı

Oldu mu ya şimdi
Kim yazacak
Çalı dibinde biten
Anamur'lu
Öksüz çiçeğin şiirini

ABDÜLKADİR'İ ANARKEN

Antalya, Ağustos.1985

Arkadaşlarla
Abdülkadiri anıyorduk ki
Birden ortalığı
kekik ve yarpuz kokusu sardı

Yahu arkadaşlar
Hele bir bakın
Sakın sokaktan şiirleriyle
Abdülkadir geçiyor olmasın

AKİNE şair'in köyüdür.

Grevin Tarihi-3

Hazmedilemeyen Grev Hakkı

Hazırlayan:
Deniz Mazlum

19. yüzyıl başlarından 2. Dünya Savaşı'na kadar grev hareketinin gelişimi ile ilgili kısa özetimizin son bölümünde ABD, İngiltere ve Fransa'da 1. Dünya Savaşı sonrası gelişmelere yer veriyoruz.

ŞİKAGO KATLİAMI, ÖNCESİ VE SONRASI

1936 yılının 26 Mayıs günü Amerika Birleşik Devletleri'nin yedi eyaletinin oniki kentinde çelik işçilerinin grevi başladı. Greve 83 bin işçi katılıyordu. Ve 4 gün sonra 30 Mayıs 1936'da Şikago Katliamı yaşandı. Olayı anlatmadan önce kısaca 1892 yılına dönelim. Çünkü grevci çelik işçilerinin öldürülmesine ilk kez o yıl Homestead Grevi'nde tanık olunmuş ve "özgürler ülkesi" ABD'de grevci işçilere hayat hakkı tanınmayacağı sergilenmiştir.

Homestead Grevi'nde 25 bin üyeli Demir ve Çelik İşçileri Sendikası ile işveren Carnegie Çelik Şirketi arasında üç yıllık sözleşmenin bitiminde Carnegie'nin ücretleri düşürmek istemesi üzerine anlaşmazlık çıkmış ve sendika grev kararı almıştı. Ancak işveren derhal lokavt ilan ederek işyerini işçilere kapattı. Bu gelişmeden hemen önce, Amerikan "demokrasisinin" peygamberlerinden Andrew Carnegie, adını daha sonra gelişecek olaylardan "temiz" tutmak üzere işleri, vekili ve azılı sendika düşmanı Henry C. Frick'e devredip, Avrupa gezisine çıktı. İşini bilen Frick derhal işyerinin etrafını dikenli telle çevirtip, Pinkerton Dedektiflik Bürosu'ndan üçyüz silahlı adam istedi. Lokavtla karşılaşan işçiler Pinkerton adamlarının gelişine karşı koymak üzere hazırlandılar. Pinkertonlar karaya çıkamadan işçilerin kuşatmasıyla karşılaştı, on kişi öldü, otuz kişi yaralandı, işçiler silahlı Pinkerton adamlarını etkisiz hale getirdiler, yirmidört saat tuttuktan sonra kasabadan attılar. Bunun üzerine Frick, Pennsylvania Eyalet Hükümeti'nden asker göndermesini istedi. 12 bin kişilik kasaba bir anda askeri kampa dönüştürüldü. Lokavtın başladığı temmuz ayından kasım ayı sonuna kadar bu kuşatma sürdü. Sendikanın geliri yoktu, kış geliyordu, işçiler yenildiler. Ama çelik işçilerinin grev hakkı yok edilemedi.

Şubat 1919'da Seattle'da genel greve gidildi. Belediye Başkanı Ole Hanson, grevci işçilerin işverene, greve katılmayanlara ve hükümete karşı şiddet kullanacaklarına dair hiçbir işaretin olmadığını kabul etmiştir. Ama belediye başkanına göre "Devrimin şiddete ihtiyacı yoktur" ve hükümeti ele geçirmeye çalışacak ilk adamı kendi elleriyle vuracağını ilan etmiştir. Bu ilanla birlikte, Hanson 50 bin dolar masrafla özel güvenlik güçleri kiralamış, ABD ordusundan yardım istemiş ve sonuçta eğer grevden vazgeçilmezse sıkıyönetim ilan edileceğini açıklamıştır. İşbaşı yapılmasının ardından hızını alamayan Belediye Başkanı, Dünya Sanayi İşçileri (IWW)Sendikası üyelerini tutuklatmış, Sosyalist Parti'nin binalarını yağmalatmış ve partinin belediye meclisi adayını tutuklatmış, işçilerin sahip olduğu bir matbaayı da kapatmıştır. IWW'nin göçmen olan üyeleri eyalet dışına sürülmüş, çoğu ülkeden atılmıştır.

The Strike Has Failed

GO BACK TO WORK
RITORNATE AL LAVORO
WRACAJCIE DO PRACY

Go Back To Work

ABD çelik işverenleri 1919 grevi sırasında işçilere sekiz dilden iş başı çağrısı yapıyordu: "Grev yenildi, işbaşına". Ama işçiler grevi sürdürdü.

Grevlerin "bozgunculuk" ve "ülkeye ihanet" olarak nitelenip, güvenlik güçleri kullanılarak zorla dağıtılması, işverenlerin özel koruma ekipleri kurmaları, sendika ve grevci işçilerin kanlı saldırılara hedef olmaları hızlı bir tırmanışla sürmüştür.

Eylül 1919'da çelik, Kasım 1919'da kömür işçilerinin grevleri, "savaş hali"nde uygulanan hükümlere dayanılarak askeri birliklerce bastırılmak istenmiştir. 1919'da çelik işçileri grevcilerden yirmibirini bu saldırılarda yitirmiştir. Daha sonra 1933'te Ambridge'de yine grevci çelik işçilerinin kanı dökülecektir.

İşte 1936 Mayıs'ında Şikago'da yaşanan katliama böyle gelinmiştir. Daha sonra tanıkların Washington'da La Folette Medeni Haklar Komitesi önünde verdikleri ifadeler ve olayın filmleri şunu sergilemektedir: 26 Mayıs'ta çelik işçilerinin grevinin başlamasının ardından polis grev yerlerine gelmiş, işçiler dövülmüş ve tutuklananlar olmuştur. Üç gün devam eden bu saldırının ardından 30 Mayıs günü işçiler, işyerinden çok uzakta bir salonda toplanmışlardır. Grevcilerden başka o sırada salonda yemek yiyenlerin ifadesine göre işçiler temiz giysileri ve aileleriyle bir kutlama havası içerisinde toplanmışlardır. Çocuklarını da getirmişlerdir. Toplantıda belediye başkanının işçilerin şiddete başvurmaksızın grev yerinde bulunabilecekleri hakkına sahip olduğu belirtilen mesajı okunmuştur. Kadınlar şarkı söylemiş ve daha sonra belediye başkanının kararı doğrultusunda fabrikaya gidilmesi kararlaştırılmıştır. İkili, üçlü gruplar halinde ve kadınlar kendi aralarında gülüp, şarkı söyleyerek yola çıkılmıştır. İşçilerin hiçbirinde silah olmadığı gibi sopa bile yoktur. Fabrikaya doğru gidilirken, birden planlı bir saldırı başlamıştır. Polisin planına

BELLİBAŞLI KAPİTALİST ÜLKELERDE GREV HAREKETİ

Ülke	Grev Sayısı (bin)	Grevci İşçi Sayısı (milyon)	Grevde Geçen İşgünü (milyon)
ABD			
1977-1979	14.6	5.4	107.5
1980-1982	8.5	3.5	77.9
KANADA			
1977-1979	2.7	1.1	18.5
1980-1982	2.8	1.3	27.3
FEDERAL ALMANYA			
1977-1979	—	0.6	5.0
1980-1982	—	0.4	0.3
BÜYÜK BRİTANYA			
1977-1979	7.2	6.7	49.0
1980-1982	4.3	4.1	21.4
İTALYA			
1977-1979	7.8	38.8	20.3
1980-1982	7.9	42.0	28.1
FRANSA			
1977-1979	9.6	3.7	10.9
1980-1982	10.4	1.2	6.1
JAPONYA			
1977-1979	13.9	5.9	3.8
1980-1982	18.2	7.9	2.6

göre grev yeri "fabrikaların ele geçirilmesi için kullanılacak kızıl üs" olarak takdim edilecektir. Ama çok sayıda fotoğrafçı, filmci ve tanığın varlığı bu planı bozar. Ansızın ateş başlar ve gözyaşı bombaları, dayak birbirini izler, az önceki neşeli işçi kalabalığından onsekiz kişi ölmüş ve yüzlercesi yaralıdır. Bu kadarla da kalmaz. Yaralıların taşınması engellenir, kan kaybından ölenler olur. Hastahaneye varabilenlere yardım etmek isteyenler kapıdan sokulmaz. Ve o gün tutuklanan herkes, işçiler, doktorlar, sosyal görevliler komünist olarak fişlenir. Medeni haklar savunucusu din adamı Charles Fiske tarafsız gözlemci olarak gittiği grev yerinde çektiği fotoğraflardan dolayı tutuklanır. Katliam sonrası Amerikan halkına basın yayın tekelleri, bir kere daha grevcilerin "hainliğini" yalancı şahitlerin ağzından duyurur.

Michigan 1937 - Oturma grevlerinden biri.

Nisan 1937'de aralarında Harvard Üniversitesi profesörlerinin de olduğu Boston'un önde gelen yedi şahsiyeti, ABD Senatosu'na bir telgraf çekerek, "ayaklanmanın önü alınmaz bir yangın gibi yayıldığını, kanun ve düzeni tehdit ettiğini" belirterek duruma el konulmasını isterler. Söz edilen "ayaklanma", Michigan'daki General Motors işçilerinin oturma grevidir! Yayılan oturma grevleri AFL (American Federation of Labor) karşısında yeni bir sendikal yapılaşmanın -CIO (önceki adıyla Committee for Industrial Organization, sonradan Congress for Industrial Organization)- güçlenişini getirdi. Bu yıllarda CIO'ya bağlı sendikalarda işçi sınıfının en ileri politik unsurları yönetimdeydiler. Ancak özellikle savaş sonrası, soğuk savaş sırasında bu etkinliğin kırılması için her çaba gösterildi. Nihayet 1950'lerde CIO, komünistlerin yönetimde ve etkin olduğu onbir sendikanın atıldığını ilan edecek ve 1955'te de AFL ile birleşecekti (AFL-CIO).

(O günden bu yana ABD'de sendika ve grev hakkına yönelik saldırılar artarak sürdü. Sendikalaşmayı önlemek üzere işyeri kapatmalardan cinayetle-

re, ırkçılığa varan her yolun denenmesi, yaygın işsizlik sendikalaşmayı etkiledi. 2. Dünya Savaşı'nın sonunda sendikalılar arasında ücretli işçilerin oranı %35,5 iken, bu oran 1970'de %27,4'e, 1980'de ise %22'ye düşmüştü. Özellikle Reagan yönetiminin Amerikan işçi sınıfına karşı politikasını şu sayılar açıkça ortaya koymaktadır: 1966-1970'de ortalama işsizlik oranı toplam işgücünün %3,9'u dolayındayken, 1983'te %14'e ulaşmıştır, bu, bir başka ifadeyle 16 milyon işçinin işsiz olması demektir. 1958 yılında işsiz kalan işçilerin %54'ü işsizlik sigortasından yararlanmaktayken, bu oran 1984'te %23'e kadar düşmüştür. Ve ülkede resmi açlık sınırının altında bulunanların sayısı 1968'de 25 milyondan, 1982'de 34,5 milyona varmıştır.) Görüldüğü gibi "özgürlük ülkesi" ABD, grev hakkını bir türlü hazmedememektedir.

KAPİTALİST ÜLKELERDE GREV VE SOSYO-POLİTİK KİTLE GÖSTERİLERİNE KATILIM

Yıllar	Toplam (milyon)	Sanayileşmiş Kapitalist Ülkelerde (milyon)
1960'lar	516	367
Yıllık ortalama	52	37
1970'ler	650	498
Yıllık ortalama	65	50
1980	69	61
1981	72	64
1982	78	67

İNGİLTERE VE FRANSA'DA İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM

İngiltere'de sendikalaşma hızla gelişti. 1898'de 1,8 milyon olan sendika üyesi sayısı, 1908'de 2,5 milyona, 1918'de 6,5 milyona ulaşacaktı. Fransa'da ise Genel İşçi Konfederasyonu (CGT) üye sayısı 1902'de 122 binken, 1912'de 400 bine ulaşacak, ne var ki savaş sırasında işçilerin sürekli askere çağrılmalarıyla bu sayı 1914'te 257 bine, 1915'te 50 bine kadar düşecekti.

1914 Ağustos-1918 Kasım süresi içinde Fransa'da aktif işgücünden 1,4 milyon kişi cephede ölmüş, 3 milyon da yaralanmıştı. Kısaca aktif işgücünün %10,5'i savaşta yitirilmişti. Yine de işçiler kararlılıkla mücadele ettiler. 1916'da özellikle kadınların aktif muhalefeti karşısında, savaş sırasında yasaklanan grev hakkı ve kısıtlanan sendikal haklara rağmen kazanımlar elde edildi. 1917'de fabrikalarda işçi delegelikleri kuruldu, ancak yeterli yaptırım sağlanamadığı için işverenler baskılarını sürdürdüler. İngiltere'de ise 1916-17 yıllarında işçiler, grevlerle; işverenlerin ayrılmak isteyen işçileri altı hafta süresince hiçbir işe girememe tehdidiyle zorla çalıştırılmasını sağlayan yasayı etkisizleştirip, yürürlükten kaldırttılar. Fransa'da savaş sırasındaki en önemli grev dalgası Mayıs-Haziran 1917'de yaşanacaktı. Grevler silah üretimini bir ay süreyle durdurdu. Fransız işçi sınıfının artık 1919-20'lerde savaş öncesindekinden daha farklı, savaş deneyinden ders çıkarmış olduğu görülüyordu. Ve 1920'de Fransa'da işçi sınıfının politik örgütü (FKP) güçlü bir kuruluşla ortaya çıkacaktı. Savaş sonrası ekonomik bunalımı sırasında işçilerin genel greve gitme konusundaki kararlılığıyla hükümet 1919'da 8 saatlik işgününü kabul edecekti. Ne var ki aynı yılın 1 Mayıs gösterilerinde işçilerin üzerine ateş açılacak, aralarında CGT Genel Sekreteri'nin de bulunduğu 600'den fazla işçi yaralanacak, dövülecekti. 8 saatlik işgününü kabul etmek zorunda kalan hükümet, toplu sözleşme haklarının genişletilmesinden yana değildi. Anlaşmazlıklar sürerken 1920'de Fransız demiryolu işçilerinin toplu sözleşme hükümlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla başlattıkları grevde, işverenler kitle halinde işçi çıkarımı, faşist çeteler kurup işçilerin üzerine salma, trenleri tahrip edip provokasyon yaratma vb. dahil her yola başvuracaktı. CGT grevi diğer işkollarına yayma kararı alınca hükümet açıkça işverenlerin arkasında olduğunu ilan edecek, Demiryolları İşçi Sendikası başkanı ve yöneticileri tutuklanacak ve hatta CGT'nin feshedilmesi için mahkemeye başvuracaktı. Sendikal hareket ise çok geçmeden etkisini yeniden duyuracaktı. 1919'dan sonra 1936, 1947-48 ve nihayet kapitalist bir ülkede o güne dek görülen en güçlü grev hareketi olan, 9 milyon işçinin katıldığı 1968 genel grevleri bunu kanıtlayacaktı.

Şikago 1952 - Harvester grevi.

İngiltere'de ise iki savaş arasında yaşanan en önemli grev, hiç kuşkusuz 1926 genel grevi oldu. Savaş sırasında grevlerin yasaklanması, demiryolları ve madenlere hükümetçe el konulması, savaş hali'nin uygulanması sendikaların etkisini kıramadı. 1920'de sendika üyelerinin sayısı 8,3 milyondur ve aynı yıl grevde geçen toplam işgünü sayısı 26,9 milyondur. Bu sayı 1922'de 19,9 milyon gün iken, 1926'da yaşanan genel grevle birlikte 162,2 milyona ulaşacaktır.

1926 genel grevi öncesinde yani savaşın hemen ardından İngiltere'de özellikle ağır sanayii bunalımı yaşamaktadır. Baskılar özellikle kömür madenlerinde kendini duyurmaktadır. Ücretleri düşürülmek istenince, işçilerin yanıtı kesindir: "Ne ücretten tek kuruş verilecek, ne de çalışma saatine tek bir dakika eklenecektir." Gelişmeler 1926 Genel Grevi'yle doruk noktasına varır. Dokuz gün süren genel grev sonunda işçiler işbaşı yaparken, işverenler grevin etkisini kırmak üzere her çabayı gösterirler. 1927'de çıkarılan İş Uyuşmazlığı Yasası (Trade Disputes Act) genel grev ve dayanışma grevlerini yasadışı ilan edecek ve bu yasaklama 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yürürlükte kalacaktır. Ancak grevler sürer. 1930 ve 32 yıllarında sırasıyla 4,4 milyon ve 6,5 milyon işgünü grevde geçecektir. 1938'de ise 1,3 milyon işgünü grevde geçer. Grevleri ve genel grevi etkisizleştirme, yasaklama kararları böylece yürürlükten kaldırtılacak, İngiltere, en sonuncusu 1984-85 baharları arasında yaşanan sayısız kömür madeni işçileri grevine, tüm işkollarında sayısız grev ve genel greve sahne olacaktır.

Kaynaklar: H. Pelling, *American Labor*, Şikago 1965; D. Gallie, *Social Inequality and Class Radicalism in France and Britain*, Cambridge 1983; *Violence in America*, (ed. T. Rose), 1970.

Beyaz Manga 2, 1982 (300 cm x 450 cm.)

Leon Golub

Gerçekliğin Yüzleri ya da Neden İşkence Değil?

Vasıf Kortun

Resim sanatının figüre ve/ya temsiliyete döndüğü bu günlerde figüre yepyeni bir gözle bakan ve ekspresyonizm gibi doğuştan gerici(*) Berlin-New York eksenli modanın dışında kalabilen iyi bir ressam bulabilmek kolay değil. Ama böyle bir ressam var, üstelik A.B.D.'nin yaşayan en iyi sanatçılarından biri bugün.

Golub'u sürüden ayıran sadece figüre bakış tarzı değil kuşkusuz. Bunu ileride açıklayacağım. Golub bugün 62 yaşında ve yıllardır resim yapıyor. 1950'lerden beri resminde *çelişki*yi incelemekte. İlk resimleri varoluşçu, içine kapalı, Dubuffet vari. Soyut-dışavurumculuğun, etkisiyle boyayı özgürce kullanmasını öğrenen Golub,aynı zamanda Yunan, Koma ve Asur sanatlarına merak salmış. 1960'larda yapmaya başladığı büyük figürlerle konularına sosyal biçim veren Golub, *Vietnam* dizisi ile resimlerini açıktan açığa siyasallaştırmış.Son resimleri bu siyasal uç ile tanımsız figürlerinin sentezi.

Leon Golub'un toplu eserleri Londra, New York ve Chicago'da sergilendi ve çok büyük ilgi topladı. Diğer ressamlar bir anda moda/meşhur olup siliniverirken, Golub'un eserleri yılların sabırlı, kararlı emeğinin sonuçlarını ve gittikçe inceleşen bir anlayışı göstermekte.

Golub'un resimlerinin en belirgin özelliği siyasal şiddeti baş konu edinmesidir. Ancak, Golub'un şiddeti ele alış biçimi sosyalist-gerçekçiliğin lanetleyici yönteminden farklıdır.Golub, resmi aracılığı ile düşüncesini "afişlemek" yerine, izleyicinin görüntüyü ve kendisinin görüntüye olan tepkisini sorgulamasını amaçlar.

Leon Golub'un *Soruşturma, Beyaz Manga* ve *Paralı Askerler* dizileri kaba Belçika bezine boyalı. Resimlerin boyu üç metreyi buluyor ve çoğunluğu kırmızı bir yüzeye dizilmiş figürleri gösteriyor.Bunları yarı-asker, kontrgerilla, işkenceci ve kurbanları diye tanımlamak mümkün. Golub bu figürleri hakkında şöyle diyor. "Amerika'nın iktidarını ya da genelde iktidar biçimlerini anlamak için periferilere bakmak gerek. Hükümetler ve uzantıları merkezi kontrol kullanmak istemedikleri zaman ortaya paralı askerler çıkar.Hükümetlerin bunlarla "resmi ilişkisi" olmadığı için paralı askerlerin eylemleri hem belirsiz, hem de açıkça ortadadır."(1)

Golub'un resimleri yalnızca röportaj-

cılık ya da gerçekçilik anlayışından kaynaklanmıyor. Bu resimlerde önemli olan Foucault'nun dediği gibi "toplumsal gövdede en iyi gizlenmiş şeylerden birini" —hakimiyeti— yansıtmaktır. Bunun ortaya çıkışını görmek için incelenmesi gereken yalnızca boyanmış resim değil, aynı zamanda resmin boyanış tarzı. Bu noktaya ileride döneceğim.

Bu resimler, büyük boyları, çerçevesiz, iskeletsiz yapıları ve çengellerle asıldıkları duvarı kucaklamaları nedeniyle ticari kapitalizmle başlayan şövale resmine değil, "eğitici" duvar resmine benzemekte.

Resimlerin bir yandan duvar resmi gibi "davranıp" diğer yandan bağımsız, yani taşınabilir olması, hem toplum resmi (toplumcu değil) geleneğine atıfta bulunmasından hem de o geleneğin, örneğin kiliseye bağlı olmak gibi, kurumsal özelliklerinden ayrılmayı istemesindendir.(2) Kırmızı arka plan bu benzeşmeyi şeklen Roma duvar resmine yöneltirken, mecazi bir anlamda da kan ve şiddet olgusunu hatırlatıyor.

En önemlisi, bu kırmızı plan, şeylerin belli bir sisteme göre dizildiği, yanılsamacı, rasyonel (ve alışverişe uygun) bir anlayışın mekânı (Rönesans?) değil. Bu mekan özel bir muğlaklık ve yanıtlanamayacak bir soru yaratmakta, "Burası Neresi?" Burası *şimdi* mekânı. Yani bu resimlerin konumsuzluğu, bu türden olayların bir iki "yerel" farklılık dışında her an her yerde olabileceğini göstermekte: Afrika, Şili, El Salvador...

Yaratılan bu anti-mekândaki figürler alışılagelmiş ilişki tarzlarından çıkartılıp, el, yüz, gövde hareketlerinin yardımıyla ikonalaştırılmış. Leon Golub

Soruşturma-3, **1981 (300 cm x 400 cm)**

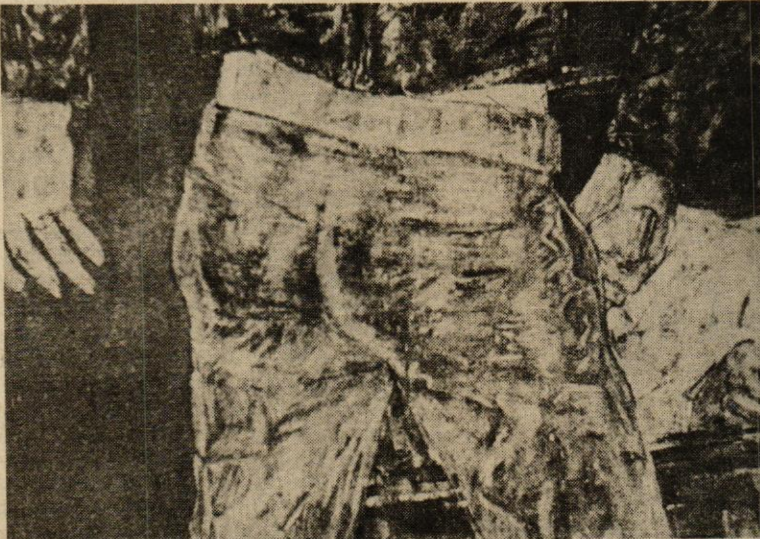
şöyle diyor. "Ben hareketleri kaydediyorum. Ama eyleme değil tanımlamaya yönelik bir sanat bu."(3)

Burada gördüğümüz modernist bir anlayış veya insanın iç dünyasını çizmek — periferide gerçeği bulan Kaptan Kurtz'un karanlığın yüreğine inmesi değil, farklı bir gerçekçilik anlayışı. J.F. Lyotard'ın dediği gibi: "Figürel gerçeklik, sade, basit, saf bir gerçeklik gibi sunulursa, yani iletişilebilir ve dile dökülebilir (ise)..."(4)sosyalist-gerçekçilik anlamında ideolojiden bahsetmiş oluruz. Golub'un resimlerinde ise figürel gerçeklik "olduğundan başka bir şey gibi" sunuluyor.(5)

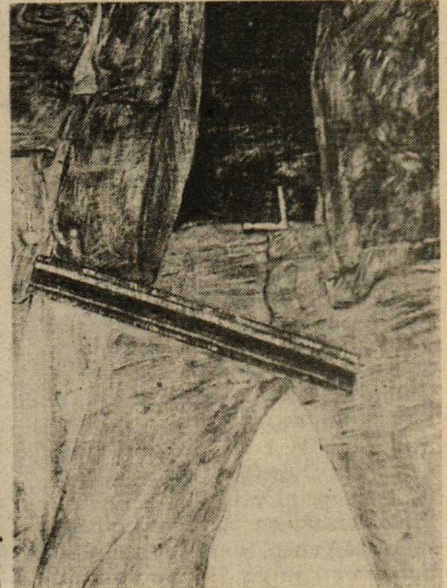
Golub'un gerçekçiliği bu figürlerin eklemlenme tarzlarında beliriyor. Fiziki gövde sahip olduğumuz değil, algıladığımız bir olgu olduğuna ve gerçekliğin oluşumuna otorite hükmettiğine göre, Leon Golub, figürleri bir röportajcı çizelgesi gibi değil, cinsel ve sosyal şiddet tarzlarını gösteren pozların ve hareketlerin haritası gibi kullanmakta.

Resim sanatında bu tür ek malzeme kullanılması yeni bir olgu değil. Manet'nin *Olympia*'sının bunca yıldır muğlaklığını korumasının nedeni, kutsal, saf kadın pozları ile zamanının "ahlaksız" resimlerinden uyarladığı fahişe bakışlı ve özellikle ekonomik ve çirkin gövdeli bir figürün (ki Olympe klasik fahişe adlarından biriydi) göstergelerini aynı resimde birbirine karıştırması değil miydi? (6)

Golub bu ek malzeme kullanma geleneğine, Lichtenstein'ın Soğuk Savaş dönemi karikatürlerini büyütüp yağlı boya resim haline getirmesi gibi postmodern bir çeviklik vererek resmin yapılış tarzına dikkati çekiyor. Figürler

Beyaz Manga-4'**ün detayı**

Detay

Paralı Askerler-5, 1984, (300 cm x 430 cm)

Leon Golup, ***Paralı Askerler-5*** **resminin önünde**

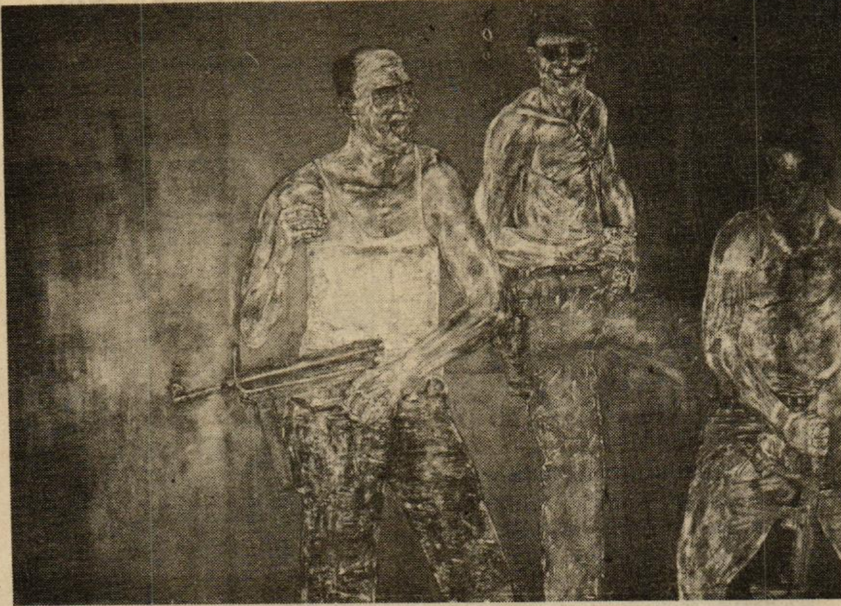
boyanıp tiner ile eritilip kasap bıçaklarıyla kazınıp bugünkü haline getiriliyor. Yani resimdeki terör ile resmin terörist yaratımı birbirinden ayrı değil.

Belki de bu kazıcı/eksiltmeci yöntem heykel sanatının tam karşıtı. Heykel sanatında oymak, bir biçimin, kişinin ya da genelde insan'ın (ve benzerlerinin) yaratımı demek ise, Golub'un yöntemi nihai olarak insanın eriyişi ve sonu.

Golub bu yönteme 1960'ların sonunda yaptığı Vietnam dizilerinde napalm'ın etkisini göstermek için başlamıştı. Tuvalin "deri"sinin bu resimlerde de kazınması ilk gösterilenini yitirmiş bir göstereni yansıtıyor.(7) Ve biçimsel bir strateji olarak, belki de iç ile dış arasındaki tek dokunulur noktaya (kalkanlarımıza?) dikkati çekiyor. Eriyiş, işte bu noktanın eriyişi.

Peki, izleyici-resim ilişkisi nasıl gelişmekte? Resme bakış bir anlamda "kodlanmış" durumda. Yani "kurbanların" çıplak işkence görmüş, gözleri bağlı ve sırtları dönük olması, soruşturmacıların izleyiciye dönmesi (ya da varlığını onaylaması) ve bakışlarının izleyici ile çakışması, izleyiciyi ya röntgenci (pasif, kabul eden, fetişist) ya da soruşturmacılardan biri haline sokmakta.

Bunun dışında iki strateji daha var; Birincisi bakmamak, (ki Golub'un en sevdiği izleyiciler bunlar) ikincisi ise bakmak ve onaylamamak, Golub hedefine işte bu noktada ulaşıyor. "Belki ru-

Paralı Askerler-2, 1979 (300 cm x 430 cm)

hi (psychic) bir düzeyde bu heriflerle özdeşleşiyorsunuz. Belki de zevk uyandırıyor sizde bu."(8)

Zevk'in bakışı ile toplumsal bakış, görmek ile bilmek arasındaki gerilim, bu resimlerin gücünü oluşturmakta. Resimler kolayına kaçmaya, "biliyorum zaten" veya "doğaldır" demeye fırsat vermiyor.

(*)Donald Judd ekspersyonizm hakkında şöyle diyor. "Ekspresyonizm dağılmakta olan temsiliyetçi resim geleneğini diriltmenin en cılız çabalarından biri idi. Hatta denilebilir ki gerici bir sanat akımı idi, çünkü sanata figürün distorsiyonundan başka bir şey getirmedi." ***Art in America,*** **"Şaheserler hakkında değil ama neden çok az şaheser olduğu hakkında uzun bir tartışma.", Bölüm I, Cilt 72, No. 8, (Eylül 1984), sayfa 13.**

Notlar:

1) ***Leon Golub,*** **"Michael Newman'la söyleşi", Catalog of the Exhibition, Institute of Contemporary Arts, London, 1982, sayfa 11.**

2) Golub'un resim sanatının yapısal ilkelerini çok iyi kavraması bu ilkeleri bulandırmasını sağlıyor. Bu resimler ne yağlı boya, ne fresk, ne temsiliyetçi ne soyut türünden bir dizi olumsuzlamalarla (negatif ***parataksis*****lerle) tanımlanmakta. Resimlerin inceliği karşıtların titreşiminde beliriyor.**

3) ***Artmagazine*** **"Leon Golub: Söyleşi", Cilt 55, No. 9, (Mayıs 1981), sayfa 168.**

4) ***Driftworks,*** **"Sanatın eleştirel işlevi üzerine", Jean François Lyotard, Semiotext(e), New York, 1983, sayfa 68.**

5) Aslında birincil olarak gördüğümüz reel bir mekândaki reel kişilerin temsili değil, konumsuz bir düzeyde kendilerini şu ya da bu gibi gösteren figürler.

6) Bakınız; ***Screen, "Olympia'*****nın 1865'te nasıl karşılandığına dair bir ön çalışma" T.J. Clark, cilt 27, No. 1, (Bahar 1980).**

7) Vietnam dizilerinde kazıma (gösteren ***Sr*****) napalmı (gösterilen Sd) ifade ederken, bu dizilerde Sr: Sr: Sr:... şeklinde sürüyor.**

8) ***Leon Golub,*** **A.G.E., sayfa 5.**

Beyaz Manga I, 1982 (300 cm x 520 cm)

SATRANÇ

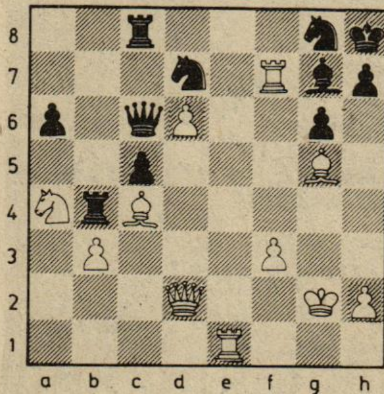
Serdar Çelik

Karşılıklı fedalarla geçen satranç partisi heyecanlı ve zevklidir. Aşağıda bunun güzel bir örneğini veriyoruz.
Şah-Hint Savunması
Lugano 1980

Beyaz: Mariotti
Siyah: Zuodar

1. d4 Af6 2. c4 g6 3. Ac3 Fg7 4. e4 d6 5. f4. Dört piyade hücumu, keskin devam yolu. **5... 0-0 6. Fe2 c5 7. d5 e6 8. Af3 e x d5 9. e5!?**

İtalyan usta merkeze yükleniyor. Üstünlük kuramazsa gelişmede gecikmesinin kefaretini ağır öder. **9... d x e5 10. f x e5 Ag4 11. Fg5 f6 12. e x f6 A x f6 13. c x d5!** Oynanagelen 13. A x d5'den daha kuvvetli bir hamle, çünkü Siyah Atın c6'ya çıkarak merkezde karşı-baskı yapmasını önlüyor. **13... a6 14. a4 b6 15. 0-0 Abd7 16. Vd2 Fb7 17. Fc4 Kb8 18. b3 Vc7 19. Kae1 Ag8.** Bu hamleyle Beyaz Kalenin yedinci yataya inmesini önlüyor ve Hintli Filinin(g7) çaprazını açıyor. Eğer 19... Kae8 oynasaydı, 20. d6 ve sonra 21. Ke7. **20. d6 Vb8 21. Fe7 F x f3 22. g x f3.** Eğer 22. F x f8 V x f8 23. K x f3 Fd4 + 24. Şh1 V x d6 ve Siyahın kalite eksiğine karşın aktif oyunu vardır. **22... Kc8 23. Fe6 Ka7 24. Ke4.** Mariotti üstünlüğünü kazanca nasıl dönüştürecek? **24... b5 25. Kfe1 b x a4 26. A x a4 Vb5 27. Şg2 Ah6 28. Fg5 Ag8 29. Kf4 Kb7 30. Fc4 Vc6 31. Kf7 Kb4.** (Diyagrama bakınız).

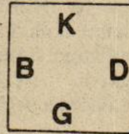

32. K x g7. Karşılıklı fedalar dizisinin başlangıcı. Siyah 32... Ş x g7 yapamaz, çünkü 33. Vc3 + ve şimdi hangi At f6'ya giderse gitsin 34. Ke7 + var. Yahut 33... Şf8 34. Vh8 K x c4 35. Fh6 + Şf7 36. Vg7 mat. **32... K x c4** Çok güçlü olan Fili kaldırıyor. **33. K x d7!** Karşılığında bir savunma taşını daha yok ederek çaprazdan son darbeyi vurmaya hazırlanıyor. **33... Kg4 + 34. Şf2 Kd4 35. Vc3 V x d7 36. Ff4!** İnce ve etkin. Fe5 + ile A x c5 çift tehdide çare yok. 36... h5 37. A x c5 Siyah terketti.

Holzhausen'in probleminde Siyahın tek hamlesi var: a2—a1 = V. Siyah Vezirin 3 hamlelik matı önleyememesi için Kaleleri nasıl oynamalı?

BRİÇ

♠ 7 3
♡ R 8
◇ D 8 2
♣ R V 6 5 4 2

♠ ARD 6
♡ A 7
◇ A V 9 6 5
♣ D 8

Kontratınız 3 sanzatu. Batı küçük bir kör çıktı. Oyunu nasıl planlarsınız? Doğrudan alıcı 6 Löveniz var: 3 pik, 2 kör, 1 karo. Kör yıkılmadan karo yahut trefl'den 3 Löve sağlamanız gerekiyor. Üç plan akla geliyor: 1. İlk körü yerden alıp karo empası yapmak; 2. İlk körü elden alıp karoya girmek; 3. İlk körü elden alıp trefle girmek. Bu oldukça aldatıcı bir eldir. Karolar 5-0 dağılmadıkça 9 Lövenin her zaman alınabileceğini hemen görmek kolay değil. Doğru yöntem ikinci şıktır ama önce Karo Ası oynanmalı. Eğer rakiplerden birisi ilk karoya uymazsa, trefli denemek gerekir. Karo As'a ikisi de uyarsa, Karo Dam'a doğru küçük oynamalı. Rakiplerin hangisi Rua'yla alırsa alsın, diğer iki karoyu sağlayarak kontratınızı yaparsanız. İkinci karoya Batı küçük verir ve Doğu uymazsa, trefle girerek gerekli iki löveyi bu renkten alırsınız. Batmanız ancak karolar 5-0 ve trefler 4-1 dağılmışsa olanaklıdır.

Bu el 1964 de İngiliz Briç Birliği Uluslararası Seçmelerinde oynanmış ve 16 deklaranın 13'ü batmıştır; çünkü ilk eli kör Asıyla aldıktan sonra trefl D oynadılar. Trefl dağılımı 4-1 (onlu kesiyor) olup karo empası da tutmayınca içeri girdiler.

(H.W. Kelsey'in **Briçte İlerlemiş Oyun**'undan.)

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Yunus Nadi	Cumhuriyet Yolunda		500.-
Salâh Birsel	Bir Zavallı Sarı At		600.-
Oktay Akbal	Yazmak Yaşamak		550.-
İlhan Selçuk	Ağlamak ve Gülmek	3. bası	500.-
Nadir Nadi	Ben Atatürkçü Değilim	5. bası	400.-
İlhan Selçuk	Düşünüyorum Öyleyse Vurun	6. bası	500.-
Prof. Nermi Uygur	Yaşama Felsefesi	2. bası	400.-
Prof. Emre Kongar	Kültür Üzerine	2. bası	400.-
Oktay Akbal	Yaşayıp Görmek		300.-
Ahmet Rasim	Anılar ve Söyleşiler		400.-
Vedat Nedim Tör	Kemalizmin Dramı	2. bası	300.-
Prof. Akşit Göktürk	Okuma Uğraşı	2. bası	250.-
Prof. Macit Gökberk	Değişen Dünya Değişen Dil		250.-
Nadir Nadi	Uyarılar	3. bası	500.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Yol Kesen Irmak		350.-
Prof. Nusret Hızır	Felsefe Yazıları	2. bası	400.-
Mehmed Kemal	Şairler Dövüşür		300.-
Oktay Akbal	Dünyaya Açılmak		200.-
Samim Kocagöz	Roman ve Yazarlık Onuru		200.-

TARİH—ANI—GEZİ—OLAY DİZİSİ

Salih Bozok-Cemil S.Bozok	Hep Atatürk'ün Yanında		750.-
Türk Hukuku Kurumu	Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu		400.-
Mücap Ofluoğlu	Bir Avuç Alkış		1200.-
Nuri Onat (Yayına hazırlayan)	Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri		400.-
J.B. Tavernier	Topkapı Sarayı'nda Yaşam		400.-
Mehmed Kemal	Türkiye'nin Kalbi Ankara		400.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Söylev (cilt 1 ve 2)	14. bası	1000.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Söylev (Belgeler Bölümü:Cilt 3)	2. bası	1000.-
Kemal Üstün	Menemen Olayı ve Kubilay	3. bası	250.-
Meral Tolluoğlu	Babam Nurullah Ataç		200.-
Ebubekir Hazım Tepeyran	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları		300.-
Talip Apaydın	Köy Enstitüsü Yılları		300.-
Cemal Madanoğlu	Anılar 1. bölüm		500.-

BAĞIMSIZ DİZİ

Yalçın Pekşen	Nuh Peygamberin Seyir Defteri	500.-
Philipp Soupault	Şarlo	200.-
Kemal Özer	Sanatçılarla Konuşmalar	200.-
Atena Deponte	Yaşayan Kosta	200.-
Mümtaz Zeytinoğlu	Ulusal Sanayi	200.-

(KDV, fiyatların dışındadır)

Not: 4000 liradan aşağı bütün siparişleri ödemeli gönderemediğimizi üzülerek belirtiriz.

KOCAELİ AMATÖR SANATÇILAR KULÜBÜ

ULUSLARARASI KOCAELİ ÇEVRE'85 FUARI

"ULUSAL FOTOĞRAF YARIŞMASI"

İZMİT TİCARET ve SANAYİ ODASI ve KOCAELİ AMATÖR SANATÇILAR KULÜBÜ

KONU: Çevre sorunlarının doğa ve insan üzerine etkileri ve çözümleme çalışmalarını objektif anlayış içinde incelemek.

ÖDÜLLER:

		Siyah-Beyaz	Saydam
Birinci	:	75.000.-TL.	75.000.-TL.
İkinci	:	30.000.-TL.	30.000.-TL.
Üçüncü	:	20.000.-TL.	20.000.-TL.
Mansiyon	:	Üç esere başarı plaketi	Üç esere başarı plaketi
Özel ödüller	:	Çeşitli kuruluşlardan	Çeşitli kuruluşlardan

JÜRİ ÜYELERİ:

1-Ersin Ergün	İzmit Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi
2-İbrahim Akyürek	İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği İFSAK Başkanı
3-Muzaffer Sütlüoğlu	Kocaeli Amatör Sanatçılar Kulübü KASK Başkanı
4-Mehmet Bayhan	İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği İFSAK Eski Başkanı
5-Hüsnü Gürsel	Fotoğraf Sanatçısı
6-Nusret Nurdan Eren	Fotoğraf Sanatçısı
7-Cemal Turgay	Fotoğraf Sanatçısı

YARIŞMA TAKVİMİ:

Eserlerin Son Teslim Tarihi	: 25 Eylül 1985
Jüri Değerlendirmeleri	: 26-27 Eylül 1985
Sonuçların Açıklanması	: 30 Eylül 1985
Ödül Töreni	: 21 Ekim 1985
Sergi ve Gösteri Tarihleri	: 21-27 Ekim 1985

BAŞVURU ADRESİ

İzmit Ticaret ve Sanayi Odası
Fethiye Cad. Dar Sokak Akbank İşhanı Kat:5 İZMİT-KOCAELİ
Tel: 230 10 (5 Hat) Kod: 211